9

yeni ÜLKE

1979

MUZAFFER ERDOST
ANARŞİZM VE ANARŞİST EĞİLİMLER ÜZERİNE

VAHAP ERDOĞDU
EKİM DEVRİMİ VE BAZI TEORİK YAKLAŞIMLAR

ALAATTİN BİLGİ
***KAPİTAL*'İN DOĞUŞU ÜZERİNE**

TEVFİK ÇAVDAR
1915-1925 DÖNEMİNDE *NEW YORK TIMES*'DA YAYINLANAN TÜRKİYE'YE İLİŞKİN HABER VE YORUMLAR

ŞEVKİ BAYRAKTAROĞLU-GÜLTEKİN EMRE
BALYA KURŞUN MADENLERİ ÜZERİNDE FRANSIZ EMPERYALİZMİ — BALYA'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE MADENİN DÜNÜ-BUGÜNÜ

M. P. PAVLOVİÇ
TÜRKİYE'DE KOMÜNİST HAREKET

İÇİNDEKİLER

BU SEÇİMLERDE SOSYALİSTLERİN TAKTİK BİRLİĞİ ÜZERİNE
YENİ ÜLKE
1-9

FAŞİZME KARŞI SAVAŞIMDA GÜNCEL BİRKAÇ NOT
MUZAFFER ERDOST
10-30

ANARŞİZM VE ANARŞİST EĞİLİMLER ÜZERİNE
MUZAFFER ERDOST
31-78

AVRUPA'DAKİ TÜRK AŞIRI SAĞCILARI
(AMNESTY INTERNATIONAL)
79-110

EKİM DEVRİMİ VE BAZI TEORİK YAKLAŞIMLAR
VAHAP ERDOĞDU
111-145

BALYA KURŞUN MADENLERİ ÜZERİNDE FRANSIZ EMPERYALİZMİ — BALYA'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE MADENİN DÜNÜ-BUGÜNÜ
ŞEVKİ BAYRAKTAROĞLU-GÜLTEKİN EMRE
146-167

1915-1925 DÖNEMİNDE *NEW YORK TIMES*'DA YAYINLANAN TÜRKİYE'YE İLİŞKİN HABER VE YORUMLAR
TEVFİK ÇAVDAR
168-193

KAPİTAL'İN DOĞUŞU ÜZERİNE
ALAATTİN BİLGİ
194-209

TÜRKİYE'DE KOMÜNİST HAREKET
M. P. PAVLOVİÇ
210-225

AÇIKLAMALAR DEĞİNMELER YANITLAR

OYLUMU KÜÇÜK, DEĞERİ BÜYÜK BİR YAPIT
RAGIP GELENCİK
226-228

DİSK'İN *EKONOMİK RAPOR*'U
KENAN SOMER
228-249

İSLAM VE ÇAĞDAŞ KILIKLI AYDINLARIMIZ
TURAN DURSUN
249-255

ANAYASAYI DEĞİŞTİRME PLANLARI
HALİT ÇELENK
255-258

BAĞLANTISIZLIK HAREKETİ VE HAVANA DORUĞU
KAYA GÜVENÇ
258-261

YİTİRDİĞİMİZ İKTİSAT TARİHÇİSİ ÖMER LÜTFİ BARKAN
M. E.

ÜLKE

SAYI 9 EKİM KASIM ARALIK 1979

BU SEÇİMLERDE SOSYALİSTLERİN TAKTİK BİRLİĞİ ÜZERİNE

Türkiye, her alanda, bunalımlı günler yaşamakta. Bunalımların temel belirleyici etmeni, kuşku yok ki, iktisadî yapıdır; ama bu, temel belirleyici nedeni açıklamakla birlikte, her şeyin çözümünü, iktisadî temelin sağlığa kavuşturulmasından beklememiz anlamına gelmez. Çünkü, her şeyden önce, gerici güçler, iktisadî yapının doğurduğu olumsuzluklardan yararlanarak, bilinçli ve sistemli bir biçimde, hemen her planda kargaşa körüklerken; ilerici güçler, sonal belirleyici temel etmenin yasalarına sığınarak, bu yasaların kendilerini sürüklediği yazgıya boyun eğmezler. Toplumsal gelişme yasaları, bu yasaları bilen ve bunun bilincine varan ilerici güçlerin, toplumsal gelişmeyi ileriye doğru hızlandırmalarının bir aracı olduğu kadar, bu yasaların, kendi açısından bilincine varan gerici güçlerin de, toplumsal gelişmeyi yavaşlatmasının, geriletmesinin de aracı olmaktadır.

Bizim irademizin dışında hükmünü yürüten iktisadî yasaların kör etkilerine kendimizi kaptıramayacağımız gibi,

iktisadî temel üzerinde oluşan, ve bir kez oluştuktan sonra da, şu ya da bu ölçüde bağımsız güçler haline gelen yönetimsel, siyasal, hukuksal, sanatsal ve benzeri üstyapı kurumlarının kendi kendilerini, birbirlerini ve temel yapıyı etkilemesini de gözardı edemeyiz. Bu nedenledir ki, Türkiye'de, başta emperyalizm olmak üzere tüm egemen güçlerin ülke içersinde her planda geliştirdiği gericilik karşısında, ülke ölçüsünde faşist saldırılar karşısında, temel belirleyici etmenin iktisadî etmen olduğunu ve *ergeç* kendi gelişme yolunu açacağını ileri sürerek, yazgımızı, iktisadî yasaların kendiliğinden işleyişine terkedemeyiz. İkincisi, tüm siyasal, hukuksal, yönetimsel vb. alanda, gericiliğin, tertip, propaganda, suikast ve sabotajları karşısında, iktisadî yapıyı sağlığa kavuşturucu çalışmanın uzun erimli sonuçlarını da bekleyemeyiz. Üçüncüsü, emperyalist gericiliği ve onun ikiyüzlülüğünü ve karakterine özgü barbarlığını bütün çıplaklığı ile ortaya koyan faşizmin, iktisadî temelden kaynaklandığı kadar, iktisadî temeli de olumsuz yönde etkilemekte olduğunu, dıştalayamayız. İktisadî evrim, ergeç, kendi yolunu açar ve iktisadî evrime karşı olan siyasal zoru alteder. Ama, iktisadî evrime karşı oluşan siyasal zor, toplumun acılı ve ıstıraplı bir yol izlemesine neden olur, bunun yanısıra, toplumsal gelişmeyi yavaşlatır, durdurur, geriletir. Bununla da kalmayabilir, siyasal zor, iktisadî evrime karşı olduğu ölçüde, üretimin pek büyük bölümünü, bu zoru gerçekleştirecek insanın tüketimine ve onların gereksindiği malzemeye ayıracağı için, toplum yeniden üretemeyecek noktaya gelir, ve yeniden üretemeyen bir toplum ise ayakta kalamaz. Dolayısıyla şöyle de düşünemeyiz: iktisadî evrime karşı olan siyasal zor (bugün Türkiye'de faşizm), ergeç iktisadî evrim kendi yolunu açacağı için yıkılmaya mahkûmdur. Kuşkusuz, iktisadî evrime karşı olan siyasal zor, ergeç yıkılır; ama, iktisadî gelişmeyi ne denli ve ne kadar bir süre yavaşlatıyor, durduruyor, geriletiyor ve yıkıma sürüklüyorsa, toplumsal gelişme o denli ve o kadar süre tahribe uğruyor, toplum (ve özellikle emekçi sınıf ve katmanlar, ilerici, demokrat, devrimci aydınlar) o denli ve o kadar süre acılı ve ıstıraplı bir süreçten geçiyor demektir. Dolayısıyla iktisadî evrimin siyasal zoru yıkmasını bekle-

mek demek, yalnızca, toplumun iktisadî yapısında bir gerilemeye, bir yıkıma gözyummak demek değil, ideolojik, düşünsel, sanatsal varlığımızda da bir gerilemeye, bir yıkıma, bir erozyona gözyummak demektir; bir başka deyişle, toplumun, maddî ve manevî alanda, on yıl, elli yıl, yüz yıl geriye gitmesine gözyummak demektir.

Bizim, sonal belirleyici etmen olan iktisadî yapının kendiliğinden gelişimine "umut" bağlamamız; bu temel üzerinde oluşan üstyapının, iktisadî gelişmeyi köstekledіği kadar, siyasal zorun faşizme vardığı dönemlerde, hem üstyapıyı, hem iktisadî temeli tahrip ettiği gerçeğini dıştalamamız, bağışlanmaz bir yanılgı olur. Bağışlanamayacak yanılgılardan bir diğeri de, emperyalist gericiliğe ve onun kudurgan biçimiyle ikiyüzlülüğünü sergilediği faşizme karşı savaşımda, genel planda, faşizmin gelişmesine olanak sağlayacak olan, sosyalistlerin taktik yanlışlarıdır. Özünde, faşizme karşı savaşımın gereğine inanmak, ama taktik ilkelerde ve savaşım yöntemlerinde, faşizme ilerleme olanağı sağlayacak yanlışlar yapmak — bu, bugün, devrimci hareketin ve anti-faşist cephenin en ivedi sorunu haline gelmiştir.

FAŞİZM, *Türkiye ölçeğinde,* örgütlü bir faaliyet yürütmektedir. Bu örgütlü faaliyet, tek bir örgütte toplanmış da değildir. Yasal örgütleri ne denli az sayıda, büyük ve geniş ise, yeraltına çektiği örgütler, o denli çok sayıda, küçük ve dardır. Faşist örgütlenmeyi, iki yönüyle irdelemek olanağı vardır. Bir yönüyle geniş yığınlara açık, küçük-burjuvazinin gerici ideolojilerini toplumun çeşitli kesimlerine yayan örgütler. Bunlar, toplumun çeşitli kesimleri üzerinde, faşist ideolojiyi yaygınlaştırmak isteyen örgütlerdir, ve aynı zamanda, bu örgütler, faşist harekete çekilecek üyelerin, bir ilk yoklama, deneme yerleridir. Faşist harekete çekilebilecek kişiler, genel olarak burada saptanır; bunlar, niteliklerine göre, ya faşist partiye, ya da yarı-yasal durumdaki gençlik örgütlerine çekilir. Yarı-yasal durumdaki gençlik örgütlerinde başarı gösterenler, buradaki görevlerini bırakarak, yeraltı örgütlerine çekilirler. "Demokrasi"nin boşluklarından yararlanan faşizm, sistemli olarak, yeraltına çek-

tiği örgütlere işlettiği cinayetlerin suçunu, yarı-yasal örgütleriyle sokak gösterileri biçiminde, yasal siyasal örgütü ile, devletin yayın organları dahil, her organdan yararlanarak, demeç vb. biçiminde, devrimcilere yüklemek, ve yığınları şaşırtmak olanağına sahiptir. Bütün bunlar, faşist cinayet ve suikastlerin içyüzünü olduğu kadar, faşist örgütler arasındaki bağı da, yığınların ve yığınların olduğu kadar aydınların gözünden de gizleyen karmaşık bir tablo yaratmaya yaramaktadır. Bir faşist suikast haberinin hemen ardından, faşist partinin liderinin olayı ağır bir dille kınayan demeci okunabilmekte, faşist partinin sözcüsü, Mecliste, bu suikastten dolayı devrimcileri suçlamakta, siyasal iktidarı sorumlu tutmakta; suikast kurbanının ailesine, faşist liderlerin, üzüntü ve başsağlığı dileyen telgrafları, televizyon ve radyoda okunmaktadır.

Faşizmin bu ikiyüzlülüğü teşhir edilmediği sürece, faşizm, bundan son derece büyük yararlar sağlamaya devam edecektir. Ama bundan önemlisi şudur ki, suikast ve cinayetleri işleyen kişilerin, yani yeraltına çekilen küçük ve dar faşist grupların, yasal görünümlü örgütlerle ilişkisi ve hepsinin tek merkezden yönetildiği, ve hepsinin bir bütünün *parçaları* olduğu olgusu, gözlerden bugüne değin gizlenebilmiştir ve gizlenebilmektedir. Faşist hareketlerin hiçbiri ötekinden bağımsız değildir, ve hepsi aynı bütünün, tek bir merkezden yürütülen bütünün parçalarıdır.

Faşist örgütlemenin çeşitli adlar altında, çok sayıda ve farklı örgütlerden oluşması, bu örgütlenmenin önemli bir *özelliğini* yığınların gözünden gizlemiş olsa gerekir. Bu da, faşist siyasal partinin, *tek bir siyasal parti* olmasıdır. Çünkü, kumanda merkezi tektir. Faşist hareketin, toplumun farklı kesimlerine hitap edecek, onları faşist harekete hazırlayacak örgütleri ile, faşist cinayet, suikast ve sabotajları gerçekleştirecek olan örgütleri, ancak görev bölümü bakımından birbirinden ayrılır.

FAŞİZME karşı savaşımda, anti-faşist cephede karşılaşılan tablo ise, bunun tam karşıtı bir durum gösterir. İlkin, faşizme karşı, anti-faşist bir cephe gerçekleştirilmemiştir. Ve ikincisi, devrimci hareket, faşizme karşı, kendi

içinde bir birlik oluşturamamıştır. Proleter devrimciler, faşizme karşı bir birlik oluşturmadan, devrimci proletaryanın tek bir örgütünü oluşturmadan, işçi sınıfının müttefiklerinin, yani köylülüğün ve kent küçük-burjuvazisinin güvenini sağlayamazlar. Bir başka deyişle, üretimin niteliği gereği büyüyen, yoğunlaşan, merkezileşen işçi sınıfının, siyasal ve ideolojik savaşımda, tek bir hareket içersinde bütünleşebilmesini engelleyen, parçalara ayrılmış çok sayıda bir örgütlenme barajım aşmadan, yani tek bir siyasal örgütünü oluşturmadan, kendisinin müttefiki olması gereken küçük-burjuvaziyi yanına çekemez, anti-faşist cepheyi gerçekleştiremez. Küçük-burjuvaziye güven veremez, ve onun, güven duyacağı güçlü bir örgüt olmadığı sürece, umutsuzluğa ve yanılgıya kapılmasını önleyemez.

Elbette yalnızca bu değil. Anti-faşist cephenin kendi içersinde bölünmüşlüğü, başlıca iki sorunu gündeme getirmiştir. Bunlardan biri, faşizm karşısında, faşizmden çok güçlü olan demokrasi cephesinin güçlerinin, birbirinden dağınık, birbirinden yalıtık, ayrı ve küçük gruplar oluşturması, dolayısıyla, genel planda, faşizmi yenilgiye uğratamamasıdır. İkincisi, demokrasi cephesinden çok zayıf olan faşizmin, demokrasi cephesinin küçük ve parçalanmış gruplarını, tek tek yenebilmesinin olanağının yaratılmış olmasıdır.

DEVRİMCİ hareketteki bölünme, faşizme karşı savaşımda, kendisini ortaya nasıl koymaktadır? Bir kere, faşizmin tanımında ve tahlilinde görüş ayrılıkları biçiminde. İkincisi, faşizme karşı izlenecek strateji ve taktiklerin saptanmasında. Üçüncüsü, faşizme karşı pratik davranışlarda. Dördüncüsü, faşist hareketin birlik ve bütünlük içersinde olmasına karşı, devrimci hareketin parçalı ve bölünmüş hareketler biçiminde olmasında.

Devrimci proletarya, faşizme karşı savaşımın taktik birliğini oluşturmadığı sürece, faşizme karşı eylemini, birlik ve bütünlük içersinde yürütemez. Sosyalistlerin bir kısmı parti olarak, bir kısmı bağımsız adaylar olarak seçime girerken, gene devrimci hareket içersinde, "seçimi boykot" girişimlerinin belirgin bir biçimde sürdürülmesi, temelde

devrimci hareketin bölünmüşlüğünden, devrimci hareketin tek bir otoriteden yoksun olmasından, ve buna bağlı olarak faşizme karşı taktik birliğin oluşturulamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Biz, burada, seçime katılmanın mı, seçimi boykotun mu doğru olduğunu irdelemiyoruz. Bu, ayrı bir konudur. Ama yalnızca şurasını belirtelim ki, seçime katılma ya da seçimi boykot, sosyalist devrimin sorunu değil, demokratik bir sorundur. Ve bu bakımdan, "seçimleri boykot", *amacı* bakımından değerlendirilmek gerekir. Seçim sonuçları, Türkiye'de, demokratik güçler ile faşist güçler arasında, ilericiler ile emperyalist gericilik arasında yeğinleşen savaşımın ibresini ileri ya da geri oynatacak özelliktedir. Parlamento-dışı ya da parlamento-üstü iktidar alternatifinin, faşist bir müdahale niteliğinde olacağı gözle görülür hale gelmişken, parlamento-içi bir değişikliğin doğuracağı siyasal iktidar değişikliği faşizmin özlediği bir şey iken, amacı, faşizme özlediği olanakları sağlamaktan başka bir şeye yaramayacak olan bir boykot kararı, devrimcilerin, demokratik görevlerini unutmalarından başka bir şey değildir ve anarşistçe bir karar olmaktan öteye gidemez. Bunun yanısıra, sosyalistlerin, darbelerini, egemen sınıfların partilerine ve özellikle en gerici, yani faşist partiye yöneltmeleri gerekirken; "seçimi boykot" sloganıyla ortaya çıkarken, egemen sınıflara yönelttiklerini sandıkları darbelerini, her şeyden önce, seçime katılan sosyalist partilere yöneltmiş olduklarını unutmamalıdırlar.

FAŞİZME karşı savaşımda, sosyalist partiler ve gruplar arasında bir yaklaşmanın bazı koşullarının yaratılması üzerine, sosyalist partiler ve gruplar arasındaki ideolojik ayrılığı bir düşmanlığa dönüştürme girişimleri, üzerinde özellikle durulmaya değer bir konudur. Çünkü, sosyalistlerin, bir seçimde, darbelerini, emperyalist gericiliğe, egemen sınıfların partilerine yöneltecek yerde, sosyalist partilere çevirmesi, devrimci bir tutum değildir; nesnel sonuçları bakımından, egemen sınıflara hizmet etmektir. Bizim de, ideolojik bakımdan onaylamadığımız sosyalist partiler elbette vardır. Bu partilere karşı muhalefet, ideolojik görüş ayrılıklarının ifade edilmesinde kendini ortaya koyar. Oy-

sa, kendisinin "gerçek sosyalist" olduğunu ileri süren bir parti, bazı sosyalist partileri, Moskova'dan "para almakla" suçlayacak kadar iğrenç bir tutum içersine girmiştir, ve yıllardan beri, emperyalist gericiliğin ve faşizmin iftira kampanyası, anti-komünizm, bu kez, "gerçek sosyalist" kisvesi altında yeniden piyasaya sürülmektedir. Bu, herhangi bir sosyalist partiyi değil, Türkiye devrimci hareketini, yığınların gözünden düşürmeye yönelik bir davranıştır. Sosyalistlerin, eğer sosyalist iseler, birbirleri arasındaki ideolojik ayrılıkları, özellikle böyle bir seçim kampanyası döneminde, egemen sınıfların *önünde*, birbirlerine karşı karaçalmaya ve çatışmaya dönüştürmeye hakları olamaz. Onlar, darbelerini, egemen sınıflara, emperyalist gericiliğe ve faşizme yöneltirler; egemen sınıfların, emperyalist gericiliğin ve faşizmin "hakemliğinde", birbirlerine bu ölçüde saldırmazlar, saldırmaya hakları yoktur. Birinci Enternasyonal içersinde, bakuninciler, yani anarşistler, buna benzer bir yol izlediler, ve etkin oldukları bazı Avrupa ülkelerinde, devrimci hareketi, burjuvazinin müdahalesine bile gerek kalmayacak bir biçimde, güçten düşürdüler, ya da burjuvazinin bir darbede üstesinden geleceği parçalara böldüler.

FAŞİZMİN temel özelliklerinden biri, yığınlarda umutsuzluğu yaygınlaştırmak ve süregenleştirmektir. Çünkü umutsuzluğa kapılan ve umutsuzluğu süregenleşen yığınlarda siyasal davranış paralize olur, atıl hale gelir, faşizme karşı koyma dürtüsü söner. Bu, kuşkusuz sürekli olmaz, geçici bir süre devam eder. Ama faşizm, sonal atılımlarını, işte tam *bu anda* gerçekleştirir. Çünkü, umutsuzluğa kapılan yığınların kurtuluş seçeneği olmadığı, ya da yığınlar, kendilerini kurtuluşa götürecek ölçüde örgütlü bir güce sahip olmadığı zaman, yığınların kendi aleyhine olan faaliyetlere tepkisi de o ölçüde azalır.

Seçim-öncesi olaylar, bir kaosa bürünmüş gibidir. Kuşku yok ki, sınıflaşma hareketinin pek büyük bir yoğunluk kazandığı dönemlerde, küçük-burjuvazinin sayısal bakımdan ağır bastığı bir ülkede, temeldeki çok yönlü dalgalanış, siyasal üstyapıda yansıyacaktır. Ama bu çalkalanış, bir umutsuzluğa dönüştüğü zaman, yığınlar, kendilerine yeni

bir umut ararlar. İşçi sınıfının ideolojisi, yıkıma uğrayan ve umutsuzluğa kapılan yığınlara, gerçek kurtuluş yolunu gösteremediği zaman, bu yığınların umutsuzluğunu, emperyalist gericilik, faşizm, vargücüyle soğurmaya çalışır. İki biçimde soğurmaya çalışır: ya onları küçük mülk sahibi olarak muhafaza edeceği ütopyasıyla kandırır ve kendi yanına çeker; ya da onları tam bir umutsuzluğa gömerek, atıllaştırır ve kendisine dolaylı olarak tâbi kılar. Faşizmin, Türkiye ölçeğinde kaos yaratmasının özsel içeriği, bu ikinci amacında yatar. Köylüler ve kent küçük-burjuvazisi, ne kendilerinin sınıfsal temsilcisi olan sosyal-demokrat partide, ne de işçi sınıfının ideolojisinde (tek bir partide), geleceklerini ve kurtuluşlarını göremediği zaman, moral bir çöküntüye uğrarlar. Faşizm, bu nedenle, sosyal-demokrat ağırlıklı siyasal iktidarı başarısızlığa uğratmak, sosyalist partilerin bir umut olamayacağını göstermek ister, ve bunun için, olanca gücüyle, ilerici, demokrat ve devrimci kişi ve kuruluşlara saldırarak, yığınlara umut sağlayacak kişi ve kuruluşların, yığınlarla olan bağlarını çözmek için çaba harcar.

DEVRİMCİ hareketin tek bir örgütünün gerçekleştirilmemiş olması, ve tek bir otoriteden yoksun olması, kendisini işçi sınıfının temsilcisi olarak gösterebilen gizli küçük örgütlerin oluşmasına da olanak sağlar. Genellikle anarşist eylemlere kayan bu tür küçük gizli gruplar, bir yandan anarşizm ile bilimsel sosyalizm arasındaki uçurumun gözlerden gizlenmesine, ve bir yandan da, faşizmin kendi cinayetlerini devrimci hareketin üzerine yüklemesine, ve bir kaos yaratılmasına olanak sağlar. Devrimci hareketi kitlelerin gözünden düşürmek isteyen faşizm, küçük ve gizli terörist örgütlerin çoğaldığı bir ortamda, düzenlediği suikastleri ve sabotajları, anarşistlerin varlığında, devrimci hareketin sırtına yükleyebilir ve yüklemektedir. Kendisinin düzenlediği tertipleri, bir yandan devrimci hareketin sırtına yükleyerek, devrimci hareketten kitleleri uzaklaştırmaya çalışır, ve bir yandan da, yığınları, gerçek nedenini anlayamadığı olaylar yığını içersinde bunaltarak, siyasal kavrayışı bulanıklaştırır, dalgalandırır, onların kararlı bir siyasal tavır takınmalarını önler.

Eğer, proleter devrimci hareket, otoritesini sağlayacağı tek bir örgütte bütünleşmezse, kaçınılmaz olarak, işçi sınıfını temsil ettiğini ileri süren ve bireysel terörü amaç haline getiren ve içersine emperyalist gericiliğin ajanlarının sızabileceği ya da emperyalist gericiliğin bu tür örgütlerin benzerlerini oluşturmakta hiçbir güçlükle karşılaşmayacağı bu küçük ve gizli örgütlerin ortaya çıkmasını, devrimci harekete zararlarını azaltamaz.

SEÇİM ortamında ortaya çıkan sorunlar, bizim önümüze temel iki görev koymaktadır. Birincisi, yığınların umutsuzluğa kapılmamalarını, faşizmin yarattığı kaosun altında boğulmamalarını, siyasal davranışlarının bulanıklaşmamasını ve yalpalamamalarını sağlamak; ikincisi, faşizme karşı devrimci sınıfın birliğini ve köylülük başta olmak üzere küçük-burjuvazinin ittifakını sağlayacak bir tutum takınmak, ve bu tutumun, yoğunlaşan ve merkezileşen, bir başka deyişle, sınıf olarak bütünleşmiş bulunan işçi sınıfının bütünleşmiş örgütünü yaratma yolunda bir tutum olmasına özen göstermek. Seçim döneminde, işçi sınıfının bütünleşmiş örgütünü yaratma yolunda çaba harcamak, ilkin, sosyalist parti ve grupların, darbelerini birbirlerine karşı değil, egemen sınıfların partilerine ve *özellikle* faşist partiye yöneltmelerinden geçer. Seçimlerde tam bir taktik birlik sağlamak olanağı, doğaldır ki, yoktur; sosyalist parti ve grupların birbirlerini hedef almaları değil, hedeflerini, egemen sınıfların partisine ve özellikle içlerinde en gericisi olan faşist partiye yöneltmeleri, sosyalistlerin, bu seçimlerde izleyeceği ortak temel taktik olabilir ve olmalıdır.

YENİ ÜLKE

MUZAFFER ERDOST

FAŞİZME KARŞI SAVAŞIMDA GÜNCEL BİRKAÇ NOT

TÜRKİYE, *önlenebilir* bir tehlike ile, faşizm tehlikesi ile karşı karşıya. Son bir-iki yıl içersinde, bu "önlenebilir"liğin, basit birtakım siyasal istemlerle, bugünkü gibi bir siyasal iktidar değişikliği ile olanaklı olmadığı da emekçi yığınlar tarafından somut bir biçimde kavranılmaya başlandı. Ne var ki, bu, faşizmden kaygı duyan geniş yığınlarda yeni bir umutsuzluğun kaynağı olabilecek bir nitelik aldı. Şimdi diğer şeyler yanında sorular şunlardır: birincisi, faşizmi benimsememiş bir siyasal iktidara karşın, faşizm canlı bir biçimde gelişiyorsa, faşizmin önlenmesi, aynı zamanda, böyle bir siyasal iktidarın sorunu olmaktan çıkmış mıdır; ikincisi, faşizmi önleyebilir *nitelikte* bir siyasal iktidarın gerçekleştirilebilmesi, hiç değilse zaman bakımından, olanaklı mıdır? **Bu**na karşılık gerici cephenin bugün ulaştığı sonuçlara da bakmak gerekir: birincisi, faşizmi *benimsememiş* bir siyasal iktidara karşın, faşist hareketi ilerletmenin olanaklı olduğu anlayışı kitlelere dayatılmış, kabul ettirilmiştir; ikincisi, faşizmi benimsemeyen bir siyasal iktidarın *kararsız ve ikir-*

cikli tutumu karşısında, yalnızca faşist hareketi ilerletmenin değil, faşizme gerçeklik kazandırmanın olanakları bulunduğu ortaya konmuştur. Somut durum şudur: faşizm, Türkiye'de, yalnızca bir "zihniyet", bir "ideoloji" olarak değil, kurumlarıyla, kuruluşlarıyla ve etkinlikleriyle bir "gerçek" olarak vardır, ve gücünü büyütmektedir.

Güncel sorunlar şunlardır: birincisi, *mevcut* siyasal iktidar faşizmi geriletmiş midir?, faşizmin büyümesini durdurmuş mudur?, faşizmin büyümesi yavaşlatılmış mıdır? İkincisi, *yeni* bir siyasal iktidar, faşizmin ortağı bir siyasal iktidar mı olacaktır?, faşist bir siyasal iktidar mı olacaktır?, liberal demokrat bir siyasal iktidar mı olacaktır? Üçüncüsü, mevcut siyasal iktidardan daha solda bir iktidar olanağı var mıdır?, yoksa mevcut siyasal iktidar faşizm karşısında bugünkü konumuna göre daha sola çekilebilir mi?, yoksa mevcut siyasal iktidarın kendini daha da sağa çekmesi olasılığı var mıdır?

Bütün bu soruların yanıtından önce, birkaç sorunun daha sergilenmesi gerekir: Sosyalist hareketin, kendi iç (ideolojik) sorunlarının mevcut olmasına karşın, faşizme karşı, sağlıklı bir tutuma girebilmesi olanakları var mıdır? Sosyalist hareketin, anti-faşist savaşımda, küçük-burjuva demokratlara karşı tutumu ne olmalıdır? Onları iktidardan uzaklaştırmak mı, yoksa onlardan, kendi istemlerini gerçekleştirmelerini istemek mi; onları sağa itmek mi, onları sola çekmek mi? Sosyalist hareket, egemen sınıf ve katmanları, *tek bir* birlik halinde ve faşist olarak mı görmelidir, yoksa egemen sınıf ve katmanlar içersinde, biri liberal demokrat ve biri faşist iki farklı eğilimin kutuplaşmasına çalışarak sağ cephede demokrasi lehine bir bölünme yaratabilir mi?

Faşizmin gelişmesinin nedeni yalnızca faşistlerin kendileri midir, yoksa bunda, liberal demokratların, sosyal-demokratların, sosyalistlerin sorumluluğu var mıdır? Sosyalistler, faşizme karşı savaşımda, kendi strateji ve taktiklerini mi belirlerler, yoksa sosyal-demokratların ya da liberal demokratların taktiklerini mi belirlerler?

Bu sorular yığınının ortasında, Türkiye'de, terimlere ve kavramlara bakalım: Televizyonda yapılmış açık oturumlarda, sağın ideologları sürekli olarak, "komünist", "anar-

şist", "terörist" terimlerini kullanmaktadır; sosyal-demokrasinin siyasetçileri ve ideologları ise, "şiddet eylemcisi", "sağ şiddet eylemcisi", "sol şiddet eylemcisi" terimleriyle tabloyu açıklamaya çalışmışlardır. Soldan bazı yazarlar ise, bu terimlerin fazla ilerisine geçmemiştir. Ve ensonu, İçişleri Bakanı Güneş, "sağ şiddet eylemcisi"ni de, "sol şiddet eylemcisi"ni de "cani" terimiyle anlatarak, "caninin, cinayet işleyenin devrimcisi de, ülkücüsü de olmaz" demiş, ve bu, Başbakan Ecevit tarafından da benimsenerek açık hava toplantılarında yinelenmiştir.

Türkiye'nin başlıca sorunu nasıl "faşizm" ise, bu başlıca sorunun *temel* sorunu da ilkin kavramlardır. Çünkü "faşizm", ne denli bilinemez, "gizemli" bir şey olarak kalırsa, o denli, kitleleri yıldırma, sindirme, kendine bağımlı kılma, ve giderek yığınları umutsuzluğa sürükleme ve bu umutsuzluğun üzerinde yükselme olanağı bulur. İkincisi, "faşizm", ne denli salt bir "sağ *şiddet eylemi*" olarak tanımlanırsa, o denli kadro ve kurumlarından soyutlanmış olur, ve biz, o zaman, faşizmi, yalnızca, somut cinayetlerin kendisinden başka bir yerde arayamayız. Ve "faşizm", ne denli bir "şiddet eylemi" olarak tanınırsa, faşizme karşı savaşım, "şiddet eylemleri"nin kovalanmasına ve yakalanmasına indirgenir. Ve ensonu, "faşizm"in cinayetleri, "cani"lik olarak nitelendiği sürece, faşizm, bireysel birer cinayet olayları olarak ele alınır ve cinayet işleyenler, birer "adi" suçlular olarak, "adi" suçlulara özgü yargılama yöntemleriyle yargılanır ve bunlara ait yargılanmalara çarptırılır. Hele egemen sınıfların siyasetini sürdüren, faşizm ile flört etmekte olan gazetelerin dilinde, tüm silahlı eylemciler, "anarşist" ve bu eylemler "anarşizm" olarak nitelendiği zaman, orada, ***bilerek*** ve ***kasıtlı bir biçimde,*** yalnızca faşizm gizlenmiş olmaz, anarşist eylemler kadar, faşist silahlı eylemler de, sosyalizm ve sosyalist hareketin sırtına yüklenmiş ve sosyalizm ile yığınlar arasında bağların güçlenmesi yerine, sosyalizm ile yığınlar arasına bir uçurum açılmaya, bir Çin Seddi örülmeye çalışılmış olur. Bir başka anlatımla, her türlü şiddet eyleminin "anarşist" bir eylem ya da "anarşizm" olarak gösterilmesi, bir yandan faşizmi gizler, faşist eylemleri "sosyalizm"in sırtına yükler, ve öte yandan, sos-

yalizm ile onun gerçekleştirilmesinin temel öğesi yığınlar ile arasında bir soğuma, bir uzaklaşma yaratır. Böylece faşizmi gerçekleştirmenin aracı olarak faşist eylemler, sosyalizm ile yığınlar arasındaki bağları kırması bakımından da faşizme dolaylı olarak hizmet etmiş olur.

Öyleyse, önümüzdeki sorunlardan biri, kavram olarak faşist silahlı eylemlerin, anarşizmden belirgin bir biçimde ayrılması ve bunun teorik açıklamasıdır. İkincisi, bilimsel sosyalizmin teorisi ve taktiği açısından bu denli önem kazanan "anarşizm" ile "bilimsel sosyalizm" arasındaki *uçurumun* teorik olarak açıklanmasıdır.

Konuya girmeden önce, Başbakan Ecevit'in, faşizmi ve faşist örgütleri yeren sloganlar karşısında söylediği bir söz üzerinde durmanın da yararı var. Ecevit'in, "Faşizmin, Türkiye'de, *demokratik yolla,* iktidardan uzaklaştırıldığını" kerelerce yinelediği biliniyor. Aslında, bu tür düşüncelerin ardında, faşizmi olduğu kadar "faşist iktidarı" da doğru olarak anlamamak yatmaktadır. Faşizm, egemen yönetici sınıfın demokratik yöntemlerle ülkeyi yönetemediği zaman, "demokratik yöntemler" yerine, "zor" yöntemleriyle ülkeyi yönetmeye yönelmesidir. Bu "zor" yöntemlerini, her zaman, her yerde, aynı biçimde uygulama olanağı bulamaz, ve ilkin zor yöntemlerini uygulayacağı en zayıf yerleri ele geçirir. Bilinen bir noktadır ki, faşizm, yalnızca kendi büyüklüğüne bağlı olarak, gerçekleştirilmez. Faşizmin ilerlemesinde ve başarısında, ülkenin iç koşulları kadar, uluslararası durum ve koşullar da faşizm için elverişli olmalıdır. Bu bakımdan, faşizm, uluslararasında bir ada olarak Türkiye'de yükselemeyeceği gibi, içerde de, her zaman "yukardan" gelmez. "Yukardan" geldiği zaman bile, gerek dış ve gerek iç koşullar elvermediği zaman iktidarını sürdüremez. Faşizmin teorik ana ilkesi, "demokratik" hak ve özgürlüklerin, "zor" yoluyla işletilmemesidir. Bunu nasıl gerçekleştirdiği ikincil bir sorundur, esas sorun, bunu gerçekleştirip gerçekleştirediğidir. Eğer faşizm, bir kasabada, bir mahallede, bir kentte, anayasa ile belirlenen hak ve özgürlükleri, zor kullanarak işletmiyorsa, orada "faşizm" gerçeği vardır. İktidarın, faşist bir iktidar olmaması, faşizmin, burada *varlığını* ortadan kaldırmış olmaz. Bunun gibi, demokratik hak ve öz-

gürlükleri gerçekleştirmekle görevli kurumlardan biri ya da bir parçası, bu görevini, faşist zor karşısında yürütemiyorsa, orada da, faşizmin *varlığı* görmemezlikten gelinemez. Örneğin yargı kurumu, ya da tahkikatı yöneten cumhuriyet savcıları, ya da bir ilin veya ilçenin savcısı veya yargıçları, faşist zorun tehdidi altında ise, burada faşizmin *varlığı* bir gerçektir. Bir ülkede genel oy hakkına karşın, bazı seçmenler, faşist baskı nedeniyle sandıklara gidemiyorsa, orada, demokratik hak olan "oy" özgürlüğünün bulunduğu ileri sürülemez, ve bu hak ve özgürlüğün, faşist zor altında engellendiği kendiliğinden anlaşılır. Burada faşizmin varlığını yadsıyacak bir tutum, "demokrasi" adına doğru bir tutum olamaz.

Bir kurumun, bir kuruluşun, bir topluluğun faşist *baskı altında tutulması* ile bunların *faşistleştirilmesi* ayrı şeylerdir. Örneğin, Anayasa Mahkemesi, faşist baskı altında, anayasal iradesini tam olarak gerçekleştiremeyebilir; ya da Cumhuriyet Başsavcılığı, faşist baskı altında, yasaların verdiği görevini yapamayabilir; ya da aynı biçimde parlamento, faşist baskı altına alınabilir. Buna karşılık, Anayasa Mahkemesi üyelerinin faşist üyelerden oluşturulması, yargıtay başsavcılığının faşist zihniyetli olması, parlamento üyelerinin faşist üyelerden oluşması, bu kurumların kadrolarının faşistleştirilmesidir. Ama, henüz bu açıdan, kurumların *kendileri* faşist kurumlar değildir. Çünkü bu kurumlar, anayasa ve yasalarla belirlenen görevleri açısından, henüz demokratik kurumlardır, ama demokratik görevlerini, üyeleri faşist olacağı için yerine getirememektedir. Bu kurumlara anayasa ya da yasalarla verilen görevler, faşist nitelikte olduğu zaman, kurumların kendileri faşist kurumlar haline gelmiş olur, üyeleri "demokrat" olarak kalmış olsalar bile.

Demek ki, bir kere, faşist hareket, kendi yürütme kadrosunu yaratır, bu kadro, bir yandan demokratik kişiler, kurumlar, örgütler, yığınlar üzerinde baskısını genişliğine ve derinliğine ilerleterek, kendini de büyültür. Burjuva demokrasisinin *boşluklarından* yararlanarak, başlangıçta, yasal kuruluşlar olarak örgütlenir; ve yasal kuruluşlarda deneyim kazanmış kadrolarını yasal-olmayan (illegal) kuru-

luşlara aktarır. Yasal ve yasal-olmayan kuruluşlar arasında yarı-yasal-olmayan (yarı-illegal) kuruluşlar yer alır. Bunlar bir bütünün parçalarıdır. Ve özellikle yasal kuruluşlar, ne denli tek ve büyük örgütler halinde görünürse, yasal-olmayan kuruluşlar, ayrı adlar altında, olabildiğince küçük birimler halinde, faaliyetlerini sürdürürler. Faşist hareketin, tüm strateji ve taktiği, maddî olanakları, destekleri, iletişimi, yasal örgütlerce oluşturulur, ve bunlar, yarı-yasal-olmayan kuruluşlara aktarılır. Yarı-yasal-olmayan kuruluşlar, açık yüzleriyle yasal kuruluşlarla, gizli yüzleriyle yasal-olmayan kuruluşlarla bağlarını kurarlar, yani yasal ve yasal-olmayan kuruluşlar arasında bir halka oluştururlar. Eğer, siz, yalnızca, "şiddet eylemcisi"nin kendisini yakalarsanız, ancak, yasal-olmayan örgütte görev almış ve deşifre olmuş, bir anlamda da görevini tamamlamış bir üyesini yakalamış olursunuz. Bu görevi yüklenecek yeni üyeler zaten hazırdır ve daha büyük sayıda, yasal kuruluşlarda yetiştirilmektedir. Böyle bir durumda, "MHP ve ÜGD kapatılsın" dendiğinde, Başbakan, "MHP ve ÜGD kapatılsa ne olur, kapatılmasa ne olur; esas olan bu zihniyeti ortadan kaldırmaktır" derse, illegal örgütlerde fiilen faaliyet gösteren silahlı eylemcilerle "yansız ve etkin bir biçimde" savaşılmış olsa da, bu, faşizme ve faşist kurumlara dokunulmayacağı, faşist silahlı eylemcileri gerek ideolojik olarak yetiştiren ve örgütleyen kurumlarına, ve gerek bu kadroların belirli bir kısmını silahlı eylemde bulunmak üzere yeraltına çeken ve bir kısmını silahlı eylemcilerin maddî gereksinmelerini karşılayan kuruluşlarına dokunmayacağım demektir, başka bir şey değil. "Kaynağa" *inmemek* için ayak diremektir. Hele hele, bu "zihniyeti", utangaç faşist bir liderin zihniyeti olarak nitelemek, faşizmi sınıfsal kökeninden soyutladığı gibi, faşist hareketin kadro ve kuruluşlarını da gözardı etmek olur.

Şimdi, yüzer-gezer gibi görünen, aslında faşist ideolojiye uygunlaştırılmış bir koalisyon iktidarının oluşmasını sağlayan bir sağ partiden başka bir sağ partiye oy aktarılarak kurulabilen bir siyasal iktidarda, birkaç bakanlık elde eden faşist parti, bu kez, karşıt bir oy hareketiyle, iktidardan ayrılmak durumuyla karşı karşıya kaldığı için, faşiz-

min, demokratik yoldan iktidardan uzaklaştırıldığını söylemek ve artık bir kez daha da iktidara gelemeyeceğini vurgulamak, olgulara gerçekçi bir yaklaşım olarak nitelendirilemez. Faşizmin, "aşağıdan" iktidara gelmiş olması ayrı şey, "aşağıdan" ama karşılıklı oy aritmetiğinin olanaklarından yararlanarak iktidar ortağı olması ayrı şeydir. Birkaç bakanlığı ele geçirmiş olması ayrı şey, bu bakanlık kadrolarının faşistleştirilmesi ayrı şeydir. Bu bakanlık kadrolarının faşistleştirilmesi ayrı şey, bu bakanlıkların "kurum" olarak faşistleşmesi ayrı şeydir. Ve bundan da öte, hükümet üyelerinin ve bakanlık kadrolarının faşistlerden oluşması ayrı şey, bu hükümetin anayasa ve yasalarla belirlenen görevleri bakımından faşistleştirilmesi ayrı şeydir. Biz, gördük ki, kısa sürede birkaç bakanlığın faşistlerce ele geçirilmiş olması bile, faşizmin gelişmesi ve demokrasinin geriletilmesi açısından pek büyük bir önem taşımaktadır; ama bunun, kitle tabanıyla, devlet kadroları ve aygıtıyla, her şeyin faşistleştirilmesi olarak nitelendirilmesi başka bir şeydir. Faşizmin Almanya'da, İtalya'da iktidar oluşundan ve devlet aygıtını, kadrolarını olduğu kadar, başta gençlik olmak üzere, etkin kurumları ve kitle ve meslek örgütlerini faşistleştirmelerine değin bir durum, Türkiye'de, faşizmin siyasal iktidar ortağı oluşuyla benzerleştirilemez. Faşizmin, Türkiye'de, kendi açısından ileriye doğru attığı önemli bir adım olarak nitelendirilebilir; ve buradan uzaklaştırılması, faşizmin, Türkiye'de yenilgiye uğratıldığı, bir iktidar olarak da artık ortaya çıkamayacağı anlamına gelmez.

Bu kadar da değil. Faşizmin ana amacı, ülkede, anayasal kurumların, anayasa ile belirlenen demokratik hak ve özgürlüklerin, tek sözcükle demokrasinin işletilmemesidir; zor kullanılarak, demokrasinin ve demokratik hakların gerçekleşmesini ortadan kaldırmaktır. Bunlar, örgütlenme özgürlüğüdür, basın özgürlüğüdür, toplantı ve gösteri özgürlüğüdür, araştırma ve inceleme özgürlüğüdür. Demokrat, devrimci, ilerici sınıf ve katmanların, sınıf örgütlenmesi özgürlüğüdür, kitlesel örgütlenme özgürlüğüdür, mesleksel örgütlenme özgürlüğüdür. Anayasa ile sağlanan bu özgürlüklerin, kullanılabilmesi, serbestçe gerçekleştirilebilmesi özgürlüğüdür. Türkiye tablosuna bakınız: devrimciler, demok-

ratlar, ilericiler, anayasa ile sağlanan haklarını kullanma özgürlüğüne sahiptirler, ama bunu yasal-olmayan örgütlerin silahlı baskısı karşısında serbestçe kullanamamakta, serbestçe gerçekleştirememektedirler. Yargıya yönelik cinayetler, basına yönelik cinayetler, üniversite ve okullara yönelik cinayetler, gençliğe yönelik cinayetler, saldırılar, sabotajlar, özünde ve temelinde, bu anayasa ile belirlenen demokratik hakların kullanılmasına karşı girişilmiş, eylemli bir kalkışmadan başka bir şey değildir. Devlet, yasama, yürütme, yargı gücü ile, kişilerin ve kuruluşların bu haklarını serbestçe kullanmasını güvence altına almakla yükümlüdür. Ama, yalnızca kuruluş ve kişilerin değil, bu üç gücün de, aynı yasal-olmayan silahlı baskı altına alınmak istendiği, olaylarla ortadadır. Bütün bunların üstünde ve dışında, siyasal iktidarın *kendisinin* faşist olmamış olması, "yansız ve etkin önlemler" alması, faşizmin etkin faaliyetlerini önlemedikçe, bir anlam taşımaz ve orada faşizmin varlığı, faaliyeti, etkinliği *yokumsanamaz.* Hele, faşizmin, demokrasinin boşluklarından yararlanması gibi, bu siyasal iktidarın "demokrasi" anlayışı gereği, faşizmin yasal görünüşlü siyasal, meslekî ve gençlik örgütleri, "demokrasi" güvercininin süt beyaz kanatları altına alınır ve korunursa, orada "demokrasi"nin intiharından başka bir süreç bulabilmek olanağı yoktur.

Siyasal amaçlı, anayasal hak ve özgürlüklere yönelik, anayasanın sınırlı da olsa demokratik içeriğine yönelik Türkiye ölçeğinde örgütlü örgütler arasındaki bağ gözardı edilir, faşizmin birbirini bütünleyen örgütleri içersinde, yalnızca, demokrasinin "boşlukları"ndan yararlanmak için yeraltına çekilen sayısız silahlı örgütler bir bütünün parçaları olarak ele alınmazsa; bu örgüt üyeleri, "örgütlü suçlar" kavramı oluşturulmak istenmesine karşın, örgüt *üyeleri* olarak değil de bireyler olarak, kişiler olarak yargılanırsa, bir başka deyişle siyasal amaçlı suçlar "adi" suçlar olarak, örgüt üyeleri örgütten soyutlanmış bireyler olarak yargılanır ve örgütler yargılanmazsa, orada anayasanın ve yasaların işletildiği öne sürülemez, ve bunun başlıca sorumlusu ise, siyasal iktidardır, siyasal iktidarın *kendisidir.*

Kuşku yok ki, faşizme karşı savaşımı ve faşizmin kesin

yenilgiye uğratılmasını, sosyalistler, sosyal-demokrat ağırlıklı bir siyasal iktidardan bekleyemezler, beklemekle yetinemezler. Sosyalistler, sosyal-demokrat ağırlıklı siyasal iktidarı, demokrasi açısından, esas olarak faşist faaliyetlere karşı, yasaları *doğru* uygulamaya çağırırlar, ve siyasal iktidara karşı bu doğrultuda savaşım verirler. Bu eleştiri, sosyal-demokrat ağırlıklı siyasal iktidarın, daha sağ iktidar seçenekleri gözönünde bulundurulduğunda, düşürülmesi amacını değil, bu iktidarın demokrasiyi daha tutarlı bir biçimde korunması anlamında sola çekmek amacını taşır. Sosyal-demokrat ağırlıklı siyasal iktidarın, devrimci proletaryaya ve sosyalistlere karşı tutumu ne denli *kusurlu* olursa olsun, böyle bir konumda, sosyalistlerin, siyasal iktidarı eleştirileri, gerici ve faşist partilerin eleştirilerinden özünde farklıdır; bu partilerin beklentilerine hizmet etmeyecek, tersine onların beklentilerini güçleştirecek bir içerik taşımalıdır.

Daha yukarda, bir "terim" anarşisinden ve o denli de "kavram" anarşisinden sözettik. Egemen sınıfın çıkarlarının şampiyonluğunu üstlenen basın, faşist silahlı eylemleri, faşist cinayetleri, kendi adı ile vermemeye özen gösteriyor. Biraz radikal görünmek zorunluluğunu hissedenler, "sağ eylemci" ya da "sağ şiddet eylemcisi" terimlerini kullanıyor ve bu konuda kasıtlı davrananlar ise, her şeyi, "anarşizm" ve "anarşist" terimine bulayarak, gerçek, yığınların gözlerinden gizlenmeye çalışılıyor. Bir yandan faşist silahlı eylemler, faşist cinayetler "anarşistlik" olarak niteleniyor, ve bir yandan da "anarşist"ler ile "sosyalist"ler bir madalyonun iki yüzü gibi gösterilmeye çalışılıyor. Bugüne değin, içişleri bakanlarının ağzından "faşist" sözcüğünü işitmek olanağı olmadı. Televizyonda yapılan açık oturumların hiçbirinde "faşist" sözcüğü kullanılmadı. Doğaldır ki, Türkiye'nin somut sorunlarıyla ilgili olarak "faşist" sözcüğü kullanılmadı diyoruz. "Sağ şiddet eylemcisi" — gerçekten ince ve kibar bir sözcük. Aslında "faşist" sözcüğü de "ince, kibar" bir sözcüktü. Onu, Mussolini, bu özelliğinden dolayı, partisinin adı yapmıştı. "Faşist", birlik demekmiş İtalyancada. Faşistler, birlikçiler, birleştiriciler anlamına geliyor sözcük kökeni bakımından. Ama, tarih, bu sözcüğün içerdiği anlamı, ona işledi. İnsanlık düşmanı, halk düşmanı,

demokrasi düşmanı, çalışan yığınların düşmanı, emeğin düşmanı, iyi, doğru ve güzelin düşmanı, eli silahlı, yüreği karanlık, iğrenç, hain, sinsi, adi, alçak, pis, hilekâr, ve o denli egemen sınıfın uşağı, malî-sermayenin, emperyalizmin, ve çıkarlarını bu en yüksek sermayenin egemenliğinde ve varlığında bulan toprak ağalarının, gerici ideolojilerin, gerici sermaye biçimlerinin doğal müttefiklerinin uşağı, ikiyüzlü, — evet ikiyüzlü, sözde bağımsızlık savunucusu, gerçekte emperyalizmin çıkarlarının azgın savunucusu, sözde sömürüye karşı, gerçekte en geri, en kaba, en iğrenç sömürü biçimlerinin kanlı koruyucusu, sözde emekten, işçiden, çalışandan yana, gerçekte emekçiyi, işçiyi, çalışanı, yabancı sermaye hesabına, işbirlikçi sermaye, tefeci, kaçakçı, karaborsacı, toprak ağası, şeyh, aşiret reisi hesabına ezen bir ideolojinin kara yüzlü temsilcisi. "Faşizm", bu. Bu öz içeriğiyle cinayet işleyenler, Türkiye Cumhuriyetinin resmî yayın organlarında "sağ silahlı eylemci"dir, yani "komünizm"e karşı, yani "sosyalizm"e, devrimci harekete karşı, silahla varlıklarını "koruyan"lardır, haklarını "savunan"-lardır! Oysa, özünde, anayasa ile belirlenen —burjuva olan— demokratik kurumları, demokratik hak ve özgürlükleri, anayasanın ve yasaların dışında bir yöntemle, yasal-olmayan örgütleri aracılığıyla, anayasal ve yasal hakları kullandırmamak için "baş ezmek"tedirler. Bunlar "ülkücü"dür, bir "ülkü"leri olduğu doğrudur. Çünkü, faşist bir Türkiye'yi gerçekleştirmek istemektedirler. Bunlar "milliyetçi"dir, bir "milliyetçilik"leri olduğu doğrudur. Ancak, ulusu oluşturan *tüm* sınıf ve katmanların çıkarını değil, *yalnızca* gerici egemen sınıfların çıkarını, gerici ideolojileri canlandırarak, emekçi sınıf ve katmanlara karşı kullanmak anlamında "milliyetçidir"ler. Irk ayrımını, din ayrımım, mezhep ayrımını körükleyerek, ve bunları yeniden yaşama geçirerek, emekçi sınıf ve katmanları, onları kendi öz çıkarlarına *karşı* savaşa sürüklemek anlamında, emperyalizme ve işbirlikçi sermayeye hizmet etmek anlamında "milliyetçi"-dirler. "Ülkücü"lük ve "milliyetçilik" arkasında, ulusun yükselen geleceğini değil, egemen sınıfların egemenliğini pekiştiren bir gericiliği vardır.

Şimdi iki terim gündemdedir: *Birincisi,* egemen ve ge-

rici çevreler, anayasal kuruluşların, anayasaca tanınan hak ve özgürlüklerin kullanılmasını yasal yollardan önlemenin olanaksız olduğunu bildikleri, ama bu hak ve özgürlüklerin ise, Türkiye'de, devrimci hareketin gelişmesinin bir aracı, bir silahı olduğunu, bunun, devrimcilerin, ilericilerin, demokratların örgütlenme, yazma, konuşma özgürlüklerini, gitme-gelme özgürlüklerini yasal olarak önleyemeyeceklerini bildikleri için, bu kez, anayasa-dışı, ve bunun sonucu olarak yasa-dışı yollarla ve yöntemlerle, bu hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmanın, kendi sınıfsal çıkarları bakımından yararlı olduğunu görüyorlar. Bu yasa-dışı örgütlerin, yasa-dışı zor yöntemlerinin karşısına geçmenin, kendi sınıfsal çıkarları açısından doğru olmadığını, olmayacağını görüyorlar. Eğer siz, kalkar da, bu egemen sınıf ve katmanların temsilcilerinden, gericiliğin siyasal temsilcilerinden, demokratik hak ve özgürlükleri yasa-dışı zor yoluyla kaldırmak isteyenlere *karşı* çıkmalarını isterseniz, istemekle kalmayıp, bu faşist örgütlere vurmak için size el vermesini *beklerseniz*, soruna sınıfsal açıdan, yani gerçekçi açıdan bakmadığınızı kanıtlamış olursunuz, yalnız kanıtlamış olmazsınız, aynı zamanda, sınıfsal bir savaşımın ürünü olan faşizme karşı, *hayalci* yöntemlerle savaştığınızı da ortaya koyarsınız. Gerçekler, hayallerden gerçek ve daha dayanıklıdır. Gerçekler kalır, hayaller çözülür. Gerçekler büyür, hayaller söner. Gerçekler katılaşır, hayaller uçar.

İkincisi: Bir kere, faşizmin adı konmalıdır. Siyasal iktidarın dilinde "faşizm" sözcüğü gerçeklik kazanmalıdır. Yalnızca Başbakan Ecevit'in halk önüne çıktığı seçim ve benzeri konuşmalarda değil, hükümet açıklamalarında, yasa önerilerinde, resmî bildirilerde, Güvenlik Kurulu bildirilerinde, sıkıyönetim bildirilerinde, "faşizm" ve "faşist" terimi yer almalı ve bu terime gerçeklik kazandırılmalıdır. Eğer, anayasa sınırlı da olsa "demokratik" bir anayasa ise, ve eğer bu ülkenin resmî yönetim biçimi "cumhuriyet" ise, demokrasinin, cumhuriyetin ve mevcut anayasanın düşmanı olan bu "sağ silahlı eylemci", "faşist" olarak ve onun ardındaki örgütler, "faşist örgütler" olarak nitelenmelidir. — Evet ikincisi: "sol silahlı eylemci" deniyor, ya da daha gülüncü "sol eylemci".. Devrimcilerin, faşistlere karşı var-

lıklarını, her türlü demokratik haklarını, devlet erki koruyamadığı ve bu hakları güvence altına almadığı zaman, onların varlıklarını ve haklarını, özgürlüklerini *korumak* için —evet "korumak" için— silahla savunmalarını ve bunun doğurduğu sonuçları, burada dıştalıyoruz. Ama burada, işçi sınıfının temsilcisi sıfatını kendi kendine veren beş-on kişilik gruplar oluşturarak devrim yapmaya kalkıştığını söyleyen ve bunun için banka soyan, karakol basan, nöbetçi ere kurşun sıkan, bireysel terör düzenleyen anarşistleri, "sol eylemci" ya da "silahlı sol eylemci" olarak nitelemeye, kimsenin hakkı yoktur, sorumlu hiçbir kimse, bugün Türkiye'de "sosyalist", "devrimci" gibi terimlerle özdeş olarak kullanılan "sol" sözcüğünü, anarşistler için kullanamaz; ve anarşistlerin eylemleri, anarşistlerle aralarında uçurum olduğu bilinen sosyalistlere, devrimcilere maledilemez. Faşist cinayet şebekeleri, anarşist olarak; katliam yapan faşist katiller, "terörist" olarak nitelendirilemeyeceği gibi; "anarşist"ler de, "sol eylemci" olarak nitelendirilemez. Egemen çevrelerin sözcülüğünü yapan bir kısım basın, son tahlilde, gene egemen sınıflara hizmet etmiş olan anarşistleri, kasıtlı olarak, sosyalistlerin bir parçası olarak gösteremez, bunu yapmaya hakkı olmadığı yığınlara usanmadan anlatılmalıdır.

Gerici egemen çevreler, "anarşizm"i, sosyalist hareketin bir parçası olarak nitelemekle, iki şeyden yararlanıyorlar: birincisi, faşizme, faşist yasa-dışı örgüt ve cinayetlere, anarşizmin yasa-dışı örgüt ve cinayetlerine *karşılık*, bir "meşruiyet", bir "haklılık" kazandırmak istiyorlar. İkincisi, devrimci hareketi, yığınlardan ve öncelikle kendi sınıfı işçilerden ve özellikle bu sınıfın müttefiki köylülerden tecrit etmek için yararlanıyorlar. Sosyal-demokrasi, ya da küçükburjuva demokrasisi, anarşizm ile faşizm arasında, "denge" politikası, "yansız" bir politika izlemiş olmak için, nasıl anarşizmi devrimci hareketin yeraltı öğeleri olarak niteliyor, ve devrimci örgütleri (siyasal partileri, sınıf, meslek ve kitle örgütlerini) yasal örgütler olarak niteliyorsa, faşizmin birbirini bütünleyen, biri olmazsa öteki olmaz bir bütünün iki parçasından birini, faşist parti, dernek ve sendikalarını da, "demokrasi"nin vazgeçilmez kurumları olarak niteliyor.

Nasıl sosyalist partiler, devrimci sendikalar ve meslek örgütleri, anayasal kuruluşlar ise ve anayasanın güvencesi altında ise, faşist parti, faşist sendika ve faşist gençlik örgütü, aynı biçimde, anayasanın güvencesi altında kabul ediliyor. O denli ki, Kahramanmaraş faşist katliamında, öldürülen bebeleri ve kadınları korumak yürekliliğini ve kararlılığını gösteremeyen siyasal iktidar, bu katliamı yapanların, katliam *sırasında* —evet katliam *sırasında*— devletin koruyuculuğu altında oldukları için silahla durdurulmadığını söyleyebilmek, öldürülen bebeği korumak yerine öldürmekte olan caniyi korumak, birinci görevini yerine getirememenin nedeni olarak ikincisini "devlet" görevi sayabilmek, küçükburjuva demokrasisinin ikircikli, kararsız, çekingen tutumunun "insanlaştırılmış" bir mazerete gizlenmesinden başka bir şey değildir. Küçük-burjuva demokratların ağır bastığı siyasal iktidar, faşizmin yasal görünümlü kuruluşlarının güç durumda kaldıkları *anlarda* kabaran yeni bir *anarşizm* dalgasının ya etkisinde kalarak ya da bunu kendisine dayanak yaparak, faşizmin yasal görünümlü örgütleri üzerine gitmemeyi yeğlemektedir. Bu nokta son derece önemlidir. Acaba, Doğu Anadolu'da Ecevit "MHP ve ÜGD kapatılsa ne olur", yani bir şey değişmez derken, kendi kişisel düşüncesini mi dile getiriyordu, yoksa hemen ardından İstanbul'da, "Ben yargıç değilim", yani MHP ve ÜGD'yi kapatmak yargıçlara düşen bir iş ve görevdir derken, bu işin siyasal iktidarın yetkisi dışında bir iş olduğunu mu vurguluyordu? Bunlar, şu anda bizim için karanlıkta kalan sorunlardır, ama gönül, bir yandan Ecevit'in kendi öz düşüncesini değil, ağırlığı altında kaldığı çevrelerin eğilimlerini üstlenerek ifade ettiğini, ve bir yandan da bunun tersi bir durumun gerçek olmasını arzu ediyor. Yani, eğer Ecevit, etkin çevrelerin baskısı altında, faşist örgütleri kapatmaya girişemiyorsa, bunu kendi siyasal eğilimi olarak yüklenmemeliydi; ama durum böyleyse, bu, Türkiye'de demokrasinin yazgısı açısından Ecevit'in kişisel düşüncesinden çok daha önemlidir.

Öyleyse, faşist örgütleri koruyan etkin güçler mi vardır arka planda, ve bunlar kimlerdir? Bizim için ise, bundan önemli olan başka şey vardır: bu "etkin" denilen güçler, niçin faşizme karşı savaşımda, siyasal iktidar üzerinde et-

kinleşebilmektedir ve niçin bunlar "etkin" bır güç olma olanağı sağlayabilmektedir? Bunda, siyasal iktidarın faşizme karşı izlediği politikanın etkisi yok mudur? ve eğer anarşizm, sosyalist hareketin, işçi sınıfı ideolojisinin bir "taktik" biçimi olarak görülmeseydi ve yığınlara böyle gösterilmeseydi, acaba aynı "etkin" çevreler, aynı ölçüde "etkin" olabilir miydi?

Kuşku yok ki, faşist bir partinin ya da bu partinin yan kuruluşlarından birinin kapatılması, faşizmin o ülkede ortadan kalktığı anlamına gelmez, ve yeniden başka adlar altında örgütlenmeyeceği anlamına da gelmez. Ve gene kuşku yok ki, faşizmin kesin yenilgisi, siyasal iktidarın siyasal eğilimleri ve yargı organlarının kararlarıyla da gerçekleştirilemez. Ama, faşizm, demokrasiye ve devrime karşı gerici bir sınıf savaşımı olarak, bu savaşımı yürütmek için çeşitli araçlara ve organlara gereksinme duyar. Yasal görünümlü örgütler, Türkiye ölçeğinde faşist hareketi bütünleştirip yönlendirdiği gibi, bu organların devlet aygıtlarından (örneğin radyo, televizyon ve Meclisten) yararlanarak, bir saldırı karşısında faşist hareketin gücünü koruma ve artırma olanağını da sağlamaktadır. Basit bir gerçektir ki, bir insanın bir ayağını kesersiniz, o adam ölmez, ama topallar. Elini kesersiniz, o adam ölmez, ama kolsuzdur. Gözünü çıkarırsınız, ölmez, ama göremez. Faşist hareketin yasal görünümlü ve faşist hareketi örgütleyip yürüten organlarını kapatmak, faşizmi ortadan kaldırmaz, onu yaralar, ona kitle desteği sağlayan unsurlar arasında panik yaratır, çözülme yaratır, kendi kendilerine güvenlerini sarsar; ona hizmete zorlanan ve baskı altında tutulan öğeler üzerindeki baskı azalır; faşizm, elde ettiği bazı olanakları yitirirken, buna karşılık faşizme karşı savaşım yeni olanaklar ve yeni güçler elde eder. Faşist partinin ya da bir yan kuruluşunun kapatılmasının önemini yadsımak, küçümsemek, en hafif deyimiyle, anarşistçe bir tutumdur, başka bir şey değil.

Tabloya bakalım: Kahramanmaraş faşist katliamı davası Adana'da devam etmektedir. Ama Adana, faşist saldırının özgül hedefi haline getirilmiştir. Ve faşist suikastlerin içersinde *vurgulayıcı* özellikleri olanlar şunlardır: İlerici, demokrat "avukat"ların alçakça öldürülmesi. Niçin? Çünkü,

kocaları, bebekleri, anaları, babaları öldürülenleri bu ilde savunmasız bırakmak için. "Asker" kökenli profesör öldürülür. Niçin? Çünkü, "asker" olan mahkeme yargıcı tehdit ve baskı altında tutulmak istenmektedir. Çünkü, Kahramanmaraş katliamı ile Adana'daki olaylar, birbirinden ayrı, birbirinden bağımsız olaylar *değil,* tek bir merkez tarafından, hep aynı merkez tarafından düzenlenmiş ve düzenlenmekte olan zincirin halkalarıdır. Şimdi var güçleriyle Adana'yı faşist cinayet ve suikastin "pilot bölgesi" seçmiş olmalarının nedeni buradadır.

Devam edelim: Ankara Cumhuriyet Savcı yardımcısı Doğan Öz, bir katilin Site Yurdunda saklandığını öğrenmesi üzerine Site Yurdunu aratır. MHP milletvekillerinden bazıları arama sırasında Site Yurduna gelmişlerdir. MHP milletvekillerinden biri, grup sözcüsü, Millet Meclisinde, aramayı ağır bir dille eleştirir, ve cani yatağı olarak bilinen Site Yurdunda, üç-beş adam öldürmüş katillerin, gece yataktan kaldırılmış olmalarını, "moskofların gençlerimize reva gördüğü bir zulüm olarak" niteler, ve tehdidini savurur. Doğan Öz, bir sabah görevine giderken, arabasına bindiği sırada, öldürülür. MHP Başkam, olaydan büyük bir acı duyduğunu eşi Sezen Öz'e telgrafla iletir. MHP sözcüleri cinayeti ağır dille suçlar. MHP yanlısı gazeteler Doğan Öz'ün solcular tarafından öldürüldüğünü söyler. Yani, olayı, komünistlere yüklemeye çalışırlar. Doğan Öz'ün katili yakalanır ve ölüme mahkûm edilir. Bu, bir "ülkücü", yani faşisttir. MHP yanlısı yayın organları "bir komünist öldürdüğü için bir ülkücüye idam verildiğini" yazarak olayı eleştirir, MHP sözcüleri sıkıyönetim ve yargıçlarını eleştirir, sıkıyönetim oylamasını protesto ederler. Devam edelim: Anayasa Mahkemesine bomba konur. MHP genel başkanı ve sözcüleri olayı acı bir dille kınar ve eleştirirler. Yani olay komünistlere yükletilmek istenir ve bunun için sistemli kampanya yürütülür. Anayasa Mahkemesine bomba atan yakalanır ve bir "ülkücü"dür. Abdi İpekçi öldürülür. MHP Genel Başkanı, olayı insanlık dışı bir cinayet olarak saptarken, aynı zamanda dikkatleri Ermeni Örgütleri üzerine çekmek için çaba harcar. Ama katil yakalanır, ve şivesinin bile elvermediği bir sesle, her ne kadar "bana ister maceracı, is-

ter goşist, ister sağcı, ister solcu deyin" diye kendi siyasal kişiliğini saklamaya çalışırsa da, MHP ve ÜGD ile ilgisi, cinayetten sonra gittiği yerler, verdiği ifadede açığa çıkar. MHP sözcüleri, katilin ifadesi açıklanmadan, bu ifadeyi zor altında verdiğini haykırırlar. Bütün bu "ülkücü"ler ile, "milliyetçiler" ile MHP'nin ne ilişkisi vardır? MHP *ayrı* bir kuruluş, diğerleri *ayrı* birer kuruluş değil midir? Gerçi, MHP'nin olaylarla ilgili organik bağını belgeleyen dosyalar, Cumhuriyet Başsavcısının beş-on yıldır tetkikinde *bekletilmektedir*. Ama yayınlanmış bir belge daha vardır. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alpaslan Türkeş'in 28.7.1977 günlü, "Milliyetçi Hareket Partisi Almanya Yürütme Kurulu Başkanlığına" yazdığı bir mektupta şu satırlar okunur: "Partimizin örgütlenmesi O DENLİ GENİŞ tutulmalıdır ki, kurulan ÖZEL EKİPLER aracılığı ile, lojman, işyeri, ocak ve kulüplere daha sık gidilerek, MHP'nin ideoloji ve doktrinini dile getiren kitap, broşür ve yayınlar dağıtılmasına önem verilmelidir. Zira propagandanın en önemli unsuru İDDİA ve TEKRARdır. Bu ana kadar elde edilen tecrübe ve çalışmalar arkalanarak, PARTİNİN yurt dışındaki YAN KURULUŞLARI OLAN Bozkurt Atatürk, Türk Ocakları, Milliyetçi Türk İşçileri Derneği, ÜLKÜ OCAKLARI vb. ile daha sıkı ilişkiler kurularak bunlardan daha verimli biçimde yararlanılacaktır. Bu yönde ÖZEL EĞİTİM görmüş EKİPLERE öncelik verilmelidir. Son zamanda, MHP'nin başarı ve hamlelerini gözü götürmeyenlerin, sol basın aracılığı ile giriştikleri yıpratma yeltenişlerine karşı koyma ve aynı zamanda YERLİ RESMİ MAKAMLARIN DİKKATİNİ ÇEKMEMEK AMACIYLA, PARTİ ÇALIŞMALARINI DERNEKLER YASASI MÜVALEMESİNDEYMİŞ *GİBİ* YÜRÜTMESİ zorunludur. Bu hususta ASAYİŞ GÖREVLİLERİNE KOZ VERİLMEMESİ İÇİN (komünist elemanları SİNDİRME, *Cumhuriyet, Politika, Vatan* vb. solcu gazeteleri okuyanlara karşı BAZI ÖNLEMLERİN UYGULANMASINDA) *KOMANDO* ve *ÜLKÜCÜLERİN* 21 Mart 1977 tarihli Genel Merkezin talimat ve istemlerine uyarak hareket etmeleri gereklidir."*

Şimdi sıralayalım: MHP, yurt dışında şube açtığı için, konu Anayasa Mahkemesine getirildiğinde, bu parti yetki-

lileri, MHP'nin yurt dışında şubeleri BULUNMADIĞINI söylemişlerdir. Şimdi ise, parti faaliyetlerini, yan kuruluşlar aracılığıyla yürütmektedirler. İkincisi, MHP'nin yan kuruluşları vardır ve bunlardan biri de Ülkü Ocaklarıdır (1977). Üçüncüsü MHP'nin özel eğitim görmüş ekipleri vardır. Dördüncüsü, parti çalışmalarını, resmî makamların dikkatini çekmemek amacıyla, parti çalışması değil, dernek faaliyeti gibi göstermeye çaba harcamalıdır. Beşincisi, komünist elemanları sindirme ve solcu gazete ve dergileri okuyanlara karşı uygulanacak önlemler konusunda, asayiş görevlilerine koz verilmemesi için, komando ve ülkücülere genel merkez tarafından talimat verilmiş ve istemlerde bulunulmuştur.

Ve şimdi soralım: faşist cinayetleri, adi birer cinayet olarak görmek ve göstermek, kimin işidir, kimler tarafından tezgâhlanmaktadır. Ferhat Tüysüz'ün, "canım sıkılıyordu, adam öldürdüm" biçimindeki ifadesini alanlar, bu ifadeyi basının bir üyesine verenler ve bu gazetenin, manşete bu başlığı çıkararak, onu faşist örgütünden soyutlayarak, kamuoyuna iletenlerin amacı nedir? Gizli ve özel ekipler yetiştirerek, bu ekipler ile, bu yeraltına çekilmiş sayısız cinayet örgütü ile bu ekipleri yetiştiren yasal görünümlü örgütler arasındaki bağı gizleyenler kimlerdir? Niçin faşist partinin yan kuruluşları faşist partiden soyutlanmakta ve tahkikatlar niçin dar sınırlar içersinde tutulmaktadır? Asayiş kuvvetlerine "koz vermemek" ne demektir ve komünist elemanları "sindirme" nedir, gazete okuyanlara karşı, asayiş kuvvetlerine koz vermeyecek biçimde önlem almak ne demektir? "Komando" ve "ülkücü"lere kimler talimat vermektedir ve cinayetlerin sanığı komando ve ülkücüler, kimlerden, hangi yöntemlerle talimat almışlardır? Bu soruları, siyasal bir iktidar yanıtsız bırakamaz, yanıtlamak zorundadır. Cinayetlerin "ülkücüler" ve "komandolar" tarafından işlendiği açık açık ortada iken, ülkücülere ve komandolara, MHP genel merkezinden, asayiş kuvvetlerine koz vermemek için talimat verildiği açık iken, bir başbakanın, "MHP ve ÜGD kapatılsa ne olur, kapatılmasa ne olur" diyebilmesi, demesi hakkı mıdır? Yani, bu, onun siyasal bir tercihi mi-

* *Turkische Rechtsextremisten in der Turkei und in Europa*, Amnesty International, März 1979, s. 55-57.

dir, yoksa bulunduğu makamı açısından sorumlu olduğu bir yükümlülük müdür? Açıkça söylüyoruz: bütün bu hareketler karşısında, bir başbakan kişisel siyasal tercihini kullanarak, bu suç kanıtlarını, gazete ve kitap sayfalarında bırakmak hakkına sahip değildir, buna hakkı yoktur. Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin başbakanı olarak, hükümet başkanı olarak, anayasa ve yasalar karşısında suç işleyenleri korumaya, onların suçlarını gözardı etmeye hakkı yoktur, olamaz da. "Ben yargıç değilim", doğrudur bu söz, bir başbakan yargıç değildir, suç işleyen örgütleri kapatma hakkına sahip değildir, ama yargıçlar, ancak önlerine getirilen davaya bakarlar, ve önlerine getirilen davalar hakkında karar verirler. Onun dışında, hemen hemen sade bir yurttaştan başka bir şey değildirler. Önlerine getirilecek davalar ve bu davaların niteliği ise, siyasal nitelikte olduğu için, ilk tahkikatların niteliğiyle belirlenir; tahkikat, bu yönde yapılmamış, yani siyasal amaçlı iken adi suçlar, örgütlü suçlar iken bireysel suçlar yönünde tahkikat yapılmış davalar, yargıç önüne, ancak bu tahkikat çerçevesinde, bu deliller paketi içersinde çıkarılabilirler. Bu tahkikatların yönünü ve niteliğini, siyasal iktidar belirler, ve bunu belirlemek sorumluluğuyla karşı karşıyadır.

Bir kez daha yineleyelim: bu eleştirilerimiz, mevcut siyasal iktidarı, sağdan, faşist cephe kanadından düşürmek isteyenlerin amacına omuz vermek, onlara yardımcı olmak değil, tersine, siyasal iktidarı, demokrasiyi esenliğe çıkarma doğrultusunda demokratik görevlerini yerine getirmeye çağırmadır. Başlangıçta kendimize sorduğumuz soru kümelerinden ilk ikisini dıştalayarak, üçüncüsünü yineleyelim: "Mevcut siyasal iktidardan daha solda bir iktidar olanağı var mıdır?, yoksa mevcut siyasal iktidar faşizm karşısında bugünkü konumuna göre daha sola çekilebilir mi?, yoksa mevcut siyasal iktidarın kendini daha sağa çekmesi olasılığı var mıdır?" Bence, mevcut siyasal iktidardan daha solda bir iktidar olasılığı, önümüzde olan bir iktidar değişikliği ile değil, siyasal iktidarın bünyesinde bazı değişikliklerle olanaklıdır ve iktidarda kalma koşulları devam ederse, bu elverişli bir çözümdür. Siyasal iktidarın tüm zaafları ve başarısızlıklarının nedeni, yeterince sağa çekilmiş, kendini sa-

ğa çekmiş olmasındadır. Burada, kendi bünyesindeki bağımsız bakanlar kadar, sosyal-demokrat partiden seçilen üyelerin niteliklerinin de rolü vardır. Kuşkusuz, bu, yalnızca, siyasal iktidarın bir iç sorunundan kaynaklanmamakta, burada, siyasal iktidarın dışındaki bazı güçlerin tutumu önemli bir rol oynamaktadır. Bunlardan, üzerinde kesin bilgi sahibi olmadığımız öğe ya da kesimleri dıştalarsak, şunları söyleyebiliriz: cinayet, sabotaj ve katliamların düzenleyicisi ve baş tertipçileri, yarattıkları olaylardan, kendi çıkarları doğrultusunda kamuoyunu etkilemenin olanağını, gene devlet aygıtlarında —hani şu demokrasinin boşluklarından yararlanma dediğimiş *boşluklardan* yararlanarak— bulmuşlar, cinayetlerinin sorumluluğunu sola atarak, kendi cinayetlerinden kendilerine kaleler örmüşlerdir.

Buna karşılık, cinayet, sabotaj ve katliamlarla hiçbir ilgisi olmayan, bütün bunların, kendi varlığına yönelik tertipler olduğunu bilen sosyalistler, devrimciler, faşist örgütler tarafından düzenlenen cinayet, sabotaj ve katliamların zanlısı olarak devlet aygıtlarında (radyo, televizyon, Meclis) suçlanırken, aynı aygıtlarda faşizmin ikiyüzlülüğünü yığınlara iletme olanağından yoksun olduğu gibi, faşist tertibin bir sonucu olarak suçlanmasının gerçek yüzünü de açıklama olanağından yoksun bırakılmıştır. Radyo ve televizyonda konuşabilmek, bildiri ve demeçler yayınlanması koşulu o denli hesaplı ve kasıtlı tutulmuştur ki, bir siyasal partinin görüşlerini açıklaması için, *keyfî olarak,* o siyasal partinin Mecliste tek bir üyeyle temsil edilmesi koşulu aranmaktadır. Oysa, Meclise şu ya da bu üyeyi getirmenin başlıca koşulu, radyo ve televizyondan, bir seçim dönemi sırasında değil, iki seçim dönemi arasındaki zaman süresince, diğer partiler gibi, sosyalist partilerin de yararlanabilmesine bağlıdır. Radyo ve televizyon, faşizme açık, sosyalizme kapalı, faşizmin hoparlörü olarak, demokratik bir kamuoyu yaratmak gibi kendine anayasaca verilen görevini yerine getirmiş olmadığı gibi, faşizmin olgunlaşmasının aracı olarak işlev yapmış olur. Faşizm, demokrasinin *boşluklarından* yararlanırken, sosyalizm, demokrasinin kendisine sağladığı demokratik haklardan yararlanamamıştır. Sosyal-demokrasi, kendisinde toplanan oyları kendisinin *sanma* ve her zaman

kendisine ait olduğu hırçınlığı içersinde, sosyalistlerin demokratik haklarını kullanmada, kendisine düşen iktidar sorumluluğunu yerine getirmemiş, ve faşizmin, kendine hasım saydığı sosyalizme yönelik saldırılarına, kendisi açısından "olumlu" bir şey olarak bakmıştır. Faşist siyasal partiyi, bir yandan sağdaki oyların bölünmesinin, bir yandan soldaki oyların kendi açısından bölünmemesinin bir aleti saymıştır. Faşizm tehlikesinin biri ve başlıcası, işte bu zihniyettedir.

Üçüncüsü: anarşizmin nedenleri üzerinde ayrı bir yazımızda duracağız. Burada şunu belirtelim ki, faşizm, nasıl özünde egemen sınıfların çıkarlarına hizmet eden bir sınıf siyaseti güderken, bu egemen sınıfları oluşturan düzenin ürünü olan yoksul ve işsiz-güçsüz yığınların varlığını, kendisi için bir kitle tabanı oluşturmanın iktisadî koşulu olarak kullanırsa, bunun gibi, burjuva siyasal partilerden olduğu gibi, küçük-burjuva demokratların ağırlığı olan bir siyasal iktidardan da umudunu kesen ve aynı zamanda, yığınlarda kurtuluşunun umudunu uyandıracak güçlü bir örgütlenmeye sahip olmadığı için devrimci proletaryadan da uzak duran küçük-burjuva unsurun umutsuzluğunun bir tepkisi olarak doğan anarşizmden de en büyük ölçüde yararlanmaya çalışır. Küçük-burjuva demokratların ağır bastığı bir siyasal iktidar, faşizme karşı savaşımda, toplumun eğilimlerine ve umutlarına yanıt verecek belirleyici bir tutuma girmediği zaman, gençlik içersinde de, "sol" sapmalar, "sol" sekterlik, "sol" gevezelik o denli kabarmaya ve yükselmeye başlar. Bu ise, anarşizmi besler, büyütür. Her ideolojik hareket gibi, anarşizm de, salt kendi kendine büyümez, anarşizmin doğmasının olduğu kadar, kabarmasının da iktisadî, toplumsal ve siyasal koşulları vardır. Ve bugün Türkiye'de anarşizme kayışın artışının, ve anarşizm dalgasının kabarmasının nedenlerinden biri de, bir yandan faşizmin cinayet, suikast, sabotaj ve katliamlara yeni boyutlar kazandırması ve öte yandan mevcut siyasal iktidarın, faşizm üzerine, yığınları ferahlatıcı bir tutumla yürümemiş olmasıdır.

Dördüncüsü: Sosyalizm ile anarşizm arasındaki uçurum, bizde yeterince açıklığa kavuşturulmamıştır. Anarşizm, bir yandan faşist cinayet ve katliamların, faşist propaganda sonucu, belirli bir süre için bile olsa solun sırtına

yüklenmesine olanak vermiştir. Sosyal-demokrasinin, aşağıdan gelen baskı ile faşizme, faşist örgütler üzerine yönelme durumunda bulunduğu anlar, anarşizmin kabardığı anlar olmuş, ve bu, sosyal-demokrat ağırlıklı siyasal iktidar üzerindeki faşist örgütlere yönelik aşağıdan gelen baskıyı azaltmasının nedeni olmuştur. Bir başka deyişle, anarşizm, bir yandan gerek kendi bireysel terörünün kefaretini bilimsel sosyalizme yükleyerek, gerek faşist cinayet, sabotaj ve katliamların zanlısı olarak bilimsel sosyalizmin suçlanmasına olanak vererek, ve gerek faşizme karşı küçükburjuva demokrasisinin kararlı bir noktaya gelmek durumunda kaldığı bir anda, bu kararlılığı yeniden *kararsızlığa* dönüştürerek, faşizme hizmet etmiştir ve etmektedir.

Başlıca sorunlardan biri şudur: Bugün, Türkiye'de, faşizm en önemli tehlikedir. "Anarşizm" ise, faşizmin bir kaos yaratmasına dolaylı olarak olanak sağladığı için, sosyal-demokrasinin faşizme karşı tutumunu sürekli olarak kararsız olma noktasında tuttuğu için, devrimci hareketi yığınların gözünden düşürmeye elverişli bir ortam hazırladığı için, egemen gerici sınıfların devrimci hareketi baskı altına alabilmesinin koşullarına yardımcı olduğu için, faşizme karşı savaşım açısından, anarşizmin ve anarşist eğilimlerin irdelenmesi ivedi önem kazanmıştır.

15-16 Eylül 1979

MUZAFFER ERDOST

ANARŞİZM VE ANARŞİST EĞİLİMLER ÜZERİNE

İNSANLARIN iradesi dışında oluşan toplumsal varlığımızı yöneten yasalar, gene bizim iradeniz dışında, toplumsal ilişkilerle birlikte varolur ve kaybolurlar. İnsanlar, toplumsal varlıklarını yöneten yasaların bilincine vararak, yani onları bulgulayarak ve özelliklerini kavrayarak, toplumsal varlığın belirli bir yönde daha hızlı değişmesinin yöntemlerini de bulurlar. Toplumsal varlığın yasaları, toplumsal (ve iktisadî) yasalar, doğa yasalarından şu bakımdan farklıdır ki, doğa yasaları değişmez olarak kalırlar. Ama toplumsal yasalar, genel anlamda, üretim tarzlarıyla birlikte değişir, eski yasalar ortadan kalkar, yeni yasalar ortaya çıkar.[1] Bir toplumun bağrında, en ilkel üretim tarzlarının kalıntılarından modern üretim tarzlarına doğru farklılık gösteren birbirlerinden farklı üretim biçimleri birarada bulunduğu zaman, burada, tarihsel bakımdan farklı toplumsal yasaların içiçe geçtiği, birbirleriyle çatıştığı, birbirlerini

[1] Bkz. J. Stalin, "Sosyalizmin Ekonomik Sorunları Üzerine", *Son Yazılar, 1950-1953*, Ankara 1977, s. 62-64.

kendi büyüklükleri ölçüsünde etkilediği de anlaşılır. Bu, bize, toplumsal yasaların, sanıldığı kadar yalın (basit) olmadığını, karmaşık bir tablo sunduğunu gösterir.

Gene bunun gibi, toplumsal varlığın tarihsel derinliği, bu yasaların farklılığını artıran bir etmen olarak görünür. Çünkü ilkel komünde, bu yasalar, tarihsel derinlik bakımından fazla karmaşık değildir. Bundan ayrı olarak, bir toplum, tarihsel süreç içersinde, kendi doğal gelişmesinden farklı olarak, ne denli başka toplumların etkisinde kalmışsa, onun toplumsal yapısındaki karmaşıklık daha fazladır. Örneğin, Türklerin, islâm dinini kabul ederek yaşam tarzlarına biçim veren kendi dışında oluşan bir dinsel etkileniş içersine girmeleri, ve islâm dini içersindeki bölünmeleri kendi bünyelerinde yansıtmaları, ve bundan ayrı olarak, Anadolu'ya yerleşen Türklerin, Anadolu'da bulunan ve karşılaştıkları toplulukların farklı üretim tarzlarının, uygarlık düzeylerinin ve dinlerinin şu ya da bu biçimde etkisinde kalmış olmaları, toplumsal varlığın yapısındaki karmaşıklığı artırdığı gibi, toplumsal varlığın yasalarını da o denli karmaşık duruma getiren etmenlerdir.

Bir topluluğun bağrında farklı üretim biçimlerinin birarada bulunması, genel ve belirleyici üretim tarzının etkisinde, kapitalist üretim tarzının etkisinde, hemen hepsinin meta ekonomisine bağımlı duruma gelmesine, hepsinin şu ya da bu ölçüde meta ekonomisine, ve özellikle de kapitalist meta ekonomisine hizmet eder duruma gelmesine engel oluşturmaz. Tarihsel bakımdan birbirinden farklı bu üretim biçimleri, kapitalizmin etkisinde, daha uygun bir deyişle, kapitalist meta ekonomisinin etkisinde, kendi doğal gelişmelerinin tarihsel *sırasını* izlemez, hepsi, kendi yapılarının elverdiği ölçüde bir hızla, kapitalist meta ekonomisine bağımlılığı ölçüsünde, kendi bünyelerinde, kapitalist üretim biçiminin önkoşullarını yaratır. Böyle olmakla birlikte, kapitalizmin çözücü etkisine karşı, toplulukların yapılarının değişmeye dayanıklı olması, gelenekleri, coğrafya koşulları, tarımsal doğal verimlilik ve benzeri konumları gereği, azçok direnç gösterirler. Bütün bu karmaşık tablo, toplumsal varlığın yasalarını karmaşıklaştırır.

Yalnız bunlar da değil. Bir ülkede kapitalizmin geliş-

mesi, yalnızca kendi toplumsal (ve iktisadî) gelişmesine bağlı olmayıp, aynı zamanda, yabancı sermayenin ve özellikle de emperyalizmin etkisinde bulunduğu zaman, toplumsal gelişme yasaları, kendi iç dinamizmi ile oluşan kapitalistleşme sürecinin yasalarına göre farklılık göstermeye başlar. Çünkü, emperyalist sömürü, emperyalist niteliği gereği, ülkede biriktirilen artı-değer kitlesi büyüklüğünde genişletilmiş yeniden-üretime girme olanağını yaratmadığı için, emperyalizme bağımlı ülkede kapitalist üretim tarzı, henüz üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline gelmeden, üretici güçlerin gelişmesinin engelini yaratır.

Tablo bu kez daha karmaşıktır: çünkü, kapitalist üretim tarzının egemenliği altında ülke, henüz bir yandan ülke ölçüsünde kapitalist üretim biçimine dönüşmemiş ve kapitalizm-öncesi üretim biçimleri şu ya da bu ölçüde kendi varlığını koruyarak eski biçimlere ilişkin toplumsal yasaların etkisini sürdürürken, bir yandan da kapitalistleşme, geleneksel üretim biçimlerinin etkisinde, melez biçimlere bürünür. Öte yandan ise, ülkenin kendi bünyesinde oluşan kapitalistleşme, şu ya da bu üretim dalında tekelleşme düzeyine ulaşmış olsa bile, ekonomiyi belirleyen esas güç olarak, tarihsel bakımdan kendisinden çok yüksek düzeyde bulunan kapitalizmin en yüksek aşaması emperyalizmin, yabancı sermayenin etkisi ve egemenliği altına girmiştir. Böylece, kendi geleneksel yapılarından gelen eski toplumsal yasaların, ve kendi dışında oluşan emperyalist yasaların etkisinde, toplumsal yasalar karmaşıklaşır.

Kuşku yok ki, bir ülkenin, özellikle Türkiye gibi bir ülkenin toplumsal yasalarındaki karmaşıklığın böyle bir özeti, yeterli değildir. Çünkü, Türkiye, jeopolitik bakımdan, yalnızca doğrudan kendisine ilişkin sorunların ortasında değil, uluslararası bir çatışma planının da ortasındadır. Özellikle bugün yeryüzünde birbirleriyle çatışma halinde bulunan sosyalist güçler ile emperyalist güçler arasındaki, ve bağımlı ve yarı-bağımlı ülkeler ile emperyalist güçler arasındaki çatışma ve savaşımın konusu olarak da, kendisiyle doğrudan ilgili olmayan güçler çekişmesi alanında bulunmaktadır. Şöyle de ifade edilebilir: Türkiye, emperyalist güçler açısından, bir sömürü ülkesi olmaktan *çok*, emper-

yalizmin yaşamsal varlığı açısından önem taşır. Türkiye'de devrimci bir iktidarın varlığı, emperyalizme, yalnızca, bu ülkenin büyüklüğünde bir pazarın kaybına değil, Orta-Doğu'da ve Kuzey Afrika'da varlığım koruduğu jeostratejik bir mevziini kaybetmesine neden olacaktır. Dolayısıyla, emperyalizmin, Türkiye'den çıkarı, yalnızca, Türkiye'nin kendi büyüklüğüne bağlı değildir, bundan daha büyüktür. Türkiye'nin ve jeopolitik durumu dolayısıyla, uluslararası güçler dengesindeki değişmelere ve özellikle kendisini yakından ilgilendiren Orta-Doğu ve komşusu Doğu ülkelerindeki rejim değişmelerine bağlı olarak, kendi üzerindeki dış etkiler de değişikliğe uğramaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de, toplumsal varlığın yasaları değişmediği zaman bile, uluslararası durumdaki birçok değişme sonucu, önemleri ve etkinlikleri bakımından bu yasaların *sıralanışı*, özgül özelliği değişmektedir.

Tabloyu şöyle özetleme olanağı vardır: Toplumsal değişmenin genel yasaları vardır ve bu, marksist teori tarafından bulgulanmıştır. Toplumsal değişmenin özel özellikleri vardır, bunlar, her ülkenin kendi iç ve dış koşullarına göre değiştiği gibi, her durum ve koşullarda da farklılık gösterir. Bir ülkede, bilimsel sosyalizmin teori olarak *bilinmesi* ile, o ülkenin devrimci savaşımının strateji ve taktiklerinin saptanması, birbirini bütünleyen, biri olmazsa ötekinin olmayacağı, ama ikisi birbirinden ayrı sorunlardır. Bilimsel sosyalizmin teorisinden çıkarılacak strateji ve taktikler, o ülkenin somut durumuna, gerçeklerine kalıp olarak uydurulmak istendiğinde, devrimci savaşımın nesnel koşulları gözetilmiş olmaz, devrimci teori somut gerçeklere uyarlanmadığı için yaşama geçirilemez, devrimci savaşım gerçeklik kazanamaz. Bir ülkenin somut durumundan, gerçeklerinden yola çıkmakla birlikte, bilimsel sosyalizmin teorisini, toplumsal genel değişme yasalarını bilmeyenler ise, aynı biçimde, devrimci savaşıma gerçeklik kazandıramaz.

Devrimci teorinin, belirli bir ülkenin belirli bir andaki somut ve özel koşullarına uyarlanması, zorunlu olarak, şunları gerektirir: *Birincisi:* bilimsel sosyalizmin teorisini ve özsel içeriğini soğurmuş olmak. Toplumsal değişmenin diyalektiğini kavramamış hiçbir kafa, marksizmin terimleri

ve kavramları ve toplumsal değişme yasaları bilgi olarak bilinmiş olsa bile, marksizmi özümlemiş olmaz. Demek ki, marksizmin bir bilim olarak öğrenilmesi yeterli değildir; teorinin belirli bir ülkenin değişen koşullarına uyarlanması ve geliştirilmesi için yeterli düzeyde soğurulmuş olması da gerekir; marksizmin özsel içeriği, yani diyalektik, kavranmalı ve soğurulmalıdır. *İkincisi,* toplumun genel değişme yasalarını kavramak yeterli değildir, bu yasaların, *kendi* ülkesinde, *belirli* bir anda neler olduğunu bulgulamak gerekir. Demek ki, bir ülkenin devrimcisi, kendi ülkesinin, belirli bir anda, toplumsal değişme yasalarının neler olduğunu, yani o ülkenin, o anda iç koşullarını olduğu kadar dış koşullarını, kendi ülkesinin tarihsel bakımdan oluşmuş toplumsal (ve iktisadî) olduğu kadar, hangi dış ve iç toplumsal (ve iktisadî) etmenlerin içersinde bulunduğunu da bilmesi, bunlar arasındaki bağlantıları, birbirleri ile olan ilişkisini, birbirlerine olan etki tepkisini bulgulaması da gerekir. Devrimci savaşımın stratejisi kadar, taktikler de, ancak ülke ile sıkı bağlar içersinde bulunan insanlar tarafından yaratılabilir. Üçüncüsü, bir ülkenin devrimci savaşımının stratejisini ve devrimci savaşımın taktiklerini, bilimsel sosyalizmin kurucuları ya da herhangi bir lideri değil, o ülkenin proleter devrimcisi belirler. Strateji ve taktiklerin temel esaslarını, bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx ve Engels, onu emperyalizm çağına uyarlayan Lenin bulguladılar, ama belirli bir ülkede ve belirli bir anda strateji ve taktiklerin neler olduğunu belirleyecek, teoriyi ve toplumsal gerçeği yoğurarak, ondan doğru olanı üretecek olanlar, Marx, Engels ve Lenin değildir. Bir başka deyişle, bilimsel sosyalizmin temel ilkeleri değişmeden kalır, ama bir ülkenin belirli dönemlerinin stratejisi, belirli bir dönemin taktikleri sürekli olarak değişebilir. Bunun içindir ki, stratejisinin yaratılmasında olduğu kadar, taktiklerin belirlenmesinde, sürekli bir yaratıcılık, sürekli devrimci savaşımın sorunlarıyla içiçe geçiş vardır. Nasıl ki, sloganlar, bir anın süzülmüş sorunlarını özetlediği zaman devrimci bir öze sahip ise, birer değişmez kalıplar olarak ele alındıklarında, orada, marksizmin özünden eser bulunmazsa, teori ve pratik arasındaki ilişki de böyledir.

TOPLUMUN değişme yasaları ile, yani bilimsel sosyalizmin teorisi ile, bir toplumun mevcut durumundan sınıfsız topluma geçişin devrimci pratiği arasındaki uyumun saptanması, devrimci hareketin en güç ve karmaşık sorunlarından biridir. Çünkü, biz biliriz ki, bizim irademiz dışında oluşan toplumsal varlığımızı, gene biz, irademiz dışında değiştirmeye devam ederiz. Biz, toplumun gelişme yasalarını bilsek de, bilmesek de, bu gelişmenin bilincinde olsak da, olmasak da, toplum değişmeye devam eder. Biz, bu gelişme yasalarının bilincine varmamız sayesinde, ancak, varolan maddî koşullara bağlı olarak gelişmeyi genel olarak ileriye dönük bir yöne çevirebilir ve hızlandırabiliriz. Üretim ilişkileri, maddî üretici güçlerin gelişmesinin biçimleriyken, toplumun gelişme yasalarını bildiğimiz için, biz, kendi irademizle, bu uyumu, bir çelişkiye, uzlaşmaz-karşıtlığa dönüştüremeyeceğimizi de biliriz. Bunun gibi, toplumun üretim ilişkileri ile maddî üretici güçler arasındaki ilişkiler, bir çelişkiye dönüştüğü zaman, gene biz, kendi irademizle, bu çelişkiyi, üretim ilişkilerini koruyarak, ortadan kaldıramayız. "İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddî varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki, insanlık, kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar, çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi ancak onu çözüme bağlayacak olan maddî koşulların mevcut olduğu ya da en azından gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar."[2]

Eğer toplumsal değişmenin maddî koşulları varsa, biz, ancak o zaman bilinçli olarak toplumun bu değişmesinin süresini kısaltabiliriz. Eğer, bilinçli olarak, toplumu devrimci doğrultuda değiştirmek için savaşılmıyorsa, toplumsal değişme, iktisadî zorunluluk, kendi gerçeğini dayatacaktır. Ama bu süreç, çökmekte olan egemen sınıfların direnciyle, yavaşlatılabilir, yer yer ve belirli bir süre geriletilebilir. Tersine, bu süreç, üretim tarzlarıyla ve dolayısıy-

[2] Karl Marx, "Önsöz", *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Ankara 1976, s. 26.

la mülkiyet sahipleriyle ilişkileri çelişkiye düşmüş olan emekçilerin bilinçli çabalarıyla, geriletilmekten alıkonabilir, hızlandırılabilir. Eğer, toplumsal değişmenin maddî koşulları yoksa, ve biz, irademizle, bu maddî koşulları dikkate almaksızın, toplumu değiştirmek için zorlandığımızda (anarşizm); ya da tersine, toplumsal değişmenin maddî koşulları bulunduğu halde, bu değişmeyi devrimci bir yönde hızlandırmak için gereken devrimci faaliyeti göstermediğimizde (oportünizm), burada, ya teorinin pratiğe yanlış uyarlanmasından ya da teorinin doğru olarak kavranamamış olmasından sözedebiliriz.

ANARŞİZM, kuşku yok ki, sınıfsal özellikleri olması bakımından tarihsel bir kategoridir, ve özellikle sanayi devriminin ertesinde, bir öğreti olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalizmin ve dolayısıyla büyük sanayi üretiminin gelişmesi, kaçınılmaz olarak, küçük üreticiyi büyük ölçüde mülksüzleştirmeye devam eder. Üretim araçlarının sahibi olan doğrudan üreticinin kendisi, özgür emek-gücü satıcısı, onun üretim araçları da sermayenin maddî öğesi haline gelir. Küçük-burjuva unsurların, kitlesel olarak, bu mülksüzleşmesi, onu yoksullaştırmakta olan sanayi devriminin kapitalist biçimlerine ve büyük sermayenin çıkarlarını savunan devletin doğasına karşı tepkisine yolaçar.

Sermayenin yoğunlaşmasının aracı olarak merkezileşme ve büyük sanayiin doğası gereği üretimde merkezileşme — küçük, dağınık ve özerk üretim biçimleri oluşturan küçük mülkiyet. Sermayenin, toprağa ve soyluluğa bağlı servet ve üstünlüğü dışında, yeni bir iktisadî güç ve sınıf yaratması ve devlet erkini ele geçirerek, devleti, büyük sermayenin çıkarlarını savunan aygıta dönüştürmesi, ve küçük-burjuvazinin kendisini yıkıma sürükleyen büyük sanayiin kapitalist biçimini görmeyip, bu yıkımın sorumlusu olarak büyük sanayiin egemenliğini pekiştiren devletin kendisini görmesi. Öte yandan, nesnel olarak proleterleşmekte olan küçük-burjuva unsurun, proleterleşmeyi ve onun geçici egemenliğini simgeleyen proleter devleti tiksinç bir şey olarak görmesi.

Bu tarihsel ortam, yoksullaşmakta olan küçük-burju-

va açısından, devletin doğasına karşı, büyük sınaî üretimin gelişmesine karşı, büyük üretimin merkezileşmesine karşı bir tepki uyandırır. Anarşizm, yıkıma sürüklenen küçük-burjuva unsurun bu tepkilerinin, bu protestosunun bir öğretisi olarak oluşur. Her türlü kötülüğün nedeni olarak devleti görür ve devleti yadsır. Her türlü merkeziyetçiliği, her türlü otoriteyi, her türlü disiplini yadsır. Sınırsız bir özerklik ve bireysel özgürlüğü savunur. Oysa, büyük-ölçekli üretim ve üretimin merkezileşmesi, toplumsal gelişmenin özellikleridir. Çünkü, büyük sanayi, toplumsal ilerlemenin nasıl doğal bir aracı ise, merkezileşme o denli kaçınılmazdır; bu gelişmenin küçük-burjuva unsur üzerindeki olumsuz etkisi ise, bu üretimin kapitalist biçiminde ve buna uygun düşen devletin *burjuva* niteliğindedir. Toplumsal gelişme, kaçınılmaz olarak, büyük üretime dönüşecektir ve küçük-burjuva unsurun yıkımının nedeni ise, büyük üretim değil, onun kapitalist özelliğidir. Çünkü eğer "yıkım" sözcüğünden, küçük-mülk sahibinin üretim araçlarının özel mülkiyetinden ayrılarak, bu mülkiyetini yitirmesi anlaşılırsa, üretimin büyük-ölçekli üretime dönüşmesinin kaçınılmaz sonucu olarak, o, bu özel mülkiyetinden ayrılacaktır; ama kapitalizm, onun özel mülkiyetini, büyük sermayenin maddî öğelerine dönüştürerek, yani küçük özel mülkiyeti, kapitalist özel mülkiyete katarak, onu mülksüz bırakır, ve kapitalist, küçük üreticiyle, ancak, bir özgür emek-gücü satıcısı olarak sermayenin karşısına geldiğinde ve bu yönüyle ilgilenir. Yoksullaşan küçük-burjuvanın, kendine ait üretim araçları sayesinde, kendi kişisel özgürlüğü ve iradesi altında tuttuğu yaşam güvencesi, kapitalist sınıfın ve kapitalizmin denetimine geçmiştir. Aslında küçük-burjuvanın, kapitalist meta ekonomisinin egemenliği altında, kendi yaşam güvencesini kişisel iradesi altında tuttuğu, bir yanılsamadan başka bir şey değildir. Ama şu bir gerçektir ki, kapitalizm, onu özel mülkiyetinden tamamen yoksun bırakırken, bu yoksullaşma süreci, acılı bir "yıkım" ve acılı bir "yoksullaşma" seyri izler. Oysa, sosyalist devrim, küçük mülkiyeti doğrudan ortadan kaldırmaz, onun kolektif mülkiyete dönüşmesinin koşullarını yaratır. Yani, küçük üretici, acılı bir yıkım ve acılı bir yoksullaşmadan geçmeksizin, özel mülkiyetten

kolektif mülkiyete, kendiliğinden ekonomik yolla geçeceği için, küçük mülk sahibi, bir yıkıma uğramaksızın toplumsal mülkiyetin ortak üyesi haline gelir. Ama, küçük-burjuvazi, bir yandan kendisini yıkıma sürükleyen kapitalizmi görmesi, öte yandan kendisinin tek kurtuluşunun proletaryanın ideolojisinde olduğunu bilmemesi, örgütlü bir sınıf savaşımına götürecek yolu bulamaması karşısında, umutsuzluğa kapılır. Bu umutsuzluğun sonucu olarak, o, toplumsal gelişmenin kaçınılmaz sonuçlarına saldırırken, bu anlamda gericidir; ve o, toplumsal gelişmenin araçlarını ve aygıtlarını yadsımaya yönelirken, bu anlamda, anarşisttir.

Bu nedenledir ki, küçük-burjuva sosyalizmi, küçük-burjuva devrimciliği, özünde bir yanı ile gerici ve bir yanı ile anarşist iki eğilim taşır. Bu iki eğilim, küçük-burjuvazinin burjuvaziyle uzlaşmasına dönüştüğü zaman gerici yönüyle, burjuvaziye karşı çatışmaya dönüştüğü zaman anarşist yönüyle kendini açığa çıkarır. Bu gerici eğilim, devletin yadsınması ile, *barışçı* anarşizmi (prudonculuk) temsil eder. Engels, 22 Ekim 1883'de, Max Hildebrand'a şöyle yazıyordu: "Proudhon'un yumuşak, salt etimolojik anarşisi (yani siyasal iktidar yokluğu), eğer Bakunin ona şöyle bolca stirnervari bir "başkaldırma" üflememiş olsaydı, hiçbir zaman modern anarşi doktrinlerine varamayacaktı."[3] Prudonculuğun barışcı anarşizmi (*barışçı,* çünkü toplumsal karşıtlıkların, sınıflar arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın, çelişkilerin, barışçıl yoldan, uzlaşma ile çözümlenmesini ileri sürer; *anarşizm,* çünkü siyasal iktidarı yadsır), devletin yadsınması, devrimin ilk adımı olarak devletin "kaldırılması"na dönüşerek, modern anarşi teorilerine varır.

MODERN anarşi teorisinin temel özelliklerini şöyle belirleyebiliriz: devletin yadsınması ve devrimin ilk adımı olarak devletin kaldırılması, bütün otoritelerin yıkılması, merkeziyetçiliğin tümüyle ortadan kaldırılması.

Oysa bilimsel sosyalizm, devleti, sonal olarak yokumsamakla birlikte, burjuva devlet aygıtı yerine, geçici olarak, proletarya diktatörlüğünü koyar. Devleti ortadan kaldır-

[3] Marx. Engels. Lenin. *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm,* Ankara 1979, s. 221.

maz, geçici olarak, onun sınıfsal niteliğini değiştirir. Proletarya diktatörlüğü, sınıfsız topluma geçişin bir aracıdır. Anarşistler, "devletin hemen bugünden yarına ortadan kaldırılması gerektiği görüşünü" benimser. Bilimsel sosyalizm ise, "devlet 'ortadan kaldırılmaz'. Devlet *tükenir* (söner)" der.[4] "Üretimin gelişmesi, çeşitli toplumsal sınıfların bundan sonraki varlığını bir çağa uymazlık (anakronizm) haline getirir. Toplumsal üretimdeki anarşi ortadan kaybolduğu ölçüde, devletin SİYASAL OTORİTESİ yokolur (uykuya dalar, tükenir)."[5]

Biraz aşağıda açıklayacağımız gibi, anarşizm, nasıl mevcut durum ile devrim arasındaki süreci, maddî koşulları, nesnel durumu gözönünde bulundurmaksızın, bir darbede kısaltmak ve devrime varmak isterse, aym şekilde, devrimden hemen sonra, devleti kaldırarak, sınıfsız toplumun yaratılması doğrultusundaki uzun süreci de, bir darbede tamamlayacağını hayal eder.

Oysa, "kötülüklerin" kaynağı devletin kendisi değildir. Devlet, toplumsal ilerlemenin belirli bir evresinde ortaya çıkmış tarihsel bir kategoridir; devleti oluşturan toplumsal (ve iktisadî) temeller ortadan kalkmadan, devlet de ortadan kaldırılmaz. "Toplum, İÇ ve DIŞ SALDIRILARA karşı, ortak çıkarlarını savunmak üzere kendine bir organizma yaratır. Bu organizma devlet iktidarıdır. Devlet daha doğar doğmaz, kendini toplumdan bağımsız kılar, ve belli bir sınıfın organizması haline geldiği ölçüde ve bu sınıfın egemenliğini doğrudan üstün kıldığı ölçüde, bu bağımsızlığı daha da büyük olur."[6] Açıktır ki, iç ve dış saldırılara karşı, toplumun, *ortak* çıkarlarını savunmak üzere oluşturduğu organizma, toplumun belli bir sınıfının ya da sınıfların organizması haline gelir ve bu anlamda bir sınıfın ya da sınıfların egemenlik aygıtıdır. Ama toplumun hemen başlangıçta, bu organizmayı oluşturmasının nedeni, nasıl iç ve dış saldırılar ise, proletaryada, artık kendisi de proleter niteliğinden

[4] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Ankara 1977, s. 444; *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Ankara 1978, s. 112.

[5] Aynı yapıtlar, s. 449; s. 116.

[6] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Ankara 1979, s. 63; *Felsefe İncelemeleri*, Ankara 1979, s. 58-59. — *Vurgulamalar benim.*

sıyrılacağı proletarya diktatörlüğünü, proleter devletin siyasal otoritesini, sınıfsız toplumu gerçekleştirmenin bir zor aygıtı olarak, iç ve dış saldırılar *ortadan kalkana değin* korur. Çünkü "devlet", bugünden yarına ortadan kaldırılmakla, ne o ölçüde eski egemen sınıflar ortadan kalkmış olur ve ne de o ülke, egemen sınıfların dış saldırılarından soyutlanmış olur. Devlet, nasıl, başlangıçta toplumun *ortak* çıkarlarını savunmak üzere oluşturduğu organizma ise, devlete özgü son eylem de, "gerçekten tüm toplumun temsilcisi olarak göründüğü" ilk eylemi olur: üretim araçlarına *toplum adına* elkoymak.[7] Ona bu özelliği kazandıran proleter devletin niteliği, proletaryanın tarihsel görevinden gelen niteliğidir. Engels, "Karl Marx'ın Ölümü Üzerine" adlı yazısında şunları yazıyordu: "Anarşistler sorunu tersine koyuyorlar. Onlar, proletarya devrimi, devletin siyasal örgütünün kaldırılmasıyla işe *başlamalıdır*, diyorlar. Ancak, proletaryanın zaferinden sonra, yenen işçi sınıfının kullanmak üzere elinin altında hazır bulduğu tek örgüt, asıl bu devlet örgütüdür. Elbette ki, bu devlet, yeni görevlerini yüklenebilecek duruma gelmeden önce, birtakım önemli değişiklikler ister. Ama bir anda devleti tümüyle tahrip etmek, zafer kazanan proletaryanın, yardımıyla, henüz kazanmış olduğu iktidarı üstlenebileceği, düşmanları kapitalistleri bastırabileceği ve toplumun ekonomik devrimini gerçekleştirebileceği tek aygıtı parçalamak demektir, ekonomik devrim gerçekleştirilmeden proletaryanın bütün zaferi kaçınılmaz olarak bir bozgunla ve Paris Komününden sonra olduğu gibi işçilerin kitle halinde öldürülmesiyle sonuçlanır."[8]

Bu sözlerin (1883) üzerinden hemen hemen bir yüzyıl geçmektedir. Devrimci pratik, bilimsel sosyalizmin teorisini, birçok kez yineledi ve başarıyla da yineliyor; ama, bilimsel sosyalizmin teorisine ve taktiğine düşman olan anarşizm ise, toplumsal pratik tarafından hiçbir yerde doğrulanmadı. Buna karşılık, anarşizm, devletin anarşistçe "yadsımasını", ya proletarya diktatörlüğünü yadsıyarak dolaylı bir biçimde sürdürdü, ya da devletin "yıkılması"nı, küçük silahlı grupların devlet aygıtının küçük öğelerine yöneltilmesi bi-

[7] Bkz: *Anti-Dühring*, s. 443-444.
[8] *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 213.

çiminde, anarşist teoriyi minyatür eylemlerle yaşatmaya koyuldu.

Kuşku yok ki, anarşizmin devleti anarşistçe yadsıması, yani devletin ve eski toplumun tüm kurumlarının yıkılmasını devrimin ilk ve başlıca işi sayması, tek başına, soyut bir öğreti değildir. Devletin ve özellikle burjuva devletin temellerini oluşturan iktisadî yapının tüm özelliklerine de bir tepkiyi içermektedir. Bu nedenle, anarşistler, büyük sanayi üretiminin merkezileşmesine olduğu kadar, bu üretim temeli üzerinde örgütlenen devlet aygıtının merkezileşmesine de karşı çıktılar. Bunun doğal bir sonucu, her türlü otoriteye, disipline karşı çıktılar. Merkeziyetçiliğe karşı özerkliği, otoriteye karşı bireysel özgürlüğü, disipline karsı aşırı bireyciliği, bireyin topluma karşıtlığını savundular. Marx ve Engels, her türlü otorite düşmanlığının, her türlü merkeziyetçiliğin ve disiplinin yadsınmasını, bir yandan kesin bir dille eleştirdiler, bir yandan da "aşağıdan anarşi, yukardan disiplin" biçiminde özetledikleri anarşist öğretinin, "gizli bir diktatörlük"ten, "gizli yönetimin entrika ve düzenbazlığı"ndan, eşkiyayı bir devrimci tipe dönüştürmeden, tam bir "kışla komünizm"den başka bir şey olmadığını sergilediler.[9]

ANARŞİZMİN, devleti anarşistçe yadsıması, yani devletin geçici biçimi olarak proletarya diktatörlüğünü yokumsaması ve öteki anarşist ilkeler, o ülkenin toplumsal (ve iktisadî) koşullarına ve dünya devrimci hareketindeki gelişmelere bağlı olarak, değişiklik göstermiştir. Anarşizmi özünde karakterize eden, onun, devrimci savaşımın nesnel koşulları yerine kendi iradesini koymasıdır. Genel olarak, devrimin kendi iç aşamalarını yadsıdığı gibi, özel olarak da belirli bir ülkede ve belirli bir durumda, o ülkenin kendi özel koşullarını ve konumunu gözardı eder. Bütün bunlara bağlı olarak, devrimci savaşım süresini, nesnel koşulların gerektirdiği ve zorunlu kıldığı bir biçimde değil, *kestirme* bir yoldan tamamlamak ister. Dolayısıyla, anarşizm, her ülkenin kendi özel koşullarını, devrimci durumun özgün özelliklerini, devrimci savaşımın aşamalarını dikkate alma-

[9] Bkz: *Anarşizm* *Anarko-Sendikalizm*, s. 138, 142-143, 145, 147-149.

dığı gibi, devrimci sınıfın eğitilmesi ve devrimde müttefiklerin kazanılması için gerekli savaşım ve örgütleme biçimlerini yadsır.

Nasıl bir atılımda devleti ortadan kaldırarak "eşitlikçi" toplumu (sınıfların varolduğu eşitlikçi toplumu!) kuracağını ileri sürerse, bunun gibi, devleti ortadan kaldıracak olan "devrim"i de, devrimin uzun ve çetin hazırlık dönemini atlayarak, gerçekleştirmeyi düşünür. Daha önce de vurguladığımız gibi, "burjuva toplumun bağrında gelişen üretici güçler, aynı zamanda", (burjuva üretim ilişkilerinden doğan toplumsal) "karşıtlığı çözüme bağlayacak olan maddî koşulları yaratırlar".[10] Gerek burjuva toplumun gelişme düzeyi, gerek üretici güçlerin gelişme aşaması, her ülkede, her zaman aynı olmadığı gibi, toplumsal karşıtlığı çözüme bağlayacak olan maddî koşullar da her zaman farklılık gösterirler. İkincisi, karşıtlığı çözüme bağlayacak maddî koşulların varlığı, tek başına yeterli değildir; çünkü bu karşıtlığı çözecek yasaların bilincine varması ve onu çözecek sınıfın, devrimi gerçekleştirecek ölçüde, bu bilince varmış olması ve örgütlenmesi gerekir.

Anarşizm, toplumsal gelişmenin yasalarını tahlil yerine, eksiksiz bireysel özgürlük üzerine kurulu ütopyacı düşünceleri koyar; bir başka deyişle, maddî koşulların varlığını yadsır, bu karşıtlığı çözecek yasaların belirli bir ülkede belirli bir dönemde aldığı özgün biçimleri yadsır, ve ensonu, devrimi gerçekleştirecek sınıfın devrimci bilinçle donatılması ve devrimci savaşımı hazırlamak için gerekli eğitim ve örgütlenmesini yadsır. Kısacası toplumsal gelişmenin yasalarının tahlilini, toplumsal gelişme sürecinin diyalektik içeriğini, şu ya da bu yönüyle, *atlar*; kitlelerin devrimci savaşımını örgütlemeyi dıştalar, devrimci sürecin *zorla* hızlandırılmasını amaç ederiz: *anarşizm*, Toplumsal değişmenin diyalektik sürecini, devrimci bir yönde hızlandırmamak, şu ya da bu ölçüde kendiliğinden gelişmesine ve egemen sınıfların ve gericiliğin etkisinde ileri geri zigzaglarına bırakmak: *oportünizm*.

Bu açıdan anarşizm, kaba çizgileriyle, işçi sınıfının iktisadî, siyasal, ideolojik savaşımlarından, bu birbiriyle bağ-

[10] Karl Marx. "Önsöz" *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, s. 26.

lantılı ve birbirini bütünleyen başlıca öğelerden birini alır, ötekini dıştalar. İktisadî ve siyasal savaşımı dıştalar, devrimi yalnızca bir silahlı savaşım derekesine indirger. Siyasal ve ideolojik savaşımı dıştalar, işçi sınıfı savaşımını, bir iktisadî savaşıma indirger. İşçi sınıfının devrimci eylemi, sınıf savaşımının kendisinden doğan eylemidir. Bu eylemi siyasal yollarla gerçekleştirmek istemesi, örneğin sendika kurma hakkının, grev hakkının *yasal* olarak sağlanması için savaşımı, işgününün *yasal* olarak kısaltılması için savaşımı, işçi sınıfının siyasal yollarla gerçekleştirmeye çalıştığı devrimci eylemidir. Bunun gibi, işçi sınıfının, anti-demokratik yasaların kaldırılması, yasaların ve yönetimin demokratikleştirilmesi savaşımı, siyasal bir savaşımdır ve devrimci eyleminin birer parçasıdır. Kuşkusuz, işçi sınıfı, siyasal savaşım yöntemlerini, *amacı* açısından ele alır. Bir başka deyişle, her siyasal yolu, her zaman ve her durumda, benimsemez; amacına bakar. İşçi sınıfı savaşımı açısından, devrimci eylemi açısından amacına bakar; bu eylem, eğer işçi sınıfının devrimci gücünü artırıyorsa, eğer işçi sınıfını daha büyük ölçüde devrimci öncüsünün yanına çekiyorsa, eğer işçi sınıfının müttefiklerini kendi yanına çekiyorsa, eğer egemen sınıfların gücünü azaltıyor, köylülüğü ve diğer emekçi sınıf ve katmanları, egemen sınıfın desteğinden ayırıyorsa, o zaman bu siyasal eylem, amacı bakımından devrimci eylemdir. Bilimsel sosyalizm, "hareketin başarısını sağlamak için bütün araçlardan, şu halde siyasal araçlardan da yararlanır";[11] "devrimi kim istiyorsa, onun aracını da, yani devrimi hazırlayan, işçileri devrim için eğiten siyasal eylemi de istemek zorundadır".[12]

İşçilerin iktisadî hareketi, siyasal eylemle çözülmezcesine birbirine bağlıdır. Çünkü, işçi sınıfı, bir *sınıf olarak* hareket ettiği zaman, bu hareket, iktisadî istemler içerse de, zorunlu olarak siyasal hareketlerdir; "işçi sınıfının, *sınıf olarak*, egemen sınıflara karşı çıktığı ve dıştan baskı ile onları zorlamaya çalıştığı her hareket, siyasal bir hareket-tir".[13] Marx, işgününün kısaltılması için, şu ya da bu fab-

[11] Friedrich Engels. "İtalya'da". *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, 194.
[12] Friedrich Engels. "İşçi Sınıfının Siyasal Eylemi Üzerine", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 61.

rikada veya işkolunda, grevler ve benzeri yollarla kapitalistleri işgününü kısaltmaya zorlama girişimlerinin salt bir iktisadî hareket, buna karşılık, işçilerin işgününün kısaltılması için *yasa* çıkarttırmayı hedef alan hareketlerinin siyasal bir hareket olduğunu söyler. "Ve işte böylece, işçilerin her yerde birbirinden ayrı iktisadî hareketleri, *siyasal* bir hareket doğurur, yani kendi çıkarlarını, genel bir biçimde gerçekleştirmek, toplumsal olarak zorlayıcı genel bir güce sahip olan bir biçim gerçekleştirmek üzere bir *sınıf* hareketi doğururlar".[14]

İşçiler, sınıf olarak, kendi çıkarları doğrultusunda, *yasa* çıkarttırmaya siyasal iktidarı zorlaması bir siyasal hareket olduğu gibi, gene işçi sınıfı, sınıf olarak, siyasal özgürlükler için, basın, dernek, toplanma vb. özgürlüğü için, bu özgürlüklerin gerçekleştirilmesi için de egemen sınıfların iktidarını zorlayabilir. Burada, yalnızca işçi sınıfının çıkarı değil, ülkenin demokratikleşmesinden, demokratik özgürlüklerden çıkarı olan her sınıf ve kesimin yararı vardır. Ama bundan, işçilerin örgütlenmesini ve eğitimin araçlarını da sağladığı için, her şeyden çok işçi sınıfının yararı vardır. Demek ki, biri, özünde iktisadi hareket, bir sınıf hareketi olduğu halde, burjuvaziyi dışardan bir yasa değişikliğine zorladığı için bir siyasal harekettir; ikincisi, özünde siyasal istemler içerir, ama işçi sınıfının, iktisadî hareketinin koşullarını geliştirme ve siyasal eyleminin koşullarını genişletme aracı olarak, birbirine bağlanmıştır. Şu var ki, siyasal eylem, devrimci hareketin koşullarını derinliğine ve genişliğine geliştirmesi açısından devrimci eylemin öğeleridir, ideolojik savaşımın koşullarını hazırlar. Çünkü siyasal eylemi, egemen sınıflardan, kendi sınıfı adına ve toplumun ezilen ve sömürülen sınıf ve katmanları hesabına, siyasal istemde bulunma eylemidir. Bu, siyasal iktidarın, işçi sınıfının eline geçirmesinin aracı değildir, ama egemen sınıf karşısında, diyalektik bir olgunlaşma süreci içersinde, yöneten sınıfın egemenliğinde bir azalmaya, ezilen sınıfın gücünde bir artışa doğru ilerleme demektir. İşçi sınıfının siyasal

[13] "Marx'tan Friedrich Bolte'a", 23 Kasım 1871, *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 68-69.

[14] Aynı yapıt, s. 69.

hareketlerinin son amacı ise, siyasal iktidarı ele geçirmektir. Ama siyasal iktidarı ele geçirmek için, önceden örgütlenmesi, belli bir gelişme aşamasına ulaşması gerekir. Bunu da ona sağlayan siyasal hareketlerdir, ama siyasal hareketleri son amacına ulaştırmanın örgütü, partidir. İşçi sınıfının ideolojisini ve devrimci örgütlenmeyi gerçekleştirecek örgüt, partidir; parti, ideolojiyi gerçekleştirme organıdır. Bilimsel sosyalizmin bu ilkeleri çerçevesinde soruna baktığımızda: siyasal savaşım yadsınarak, yalnızca silahlı savaşımın taktik olarak seçilmesi (anarşizm) — "...her yerde geçerli başlıca kuralları, işçi sınıfı yönünden siyasal *her eyleme* ilke olarak karşı çıkmak kayıtsız şartsız, silahlı devrimden başka hiçbir eylem aracını kabul etmek"[15] istememek; ya da işçi sınıfının savaşımını iktisadî savaşıma indirgeyecek siyasal partilerin rolünü ve önemini yadsıma (*anarko-sendikalizm*) — "İşçi sınıfı siyasetle uğraşmamalıdır. Onun işi, sendikalarda örgütlenmekten ibarettir."[16]

SİYASETİN saçma bir biçimde yadsınmasının, işçilerin örgütlenmesinin ve eğitiminin rolünün kavranmamasının, değişik ülkelerde ve farklı dönemlerde, yeni biçimlere bürünmesi anlaşılır bir şeydir. Çünkü anarşizm, tarihsel bir kategori olduğu gibi, her ülkede, o ülkenin tarihsel bir evresinde ortaya çıkabilir, o ülkenin toplumsal (ve iktisadî) koşullarına bağlı olarak gelişebilir, ve gene o ülkenin toplumsal koşullarına bağlı olarak az ya da çok gelişme gösterebilir. Bundan da önemlisi, anarşizmin bir ülkede, her yönüyle açılıp serpilme olanağı bulmuş olması, ve tarihsel olarak bu deneyimden geçmiş bulunmasıdır. Anarşizmin, her yönüyle serpilebildiği ülkeler, genellikle küçükburjuva unsurun ağır bastığı ülkeler olmuştur. Anarko-sendikalizm, daha çok, işçi sınıfının üst katmanlarının burjuvalaştığı (ya da aristokratlaştığı) ülkelerde güçlü olmuştur. Bütün bu nedenleri gözönünde bulundurduğumuzda, anarşizmin, şu ya da bu ülkede, şu ya da bu durumda kendisini ortaya koyuş biçimlerinin farklılığını anlamak ko-

[15] Friedrich Engels, "1871'de Avrupa İşçiler", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 196.
[16] "Marx'tan Paul Lafargue'a", 19 Nisan 1870, *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 55.

laylaşır. Bu nedenle de, siyasetin yadsınması, işçilerin örgütlenmesinin ve eğitiminin rolünün kavranmaması, kayıtsız şartsız silahlı eylemden başka bir eylem biçiminin kabul edilmemesi, pratikte (ve teoride), farklı biçimlerde kendini göstermiştir. Ama, genel olarak ifade etmek gerekirse, yalnızca silahlı eylemden başka bir eylem biçimini kabul etmeyenlerin, "her türlü kestirme eylemin mucizevi gücüne körükörüne"[17] inandıkları söylenebilir. Marx ve Engels, Bakunin'i eleştirirken, şunları yazıyorlardı: "Bakunin'e yalnızca, *devrimci düşüncenin* ayrıcalıklı temsilcileri olan YÜZ KİŞİDEN OLUŞMUŞ GİZLİ BİR ÖRGÜT, yani kendisi tarafından atanmış devrimin emrinde bir genelkurmay gereklidir. Düşünce ve eylem birliği ortadoksluktan ve KÖRÜKÖRÜNE BAŞEĞMEDEN başka bir şey değildir."[18] "Gizli bir diktatörlük", "tek kalıptan çıkma gizli emirlere" körükörüne boyuneğme, işçi sınıfı adına kendi dogmalarını ilân eden, "tüm Avrupa'nın işçi sınıfını temsil ettiklerini iddia eden hep aynı yirmi-yirmibeş kişi"lik bir grup, siyasal her eyleme ilke olarak karşı çıkıyor, silahlı devrimden başka hiçbir eylem aracını kabul etmiyor, gazeteleri, sistemli cinayeti öğütlüyordu.[19] Lenin, Rusya'da anarşistliği açığa çıkmış olan sosyalist-devrimcileri, devrimden sonra eleştiren pasajlarda, şunları yazıyordu: " bu parti, bireysel terörizmi, suikastleri doğru bir eylem olarak tanımayı, kendi 'devrimci' ruhunun ya da 'solculuğu'nun özel bir belirtisi sayıyordu; ki, bunu, biz marksistler, kesin olarak reddediyorduk. Elbette ki, biz, bireysel terörü, amaca elverişli olup olmaması bakımından reddediyorduk."[20]

Biri, işçi sınıfını temsil ettiğini öne süren küçük bir grubun gizli örgütünün, siyasal eylemi reddederek, sistem-

[17] V. İ. Lenin, "Militan Militarizm ve Sosyal-Demokrasinin Anti-Militarist Taktiği", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 274.

[18] Karl Marx ve Friedrich Engels, "Sosyalist Demokrasinin İttifakı ve Uluslararası İşçi Birliği (Enternasyonal)", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 136. — *Vurgulamalar benim.*

[19] Aynı yapıt, s. 147, 105, 106, 140.

[20] V. İ. Lenin, *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, s. 24. Lenin, bu pasajı şöyle sürdürüyor: "Oysa büyük Fransız devriminin teorisini "ilke" mahkûm edebilen, ya da bütün dünyanın burjuvazisi tarafından kuşatılmış muzaffer devrimci bir parti tarafından genel olarak uygulanan terörü mahkûm edebilen kimselerle, Plehanov, daha 1900-1903 yıllarında, henüz marksist ve devrimci iken, alay etmiş onları gülünç duruma düşürmüştür. (s. 24-25.)

li suikast ve cinayetler düzenlemesi; ikincisi, siyasal eylemi reddetmemekle birlikte, "herhangi bir siyasal eyleme girişmeden önce, sınıf güçlerini ve bu güçler arasındaki ilişkiyi kesin bir nesnellikle hesaba katmanın gereğini anlamamakta direnen"[21] bir partinin, bireysel terörü ve suikastleri doğru bir eylem olarak tanıması. Sorun, yalnızca, yığınlara karşı sorumsuz, küçük bir grubun gizli örgütü olma sorunu değildir; sorun, işçi sınıfının ve emekçi halkın önemli bir kesimini belirli bir süre yanısıra sürükleyebilen bir partinin de, amacı bakımından işçi hareketini yığınlardan tecrit eden ve devrimci eylemi yığınların gözünde saygınlıktan düşüren bireysel terörü ve suikastleri, doğru bir eylem olarak kabul etmiş olması sorunudur. Bilimsel sosyalizm, işçi hareketinin başarısı için, siyasal savaşımı ve siyasal bir partinin örgütlendirilmesini, ne denli kesin ve önemli saymışsa, anarşizmden ayrılmayı da o denli önemli saymıştır. Çünkü anarşizm, tek eylem biçimi olarak benimsediği silahlı eylemi, bireysel teröre, sistemli suikastlere indirgeyen küçük ve gizli grupların "özerk" eylemi olarak kendini gösterebileceği gibi, işçi sınıfı partisi içersinde de ilkin sapmalar biçiminde birer eğilim olarak, sonra anarşist ve yarı-anarşist faaliyetler olarak kendini gösterebilir; ya da devrimci parti ile anarşizm arasında bir flört veya anarşist eylemlerin doğru olarak kabul edilmesi biçiminde, bir başka deyişle, anarşizmi, dışardan desteklemе biçiminde, anarşizmin etkisi, proleter devrimci harekette yansıyabilir.

Başlangıçta, kendilerine "anarşist" diyen anarşistler, bilimsel sosyalizmin teorisine açıkça karşı çıkıyor, ve kendi teorilerini savunuyorlardı. Teorik olarak bilimsel sosyalizm tarafından yenilgiye uğratılan ve pratik olarak yaşamın yere serdiği anarşizm, "her yıl intihar ed[en] ve her seferinde kendi küllerinden yeniden doğ[an]"[22] anarşizm, her doğuşunda, bir önceki biçimiyle değil, *yeni* bir biçimde kendini gösterir. Anarşist yöntemler, devrimci sözler ardına gizlenir. Anarşist ideoloji, devrimci partilere sızarak,

[21] Aynı yapıt, s. 24.

[22] "Engels'ten Johann Phillipp Becker'e", 16 Aralık 1882, *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 208.

parti içersinde "sol" sekter görüşlerin ortaya çıkmasına neden olur; ya da parti militanları anarşist yanlışlar yaparlar. Lenin, anarşistlikleri açığa çıkmış partilere karşılık, marksizme bağlı olduğunu söyleyen, ama anarşizmi maskeleyen anarşist eğilimler ve eylemlerle savaşıma daha büyük bir ağırlık vermiştir. "Devrim"i büyük harflerle yazmaları, "devrimci lafazanlık uyuzu"na tutulmuş olmaları, ateşli bir sosyalizm propagandası yapmaları, keskin beyanları, devrimci lafebeliği, yüksekten atıp tutma merakı, nasıl onların, büyük bir deneyim yetersizliğinden ve bazı savaşım biçimlerini ve yöntemlerini, mutlak, değişmez tılsımlı şeyler olarak kabul etmelerinden kaynaklanırsa, aynı ölçüde de, her yeni durumda, içinden doğdukları kendi küllerine tükürürken bile, anarşizmi yeni biçimler içersinde sunarak, yeni marksist kılıflar altında maskeleyerek, devrime umut bağlayan yığınları ve devrimci sınıfı etkilemeye, onları maskeledikleri kendi anarşist ideolojilerine çekmeye çalışırlar; "devrimci farfaralar"ı ile de çoğu zaman istenen alkışı toplarlar.

SİYASAL eylemin ilke olarak yadsınması ile, siyasal eylemin devrimci bir biçimde belirlenmemesi, belirlenememesi, birbirinden farklı şeylerdir. Siyasal eylemin ilke olarak yadsınmaması ile birlikte, siyasal eylemin doğru devrimci bir biçimde konmaması, konamaması, işçi hareketinde, diğer sapmalar yanında, anarşist eğilimlerin doğmasına, siyasal eylemlerin anarşist bir nitelik almasına yolaçar. Bunları, başlıca üç grupta toplayabiliriz:

Birincisi: Bilimsel sosyalizmin temel ilkelerinin, bir ülkenin, kendi ulusal, siyasal, kültürel farklılıklarına uyarlanması ve uygulanmasındaki eksikliktir. *Teorinin,* her ülkenin iktisadî, siyasal, kültürel özelliklerini, ulusal bileşimini, sömürgelerini ya da kendisinin bağımlı ve yarı-bağımlı ülke olup olmamasını, dinsel bölünmelerin özel niteliğini, uluslararası konumda tuttuğu yeri gözönünde bulundurmaması, ülkenin somut özelliklerini nesnel olarak irdelemeden, mekanik bir anlayışla basmakalıp bir biçimde uygulamaya kalkışması, siyasal eylemin *devrimci bir biçimde* belirlenmesini dıştalar.

İkincisi: Bir başka ülkede ya da aynı ülkede bir başka dönemde, başarı kazanmış olan siyasal eylemleri, ülkelerin ve dönemlerin farklı toplumsal koşullarını, "gözü kapalı basit bir taklitçilikle, eleştirel bir gözle incelemeden, bu deneyimi, *başka* koşullarda, *başka* durumlarda uygulamaya kalkmak"tır.[23] Çünkü, işçi sınıfının, sınıf olarak, burjuvaziye karşı eylemi, zorunlu olarak bir siyasal eylem olmakla birlikte, bu, her siyasal eylemin, doğru ve devrimci eylem olduğu anlamına gelmediği gibi, bir ülkede ve belirli bir dönemde, doğru olan bir siyasal eylemin de, her ülkede, her durumda doğru ve devrimci bir eylem olduğu anlamına gelmez. Örneğin, anarşistler, siyasal eylemi yadsımanın bir biçimi olarak, ilkesel anlamda, "bir seçimde oy verme[nin] proletaryanın çıkarlarına ihanet etmek"[24] olduğunu ileri sürdüklerinde, Marx ve Engels tarafından, en ağır biçimde eleştiriliyorlardı. Kuşku yok ki, siyasal eylem, ilke olarak benimsenmekle birlikte, bir siyasal eylem, her zaman amacı bakımından, proletaryanın amaçları bakımından ele alınır. 1905'te "parlamento"nun bolşevikler tarafından boykotu, "devrimci proletaryaya son derece değerli siyasal deneyimler kazandırdığı" halde, bundan bir yıl sonra, 1906'da, aynı biçimde, bolşeviklerin "Duma"yı boykot etmeleri, Lenin'in sözleriyle aktaralım, "pek önemli olmasa da ve kolayca onarılsa da, gene de yanlış olmuştur."[25] Devrimci proletaryanın siyasal eylemi, amacı bakımından, devrimci harekete yarar sağladığı zaman, doğru bir eylemdir. Ama, aynı siyasal eylem, bir başka ülkede ya da bir başka koşulda, devrimci harekete zarar veriyorsa, ve hele, devrimci eyleme onarılması *kolay olmayan* zararlar veriyorsa, bu siyasal eylemin devrimci değil, anarşist özellikler taşıdığı açıktır. Örneğin, eğer seçimleri boykot, somut sonuçları bakımından, faşizm ile demokrasi arasında cebelleşen bir ülkede, demokrasi cephesini zayıflatıyor ve gerici faşist cepheyi güçlendiriyorsa, ve gerici, faşist cephenin güçlenmesi sonucu doğacak siyasal iktidar, proletaryanın siyasal özgürlüklerini, yani dernek kurma, toplanma, basın özgürlüklerini özünde kısıtlayan

[23] V. İ. Lenin. *"Sol" Komünizm. Bir Çocukluk Hastalığı*, s. 27.
[24] Friedrich Engels. "1877'de Avrupa İşçileri", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 196.
[25] V. İ. Lenin. *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, s. 27.

bir siyasal iktidar olacaksa — orada, seçimleri boykot, proletaryanın içinde hareket ettiği, örgütlendiği ve eğitildiği siyasal özgürlüklerin kaldırılmasının ya da sınırlandırılmasının koşullarına hizmet olacağı için, ilerici değil, gerici bir tutumdur, devrimci bir davranış değil, anarşistçe bir davranıştır.

Üçüncüsü: Temel hedefin yanısıra, bir ülkede, belli bir dönem için *özel önemi olan* özgül hedefin belirlenmesidir. Belli bir anın özgül hedefinin önemi, temel, genel, en başta gelen hedeflerden daha az olabilir, ama devrimci proletarya, temel hedefi, belli bir anın özgün hedefine katarak, taktik değiştirir. Temel hedefin belirlenmesi, bir bakıma, özgül hedefin belirlenmesinden daha kolaydır; çünkü, özgül hedefin belirlenmesi, belli bir anın koşulları içersinde bulunur, bu belli anın koşullarının tahlili ve özgül hedefin belirlenmesi, yaratıcı girişkenlik, beceriklilik, kişisel çalışma gerektirir. Lenin, savaşımın belli bir anın özgül hedefinin önemi konusunda şu örneği verir: "Almanya'da belli bir dönemde tarihsel koşulların hepsi birarada, parlamentarizmi, savaşımın *özgül* (spesifik) bir silahı haline getirmiştir, öteki silahlardan ne daha önemli, ne daha güçlü, ne daha başta gelen, ne de ötekilerden üstün, ama tam anlamıyla özgül, yani öteki ülkelere oranla, özellikle bu ülke için karakteristik bir silah."[28] Sürekli olarak değişen koşullar içersinde, belli bir *dönemin* olduğu kadar, belli bir *anın* özgül hedeflerini, yaratıcı bir girişkenlikle saptamak, özgül anın hedefini, genel hedefe katarak taktik *değiştirmek* gerekir. Bilimsel sosyalizmin temel ilkelerini, genel olarak, kendi ülkesinin özel koşullarına uyarlamasını bilmeyen hiçbir hareket, belli bir anın özgül hedefini belirlemede yaratıcı bir girişkenliğe sahip olduğunu ileri süremez, ve ülkesinin tarihsel ve güncel konumunu olduğu kadar, değişen koşulları yakından irdelemeyen hiçbir hareket, ne genel hareketin, bu ülkede kendine özgü yollarını bulabilir, ne de belli bir anın özgül hedeflerini bularak, taktik değiştirebilir. Bütün bu esnekliğin, taktik değiştirmelerin dışında kalan, katı, sekter, slogancı hareketler, şu ya da bu ölçüde, anarşist ya da

[28] V. İ. Lenin, "Oportünizm ve Tanrı Yaratma Yanlıları Fraksiyonu", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 291.

yarı-anarşist eğilimlere sapmaktan kendini kurtaramaz. Devrime hazırlanma yolu, devrimden de karmaşık ve uzun soluklu bir yoldur. Anarşist anlayışın baktığı gibi, bu yol, düz ve döşenmiş değildir; bu yolu her ülke devrimcisi, o ülkenin genel durumunun ve özel anın koşulları içinde açacaktır. Bu ise dogmatik sözleri değil, devrimci düşünceyi, iradeci görüşleri değil, nesnel etmenlerin incelenmesini, bireysel özgürlük üzerine kurulu ütopyacı düşleri değil, toplumsal gelişmenin yasalarını bilmeyi gerektirir.

ANARŞİZMİN, siyasal her eylemi yadsıması, demokratik devrim ve ulusal kurtuluş savaşları sorununda da kendini gösterdi. Enternasyonalin Tüzüğü, çalışanların iktisadî kurtuluşunu en büyük, ana amaç, siyasal eylemi de bu ana amaca bağımlı bir araç olarak niteler: "İşçilerin (çalışanların) iktisadî kurtuluşu büyük amaçtır, her siyasal hareketin bir *araç olarak* tâbi olması gereken büyük bir amaçtır."[27] Marx ve Engels, "amaç" ile "araç" arasındaki ilişkiyi, şu tümce ile vurguluyorlardı: "İşçi sınıfının savaşkan durumunda iktisadî hareketi ve siyasal eylemi çözülmezcesine birleşmiştir."[28] Küçük-burjuva demokratlardan farklı olarak, marksizm, bütün demokratik istemlere, istisnasız mutlak bir şey olarak değil, devrimci savaşımın, işçi sınıfının kurtuluşunun gerçekleştirilmesi açısından bakmıştır. Demokrasi uğruna devrimci bir savaşım yürütmenin önemini ve zorunluluğunu vurgulayan Lenin, şunları yazıyordu: "Sosyalist devrim, tek bir hareket, bir cephede tek bir muharebe değil, çetin sınıf savaşlarının yer aldığı bütün bir çağ, tüm cephelerde, yani ekonomi ve siyasetin tüm sorunları üzerine uzun bir muharebeler dizisidir. nasıl ki tam demokrasiyi uygulamayan başarılı sosyalizm olmazsa, aynı şekilde, proletarya, demokrasi uğruna, bütün alanlarda tutarlı bir devrimci savaşımı yürütmeden burjuvaziyi yenilgiye uğratamaz."[29]

Siyasal eylem, demokrasi uğruna savaşım, kuşku yok ki, her ülkede, devrimci sınıfın karşısına, farklı biçimde çık-

[27] Karl Marx ve Friedrich Engels, "Uluslararası İşçi Birliği (Enternasyonal) Delegelerinin 17-23 Eylül 1871 Tarihlerinde Londra'da Toplanan Konferansında Alınan Kararlar", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 63.

[28] Aynı yapıt, s. 65.

[29] V. İ. Lenin, "Sosyalist Devrim ve Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı (Tezler)", *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, Ankara 1979, s. 141.

mıştır. Burjuva demokratik devrimlerini tamamlamış ülkelerde, burjuva demokratik hareketlerin henüz başladığı, ya da bu hareketlerin aşacakları daha uzun yollar bulunduğu ülkelerde, sosyalist devrimden farklı olarak, demokratik devrim, demokratik hareketler sorunu, çeşitlilik gösterir. Anarşistler, her türlü siyasal eylemi yadsımalarının bir sonucu olarak, demokrasi uğruna savaşımın, proletaryanın değil, burjuvazinin çıkarına olduğu, ya da, demokrasi uğruna savaşımın, proletaryanın dikkatini, sosyalist devrimden başka yöne çekeceği, ya da bu devrimi gözden gizleyeceği görüşündedir. Marx ve Engels, burjuva dönüşümleri sona erdirmenin, toplumun demokratik örgütlenmesinin işçi sınıfının çıkarına olduğunu açıkladılar. Aynı şekilde, demokratik istemlerden biri olarak ulusal kurtuluş hareketini, proletaryanın savaşımından ayırmak isteyen anarşistleri eleştirerek, bir demokratik hareket olan ulusal sorunun devrimci savaşım açısından yerini, proletarya açısından önemini vurguladılar.

Emekçi sınıf ve katmanlarla ittifak sorunu açısından: Bakunin'in "Devlet ve Anarşi" adlı kitabını tahlil ettiği pasajlarda Marx, devrimci savaşımda, işçi sınıfını, küçük mülk sahibi sınıflardan tecrit etmenin, özellikle köylülüğü devrimci proletaryadan ayırarak, onu, gericiliğin çevresinde toplayacak düşüncelerin, devrimci proletaryaya değil, onun düşmanlarına ne denli yarayacağını gösterdi.

Köylülerin özel mülk sahibi olarak çok sayıda bulundukları, hatta azçok büyük bir çoğunluk oluşturdukları ülkelerde, küçük mülk sahibi köylülerin ortadan kalkarak yerlerini kentteki işçi gibi tarım gündelikçilerine bırakmadığı ülkelerde, miras hakkının ya da mülkiyetin kaldırılacağını ilân etmek, köylülüğü, işçi devrimine karşı direnmeye götürür ve devrimi başarısızlığa uğratır. "Çünkü mülk sahibi bir köylü bir proleter değildir, hatta yaşam durumu dolayısıyla bir proleter olduğu zaman bile bilinci bir proleter bilinci değildir."[30] Köylüler içersinde proleterleşmiş olanlar, nesnel olarak proleterleşmiş olsalar bile, küçük mülk sahibi olma özlemi içinde olmaları ya da kendisinin kurtulu-

[30] Karl Marx, "Bakunin'in 'Devlet ve Anarşi' Kitabının Tahlili", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 180.

şunun, nesnel olarak üyesi olduğu sınıfın kurtuluşuna bağlı olduğu bilincine, ait olduğu yeni sınıfın bilincine henüz ulaşmamış olması, onu da, mülk sahibi köylüler gibi düşünmeye ve siyasal olarak, onlar gibi davranmaya götürür. Bu bakımdan, proleterleşen köylüler, henüz nesnel olarak katıldıkları sınıfın bilincine sahip olmadıkça, onlar örgütlenip eğitilmedikçe, yalnızca proleter oldukları için, ya da yalnızca proleterleşmekte oldukları için, nesnel durumları gereği, işçi sınıfının davasına çekilmiş olmazlar. Tersine, devrimci proletarya, köylülüğün karşısına, miras hakkının kaldırılacağı ya da küçük mülkiyetin elinden alınacağı bir program ile çıktığı zaman, müttefiki olması gereken bu sınıfı, kendisinden koparmakla kalmaz, onu gericiliğin yanına iter, egemen sınıfların müttefiki durumuna getirir.

Devrimci proletarya, küçük-burjuvaziyi, devrim davasına kazanmak için, küçük mülk sahiplerine, yani köylülere, zanaatçılara ve küçük esnafa, büyük mülk sahiplerine ve kapitalist çiftçiye davrandığı biçimde davranmamalıdır. Ancak, proletarya, "daha işin başından, özel toprak mülkiyetinden kolektif mülkiyete geçişi, köylülerin bu kolektik mülkiyete kendiliğinden ekonomik yolla varacağı biçimde kolaylaştıracağı"[31] önlemler almak, köylülüğü, devrim davasına kazanmak zorundadır.

Marx, "Alman İşçi Partisi Programının Kenar Notları"nda da, "İşçi sınıfı karşısında, bütün öteki sınıflar *ancak gerici bir kitle oluştururlar.*" lasalcı görüşü, bir başka deyişle, köylülerin ve zanaatçıların, burjuvalar ve feodallerle birlikte "gerici" olarak nitelendirilmesini ağır bir dille eleştirdi. Proletarya, *gerçekten devrimci bir sınıftır*; çünkü, bir kere, büyük sanayiin *öz ürünüdür*; buna karşılık, küçük mülk sahibi sınıflar büyük sanayi ile yıkıma sürüklenmektedir (*Komünist Manifesto*); ikincisi proletarya, üretimi, kapitalist niteliğinden arındırmaya çalıştığı için, burjuvazi karşısında devrimci bir sınıftır. Öte yandan, "alt orta sınıf", "proletaryaya katılmak üzere olduklarından" devrimcileşmektedirler.[32] Köylülerin, kent küçük-burjuvasının, kaçınıl-

[31] Karl Marx, aynı yerde, s. 180.
[32] Karl Marx, "Alman İşçi Partisi Programının Kenar Notları", *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Ankara 1976, s. 32-33.

maz olarak yıkıma sürüklenmeleri ile, onların burjuvalar ve feodaller ile birlikte gerici bir kitle oluşturduklarının ileri sürülmesi, birbirinden ayrı şeylerdir. Marx ve Engels, daha sonraki yapıtlarında, küçük köylüleri, kent küçük-burjuvasını, egemen ve gerici sınıfların yanına itecek düşünce ve davranışların, proletaryanın davası için, ne denli zararlı olduğunu vurguladılar. Ve bu, yakın geçmişte, işçi hareketimiz içersinde, köylülüğü egemen gerici sınıfların yanına itebilecek biçimde, "sosyalist devrim" sloganında dolaylı ifadesini buldu. Ya da, bunun karşıtına dönüşerek, köylülüğün demokratik istemlerin devrimci doğrultuda geliştirilmesi ülküleştirilerek, daha doğru bir anlatımla, amaç haline getirilerek, anarşist bir eğilim olarak, köylü sosyalizminde ifade edildi.

Ulusal sorun açısından: Ulusal sorun, ulusal kurtuluş hareketi, kuşku yok ki, sosyalist devrimin kendi sorunu değil, demokratik bir sorundur. Bu anlamda da, proletaryanın kurtuluşunun amacı değil, aracı olmak bakımından ele alınmak gerekir. Dolayısıyla, ulusal kurtuluş hareketi ve ulusal sorun, marksistler tarafından, diğer demokratik istemler ve siyasal eylemler gibi, mutlak bir şey olarak değil, devrimci açıdan ele alınmak gerekir. Marx ve Engels, ulusları, gerici ve demokratik devrimci olarak birbirinden ayırıyorlardı emperyalist-öncesi dönemde, bu, doğruydu. Marx ve Engels, ulusal sorunda, haklı olarak, gerici uluslara karşı, demokratik devrimci ulusların yanında yer aldılar. Emperyalist dönem, bu ayrımı sildi, yerine ezen ve ezilen uluslar ayrımını geçirdi. Ulusal kurtuluş hareketleri ve ulusal sorun, emperyalist dönemde de, işçi sınıfının kurtuluşunun amacı değil, siyasal bir eylem, demokratik bir istem olması bakımından, devrimci savaşım açısından ele alınmak gerekir. Eğer, bir ulusal kurtuluş hareketi, devrimci savaşımı güçlendiriyorsa, o ulusal hareket devrimci ve ilerici niteliktedir, eğer emperyalizmi güçlendiriyorsa, o ulusal hareket, devrimci ve ilerici değil, gerici bir harekettir. Lenin, Engels'in, —yani ulusların gerici ve devrimci olarak birbirlerinden ayrıldığı dönemde— Polonya sorunu üzerine bir yazısından parçalar aktararak şunu vurgular: "Hem bonapartçılık ve hem çarlık, Avrupa demokrasisine *karşı,* küçük ulus hareketlerini

kendi çıkarları uğruna *kullanıyorlar.*"[33] Lenin'den okuyalım: "Eski dönemde büyük ulusal devletler sistemi —Avrupa demokrasileri—, dünyaya, demokrasiyi ve sosyalizmi, çarlığa karşın getiriyorlardı. Marx ve Engels, emperyalizm dönemini görecek kadar yaşayamadılar. Bugünkü sistem (sayısı beş ya da altıyı bulan) bir avuç emperyalist 'büyük' devletten herbirinin, başka ulusları ezmesi sistemidir;..." "... *eskiden* asıl sorun 'çarlığa karşı' (ve çarlığın demokratik olmayan amaçlarla kullandığı küçük ulus hareketlerine karşı) ve Batının büyük devrimci halklarından yana savaşmaktı; *bugün* asıl sorun, artık birleşmiş olan emperyalist devletlerin, emperyalist burjuvazinin cephesine karşı savaşmak, ve emperyalizme karşı olan *tüm* ulusal hareketleri sosyalist devrim yararına kullanmaktır."[34] Bir kere, "*emperyalist* devletlerin", "*emperyalist* burjuvazinin", "başka *ulusları*" ezmesi sözkonusudur; ikincisi, "emperyalizme *karşı* olan tüm ulusal hareketler" sözkonusudur; ve üçüncüsü, bu ulusal hareketlerin "sosyalist devrim *yararına* kullanılması" sözkonusudur. Emperyalist devletlerin, emperyalist burjuvazinin ezdiği bir ulus, (işbirlikçi burjuvazisi ve emperyalist burjuvaziyle ittifak halinde olan feodal mütegallibesi, biçimsel olarak ulus topluluğu içersinde yer alsa bile, uluslaşma sürecinin karşıtı unsurlardır) kendi içinde emperyalist bir ulus olamaz. O, işbirlikçi burjuvazi aracıyla da ulusu daha çok ezdiği kadar, müttefiki feodal mütegallibe aracıyla da, bu feodal mülkiyetin ağır bastığı, henüz aşiret ilişkilerinin tam olarak çözülmediği, feodal ilişkilerin emperyalizmin etkisinde ve kapitalist meta ekonomisi etkisinde yeni biçimlere bürünerek özelliklerini şu ya da bu ölçüde devam ettirdiği yöreler üzerinde, kendi gerici

[33] V. İ. Lenin, "Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı Üzerine Bir Tartışmanın Özeti", *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, s. 182, dipnot.

[34] V. İ. Lenin, aynı yazı, *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, s. 182. — Burada, Lenin'in, "bir yanda şovenler, 'sosyal-emperyalistler' öte yanda devrimciler olmak üzere ikiye bölünmüş olan sosyalist proletarya" pasajını atlıyoruz. Çünkü. "Sosyal-emperyalist" terimini, Lenin, kendisine "sosyalist" diyen, ama gerçekte emperyalist devletlerin, emperyalist burjuvazinin çıkarına hizmet edenler *için* kullanmaktaydı. Bugün, bu terim, kendilerine "sosyalist" diyen, ama emperyalizmle tam bir uzlaşma içersinde bulunan ve Lenin'in terimlerinin anlamında "sosyal-emperyalist" olanlar *tarafından* kullanılmaktadır. Böyle bir yanlışı benimsediğimiz izlenimini uyandırmamak için bu pasajı metinde atlıyor ve dipnota alıyoruz.

baskısını, feodal mütegallibenin baskısı ile pekiştirerek ağırlaştırır. Ezilen ülkenin, emperyalizm tarafından ezilen ülkenin ulusal kurtuluş hareketi, bu ülkenin kendi içersindeki ikincil ulusal sorun ile *karşı karşıya* getirilemez. Ya da bu ülkenin kendi içersindeki ikincil ulusal sorun, birincil olanı geriletici, egemen ve gerici sınıfların, şovenliği, şoven-ulusalcılık dalgasını yükseltici bir etmen olduğu zaman, ikincil ulusal hareket, kendiliğinden, emperyalizmin bu ülkede güçlenmesine, devrimci cephenin demokratik savaşımının baskı altında tutulmasına yolaçar. Dolayısıyla ikincil ulusal hareket, nesnel olarak gerici bir nitelik kazanır. Ancak, ikincil ulusal sorun, birincil ulusal kurtuluş hareketinin gelişmesinin bir parçası olduğu zaman devrimcidir, ilericidir; tersine, ülkenin emperyalizme karşı verdiği ulusal kurtuluş hareketinde, proletaryanın savaşım koşullarını zayıflamaya, "geniş halk katmanlarının yurtsever ve şoven duygularını[n] kışkırt[ılmasına]" ve dolayısıyla onu tek başına bırakmaya yol açacağı için gericidir. Ezilen bir ülkede, "ulusal sorun" iç içe geçtiği zaman, daha önemli ve daha büyük ölçekte olan ulusal sorun *belirleyici* özelliğe sahiptir. Ve ikincil olanı, nesnel olarak, emperyalizme karşı verilen büyük ölçekli ulusal savaşıma karşı bir savaşıma dönüştüğü zaman, eskiden gerici ulusların, küçük ulusal hareketleri kendi çıkarları uğruna kullanmaları gibi, ikincil ulusal hareketler de, emperyalist devletlerin, emperyalist burjuvazinin kendi çıkarları uğruna kullanılma olanaklarını yaratır.

Kuşkusuz, burada konumuz, ulusal sorunun *kendisi* değildir; ulusal soruna, bir amaç olarak değil, demokratik bir istem olarak, devrimci savaşımın bir *aracı* olarak bakılması gerektiğini vurgulamaktır. Sorun böyle anlaşılmadığı zaman, demokratik bir istem, nesnel olarak proletaryanın temel amacı olarak ele alındığı zaman, burada, ancak proleter devrimciliğinden değil, küçük-burjuva devrimciliğinden sözedebilir, ve bu eğilim, özünde, anarşizmin özelliklerini taşıdığı için, anarşizmi doğurması kaçınılmaz hale gelir.

İŞÇİ sınıfının hiçbir suretle siyasal bir eylem yürütmemesini ileri süren anarşist öğreti, her dönemde, biri sağa, öteki sola iki sıçrayış üzerinde biçim değiştirerek yeniden

doğmuştur. Geçen yüzyılın sonlarında ve bu yüzyılın başlarında görülen ekonomizm, biri, "iktisadî savaşımı işçilere, siyasal savaşımı liberallere bırakmalıdır" diyen sağa doğru bir sıçrayış, öbürü, "siyasal devrim yerine, sosyalist devrim için genel greve gidilmelidir" diyen sola doğru atlayış üzerine kurulmuştu. Emperyalist dönemde ise, ezilen halkların kurtuluşuna, ulusların kendi kaderini tayin hakkına karşı çıkan sağa doğru bir sıçrayış, ve "sosyalist devrimle 'çatıştığı' için" reformlar ve demokrasi için savaşım verilmesine karşı çıkan sola doğru bir atlayış gibi iki atlayış üzerine kurulu emperyalist ekonomizm doğdu.[35]

Emperyalizm tarafından ezilen, baskı altında tutulan, yarı-bağımlı ülkemizde bu iki sıçrayış, kendini, ya ulusal (millî) ve demokratik devrimin yadsınmasında ve doğrudan sosyalist devrime atlayışta ifadesini bulan, bunun yanısıra devrimi salt siyasal savaşıma indirgeyen sağa sıçrayışta; ya da ulusal (millî) demokratik devrimi salt bir silahlı savaşıma indirgeyen ve hemen silahlı savaşıma atlayışta ifadesini bulan sola sıçrayış gibi, iki ayrı gruba bölünerek, kendini gösterdi. Kuşku yok ki, daha aşağıda açıklamaya çalışacağımız gibi, sağa doğru sıçrayış gibi sola doğru sıçrayış da, bilimsel sosyalizmin teorisinin bir bütün olarak özümlenememesinden, devrimci savaşımın başlangıç ve hazırlık döneminin esasının kavranamamasından, ve bunun kadar da gerek Türkiye'nin toplumsal (ve iktisadî) yapısının ve gerek proletaryanın dünya devrimci deneyiminin yeterince bilinememesinden kaynaklanıyordu. Ama, gene aşağıda açıklayacağımız gibi, küçük-burjuvazinin ağır basması, ve kapitalizmin hızlı bir gelişme göstermesi, işçi sınıfının belirli bir büyümesine karşın bu büyüme sürecine ve bu büyümeye koşut olarak ideolojik örgütlenmesini ve eğitimini geliştirebilecek demokratik özgürlüklere sahip olmaması, işçi sınıfı içersinde, ideolojik ayrılıkların ve bölünmelerin besleyici bir nedeni oldu. İşçi sınıfının örgütlenme ve ideolojik eğitimi özgürlüğünün sınırlı da olsa ilk elde edildiği ve ilk sınırlı örgütlenmenin başladığı ve bilimsel sosyalizmin yapıtlarının ilk yayınlandığı tarihler, bu örgütlenme ve ide-

[35] V. İ. Lenin, *Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm*, Ankara 1979, s. 7-8.

olojik bilgiler düzeyinin, işçi sınıfının o günkü büyüklüğüne tekabül eder bir düzeyde olmadığı tarihlerdir.

Yalnızca işçi sınıfının değil, özellikle köylülüğün yapısında meydana gelen toplumsal (ve iktisadî) değişmeler, köylülük içersinde, umutsuzluk ile yeni arayışların canlı bir biçimde kıpırdadığı yıllar olmuştur. Bir yanda işçi sınıfının, kendi tarihsel görevinin bilincine varmamış, bilimsel sosyalizm ile eğitilmemiş olduğu, buna karşılık, şoven-ulusal duyguların canlılığını koruduğu, ve üstelik özgün özelliği gereği, şoven-ulusal duyguların "komünizm"e dönüşmüş "moskof" düşmanlığını ifade ettiği ve bu nedenle de, emperyalist devletler ve başta ABD emperyalizmi için elverişli bir öğe oluşturduğu ve öte yandan, küçük köylülük dahil proleterleşmekte olan köylü kesimin yaşam koşullarına göre, "işçi" olabilmenin, bir büyük işletmede işe girebilmiş olmanın sağladığı yaşam koşullarının elverişliliği — kısacası, yoksullaşmakta ve yıkıma uğramakta olan köylülüğün umutsuzluğuna karşılık, büyük bir işletmede işçi olabilmenin, adeta, bugün gerici küçük-burjuva siyasetinin bir sloganı haline gelmiş olan "köşeyi dönme"yi simgelediği, ulus ölçeğinde ele alındığında, köylülerin yıkıma uğramasına karşılık, işçi olabilmenin bu yıkımdan kurtulma anlamına geldiği iktisadî bir konum. Bunun yanısıra, işçi olan üyelerin, köy ile olan bağları kadar, kentin çevresinde örülen gecekondu ile genel olarak köy küçük-burjuva ideolojisinin gerici yönleriyle de temsil edildiği güncel ortamın, geleneksel-şoven ulusal duyguların maddî çevresini oluşturması.

İşçi hareketinde siyasal eylemi yadsıma, parti olarak, işçi sınıfının siyasal eylemini, bilimsel sosyalizmin ilkelerine özünde karşıt bir biçime dönüştürmesi doğaldı. Sovyetler Birliği düşmanlığı (—Sovyetler Birliği'nin güncel siyasetini eleştirmek ayrı şey, Sovyetler Birliği'nin güncel siyasetini eleştirme *maskesi* altında "anti-komünizm", anti-leninizm yapmak ayrı şeydir—) bir "anti-komünizm"; "güleryüzlü sosyalizm", proletarya diktatörlüğünün anarşistçe yadsınması, bu en katı oportünizm, bir süre işçi sınıfını etkilediyse, esas nedenleri bunlardı.

Öte yandan köylülüğün toplumsal (ve iktisadî) yapısında değişmelerin hızlandığı, siyasal uyanışın hızlandığı

ilk dönemlerde, farklı yörelerde, pek farklı özellikte, yeni bir kurtarıcı, yeni bir *dei ex machina*[36] beklenmesi anının kabardığı ve yaygınlaştığı dönemde, köylülüğe, köylülüğün sosyalizmdeki kurtuluşunun yolunu değil, genel kurtuluşunun evrensel yolunu değil, küçük mülk sahibi olarak mülkiyetlerini pekiştirmeyi, küçük-burjuva ulusal duygularını, bu kez, emperyalizme yönelterek kabartmayı amaç edinen bir "sosyalizm" götürülmekteydi. Ki bu, bence, eksiklikten doğan bir *yanlıştı*. Proletaryanın ideolojisinin perspektifinden *yoksun* olduğu ölçüde, genel amacın araçları, genel amaca dönüşmeye elverişli olduğu için, küçük-burjuva devrimciliğinin hastalıklarını taşıyordu. Köylülüğün, küçük-burjuva unsurun, kendi bireysel kurtuluş özlemini, sosyalizmin evrensel kurtuluş ideolojisiyle harekete geçirmek hayali, hatta, ilkel ve hazırlayıcı örgütlenmeyi ve eğitimi tamamlamadan, kitlelerin devrimci savaşımını örgütlemeden, anarşizmin klasik özelliği olan, "yığınların *kendiliğinden bir ayaklanmaya çekilebileceği* fikri", "kır gerilla savaşı"nı ya da "kent gerilla savaşı"nı *başlatarak* yığınların bu savaşıma kendiliğinden katılacağı fikrinde somut ifadesini bulmaktaydı.

Anarşizmin, içten olarak "devrim yapma" inancında olan bu "saf" biçimini, doğaldır ki, gelişmesi sırasında, emperyalizmin, egemen sınıfların ve gericiliğin bilinçli olarak aleti haline getirilmiş olan biçiminden ayıran bir uçurum vardır, ve bizim, bu "saf" biçimden doğan ve canlarını devrim için verdiği inancında olan yiğit gençlere saygımız bundandır. Şu da var ki, onlar "intihar" etmediler, onlar, bilimsel sosyalizmin önüne gerilen bentlerin yıkılması sürecinde, proletaryanın savaşımı deneyiminin hemen pek az olduğu, sosyalist ideolojinin pek az özümsendiği bir ortamda, işçi sınıfının yeni bir dalga halinde yoğunlaştığı ve saflarının çeşitli küçük-burjuva ideolojilerle çalkandığı bir anda, nasıl "anarşizm, çoğu kez, işçi sınıfı hareketinin oportünist günahları için bir çeşit ceza olmuşsa",[37] işçi sınıfı hareketinin oportünist günahlarının cezasını, devrimci işçi sı-

[36] Antik tiyatroda, durum içinden çıkılmaz bir noktaya geldiğinde ve hiçbir kurtuluş olasılığı kalmadığında, asansörle, sahneye indirilen "kurtarıcı" tanrı.
[37] V. İ. Lenin, *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, s. 23.

nıfının onuruna yaraşır bir biçimde, yiğitçe ödediler. Bu nedenledir ki, eylemlerini eleştirmek, onların işçi sınıfına yakışır ölümleri üzerinde halelenen onuru zedelemez; ama onların onurlu ölümleri, eylemlerinin doğru olduğu anlamında da bir savunmaya neden olamaz. Bu, faşist katliamları kınamadığımız anlamına hiç gelmez. Faşist katliamları *en ağır* biçimde eleştireceğiz, iki kez eleştireceğiz, birincisi, özünde faşizme hizmet ettiği için, ikincisi, katliam, devrimci harekete yönelik olduğu için.

ANARŞİZMİN "saf" biçimiyle ortaya çıkması, yani sosyalizme içtenlikle inanmış, ama devrimci savaşımın ilk ve hazırlık aşamasını, örgütlenme ve yığınların eğitilmesi için o denli gerekli siyasal savaşımı yokumsayarak, yalnızca silahlı savaşımı almasını, ve siyasal savaşımı, silahlı savaşımla yönetmek istemesini, egemen sınıfların ve gericiliğin, anarşizmi, işçi sınıfının devrimci hareketini yığınlardan tecrit etmek, devrimci hareketi yığınların gözünden düşürmek ve ensonu devrimci hareketi ezmek için yığınların desteğini almak için kullanmaya çalışmasını birbirinden ayırmak gerekir.

Gençliğin devrimci eylemlerini, bu amaçla, kendi amacına uygun bir yöne sevketmek için ajan-provakatörler kullanması bir yana, anarşizm, özelliği ve örgütlenme biçimi gereği, kendi içersine, egemen sınıfların ajanlarının sızmasına, ve bundan da önemlisi, egemen sınıflar tarafından "sahte" anarşist gizli örgütlerin oluşturulmasına olanak sağlar.

Anarşizmin ideolojisine karşı devrimci uyanıklık, devrimci duyarlık olmadığı zaman, anarşizme karşı gereken ideolojik savaşım verilmediği zaman, anarşizmin ve anarşist eğilimlerin, işçi sınıfının partisi içersinde ortaya çıkması, ya da bu partiyi etkisi altına alabilecek biçimde güçlenmesi, hele küçük-burjuvazinin ağır bastığı bir ülkede, sık sık görülebilecek bir olasılık haline gelir. Ama, kendi kendilerini işçi sınıfının temsilcisi ilân eden küçük grupların, küçüklüğü ölçüsünde, "demokratik" olmayan merkeziyetçi (ve bu anlamda da yalnızca totaliter) örgütler oluşturma, ne yaptığından ve yapacağından sınıfın haberi olmayan, sı-

nıfın ideolojik görüşlerine olduğu kadar eleştirisine de kapalı gizli örgütler oluşturma ve bu örgütler aracılığıyla eylem yürütme olanağı bulması, aynı şekilde, egemen sınıfların, "işçi sınıfının temsilcisi" görünümünde, küçük gizli örgütler oluşturmasının olanaklarını da yaratır. Bu, küçük gizli örgütlerin içine çekilebilen her üyenin egemen sınıfın paralı bir adamı olduğu anlamına gelmez; ama ya o örgütün oluşumunda, ya da oluşan bir örgütün eylemlerinin yönlendirilişinde ya da *zamanlamasında,* bu küçük gizli silahlı gruplar, egemen sınıfların çıkarlarına hizmet edebilir duruma gelecek biçimde, egemen sınıflar, bu örgütleri, kendi denetimlerine alabilir.

Marx ve Engels ve daha sonra Lenin, anarşizmin, egemen sınıflara bu hizmetini, çeşitli kereler ve açıkça vurgulamışlardır. Anarşizmin, egemen sınıfların, dün burjuvazinin, bugün özellikle emperyalist burjuvazinin ve gericiliğin çıkarlarına nasıl hizmet eder duruma geldiğini üç grupta toplamak olanaklıdır.

Birincisi: Egemen sınıflar, anarşizmin varlığı ile her zaman yakından ilgilenmiştir. 1894'te Engels şunları yazıyordu: "Her ne kadar, anarşizm, işçi hareketinin bu karikatürü, çoktan beri artık en yüksek noktasını aşmışsa da, Avrupa ve Amerika hükümetleri onun varlığını sürdürmesiyle o kadar ilgili görünüyorlar ve onu desteklemek için o kadar para harcıyorlar ki, anarşistlerin marifetlerini görmezlikten gelemeyiz."[38] İspanya'da, 1889'da, anarşistler krallık sarayında bomba patlatmış ve daha sonra, birkaç yıl, İspanya'nın başka bölgelerinde benzer hareketlere girişmişlerdir. Engels, gene 1894'te, Paul Iglesias'a şunları yazmaktaydı: "Anarşistlere gelince, onlar belki de intihar noktasına geliyorlar. Sonu sonuna polis tarafından kışkırtılan ve ücreti doğrudan doğruya polis tarafından ödenen bu şiddet ateşi, bu suikastler sağnağı, ancak bu salgın ve ajan provakatörler tarafından yürütülen propagandanın niteliğini burjuvaların bile gözüne sokmaktan başka bir işe yaramaz. Burjuvazi bile, zamanla, onlara para veren aynı burjuvaları havaya uçursunlr diye polise ve polis eliyle de anarşistlere pa-

[38] Friedrich Engels, "Bakuninciler İşbaşında", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm,* s. 152.

ra ödemenin saçma olacağını anlayacaktır. Ve, şimdi burjuva gericiliği altında, biz de acı çekmek tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorsak da, zamanla biz kazanacağız, çünkü bu kez, bizim ile anarşistler arasında koskoca bir uçurum olduğunu herkese kabul ettirmeyi başaracağız."[39] Engels'in hemen hemen anarşizm ile ilgili son sözlerini içeren, ve bu anlamda da, bir vasiyet niteliği taşıyan bu mektup, anarşizmin kabardığı her ülkede ve dönemde, önemini ve canlılığını bir kez daha artırıyor.

Çünkü emperyalist gericiliğin daha karmaşık bir niteliğe büründüğü bir dönemde ve ülkede, egemen sınıflar, onların polisi ve basını "bedavadan iyi disipline edilmiş bir ajan-provakatörler çetesi"ni[40] kendi çıkarları için emirleri altına almaya çalışmaktadırlar.

Bunun güncel çarpıcı örnekleri, Şili'de, özellikle Allende'nin devrilmesinden sonra, kanıtlarıyla sergilendi. Bir raslantı sonucu, Allende'nin sanayi bakanlığını yapmış bulunan emekli hava generali Poblette ile konuşan Uğur Mumcu, Poblette'nin şu ilginç gözlemini aktarıyor: "Sosyalist siyasal eylem emekçi sınıflardan kaynaklanır. Marksizmin temeli budur. MİR gibi solcu örgütlerin tabanı öğrenci kesimden oluşuyordu. Bunlar küçük-burjuva, hatta burjuva kökenli öğrencilerdi. Silahlı eylemlerin yazgısı budur. Bu tür eylemlere hemen CIA sızar. MİR'e de hemen sızdı. Allende bunu anlamıştı. MİR liderlerine, 'içinizde ajanlar var' dediyse de kimse bu sözlere inanmadı. Kimse inanmadı ama, Pinoche'nin faşist darbesinden sonra, bu örgüte CIA'nın girdiği ve bireysel terörün CIA tarafından yönetildiği iyice anlaşıldı. Fakat iş işten geçmişti ve MİR içindeki iyi niyetli delikanlılar da bu gerçeği anladıkları zaman, Allende, faşist Pinochet tarafından devrilmiş ve öldürülmüştü."[41]

İkincisi: "Sosyalizm ile anarşizm arasında", koskoca bir uçurum olmakla birlikte, "cinayet işlerine bakan polisin kışkırtıcı ajanlarının ve gerici hükümetlerin ücretli gazeteleri", bu uçurumu, "yok gibi göstermeye" çabalamaktadırlar.[42]

[39] "Engels'ten Paul İglesias'a", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 224-225.
[40] Karl Marx ve Friedrich Engels, "Sosyalist Demokrasinin İttifakı ve Ulusların İşçi Birliği (Enternasyonal)", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 148.
[41] Uğur Mumcu, "Şili'den Bize...". *Cumhuriyet*, Ağustos 1979.
[42] V İ. Lenin, "Sosyalizm ve Anarşizm", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 254.

Çünkü, bir kere, anarşizm, benimsediği sürekli suikast ve sabotajlar, bireysel terör, bugün *amacı* bakımından ele alındığında, anarşistlerin söyledikleri gibi, bir "silahlı propaganda" değil, yani yığınların devrimci işçi hareketine katılmasını sağlayan bir araç değil, tam tersine, yığınların gözünde devrimci hareketin değerini düşürmeye, yığınları devrimci hareketin cephesinden uzaklaştırmaya ve yığınları devrimci hareketin karşısında bir tutum takınmaya götüren eylemler olmaktan başka bir sonuç vermemiştir. İkincisi, yalnız bununla da kalmamış, devrimci işçi sınıfının içersine etkisini yayarak, devrimci harekette "sol" sekter sapmaların, devrimci hareketi içinden bölmenin de nedeni olmuştur.

Aslında, *kendiliğinden* oluşan anarşist hareketlerin, faşist suikast ve cinayetlere, bir "misilleme"den doğduğunu bu ülkede bilmeyen yoktur. Devrimci hareketin ilk şehitleri Taylan Özgür ve Vedat Demircioğlu anımsansın. Faşizm, özünde, devrimci hareketin elde ettiği tam demokratik özgürlükleri, zor kullanarak ortadan kaldırmak, ve devrimci hareketi kendi "silahlar"ından tecrit etmek ister. Devrimci hareketin ilk ve hazırlık silahları, siyasal özgürlükler, yani örgütlenme özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplanma özgürlüğü iken, faşizm, bu silahları, yasa-dışı yollardan ve yöntemlerle, yani zor kullanarak, yani planlı ve silahlı eylemler düzenleyerek, devrimci hareketin elinden almak ister. Ama, bu eylemleriyle, bir yandan, devrimci hareketin içersinden bazı unsurları anarşizme çekerken, bir yandan da faşizmin hizmet ettiği egemen sınıflar tarafından, anarşist eylemler ve örgütler, polis ya da ajan eliyle beslenmeye başlanır; ya da bundan daha önemlisi, faşistler, işçi sınıfı hareketinin "temsilcisi" gibi, devrimciler tarafından gerçekleştirilmiş gibi, "sahte" eylemler düzenler. Örneğin Kahramanmaraş faşist katliamının psikolojik ortamını hazırlayan Çiçek Sinemasında bomba patlatılması olayı, sola yüklenmiş, ama, bunun, Ülkücü Gençlik Derneği başkan ve ikinci başkanı tarafından planlanarak gerçekleştirildiği, sonradan ortaya çıkarılmıştır. Faşizm böyle bir olanağa sahiptir, çünkü anarşist örgütlenme, küçük ve gizli grupların, kimler olduğunun, neler yaptığının bilinmesine olanak verme-

diği için, faşistlere, her faşist suikast, katliam ya da sabotajı, devrimci hareketin üzerine yıkma propagandası olanağını da vermektedir. Almanya'da Rayştag yangınından, Türkiye'de Doğan Öz'e, Abdi İpekçi'ye, Anayasa Mahkemesinin bombalanmasına dek, tüm faşist suikast, sabotaj ve katliamlar, bu suikastleri, sabotajları ve katliamları tertipleyenler tarafından, devrimci hareketin üzerine yüklenilmeye çalışılmıştır.

Bundan ayrı olarak, faşizmin, yığın psikolojisinin aleyhine döndüğü zaman olduğu kadar, yasal konumu bakımından *sıkıştığı her anda*, halk yığınlarının dikkatinin, faşistler üzerinden devrimciler üzerine çevirecek ölçüde, birtakım suikast, sabotaj ve eylemlerin meydana gelmiş olması, hiç de raslantı sayılmamak gerekir.

Ve bunların hepsinden de önemlisi, anarşizmin, yeni ve geniş ölçekli faşist saldırıya geçmesine olanak sağlayan eylemleridir. Bu faaliyetlerin biçimi nasıl olursa olsun, geniş halk katmanlarının yurtseverlik duygularını, gerici bir yöndeki, şoven-ulusalcı duyguları *kışkırtma* yönündeki faaliyetler kümesidir. "Sol" sekterliğin en büyük yanılgılarından biri, ulusal değerlerin tümünü yadsıması, ve bunlara, gericilerin, faşistlerin sahip çıkmasına olanak sağlanmasıdır. Marksistler, Lenin'in, "Büyük-Rus Ulusal Gururu" yazısında vurguladığı gibi, ulusal değerlerin *tümü*nü yadsımazlar, ulusal değerler içersinde ilerici, devrimci, kısacası olumlu olan ne varsa ona sahip çıkarlar. Gerici olan ne varsa, onu reddederler. Gerici anlamda, feodal ideolojilerin egemenliği anlamında, burjuva anlamda geleneksel ve ulusal olanı reddederiz, proleter anlamda, çalışan, emekçi sınıf ve katmanlar anlamında, yani ilerici, demokrat, devrimci olan geleneksel ve ulusal değerlere sahip çıkarız; onları gericilerin ve faşistlerin eline vermeyiz. "Ulusal bağımsızlık", bizim sıkı sıkıya sarıldığımız kavramlardan biridir. Çünkü biz, ulusal bağımsızlığı, proleter enternasyonalizme karşı, proleter bütünleşmeye karşı, yani gerileyici ve gerici anlamda kazanmadık; tersine, biz, ulusal bağımsızlığı, emperyalizme karşı, "bizi yutmak ve mahvetmek" isteyen kapitalist emperyalizme karşı kazandık. Ve bu "ulusal bağımsızlığımız", bugün, gene emperyalistler tarafından yarı-bağımlı

duruma getirildiyse, bu, bizim, "tam" bağımsızlık düşüncemizi, "demokratik" istemimizi, geniş halk katmanlarına götürmemizin, ve onları, emperyalizme karşı kendi yanımıza kazanmamızın, somut nedeni olmalıdır. Şurasını unutmamak gerekir ki, ulus çağında yaşıyoruz, ve sosyalizm, ulusları *kaldırmıyor,* burjuva ulusların yerine, sosyalist ulusları getiriyor. Ulusların birleşip kaynaşmaları, uluslar dünya ölçüsünde sosyalist uluslara dönüşmeden, ve bu uluslar arasında, çok uzun sürecek olan iktisadî birleşip kaynaşma olmadan, olanaksızdır. Bir marksist, güncel anın görevini, gelecekteki hedefini unutarak yerine getirmek isterse, aynı şekilde, bir marksist gelecekteki hedefini, bu hedefin toplümsal (ve iktisadî) hiçbir koşulu oluşmadan, güncel anın görevini unutarak, gerçekleştirmeye çalışmak isterse, bu, devrimci harekete zarar vermekten başka bir şeye yaramaz. Biz, emekçi sınıf ve katmanların, halk yığınlarının, emperyalizme karşı yurtseverlik duygularım canlandırırken, orada, şoven-ulusalcılık duygularını kabartmamaya, gerek içerde ve gerek diğer ulusların emekçi sınıf ve katmanlarına karşı, düşmanlık tohumları ekmemeye özel özen gösteririz. Bununla da kalmayız, işçi sınıfının birliğini ilke olarak savunurken, emekçi sınıf ve katmanların arasına ayrılık ekmemeye, onları kardeşçe bütünleştirmeye çalışırız. Bugün sosyalist uluslarda, "ulusal" duygunun bulunmadığını, yani ulusal özelliklerin, ulusal kültürün, ulusal geleneğin bulunmadığını ileri sürmek saçma bir şey olur. Lenin, "halklar ve ülkeler arasında ulusal ve siyasal farklar"ın, "dünya ölçüsünde proletarya diktatörlüğü kurulduktan sonra bile, uzun, pek uzun zaman devam edeceğini" yazıyordu.[43] Ne zaman? Bir ülkede değil, birkaç ülkede değil, "dünya ölçüsünde" proletarya diktatörlüğü kurulduktan sonra. Sonra bile, uzun, pek uzun zaman devam edecektir bu farklar. Ve gene aym yerde vurguluyordu: "... bütün ülkelerin işçi sınıfı hareketinin uluslararası taktik birliği, bu farklılıkların silinmesini değil, ulusal ayrılıkların yokedilmesini değil, (şu anda bu anlamsız bir hayaldir), tam tersine, komünizmin *temel ilkelerini* (...) belli *özelliklerinde doğru bir biçimde değiştirecek* uygulamanın, ulusal ve siyasal farklılıklarına doğ-

[43] V. İ. Lenin, *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, s. 105.

ru bir biçimde uyarlanmasını ve uygulanmasını gerektirir."[44] Açıktır ki, sorun, ulusal duyguların, ulusal eğilimlerin, anarşistçe yokumsanması değildir, bilimsel sosyalizmin temel ilkelerine, ulusal ve siyasal farklılıkların, doğru biçimde uyarlanması ve uygulanmasıdır.

Ulusal bağımsızlıktan bugün en çok yararı olan kimdir? Emperyalist burjuvazinin ve gericiliğin "ulusal bağımsızlık"tan çılgınca bir kaygıya kapılmasının nedeni nedir? Eğer, ulusal bağımsızlıktan, emekçi sınıf ve katmanların çıkarı varsa, ve gerek sınıf çıkarı açısından, gerek tarihsel görevi açısından, ulusal bağımsızlıktan (ve emperyalist cepheyi zayıflatmaktan) en çok çıkarı olan proletarya ise, ve "ulusal bağımsızlık", egemen burjuvaziyi olduğu kadar gericiliği derinden irkiltiyorsa — ve biz, bugünün özgül hedefinin faşizme karşı savaşım olduğunu, ve bu savaşımın sonal sona erdirilmesinin her şeyden önce, işçi ve köylülerin devrimiyle, bir halk devrimi olacak olan millî (ulusal) demokratik devrimle olanaklı olacağını kabul ediyorsak, burada, "ulusal bağımsızlık", proleter devrimin aşılması zorunlu bir siyasal istemi olarak, bir demokratik evre olarak önümüzdedir. Ulusal bağımsızlığı istemek, ama onun araçlarını yadsımak; ulusal bağımsızlığı istemek, ama geniş halk yığınlarında şoven-ulusalcı duyguların kabartılmasının koşullarını yaratmak; ulusal bağımsızlığı istemek, ama onu gerçekleştirmenin koşullarını reddetmek; ulusal bağımsızlığı savunmak, ama ulusal bağımsızlık "simge"sine karşı çıkmak, burada, "sol" sekter çıkışın, anarşistçe eğilimlerin kabarmasından başka ne vardır?

Bunun içindir ki, ulusal bayrağı, faşizmin liderlerinin eline veremeyiz, ulusal marşı (bir ulusal bağımsızlık simgesi olarak ulusal marştır, sözlerindeki gerici ve ırkçı sözler eleştirilebilir, değiştirilir, değiştirilmesi istenir, bu ayrı bir şeydir), faşizmin sözcülerinin, devrimci harekete karşı saldırı silahı yapmasına izin vermeyiz. Ve bundan da önemlisi, devrimci harekete karşı, geniş halk katmanlarının gerici şoven duygularının kabartılmasına ve faşizmin cephesini genişleterek saldırısına olanak verecek bir davranış olarak, böyle davranışları, anarşistçe davranışlar olarak nite-

[44] Aynı yapıt, s. 105.

leriz. Nesnel sonuçları bakımından olgulara baktığımızda, gericiliği kabartan, faşizmin cephesini bir anda genişleterek devrimci hareket üzerine saldırıya geçirten, devrimci hareketteki bölünmeyi keskinleştiren, devrimci hareketin cephesini daraltan faaliyetleri, devrimci durum lehine faaliyetler olarak nitelemek ise, ne denli keskin devrimci laflar içerirse içersin, anarşiyi pompalamaktan, anarşiyi körüklemekten başka bir şey değildir.

Üçüncüsü: "Burjuvaziye karşı 'kudurmuşçasına' saldırılarına karşın, burjuva dünya anlayışından öteye geçmeyen anarşizm",[45] bir yandan proletaryanın *sınıf savaşımını* anlayamadığı için işçilerin örgütlenmesinin ve eğitiminin rolünü kavrayamaz; ve öte yandan bir burjuva bireyciliği olarak anarşizm, işçi hareketini parçalar, ve işçi sınıfının, burjuvazi karşısında yenilgisinin koşullarını yaratır.[46] Çünkü bir kere, işçi hareketini, sınıfı bütünleştiren ve birleştiren örgütlenme hareketini bölmeye yöneliktir, ve öyle bir noktaya varır ki, Engels'in deyişiyle birbirine tahammül eden iki kişi bulmak olanaksızlaşır.

İşçi hareketinin birliğini ve bütünlüğünü sağlayan tek şey, işçi sınıfının ideolojisidir ve parti, bunu gerçekleştirecek araçtır. Ama küçük-burjuva bireyciliğinin ikircikli, kararsız, serüvenci özellikleri yanında, anarşizm, kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini, ideolojik yönden değil, bireysel yönden, kişisel açıdan belirlemeye başlar.

ŞİMDİ, anarşizmin, sınıflar açısından konumunu değerlendirebiliriz. Bu konuyu, küçük-burjuvazi, burjuvazi ve proletarya açısından ele alacağız.

Küçük-burjuvazi açısından: Anarşizm özünde bir küçük-burjuva ideolojisidir. Küçük-burjuva devrimciliğinin bir çeşididir. Bir ülkede anarşizmin ortaya çıkması, tarihsel olarak, diğer şeyler yanında, belirli bir ölçüde küçük-burjuva yığınların varlığına, küçük-burjuva içersinde yığınsal yoksullaşma ve yıkımın belirgin hale gelmesine bağlıdır. Kıtlık, savaş, bunalım gibi, yoksullaşan ve sokağa dökülen un-

[45] V. İ. Lenin, "İşçi Partisinin Din Karşısındaki Tutumu Üzerine", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 287.

[46] Bkz. V. İ. Lenin, "Anarşizm ve Sosyalizm", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 230.

surların çoğalması, anarşizmi besleyen koşullardır. Doğaldır ki, halk yığınlarının, köylülüğün ve kent küçük-burjuvazisinin, kendilerini yıkıma sürükleyen kapitalizme duydukları öfke ve burjuva politikacılarına olan güvenlerini yitirmiş olmaları, buna karşılık, örgütlü bir sınıf savaşımına götürecek yolu bulamamış olmaları, bir yanda ezilmişlik ve öte yandan umutsuzluktan doğan ruhsal eğilimler, ifadesini anarşizmde bulmuştur.

Yıkıma uğramakta ve sokağa dökülmekte olan, ve mevcut düzenden olduğu kadar onun temsilcileri politikacılardan umudu kesen, ezilmekte olan ve çaresizlik içersinde bulunan küçük-burjuva unsurun bu ruhsal eğilimlerinin, kapitalizmin emperyalist çağında ve faşizmin bir yönetim biçimi olarak topluluklara dayatıldığı bir tarihsel evrede, yalnızca anarşist ideolojide kendi ifadesini bulacağını düşünemeyiz. Eğer, ezilen ve umutsuzluğa sürüklenen küçük-burjuva unsur ve onun kadar proleterleşmiş, ama hâlâ bilinci bakımından küçük-burjuva olan öğeler, faşizmin ikiyüzlü propagandasının etkisinde, faşizme de kitle tabanı oluşturur. Çünkü faşizm, bağımlı bir ülkede, özellikle malî-sermayenin çıkarını temsil ettiği, ya da bu egemen kesimin çıkarına bir politika yürüttüğü halde, yani emperyalist ideolojinin çıkarlarına hizmet ettiği halde, ezilen ve umutsuzluğa kapılan yığınların karşısına, yalnızca emperyalizme karşı, sömürüye karşı ve hatta kapitalizme karşı sloganlarla çıkmakla kalmaz, aynı zamanda, kapitalist sistem içersinde yıkımı ve çöküşü kaçınılmaz olduğu halde, küçük mülkiyetin, küçük üretimin korunmasının ve güçlenmesinin temsilcisi olarak da çıkar. Bu anlamda faşist ideoloji burjuvazinin tersyüz edilmiş ideolojisi olan anarşizmin, küçük mülkiyeti ve gericiliği savunmak olan öğretisiyle temelde çakışır. Faşizm, ekonomik yönüyle geriye gidişin savunucusu olarak ortaya çıkmakla kalmaz, küçük-burjuva ideolojide gerici olan ne varsa, hepsini canlandırmaya, kabartmaya, ve onu, kendi yıkımına sürükleyen sisteme etkin bir biçimde hizmet edecek noktaya getirmeye çalışır.

Eğer işçi sınıfı ideolojisi ve onun siyasal örgütü, yıkıma uğrayan küçük-burjuva unsura, kapitalizmden olduğu kadar burjuva politikacısından da umudu kesmiş olan yığın-

lara, onların gerçek kurtuluşunun bilincini götürebilirse, ve buna bağlı olarak, eğer küçük-burjuva unsurda, işçi sınıfı, siyasal örgütü, devrimci partisi ile güven duygusu uyandırabilirse, o zaman, emekçi yığınların bir umudu haline gelebilir ve gerçekten kendi yıkımını hazırlayan sisteme karşı, kurtuluşunu gerçekleştirecek olan sistemin gerçekleştirilmesi yolunda doğru olan yerini alabilir.

Ezilen ve çaresizliğe sürüklenen küçük-burjuva unsur, anarşizmin olduğu kadar, faşizmin, faşizmin olduğu kadar sosyalizmin yanına çekebileceği maddi ve manevî bir konuma sahiptir. Onun umutsuzluğunu nihilist bir biçimde beslemek (*anarşizm*); onun umutsuzluğunu ikiyüzlü sloganlarla sömürerek, umutsuzluğunun nedeni olan sisteme, kurtulmak amacıyla, hizmet ettirmek (*faşizm*); umutsuzluğunu, onu yıkıma ve umutsuzluğa sürükleyen sisteme karşı, ama gerçek kurtuluşunun yolunu açacak yeni bir sistem yaratmak için harekete geçirmek (*sosyalizm*). Küçük-burjuva unsuru, devrimci proletaryanın, bugün, yalnızca kendi yanına kazanması değil, onu devrimci proletaryanın olduğu kadar, halk yığınlarının düşmanı olan faşizme kitle desteği sağlamaması için de, bilinçlendirmesi, ona güven vermesi tarihsel görevidir. Ama bu görevi yerine getirebilmenin koşulu ise, proletaryanın *bir tek* partisini yaratmasıdır.

Burjuvazi açısından: Bizim, okura, her paragrafını inceden inceye okumasını önereceğimiz Lenin'in bir yazısı var: "Avrupa İşçi Hareketlerinde Ayrılıklar".[47] Lenin, Anton Pannékoek'in *Avrupa İşçi Hareketinde Taktik Ayrılıklar* adlı kitabı üzerine yazdığı bir yazıda, işçi hareketi içersindeki ayrılıkların temel nedenlerini belirtirken, burjuvazinin taktiğindeki dalgalanmaların, işçi hareketinde ayrılıklara, hatta bölünmelere vardığını açıklar. Lenin şöyle yazıyor: "Gerçekte, bütün ülkelerin burjuvazisi, kaçınılmaz olarak, iki yönetim sistemi, çıkarlarını savunmak ve egemenliğini korumak için iki savaşım yöntemi —kimi ardarda birbirinin yerini alan, kimi de birçok düzenlemelerle içiçe giren iki yöntem— geliştirir. Birincisi zor yöntemi, işçi hareketine karşı her türlü ödünü reddetme, tüm hükmü kalmamış es-

[47] Bkz: V. İ. Lenin, "Avrupa İşçi Hareketinde Ayrılıklar", *Marx-Engels-Marksizm*, s. 290-295; *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 207-303.

ki kurumları tutma, uzlaşmaz bir biçimde reformlara karşı çıkma yöntemi. İkinci yöntem, 'liberalizm' yöntemi, siyasal hakların geliştirilmesi doğrultusunda, reformlar, ödünler vb. doğrultusunda alınan önlemler yöntemidir." "Burjuvazinin taktiğindeki dalgalanmalar, bir zor sisteminden bir sözde ödünler sistemine geçiş, sonuç olarak, şu son yarım yüzyıl boyunca tüm Avrupa ülkelerinin tarihine damgasını vurur. Ekleyelim ki, çeşitli ülkeler, belirli dönemler sırasında, yöntemlerden birini ya da ötekini uygularlar." "Almanya'da bu zor yöntemi hüküm sürmekteyken, bu burjuva yönetim sisteminin tek yanlı bir etkisi, işçi hareketi içinde anarko-sendikalizmin ya da o zaman dendiği gibi anarşizmin gelişmesi oldu (...). 1890'da 'ödünler' doğrultusunda bir dönüş meydana gelince, bu dönüş, her zaman olduğu gibi, işçi hareketi için daha da tehlikeli oldu, çünkü işçi sınıfı içinde, burjuva 'reformizminin' bir o kadar tek yanlı bir yankısını, oportünizmi doğuruyordu."[48]

Kuşku yok ki, burjuvazi, liberal sistemle ülkeyi yönetemediği zaman, işçi sınıfı, onu, gerçek ödünler sistemine zorlamaya başladığı zaman, sözde ödünler sisteminden, liberal sistemden, zor sistemine geçer. Ama burjuva sisteminin kendisini bütün olarak değil de, onun, o gün için uyguladığı sistemi tek yanıyla tanıyan işçiler üzerindeki etkisi, öteki yanıyla tanıyan işçiler üzerindeki etkisinden farklı olur. Burjuvazinin uyguladığı sistemleri değiştirmesinin işçiler üzerindeki tek yanlı etkisi, ya oportünizmi ya da anarşizmi doğurur. Ödünler sistemi, oportünizmi, zor sistemi anarşizmi doğurmakla kalmaz, burjuvazinin taktiğindeki bu dalgalanma, işçi hareketi içersinde ayrılığın ve giderek bölünmesinin de nedeni olur. Lenin, Pannékoek'in şu sözlerini aktarıyor: "Burjuvazinin liberal politikasının kesin, gerçek amacı, işçileri şaşırtıp doğru yoldan çıkarmak, saflarında bölünme yaratmak, onların politikasını, güçsüz, kısa ömürlü bir yalancı-reformizmin gene güçsüz bir uzantısı haline getirmektedir."[49]

İşçi sınıfı açısından: İşçi sınıfı içersinde anarşist eği-

[48] V. İ. Lenin, "Avrupa İşçi Hareketinde Ayrılıklar", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 301-302.

[49] Bkz: aynı yapıt, s. 302.

limlerin nedenlerini yazımız boyunca yer yer belirtmeye çalıştık. Burada, bellibaşlı üç nokta üzerinde durmak istiyoruz.

Birincisi: burjuvazinin taktiğindeki değişikliklerin, işçi hareketi taktiğinde dalgalanmalara neden olması gibi, küçük-burjuva unsurların yoksullaşarak proleterleşmesi ve proletaryaya geçmesi, henüz bir proleter bilinci değil, küçük-burjuva bilinci taşıyan bu öğelerin, proletaryanın içersine küçük-burjuva sosyalizmini taşımasına neden olur. Bu, aynı zamanda, proletaryanın taktiğinde dalgalanmalar yaratır.[50]

Buna bir bakıma bağlı gibi görünen, ama bundan ayrı olarak, küçük-burjuva unsurun proletaryayı her yanıyla kuşatmış bulunduğu bir ülkede, küçük-burjuva bireyciliği, anarşizmin, proletarya içersinde sürekli olarak depreşmesine yol açar. Proletarya, yalnızca çevresiyle küçük-burjuva unsurla çevrildiği için değil, yalnızca, her yıl, her gün, her saat proletaryaya "acemi erler" olarak proleterleşen unsurlar katıldığı için değil, proleterleşen küçük-burjuva unsurun, ataerkil aile geleneği sonucu, küçük-burjuva aileye şu ya da bu ölçüde bağlı olduğu için de, gelip yerleştiği yeni yerleşme yeri gecekonduda, köy geleneğinin, geleneksel kültürün, küçük-burjuva yaşamın ortasında bulunduğu için de, bu gelenek ve kültürün bazı ilerici, bazı gerici yönlerinin ağır bastığı bir ortamda, ama her durumda da, fabrikada olduğunun tersine, fabrikadaki birlik ve disiplinin tersine, bireysel bir çabayla yaşamını sürdürmek zorunda kaldığı için, sınıfın bir üyesi olarak birlik içindeki savaşımı kadar, komşularına karşı bireysel çabası da, onda bireyciliği, yeni bir tarzda canlı tutar. Ve bu küçük-burjuva bireyciliği, işçi hareketi içersinde, anarşizmin depreşmesine yol açar.

İkincisi: Emperyalizmin hemen öngününde, Marx ve Engels, İngiltere'de güçlenmekte olan "işçi aristokrasisi"nin, yaşam tarzları bakımından "burjuvalaşan işçiler"in varlığını vurguladılar. Dünya ölçeğinde bir sömürü ve özellikle sömürgelerden sağlanan sömürü, bir yandan işçi liderlerine, işçiler içersinde etkin unsurlara, artı-değerden bir pay verme olanağını yaratırken, bir yandan da işçi sınıfının önde gelen unsurlarını, işçi sınıfının davasından koparak

[50] Bkz: aynı yapıt, s. 302-303.

burjuvazinin hizmetine alma olanağını yarattı. Yaşam biçimleriyle, bir burjuva yaşam düzeyine ulaşan bu üyeler, emperyalist ülke işçi sınıfının, sömürgelerde ezilen, ağır baskı altında tutulan, iğrenç bir biçimde sömürülen emekçi sınıf ve katmanların demokrat ve devrimci savaşımlarına karşı, emperyalizmle uzlaşmasının organları oldular. Ama, gözden uzak tutmamak gerekir ki, gerek emperyalizm, gerek işbirlikçi burjuvazi ve gerek yerli burjuvazi, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, şurada burada işçi sınıfı içersinde etkin ve güçlü öğelere, sömürüden pay vererek, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede de bir işçi aristokrasisi yaratırlar. Bir yandan, işçi sınıfı içersinde, işçi sınıfının ideolojisine "düşman" sendikalar ve konfederasyonlar oluşurken, öte yandan, işçilerin büyük bir kısmı asgarî ücretle sefil bir yaşama mahkûm edilirken, bunun yanında, özellikle yabancı sermayeli işletmelerle, asgari ücretin yirmi katına varan (net yüzbin liraya varan) bir elit tabaka yaratılır. Bu yöntemle, işçi hareketi içersinde, işçilerin savaşımını, sendikal savaşım (iktisadî savaşım) ile sınırlamaya çalışan ve siyasal savaşımı engellemek için burjuvazinin "görüşleri"ni alan, işçi sınıfı davasını, başta emperyalist burjuvazi olmak üzere burjuvaziye satan bir katman yaratılır.

Emperyalist burjuvazi bununla da kalmaz. Özellikle ülkenin geri yerlerinde, işçilerin yoğunlaşmaya başlaması ve bunların meslek örgütleri sendikalarda, demokratik istemlerde bulunmasını, devrimci doğrultuda siyasal eylemlere girişmesini önlemek amacıyla, çoğu küçük-burjuvazinin saflarından yeni yeni proletaryanın saflarına geçen ve bu yönleriyle de henüz küçük-burjuva kültüre ve geleneklere sıkı sıkıya bağlı olan öğelerin gerici ideolojilerini canlandırarak, onların mezhep, ırk, şoven duygularını diriltip kabartarak, içlerinden önemli sayıda işçiyi, ters doğrultuda siyasal alana çekmeye çalışırlar. Bu siyasal alan faşizmdir.

İşçi hareketi, daha önce, oportünizmin günahını anarşizmle ödemişti; ve tersine, anarşizm, işçi sınıfının oportünist günahları işlemesine bir bakıma haklı görünen bir neden olmuştu. "Anarşizm, çoğu kez, işçi sınıfı hareketinin oportünist günahları için bir çeşit ceza olmuştur. Bu iki ucu-

be birbirini tamamlamaktaydı."[51] Lenin, "İşçi Partisinin Tutumu Üzerine" adlı yazısında da şunları vurguluyor: "Avrupalı sosyal-demokratların, şimdi anarşistlere *ters yönde* aşırılıklara gitmeleri şaşılacak bir şey değil. Bu, anlaşılır bir şeydir, ve bir ölçüde haklıdır da. "[52]

İşçi sınıfı hareketinin yakın tarihinde, bu, birbirine karşıt aşırılıkları izlemek olanağı vardır, ve oportünizm, bir dönem ne denli anarşist eğilimlerin coşkulu bir biçimde kabarmasına neden olmuşsa; aynı şekilde, işçi sınıfı, anarşist eğilimlerden dolayı ağır bir baskı altına alınınca, bu kez, oportünizmin daha da etkinleşmesiyle karşılaşıldı. Ama özellikle son yıllar, işçi hareketini, yeni bir durumun etkilemekte olduğunu somut olarak görmekteyiz: faşizm. Faşizm, yalnızca emperyalist burjuvazinin, gericiliğin bir ideolojisi olarak işçi hareketinin karşısına çıkmıyor; aynı zamanda, işçi hareketi içersinde, kendisine işçilerden faşist bir kadro oluşturmaya çalışıyor. Ama emperyalist burjuvazinin *zor* sistemi olarak faşizm, yalnızca işçi hareketinde meydana getirdiği taktik dalgalanmalar sonucu anarşizmin kabarmasına değil, aynı zamanda, işçi sınıfı içersinde, faşizmin sızmasına da neden oluyor, ve işçi hareketini bir kez de bu açıdan bölüyor. İşçi hareketi içersinde, işçilerden oluşmuş, burjuvazinin en gerici, en şoven, en emperyalist kesiminin çıkarlarını arkalamış bir grup, işçi sınıfının burjuvaziye karşı savaşımına karşı çıkıyor. Yani işçi sınıfını, kendi içersinden birbiriyle savaşa zorluyor. Burada, oportünizm, ölümdür, işçi sınıfının, faşizme boyun eğmesidir; ve burada, anarşizm, sınıfı, devrimci savaşıma hazırlayacak bir örgütlenmenin zorunluluğuna karşın küçük gizli örgütler halinde, egemen sınıfların tek tek üstesinden geleceği birimlere böldüğü için; sınıfı, sosyalist bilinç ve tek bir irade doğrultusunda eğitmesi ve devrime hazırlamasının zorunluluğuna karşın, siyasal eylemi yadsıyarak ve ideolojik eğitimi dıştalayarak, sosyalist bilinci yüksek bir düzeye ulaştırmadığı ve tek bir irade birliği yaratmayı dıştaladığı için; ensonu, kendi çıkarlarına uygun anı, koşulların kendisi için elverişli olduğu bir zamanı kollamasının zorunluluğuna karşın, ülke

[51] V. İ. Lenin, "Sol" *Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*. 33.
[52] *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 287.

ölçeğinde örgütlü ve tek bir merkezden yönetilen faşizmin belirlediği yerde ve zamanda savaşa çekilmek durumunda bulunduğu için, faşizme karşı bireysel ya da tek tek üstünlükler sağlasa da, genel olarak, devrimci hareketin yenilgisine neden olacağı, tarihsel olarak, kerelerce kanıtlanmıştır. Şimdi, işçi sınıfı hareketini zorlayan âcil görev, devrimci proletaryanın *tek bir* partisidir, ve bu partiyi oluşturmaktır.

Üçüncüsü: "Sosyalist ya da yarı-sosyalist mezheplerin (*secte*) yerine, işçi sınıfının gerçek örgütünü geçirmek" konusuyla ilgili olarak, Marx, 23 Kasım 1871'de Friedrich Bolte'a, şunları yazıyordu: "Sosyalist mezhepçiliğin (sekterliğin) evrimi ile gerçek işçi hareketinin evrimi her zaman ters doğrultuda olur, (tarihsel olarak) mezhepler haklı görüldüğü sürece, işçi sınıfı bağımsız tarihsel bir hareket için henüz olgunlaşmış değildir. İşçi sınıfı, bu olgunluğa vardığı anda, bütün mezhepler gericidirler."[53] Gene aynı yıllarda, 1872'de, Marx ve Engels, "Enternasyonal İçinde Sözde Bölünmeler"de aynı görüşleri şöyle yinelerler: "Proletaryanın burjuvaziye karşı savaşımında birinci aşama sekter (mezhepçi) hareketle kendini gösterir. Başlangıçta hareketin kaldıraçları olan bu mezhepler, hareket kendilerini aştığı andan itibaren ona engel olurlar, o halde gerici olurlar; Fransa'daki ve İngiltere'deki mezhepler, ve son olarak da yıllar boyu proletaryanın örgütlenmesini engelledikten sonra sonunda polisin birer aleti haline gelen Almanya'daki lasalcılar bunun tanıklarıdır. Nasıl müneccimlik (astroloji) ve simya, bilimin çocukluğu iseler, bu mezhepler de proletarya hareketinin çocukluk çağıdırlar."[54]

Şu "*secte*" sözcüğünü, sözlükteki gibi dinsel bir bölünmeyi ifade eden "mezhep" sözcüğüyle değil de, ideolojik bölünmeyi ifade edecek bir terimle karşılamak olanağı bizim için henüz yok. Ama nasıl ki, devrimci fikirlerin varlığı, devrimci bir sınıfın varlığını gerektirirse, bu sınıfın oluşma evreleri de, devrimci fikirlerin oluşmasında evreler bulunmasını zorunlu kılar. Bunun gibi, işçi sınıfı, tarihsel olarak bağımsız bir hareket oluşturacak kadar henüz gelişme-

[53] "Marx'tan Friedrich Bolte'a". 23 Kasım 1871, *Anarşizm Anarko-Sendikalizm*, s. 66.

[54] Karl Marx ve Friedrich Engels, "Enternasyonal İçinde Sözde Bölünmeler", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 86 ve 87.

diği bir düzeydeyken, sosyalist ya da yarı-sosyalist mezhepler, işçi sınıfı hareketinin kaldıraçları olmuşlardır.. İşçi sınıfının yoğunlaşması ve merkezileşmesi, bağımsız bir hareket için olgunlaşması, aynı zamanda, bu mezheplerin yerine, işçi sınıfının gerçek örgütünün geçmesini zorunlu kılar. İşçi sınıfı hareketi, bu mezheplerde kendini gerçekleştiremeyecek ölçüde, büyümüş ve bütünleşmiştir. Hareket, mezheplerin kendilerini aşmaya başladığı zaman ise, bu mezhepler, işçi sınıfının gerçek örgütünün, bir tek örgütünün kurulmasını engeller. Şu da var ki, "eskimiş, zamanı geçmiş olan, her zaman kendini toparlamaya ve yeni biçim içinde tutunmaya çalışır."[55]

Bizim açımızdan soruna iki yönden bakmak gerekir. Çünkü, birincisi, işçi sınıfının büyüme sürecine koşut olarak, sosyalizmin, işçi sınıfının ideolojisinin öğrenilmesi, baskı altına alınmıştır. İşçi sınıfı, ancak belirli bir gelişme düzeyine vardıktan sonra, bunu, —eksik de olsa— önemli ölçüde ele geçirmiştir. Ama, bir yandan, bilimsel sosyalizmin şu ya da bu yanıyla kavranması ve öte yandan önemli ölçüde yoğunlaşmış ve merkezileşmiş durumda bulunan, ama büyük ölçüde kendi devrimci deneyimlerinden yoksun işçi sınıfı, ideolojik ayrılıklar için bir başlangıç ortamı oluşturmaktaydı. İkincisi, mezheplerin, kendini toparlamaya ve tutunmaya çalıştığı yeni biçimi ise, esas olarak, *ayrı* partiler içersinde örgütlenmek olmuştur. Her ideolojik ayrılık, tutunabilmek ve kendini yaşatabilmek için, ayrı ayrı partiler oluşturmaya kendini zorlarken öte yandan, büyümüş ve ilerlemiş olan işçi sınıfı hareketine, bu ayrı örgütler, dar gelmekteydi ve dar gelmektedir. Ne var ki, sayısı bir hayli olan ve yeni ideolojik ayrılıkların doğmasına koşut olarak sayıları giderek artmakta olan bu örgütler, işçi sınıfı hareketinin gerçek örgütünün, tek bir örgütünün oluşturulmasının engelleri olma durumundadırlar ve öyle görünüyor ki, engelleri olmaya da uzun süre devam edeceklerdir. Bu bakımdan, işçi sınıfı hareketi, yalnızca, egemen sınıfların gericiliğiyle değil, kendi içersinden kaynaklanan bir gericilikle de karşı karşıyadır. Kuşku yok ki, bizim bu sözlerimizden, hemen her sosyalist partiyi, aynı kefeye koyduğumuz, ide-

[55]Aynı yapıt, s. 67.

olojik niteliği bakımından birbirine eşit tuttuğumuz anlamı çıkarılmamalıdır. Burada vurguladığımız nokta, örgütlenmeye gidişin, sekter (mezhepçi) bir anlayışla ele alınmış ve başlatılmış olması, arkasından kurulan örgütlerin bazılarının da, bu örgüt temsilcilerini daha başlangıçta dıştaladıkları için, böyle bir tutuma zorlanmış olmalarıdır. Bu örgütlenme biçimi, büyüyen işçi sınıfı hareketinin genel örgütünü kurmasının engelidir, ve bugün, bu bölünmenin, işçi sınıfının değil, burjuvazinin işine yaradığı, gün gibi açıktır.

İşçi sınıfının tek bir örgütü anlamında gerçek örgütü olmadan, küçük grupların işçi sınıfı adına hareket etme girişimleri ciddî olarak önlenemez. Bir kez, küçük gruplar, işçi sınıfı adına hareket etmek için "özerk" örgütler oluşturmaya başladıktan sonra, bu özerk grupların, işçi sınıfını ve yığınları "büyülemek" ve kendisine çekmek için "eylem" yarışına çıkması, ve bu yarışmanın, sürekli olarak "sol" sekter bir tutum alması, ve giderek anarşist hareketleri doğurması kaçınılmaz olur. Ve bir kez, anarşist hareketler doğuracak olan küçük ve özerk gruplar türediğinde, içlerine kimlerin, ne ölçüde sızdığı ya da sızacağı, bu küçük ve özerk grupların özelliğine değil, egemen sınıfların ve polisin istemine ve becerisine bağlı olur. İşçi sınıfının demokratik merkeziyetçi tek bir örgütü, işçi sınıfı adına hareket etme yetkisine gerçekten sahip bir örgüt olacağı için, ya anarşist hareketlerin işçi sınıfına zararı en aza indirilebilecek ya da bilimsel sosyalizm ile anarşizm arasındaki uçurum, yığınlar önünde o denli açıklığa kavuşacaktır ki, egemen sınıflar ve onların basını, polisi, bunu, gizleyemeyecektir.

BİTİRİRKEN, şunu ekleyeceğim: Anarşizm için gerekli koşullar bulunduğunda, tarihsel olarak, anarşizmin doğması bir bakıma kaçınılmaz olmuştur. Anarşizmin açılıp serpilmesinin, en yüksek düzeyine vararak, evrimini *yaşayarak* tükenmesinin, anarşizmin koşullarına olduğu kadar, işçi sınıfı hareketinin niteliğine de bağlı olduğunu yukarda açıklamaya çalıştık. Şu var ki, anarşizmin, bir toplumda açılıp serpilmesi ve belirli bir dönem içersinde olgunlaşarak kendi evrimini tamamlamış olması, o toplumda, anarşizmin hemen hemen aynı

ölçüde kabarmasının olanaklarını da ortadan kaldırmaktadır. Buna karşılık, anarşizm, her yıl yeniden kendi külleri içinden doğma olanağı buluyorsa, bunun nedenlerinden biri de, anarşizme karşı kesin ve belirleyici teorik bir savaş açılmamış olmasıdır. Engels, anarşizmin, "ardına düşülmekle gerçekten yıkılabilecek" tek mezhep olduğunu[56] yazıyordu.

Çünkü anarşizmin sınıfsal temeli, yani yoksullaşmakta ve umutsuzluğa kapılmakta olan küçük-burjuva unsurun maddî konumu ve ruhsal durumu sürekli olarak değişmekte olduğu için, anarşist hareketlerin ideolojik açıklaması da sürekli değişir; ve anarşist öğreti, kendini, genellikle, işçi sınıfının ideolojisi olarak gördüğü ya da öyle göründüğü için, anarşist eylemlere katılanlar, ideolojik savaşımla, hızlı bir biçimde, devrimci proletaryanın ideolojisi yanına, işçi sınıfının gerçek örgütüne çekilebilirler. Eğer, anarşizm, işçi sınıfının oprtünist günahları için, bir ceza olmuşsa; anarşizmin doğuş nedenlerinden biri de, işçi sınıfı davasına kendini adamış olan gençlerin, işçi sınıfı davasına hizmet edeceği örgütlenmeyi, örgütü bulamamış ve bu umutsuzluğunu, bireysel eylemlerde aramış olmasıdır. Onun içindir ki, anarşizme kapılmış, anarşist hareketlere ilgi göstermiş gençliğin, pek büyük ölçüde, ideolojik savaşımla olduğu kadar, bu ideolojik savaşımın somut ifadesi olacak olan işçi sınıfının tek bir gerçek örgütünün gerçekleştirilmesiyle de, kısa sürede, işçi sınıfı davasına hizmet edecek yürekli yiğit unsurlar olacağı, açık ve kendiliğinden anlaşılır bir şeydir.

18-23 Eylül 1979

[56] "Engels'ten Johann Philipp Becker"e, 16 Aralık 1882, *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, s. 208.

AVRUPA'DAKİ TÜRK AŞIRI SAĞCILARI

[AMNEŞTY INTERNATİONAL — ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ]

Burada sunduğumuz yazı, *Amnesty International* tarafından Mart 1979'da yayınlanan *Türkische Rechtsextremisten in der Türkei und in Europa* adlı kitaptan çevrilmiş bir bölümdür. Kitap boyunca olduğu gibi, okura sunduğumuz bu bölümde de, çeşitli belgelerin tıpkı basımları yer almaktadır. *Yeni Ülke*'nin teknik özelliklerinin elvermediği belgeleri burada yayınlayamadığımızı ekleyelim.

SANAYİ ÜLKELERİNDE MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ ÜLKÜ OCAKLARI VE BOZKURTLAR

Giriş

Türkiye'deki iç savaş benzeri çatışmalar, F. Almanya'da "görünmeyen savaş" olarak sürmektedir. Görünen buzdağının yalnızca tepesidir, biz burada bunu belgelemeye çalışacağız. İşyerlerindeki sürtüşmeler, fabrika dışındaki ve evdeki korkutmalar ve tehditler açığa çıkmamaktadır. Tehdit edilen, baskı altında olan Türkler, öğretmenlerin, anne babaların, vb. büyük bir bölümü korkmakta, kendilerini tehlikede görmekte ve susmayı tercih etmektedirler.

Aşağıdaki bölüm, 100'den fazla adreste yapılan kapsamlı araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Amnesty International, bilgilerini Federal İçişleri Bakanlığı ile eyalet İçişleri Bakanlıklarından, Protestan Kilisesinden, sendikalardan, partilerden, derneklerden, gazetelerden, yazarlardan, gazetecilerden, avukatlardan, savcılardan, polisten ve olayları yaşamış insanlardan toplamıştır.

Burada Türk aşırı sağcıların F. Almanya'daki örgütlenmeleriyle eylemlerinden, buna Alman kamuoyunun, Federal ve eyaletlerdeki makamların tepkilerinden söz edeceğiz.

Hazırlanan rapor şu bölümleri içermektedir:

—MHP ve onun F. Almanya'daki yardımcı örgütleri ve onların Alman aşırı sağcılarıyla yaptıkları işbirliği.

—Türk aşırı sağcıları ve dinsel dernekler, Kuran Kursları

—F. Almanya'daki Türk konsoloslukları ve Türk öğretmenleri

—Türk basını ve F. Almanya'da olayı tehlikesiz gösteren basın

—Türk aşırı sağcıların F. Alman resmî makamlarınca değerlendirilmesi

—*Ek*: F. Almanya'daki eylemler, saldırılar ve basındaki yankıları

İlk Yıllar

F. Almanya'ya yabancı işçilerin ve bu arada Türk işçilerinin gelişi (1960'ların başı).

Çeşitli toplumsal vb. gereksinmeler sonucu kurulan dernekler ve bu derneklerde biraraya gelen Türkler.

Bu derneklerin içinde esas olarak iki yön belirmişti; —Ancak bunlar, yaptıkları yayınlar açısından karşılaştırıldığında— fark göstermiyordu: fanatik-dinci gruplar ve aşırı-sağcı-milliyetçi gruplar. Simgeleri "Bozkurt"tu. Yayınlarından faşist görüşlerin propagandasını yapıyorlardı: başbuğ ilkesi, milliyetçilik ve büyük Türk devleti, antisemitizm ve ırkçılık ve militan bir antikomünizm.

Bilinen ilk bildiriler (F. Almanya ve B. Berlin'de) 1970 Haziranında ortaya çıkmıştır. Bunlardan B. Berlin'de olan "Kültür ve Dayanışma Birliği"nin bildirisinde şöyle deniyordu:

"Berlin'de günün birinde ezan seslerinin ufku yırtıp yedi kat göğe yükselmesi için ileri. İkinci Kurtuluş Savaşı, bir avuç komüniste, masona, siyoniste, halk düşmanlarına ve dinsizlere karşı yapılacaktır. Bu savaşın amacı, Büyük Türkiye'yi yeniden kurmaktır. Bu bizim mutlak amacımızdır. Avrupa'daki 100.000 Türk ve müslüman işçi ve öğrenci bu savaşı yürütmek için örgütlenmişlerdir."

Türkiye'de yasaklanmış olan "Risale-i Nur" grubu da Batı Berlin'de örgütlüydü ve "komünizme karşı uyarıda"

bulunuyordu. Üyelerinin siyasal çizgisi MHP ve MSP idi.

Münih Milliyetçi Türk Birliği'nin kasım 1972'de yaptığı bir çağrı:

"Bütün milliyetçi Türk kardeşlerimizi, şanlı Türk Ordusuna ve onun vatanına kuduz köpekler gibi arkadan ve adice saldıran bu Moskova uşaklarıyla savaşmaya çağırıyoruz. Anavatandan 3000 km. uzakta sizler de politik ve sosyal problemlerinize çözüm arıyorsunuz. Bu problemleri, bizler, demokrasi ve komünizme karşı savaşta birlikle çözebiliriz."

Üyeleri, 1973'te MHP'ye katılan "Milliyetçi Toplumcu İşçi Birliği"nin 12.2.1972'de *Tercüman*'da yayımlanan bildirisi:

"İnanıyoruz ki, Yahudi, o köpek, bütün dünyada kötülük tohumları ekmektedir. Dünyayı yönetebilmek için para işlerine ve ekonomiye el atmıştır. Halkların kanını emmektedir. Onu milliyetçi Türk işçileri iyi tanımalıdırlar. Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkan bu Yahudilerdir, bir lanetli basillerdir. 'Milliyetçi Toplumcu İşçi Birliği' Mukaddes cihad bayrağını açmıştır... Düşmanlarımızı fareler gibi ezeceğiz... Yaşasın bütün dünya Türklüğü! Yaşasın Milliyetçi toplumcular!"

MHP 1970'lerin başında Avrupa'da örgütlü bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Türk partiler yasasındaki yasağa ve sayısız yalanlamalara karşın, MHP, Ankara'daki merkezin ve Türkeş'in emrinde, dış ülkelerde temsilcilikler kurmuştur. Bunlardan bilinenleri Hollanda, Danimarka, Belçika, Fransa, İsviçre, Avusturya ve (en büyük örgütün olduğu) F. Almanya Cumhuriyeti'dir.

MHP Avrupa Temsilciliğinin Yapısı

Elimizdeki belgelerin yeterli olmaması nedeniyle MHP'nin Avrupa örgütünü eksiksiz olarak açıklamak zor olmuştur. Ayrıca sağlanan belgelerdeki çevirilerin tam doğru olmaması da çalışmayı zorlaştırmıştır.

MHP'nin Avrupa'daki örgütlenmesiyle ilgili olarak kuruluş, yerleşme ve yeraltı faaliyetinden söz edilebilir.

1. MHP, Avrupa'da, bir yurtdışı örgütü kurmuştur ve geliştirmektedir.

2. Bunun farklı resmî görüngü biçimleri vardır. Kempten'de (Güney Bavyera) ilgili makamlara resmen parti olarak bildirilmiştir. Burada, partinin yan veya yardımcı örgütlerinden de sözedilebilir.

Parti aygıtının yapısı kuruluş aşamasında değişmiş ve 1975 sonunda yerleşik biçimini almıştır. Eldeki belgelere göre, MHP'nin F. Almanya'da resmen kapatılmasından sonra da yapısının korunduğu anlaşılmaktadır.

MHP'nin Avrupa'daki parti organları:

Ankara'da Partiye bağlı ve Türkeş tarafından atanan birçok genel müfettiş vardır. Avrupa için zorunlu genel müfettiş, "MHP Avrupa Meclisi" başkamdır — buna "Merkez Yürütme Komitesi" de denmektedir. Bulunduğu ülke F. Almanya'dır. Bunun yanında, üç kişilik bir "denetleme komisyonu" vardır. Bunların "Merkez Yürütme Komitesi" başkanlığı olarak görev yapma olasılıkları vardır.

Daha küçük seksiyonlara bir "baş müfettiş" bakmaktadır. Bu işte Avusturya sorumlusu Ali Bozkurt'tur ve Viyana'da bulunmaktadır. F. Almanya'daki seksiyonlar, üyelerinin çokluğu nedeniyle, yedi otonom bölgeye ayrılmıştır. Bölge sorumlusu bir yürütme komitesi ve bölge başkanıyla yardımcısıdır. Tüm F. Almanya için bir "Yürütme Komitesi Başkanlığı" vardır. Bunun, tüm Avrupa için yetkili olan komiteyle aynı olduğu tahmin edilmektedir.

Gelişme

İlk MHP yurtdışı temsilciliklerinin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. 11.2.76 tarihli *Hürriyet*'te Dr. Tanrıkulu, Alman Sendikalar Birliği'ne MHP parti örgütü olarak şöyle bir yanıt vermiştir (Dr. Tanrıkulu o zamanlar "MHP Avrupa Meclisi Başkan Yardımcısı"dır):

"Bizler 1965'ten beri Avrupa'da yaşıyoruz ve hiçbir zaman konuk ülkenin yasalarına ters düşmedik." Partinin o zamanki adı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisidir. 1969'da, F. Almanya'da, "MHP Küçük Parti Kurultayı" ortaya çıkmıştır.

MHP'nin Almanya Yürütme Komitesi de o zamanlar vardır. Başkanı Nuri Akgöz'dür.

MHP'nin F. Almanya'daki yurtdışı temsilciliği 9.4.73 ta-

rihinde (Dernekler Yasasıyla ilgili uygulama hükümlerinin 19/1. maddesine göre) Kempten de resmen güvenlik makamlarına bildirilmiş ve böylece kendini "yasallaştırmıştır".

Bu konuyla ilgili olarak 7.5.1973 tarihinde güvenlik makamlarınca yapılan açıklamada şöyle denilmektedir:

"Bu üyelerin danışmanlığı için Bay Necati Uygur, Ankara tarafından başkan olarak seçilmiştir. N. Uygur iki ayda bir Türkiye'den parti haberleriyle ilgili bir yayın almakta ve üyelere dağıtmaktadır." (N. Uygur'un Kempten güvenlik makamlarına verdiği ifade).

MHP'yi Kempten'de güvenlik makamlarına resmen bildiren N. Uygur'dur.

(1973) Alman Gizli İstihbarat raporu:

"Bugün için MHP, Alman topraklarındaki en büyük Türk örgütüdür. F. Almanya'nın en az 30 kentinde örgütlenmiştir. Başkanlarının talimatı gereği "Almanya'da yabancıların güvenlik içinde olmadığı" gerekçesiyle üye listeleri burada tutulmamakta ve Ankara'ya parti merkezine gönderilmektedir."

MHP, 1975'e kadar durmadan örgütlenmiştir. F. Almanya ve B. Berlin, daha sonra altı parti bölgesine ayrılmıştır ve bunların aşağı yukarı 50 kadar şubesi vardır.

17.3.1976'da parlamento işleriyle görevli o zamanki Devlet Bakanı Baum, Mecliste verilen bir soruya şu karşılığı vermiştir:

"MHP, Berlin Hannover, Köln, Mannheim, Münih, Stuttgart'ta altı otonom seksiyona ayrılmıştır ve 50 civarında —daha çok Güney Almanya'da— şubesi vardır. 23.000 üyesi ve sayıları tam bilinmeyen sempatizanları vardır."

40/76 sayılı epd. belgesinde şu rakamlar vardır:

"Parti üyelerinin sayısı 5.000, sempatizanların sayısı 25.000 olarak tahmin edilmektedir."

Hürriyet gazetesinde Dr. Tanrıkulu şöyle demektedir:

"1975'te MHP üyelerinin sayısı 2.000 olarak verilmiştir. Bu gerçeğe aykırıdır. 1973'te zaten 37.000, 1976'da 48.000 üyemiz vardır."

1975 sonuna kadar MHP'nin Avrupa ve F. Almanya'daki merkezi Ludwigshafen'dir. Başkan Dr. Kâmil Tanrı-

kulu burada seyahat bürosu sahibi olarak görünmektedir.

Bu zaman içinde, MHP, F. Almanya'da daha açık ve bilinçli biçimde ortaya çıkmaktadır. 1975 yılındaki eylemleri, parti için gelişme konusunda bilgi verebilmektedir.

1975 Martında Türkeş, partisinin F. Almanya'daki 4. genel kuruluna katılmak için bu ülkeye gelmiştir.

10.3.1975 tarihli *Tercüman*:

MHP "bundan 6 yıl önce F. Almanya'da küçük Kurultayını kurmuştur ve Türkeş, dördüncü kez F. Almanya'dadır."

Ludwigshafen'de yapılan bu genel kurulda 200 MHP yanlısı ve delege önünde Türkeş bir konuşma yapmıştır.

"Burada, gurbette yaşayan cesur kardeşlerimi ve partimin 4. genel kuruluna gelmiş delegelerimi selamlıyorum... Bugünkü toplantımız 6 ay önce planlanmış ve Avrupa temsilciliğimiz tarafından örgütlenmiştir."

Burada alınan kararlar bölgesel kongrelere iletilmiştir. Temel olarak, partinin F. Almanya'da yeniden örgütlenmesi olabilir. Bundan sonra MHP Yürütme Komitesi Başkanlığı tarafından yazılan mektup, Almanya'daki parti örgütünün, yeni çalışma programı çerçevesinde bölgelere ayrıldığını ve yeni bir tüzüğün ortaya çıkarıldığını bildirmektedir.

1975 sonunda örgütlenmeyle ilgili değişiklikler sona ermiş ve parti eski çalışma amaçlarına yönelmiştir.

1975 Aralığında Köln'de yapılan "MHP Avrupa Meclisi Kongresi"nde (buna Hollanda, İsviçre, Fransa, Avusturya ve F. Almanya'dan ileri gelen yöneticiler katılmıştır) şöyle demektedir:

"Milliyetçi Hareket, kendi vatanında olduğu gibi yurtdışında da güçlenmiştir. Dernek başkanları, kendi bölgelerinde başarılı çalışmalardan sonra partinin yeni temsilciliklerini kurmuşlardır. MHP Avrupa temsilciliği, partinin ve onun başkanının önderliğinde çalışmalarını disiplin içinde sürdüreceklerdir."

İki günlük toplantıda alınan kararlardan bazıları şunlardır:

—Birinci başkan Enver Altaylı, yardımcısı eski başkan Dr. Kâmil Tanrıkulu olmuştur. Üyeler Yılmaz Asöcal (Köln), Necati Özen (Stuttgart) ve Osman Nuri Kurt'tur

(Berlin). (Not: Bunlar "Denetleme Komisyonu" veya Yürütme Komitesi başkanlığı olabilir).

—Kültürel görevler daha yoğun olarak önplana çıkarılmalıdır.

—Milliyetçi yayınlar gözönünde tutulmalı ve okunmalıdır.

—Düşman örgütlere karşı daha güçlü olmak için, dinsel ve millî alanda kardeş örgütlerle işbirliği yapılmalıdır. MHP'ye yakın olanlarla daha sıkı işbirliği yapılmalıdır.

—Solcularla savaşılmalı ve onların yanıltıcı propagandası açığa çıkarılmalıdır. Beynelminel komünizmle savaşan MHP dernekleri Alman kamuoyunun önüne çıkmaya başlamalıdır.

Yine 1975'te gençlik örgütü kurulmuştur. 1975 tarihli Alman Gizli İstihbarat raporu:

"MHP, gençlik grupları ("Ülkücü Gençler") kurmaya başlamıştır."

Türkeş'in ziyaretinden tam iki ay sonra Orhan Kiverlioğlu, B. Berlin'e gelmiş ve Milliyetçilerin Şahlanış Mitingine katılmıştır. Bu miting "Milliyetçilerin Şahlanış Mitingine Hazırlık Komitesi" tarafından örgütlenmiştir. Bu komitede bulunan dernekler, "Milliyetçi Cephe", "Almanya Türk Dernekleri", "Almanya Milliyetçi Ülkü Birlikleri", "Türk Kültür ve Dayanışma Derneği" ve "Komünizmle Mücadele Derneği" (başkanı: Orhan Kiverlioğlu) idi.

Mitingle ilgili olarak dağıtılan bildiride şöyle deniyordu:

"Komünistler görüldüğü yerde ezilmelidir. Türk düşmanı Allahsız komünistlere karşı birleşin."

'Sosyal-demokrasi, devleti içinden çökertmektedir. Türk gençliğini yurdumuzdaki kanlı kavgayı sürdürmeye çağırıyoruz."

"Her yerde, F. Almanya'da da zaferimiz için savaşmalıyız."

MHP'nin F. Almanya'daki örgütleyicilerinden bazıları: Mannheim'de bulunan 4. Bölge Başkanı Apdullah Döner'dir. Bu bölge Rheinland-Pfalz, Hessen ve Saverland eyaletlerini kapsamaktadır. 4. bölge kongresi ile ilgili çağrı mektubunda, kendisinin, MHP Almanya Yürütme komitesi başkanlık üyesi olduğunu söylemektedir.

Kuzey Almanya'da bir başka bölge vardır, bulunduğu yer Hannover'dir; Bremen ve Aşağı-Saksonya eyaletlerini kapsamaktadır. Kendisini MHP sempatizanı göstererek bu bölge başkan yardımcısıyla telefonda konuşan bir Türke, Erhan Esentürk şöyle demiştir:

"Benim parti bölgem Danimarka ve Hollanda'yı da kapsamaktadır. 4. bölge merkezi Ludwigshafen'dir. Size Dr. Tanrıkulu'nun adresini vereyim. Kendisi MHP F. Almanya başkanıdır."

MHP temsilciliğinin güney Almanya'daki başkanı (11.2.1976 tarihli *Hürriyet*'e göre) İsmail Gerçeksöz'dür. Münih'te Hasan Oraltay MHP'nin bir başka yöneticisidir. Oraltay, Radio Liberty'de çalışmaktadır. Tatarlar için yapılan yayında —Radio Liberty'de çalışan iki kişinin dediğine göre— sürekli antisemitik ve faşist propaganda yapmıştır.

MHP'nin F. Almanya'daki temsilcileri ve ileri gelenleriyle ilgili olarak Alman Sendikalar Birliğinin Düsseldorf'daki Türk Bürosu tarafından bir liste hazırlanmıştır. (25.3.1976 tarihli belgede bunların adları ve bulundukları bölgeler yayınlanmaktadır.)

23.2.1976 tarihli "Monitor" adlı televizyon programında, bir Türk, MHP'ye üye başvurusu ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Ruhr Havzasındaki bir kentte milliyetçi işçilerin derneğinin kuruluş toplantısına katıldım. Toplantı sırasında bu derneğin MHP'nin bir alt örgütü olacağı ortaya çıktı. Yine burada Başbuğ Türkeş'in başarı mesajı okundu ve bu mesajda, Türkiye'deki seçim mücadelelerinde kullanılmak üzere Almanya örgütünden arabalar, para ve güçlü gençler istenmekteydi. Yapılan gizli tehditlerle üyelerin bu toplantıyla ilgili olarak dışarda konuşmamaları sağlandı. Üyeler başka türlü düşünen insanlarla hiçbir ilişkiye girmeyeceklerdi. Daha sonra üye kimlikleri dağıtıldı, bunlar Köln'den gönderilmişti ve üzerinde MHP'nin amblemi ve damgası vardı. Kimse üyelikten ayrılmaya cesaret edemedi." Not: Sözkonusu seçim kampanyası —Türkeş'in 28.7.1977 tarihli yazısı gözönüne getirildiğinde— 1977 seçimleriyle ilgili olabilir.

Aynı Türk konuşmasını şöyle sürdürmektedir:

"Son zamanlarda MHP'nin gençleri çok daha aktif olmuşlardır. Örneğin benim sol liberal bir gazeteyi okumamı yasaklamaya kalktılar. Yoksa benim de başıma Düsseldorf'da dövülen genç işçinin başına gelenler gelebilirdi dediklerine göre. Toplantılara ve gece turlarına gittikleri zaman tabanca ve bıçakları yanlarındaydı, sanki savaşa gider gibi... Ceplerinde de parti kimlikleri vardı. Meyhane ve oyun salonlarında işsiz Türk gençlerini ararlar ve bunları ideolojilerine ve partiye kazanmak isterlerdi."

MHP'nin Resmen F. Almanya'da Kapanması ve Açık Protesto

Türkeş'in Almanya ziyareti ve 4. Genel Kurula katılması nedeniyle 1975'te Türk basınında MHP'nin F. Almanya'da örgütlendiği yolunda haberler çıktı. "Bozkurtlar"ın neden olduğu olaylar ve saldırılarla ilgili haberler çoğalmaya başladı.

F. Alman basınında da bu olaylarla ilgili olarak ve MHP ile "Bozkurtlar" hakkında haberler çıktı. Bazı gazete başlıkları:

Metall 12/1975: Cennete Giden Yol: "Öldürmek".

WGA 18.5.1976: "Radikal Türklerin Kanlı Terörü — Sağda olmayanlar tehdit ediliyor."

HAZ 9 ve 10.10.1976: "Bozkurtlar korku saçıyor — Türk işçileri radikal parti tarafından tehdit ediliyor"

UZ 23.6.1976: "Faşist komandolar terör ve zor uyguluyor"

FR 22.6.1976: "Türkler daha çok korunma isteminde bulunuyorlar"

Vorwärts: 12/1976: "Açık Terörle 'Kutsal Savaş'a".

Protestan Basın Bürosu: "Politik sahnede yeni bir şey: "Dinsel görünüşlü Türk aşırıcıları"

1976 Ocağında Mühlheim/Ruhr'daki Protestan Akademisinde bir seminer düzenlendi ve MHP ile MSP'nin F. Almanya'daki faaliyetleri konusu ele alındı. Buraya katılan örgütlerin Avrupa Parlamentosuna sunduğu bir dilekçede şöyle denmektedir:

"Halen Türkiye'de hükümette görev almış olan MHP'-

nin aktif desteğiyle F. Almanya'da milliyetçi-ırkçı gruplar kurulmuştur. Bunlar yoğun faşist bir doktrinle, doğrudan, cezayı gerektiren eylemlere çağrıda bulunmaktadırlar ve bu durumlarıyla büyük ölçüde insan haklarını tehdit etmektedirler."

Federal meclisteki ve eyalet parlamentolarındaki milletvekilleri de bu sorunla ilgilenmişler ve sorumlu hükümet üyelerine sorular yöneltmişlerdir.

Alman Sendikalar Birliği de Federal İçişleri Bakanlığına başvurarak MHP'nin F. Almanya'daki yasal durum hakkında bilgi istemiştir. 14.1.1976 tarihli bir yazıda şöyle denmektedir:

"Bu partinin Federal Cumhuriyet'teki faaliyetleri kuşkusuz Türkler arasındaki düzeni tehdit etmektedir. Çünkü bu gruplar, politik rakipleriyle sadece politik gerekçelerle değil, saldırı birlikleriyle savaşmaktadırlar. Bu durumda, Türk işçilerinin F. Almanya'ya entegre olmalarıyla ilgili tüm çabalar hayalden ileri gitmemektedir."

21.11.1975 tarihinde Alman Sendikalar Birliği B. Berlin Eyalet Bölge Başkanı, Belediye Başkanı Klaus Schütz'e şu mektubu göndermiştir.

"... Alman Sendikalar Birliği Berlin eyalet bölgesi Berlin Senatosundan ve özellikle içişleriyle görevli senatörden Berlin'deki aşırı sağcı, milliyetçi Türklerin faaliyetinin yasaklanmasını istemektedir. Çünkü bu grupların çalışmalarıyla Türk işçileri arasında büyük ölçüde olaylar çıkabilir. Bunların sürüp gitmesi kamu düzenini ve güvenliğini tehdite yöneliktir. Ekte sunulan belgelerden, bildirilerden ve afişlerden komünizmle mücadele maskesi altında terör, zor kullanma ve öldürme çağrıları yapılmaktadır. Bunlar aynı zamanda Alman devletine, demokratik Alman partilerine ve sendikalara da saldırmaktadırlar. Bu yazılarda ayrıca "dinsizlerle" mücadele propagandası yapılmakta, hıristiyanlara ve Yahudilere karşı savaş açılmaktadır."

Alman Sendikalar Birliğinin bildirdiğine göre, MHP temsilcilerinin "Türk basınına yaptıkları açıklamaya göre, MHP'nin elinde Alman makamlarınca verilmiş politik faaliyetle ilgili yazılı bir izinde bulunmaktadır."

MHP Avrupa Meclisinde görevli ve Berlin Türk Oca-

ğının ileri gelenlerinden Osman Nuri Kurt, *Hürriyet*'e şöyle bir açıklama yapmıştır.

"MHP, Almanya'da Alman anayasasına ve yasalarına dayanarak kurulmuştur. İstemimiz Alman mahkemeleri tarafından kabul edilmiş ve onaylanmıştır. MHP ve Türk dernekleri olarak tarafımızdan kurulmuş örgütler, tüm Avrupa'da çalışmaya başlamıştır."

Televizyon'da 23.2.1976 tarihli Monitor programında Enver Altaylı ile konuşulmuştur:

Monitor: Bay Altaylı, siz sağ radikal, milliyetçi ve hatta ırkçı olarak değerlendirilen bir partinin Avrupa müfettişisiniz. F. Almanya'daki amaçlarınız nedir?

Altaylı: Ben Türkiye'deki parti genel müfettişlerinden biriyim. Halen Köln'de bulunuyorum. MHP ırkçı ve antidemokratik bir parti değildir. MHP, demokratik ve legal bir partidir. Burada parti örgütümüz yoktur. Sadece Ankara'da parti üyesi olan üyelerimiz vardır.

Monitor: Eğer F. Almanya'da parti örgütünüz yoksa, benim, parti kimlik kartları ve F. Almanya'da damgalanmış mektuplar görmeme ne dersiniz? Bunlar bu veya şu bölgenin parti yürütme komitesi tarafından imzalanmıştır.

Altaylı: Kesinlikle ve bu partinin bir genel müfettişi olarak söylüyorum, F. Almanya'da bir yürütme komitemiz yoktur. Ne F. Almanya'da, ne de herhangi bir Batı Avrupa ülkesinde yoktur..."

Monitor: Peki, MHP Almanya Yürütme Komitesi olarak mektuplar yazmıyor musunuz?

Altaylı: Hayır, hayır.

Üç gün sonra (26.2.1976'da) Türkiye'den gelen *Anka* haberine göre:

"MHP Genel Sekreteri Osman Albayrak partisinin yurt dışında hiçbir örgütü olmadığını televizyonda gösterilen programın komünistlerin etkisiyle olduğunu söylemiştir."

Türkiye'deki Anayasa Mahkemesi kararından sonra, Kempten polisinin bir soru üzerine yaptığı açıklamada 28.7.1976 tarihinde MHP'nin kendi kendisini kapattığı bildirilmiştir.

MHP'nin F. Almanya'daki Yurtdışı Temsilciliğinin Resmen Kapanmasından Sonraki Zaman Süreci

MHP, Kempten'de dernekler kaydından silindikten sonra parti örgütü, kamuoyunun gözünden çekilmiştir. Ancak örgütün yeraltına çekildiğini, üyeler ve sempatizanların artık değişik bir biçimde çalışmakta olduğunu A. Türkeş'in MHP Almanya Yürütme Komitesi Başkanlığı'na yazdığı 28.7.1977 tarihli yazı ortaya koymaktadır:

(Sol köşede üç hilalli amblem ve altında "Alparslan Türkeş — Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı" baskılı mektubun metni şöyledir:)

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ ALMANYA YÜRÜTME KURULU BAŞKANLIĞINA

28.7.1977, ANKARA

Kıymetli Ülküdaşlarım.

Yıllardır horlanan milletimize, gene eskisi gibi, tarihteki yerini alabilmesi için mücadele yürüten Milliyetçi Hareket Partisi, hiçbir engel tanımadan, hak bildiği yoldaki faaliyetine devam etmektedir. MHP, Türk milletini yeniden teşkilatlandırarak, büyük Türkiye'nin temellerini atacaktır. Türkiye'nin geri kalmışlık zincirini kırarak, başkalarına el ve avuç açmayan Büyük Türkiye'yi kuracaktır.

Türk insanına değer veren, insan sevgisi ve insan haysiyetini temel alarak, memleketimizin bütün insanlarını aynı derecede sevgi ve saygı ile kucaklamayı hedef edinmiş olan bir ülkünün, bir Doktrinin sahibi kimseler olarak MHP, Türk milletinin teveccühünü kazanmıştır. Yüce milletimiz artık MHP'ye inanmakta ve milliyetçiler yanında yer almaktadır. Felsefesi ve doktrini olmayan, hedefini kaybetmiş bulunan, dağılmaya yüz tutan, birbirine güven ve inançları kalmayanlar MHP'si saflarına gelmektedirler. İdeolojimiz çağın en güçlü fikri olan milliyetçilik ideolojisinden ilham almaktadır.

MHP'si, Türk milliyetçilerinin güçlü, yürekli ve imanlı sesini bütün milletimize duyurmuş, yıllardır verdiği sabırlı, azimli mücadelesi, semereli ve örgütlü çalışmaları, yürüttüğü yararlı propaganda sayesinde Haziran seçimlerinde sevindirici neticelere ulaşmış, Büyük Millet Meclisine kuvvetli bir grupla gelmiştir. Böylece Türk milletinin manevi değerlerine dayalı, insan sevgisi ve insan haysiyetine saygı ilkelerini benimseyerek, Türk milletinin yücelmesi ve mutluluğu için solcu ve bölücülere karşı nasıl mücadele edilmesi gerektiğini tekrar göstermiştir.

MHP olarak, seçimlerden en kârlı ve güçlü çıkan parti olmamızın sebepleri başında savunduğunuz haklı davamızın yanısıra, verdiği-

miz radikal mücadele ile milletimizin bize destek olması gelmektedir. Zira aracıya, vurguncuya, tefeciye, soyguncuya, sömürüye, talana, solculara, bölücülüğe, yıkıcılığa karşı MHP'nin verdiği kutsal mücadele aziz milletimiz tarafından büyük ölçüde desteklenmiş ve tek kuruluşun doktriner Türk milliyetçiliği olduğu kabul edilmiştir.

Öte yandan, seçim kampanyası boyunca, Partimizin Yurt dışındaki örgüt ve yan kuruluşları, bahusus ırktaşlarımızın en kalabalık bulunduğu, Almanya'dan gönderilen para yardımlarına, şahsım adına satın alınan otomobile, güvenlik ve asayiş kuvvetlerimize yardımcı olarak ta Almanya'dan nöbet tutmaya koşan Ülkücü gençlere, oyunu kullanmak için Yurda gelen binlerce Milliyetçi Türk vatandaşına derin minnettarlık ifade etmek isterim.

MHP, Yurt çapında etkin bir örgütlü çalışma ve propaganda ile gittikçe gücünü artırmaktadır. Bilhassa Milliyetçi Cephe Hükümetlerindeki yapıcı rolü ile Millet ve Vatanın selameti uğrunda hizmet yarışını sürdürmektedir. Komünist ve tedhişçilere karşı en güçlü savaş veren MHP'nin nüfuzu çok yükselmiştir. Vatandaş artık inanılır, güvenilir kişilere bağlanmak istemektedir. Yurdun hemen hemen her kentinde, kasabasında, hatta köyünde MHP'nin şimdiye kadar başka partilere yönelik duranları kendi saflarına çekmeye başladığı gözle görülür bir gerçektir.

Türkiye'de Partimiz için süregelen sözkonusu olumlu gelişmelerin Batı Avrupa'da çalışan ve öğrenim gören soydaşlarımıza da intikal ettirilmesi, MHP Almanya Yürütme Kurulu Başkanlığının Kempten, Berlin, Hanover, Köln, Münih ve Stuttgart otonom seksiyonlarındaki faaliyetlerinin hızlandırılmasını gerektirmektedir. Adıgeçen kent ve yörelerde, örgütlenme çalışmalarına ağırlık verilerek, öngörülen sonuçlar elde edilebilmesi için, N P D ile Partimiz arasında kurulan işbirliğinden. onların tecrübe ve yöntemlerinden Genel Merkezce gönderilen talimatlara istinaden yararlanılmalıdır.

Partimizin örgütlenmesi o denli geniş tutulmalıdır ki, kurulan özel ekipler aracılığı ile lojman, işyeri, ocak ve kulüplere daha sık gidilerek, MHP'nin ideoloji ve Doktrinini dile getiren kitap, broşür ve yazılar dağıtılmasına önem verilmelidir. Zira propagandanın en önemli unsuru iddia ve tekrardır. Bu ana kadar elde edilen tecrübe ve çalışmalar arkalanarak, Partinin Yurt dışındaki yan kuruluşları olan BOZKURT ATATÜRK, TÜRK OCAKLARI, MİLLİYETÇİ TÜRK İŞÇİLERİ DERNEĞİ, ÜLKÜ OCAKLARI vb. ile daha sıkı ilişkiler kurularak bunlardan daha verimli biçimde yararlanılacaktır. Bu yönde özel eğitim görmüş ekiplere öncelik verilmelidir. Böylece Türk gençlerini toplayarak, Milliyetçi ve Türkçü ideoloji etrafında birleştirmek suretiyle bunlar arasındaki güvenilebilir kişiler Parti üyesi yapılacaktır.

Son zamanda, MHP'nin başarı ve hamlelerini gözü götürmeyenlerin, sol basın aracılığı ile giriştikleri yıpratma yeltenişlerine karşı koyma ve aynı zamanda yerli resmi makamların dikkatlerini çekmemek amacıyla, Parti çalışmalarının dernekler yasası müvacehesindeymiş gi-

bi yürütülmesi zorunludur. Bu hususta asayiş görevlilerine koz verilmemesi için (komünist elemanları sindirme, Cumhuriyet, Politika, Vatan v.s. solcu gazeteleri okuyanlara karşı bazı önlemlerin uygulanmasında) komando ve ülkücülerin 21 Mart 1977 tarihli Genel Merkez'in talimat ve istemlerine uyarak hareket etmeleri gereklidir.

Yıl sonuna kadar B. Almanya'dan Yurda dönmesi muhtemel Ülkücü ve Milliyetçilere Anavatanda da Parti hizmetlerine en çok yarar getirmesine elverişli çalışma yerleri sağlanacaktır.

Son zamanda, soydaşlarımız arasındaki MHP'ye para yardımı kampanyası beklenenin üstünde neticeler vermiştir. Bu asil ve milliyetçilik görevinin icrasından dolayı tekrar teşekkür eder, bütün çalışmalarınızda yeni yeni başarılar temenni ederim.

Selam ve saygılarımla:
M.H.P.
Genel Başkanı
ALPARSLAN TÜRKEŞ
(İmza)

Bu konuyla ilgili olarak 4.7.1978 tarihli *Süddeutsche Zeitung* şunu yazmaktadır:

"Bu durumda partinin adı ve adresi ortadan kaybolmuştur, ancak bir süre yer altına giren eylemcileri ortadadır. Yeni çevrede, zararsız görünen gruplarla sürdürmektedir. Örneğin Berlin'deki 'Milliyetçi Ülkü Derneği', Stuttgart'taki 'İslâm Derneği', Frankfurt'taki 'Fatih Camii Kurma ve Kalkındırma Derneği' ve Bochum'daki 'Türk Ülkü Ocağı' bu tür gruplardır. Sendikacı Atsu'nun dediğine göre, bu tür maske adların koruyuculuğunda aşırı sağcı eylemlere tekrar başlatılmıştır... Şimdi namaz kılınan yerler ve camiler aşırı sağcıların ana faaliyet alanı olmuştur. Bunlar, 'Millî Selamet Partisi'nin bir alt organı olan 'Millî Görüş'ün koyu islamcı ve aşırı tutucu gruplarıyla kontak kurmak için eskiye göre daha büyük gayret içindedirler. Aşırı-sağcı doktrincilerin amaçları da 'Kuran Kursları'dır... 'Kuran Kursları'nda, kültür derneklerinde veya mescitlerde, 'Bozkurtlar'ın eylemleri açısından hâlâ zengin dayanaklar var mıdır? Böyle bir soru akla gelse de, MHP yurtdışı temsilciliklerinin yasaklanmasıyla Almanya'daki Türkler arasındaki kutsal olmayan savaşın sona ereceği umudu haklı çıkmamıştır..."

Federal İçişleri Bakanlığı ile eyaletler içişleri bakanlıklarının gizli istihbarat raporlarında yukardaki görüşü onay-

layan yazılar vardır. Birkaç örnek:

Federal istihbarat raporu (1976):

"Ne var ki MHP, birçok kentte taraftarları arasında propaganda çalışmalarını sürdürmüştür. Ve ellerinde olan Türk kültür ve ülkü ocakları derneklerindeki faaliyetlerini artırmışlardır. Elde edilen güvenilir bilgilere göre, MHP'nin, F. Almanya'da gençlik örgütü olan Ülkü Ocağının da yerel grupları vardır; simgeleri 'Bozkurt'tur."

Federal İstihbarat raporu (1977):

"Geçen yıllarda olduğu gibi, tecavüz olaylarına varan durumlarda bunlara katılan aşırı solcu ve milliyetçi Türklerdir.

"Merkezi Türkiye'de olan MHP'nin Federal Almanya'daki üyeleri ve taraftarları, 1977 yazından beri Türk 'Ülkü Ocakları'nda ve 'İslam Kültür Merkezleri'nde politik faaliyet görmektedirler. Milliyetçi ajitasyonları nedeniyle, 1977'de aşırı solcularla tecavüzkâr saldırılara varan çatışmalar olmuştur. ..."

Bu raporda, aşırı sağ ve milliyetçi grupların sayısı 6, periyodik yayınlarının sayısı 4 ve üye sayısı 5.100 olarak gösterilmiştir.

Baden-Würtemberg istihbarat raporu (1977):

"MHP, uzlaşmasız anti-komünist amaç güden, sert disiplinli ve buna göre örgütlü milliyetçi-ırkçı bir partidir. Bunun dışında, açıkça propagandası yapılan görüşleriyle fanatik-dinci karakterde olduğu da anlaşılmaktadır. Partinin politik faaliyeti, Alman kamuoyunca hemen hiç bilinmemektedir. Çünkü MHP, politik amacı açısından, tamamen kendi yurttaşları arasında ajitasyona yönelmiştir."

Bavyera istihbarat raporu (1977):

"O zamandan beri parti üyelerinin ve sempatizanlarının faaliyetleri 'Ülkü Ocakları' denilen derneklerde yoğunlaştırılmaktadır. Yeniden örgütlenmesi sırasında MHP, Köln'deki 'İslam Kültür Merkezleri Federasyonu'nun alt kuruluşu olan 'İslam Kültür Cemiyetleri'nden yardım görmüştür. Bu cemiyetler Bavyera eyaletinde Augsburg'da, Ingolstadt'ta, Memmingen'de, Münih'te ve Nürnberg'te bulunmaktadır.

"MHP'nin faaliyetleri durdurmasıyla bağlantılı olarak

Münih'teki 'Münih Milliyetçi Türk Birliği'nin faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Bu dernek esas olarak MHP ideolojisini savunmaktadır."

Milletvekili Gangel'in F. Alman hükümetine verdiği yazılı soruyla ilgili olarak Parlamento işleriyle görevli devlet bakanı Schoeler 17.2.1978 tarihinde şu yanıtı vermiştir:

"MHP taraftarlarının, buradaki yan örgütünü biçimsel olarak dağıtmadan F. Almanya sınırları içinde politik inançları doğrultusunda davrandıkları hükümetimizce kuşkusuz bilinmektedir..."

11 Kasım 1976'da Nordrhein-Westfälische eyaleti İçişleri Bakanı Hirsch, Türk milliyetçisi Partinin ve onun gençlik örgütü "Bozkurtlar"ın F. Almanya'da faal üyelerini, başka düşünce taşıyan yurttaşları karşısında politik nedenle saldırı eylemlerine girişmemeleri konusunda ikaz etmiştir.

Bizzat Necati Uygur da, 4.1.1978'de WDR (Batı Alman Radyosu)'da, MHP'nin maske örgütlerinin varolduğunu onaylamıştır: "F. Almanya'da MHP'nin maske örgütlerinin olup olmadığı" sorusuna açıkça şu yanıtı vermiştir:

"Evet vardır. Ulm'da, Stuttgart'ta, Köln'de, Essen'de, Duisburg'ta, Düsseldorf'ta Berlin'de, Aachen'de ve her yerde vardır. Ben bunların koordinatörüyüm."

MHP'nin, parti olarak F. Alman kamuoyunun önünden çekilmesinden sonra daha bir yıl geçmeden partinin Avrupa örgütündeki ileri gelenler tarafından, kamuoyu önünde rahatça çalışabilecekleri yeni bir örgütsel aygıt oluşturulmuştur. Nitekim, "MHP Avrupa Meclisi Görevlisi" olarak bilinen Osman Nuri Kurt, 1977 Ocağında "Avrupa'da buyük bir sağcı federasyon" kurulması için çağrıda bulunmuştur.

Türkiye'de bilinen bir gerçek vardı. 1977 sonunda, Milliyetçi Cephe hükümetinin dağılması beklenirken, devlet aygıtı MHP taraftarlarıyla doldurulurdu. Türkeş de yazısında, Almanya'daki taraftarlarına, 1977 sonunda Türkiye'ye dönerlerse işyeri bulacağı sözünü veriyor ve bu durumu hesaba katıyordu.

MHP'nin hükümetten ayrılması ve sağcı teröristlerin Ecevit hükümeti zamanında tutuklanmaya başlamasıyla, MHP Avrupa örgütünün önemi arttı. Bunun ifadesini Avrupa Federasyonunun kuruluşunun 1978 ilkbaharında hızlan-

dırılmasında görmek olanaklıdır.

Bu konuyla ilgili olarak 30. 3. 1978 tarihli *Hürriyet*'te çıkan haber (MHP'nin Frankfurt'taki basın toplantısı).

Ayrıca Münih'te yapılan Ülkü Ocakları toplantısıyla ilgili olarak 11.4.1978 tarihli *Hürriyet*.

Münih'teki toplantıdan 14 gün sonra Türkeş, yeniden F. Almanya'ya gelmiştir. 1 Mayıs 1978'de yanında Gün Sazak ve Murat Bayrak olduğu halde Franz Josef Strauss'la buluşmuştur.

18/1978 tarihli *Metall* gazetesi şunları yazıyor:

"Öğrenildiğine göre, A. Türkeş ve yanındakiler F. J. Strauss'la ilkönce komünizm tehlikesi ve buna karşı ortak savaşım konusunda görüşmüşlerdir. Duyulduğuna göre, Strauss MHP'li politikacılara, gelecekte F. Almanya'da MHP ve 'Bozkurtlar' için uygun propaganda ile müsait bir psikolojik iklim yaratılacağını söylemiştir. Strauss'un dediğine göre, MHP'ye, burada, daha iyi bir gözle bakılabilmesi için partinin Avrupa'daki politik yerinin düzeltilmesi gerekmektedir; ve bunun için de Bavyera eyaleti bir başlangıç olmalıdır."

Yukardaki haberle ilgili olarak Türkeş'in tekzibi buradaki alıntıyı doğrulamaktadır. Tekzip'te yeralan noktalardan bazıları şunlardır:

"1. Doğru olmayan, benim İstanbul'da cinayet, sabotaj ve bombalı suikastler için eğittirdiğim "Bozkurtlar" birliğinin başı olduğumdur. Doğru olan, Türkiye'de "Bozkurtlar" adlı bir örgütü bilmediğim ve dolayısıyla onların başı olamayacağım ve olmadığımdır.

"3. Yanlış olan, benim Hitler'in "Büyük Alman Devleti"ni örnek almış milliyetçi bir büyük Türkiye kurmaya çalışmamdır. Doğru olan, benim Türkiye'de parlamenter demokrasiden yana olduğumdur.

"4. Yanlış olan, benim İkinci Dünya Savaşında Gestapo'nun Türkiye'deki favorisi olduğumdur. Doğru olan, benim Gestapo'yla hiçbir zaman ilişki kurmadığımdır.

"6. Yanlış olan, son yıllarda 500'den çok cinayet işledikleri söylenen "Bozkurtlar" ve "Yıldırım Komandoları"nın benim emrimde olduğudur. Doğru olan, benim emrimde ne "Bozkurtlar"ın ve ne de "Yıldırım Komandoları'nın bulun-

madığıdır, benim adıma hiçbir zaman suç işlenmemiş olduğu ve işlenmediğidir." vs..

Metall gazetesinde tekzip yayınlama isteği 1979 Ocak ayında Frankfurt Asliye Mahkemesi tarafından reddedilmiştir.

Üç gün sonfa, A. Türkeş, yanında Lokman Kundakçı ve Gün Sazak olduğu halde, Ulm'da 4.000 taraftarının önünde şunları söylemiştir:

"Komünizme karşı mücadele, F. Alman topraklarında da sürdürülmelidir."

"Donauhalle" salonu Ulm'daki "Türk Dayanışma Derneği" tarafından folklor gösterisi adı altında kiralanmıştır. Bu dernek aynı hileyi 7 ay sonra yinelemek istedi.

Türkeş'in ziyaretinden 6 hafta sonra durum hayli gelişme göstermişti. 17 ve 18 Haziran 1978'de Avrupa Federasyonu kuruldu ve "Avrupa Demokratik-Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu" adını aldı. Görünüme göre başkanlıkta Lokman Kundakçı vardı.

Kuruluş Kongresine F. Almanya, Hollanda, Avusturya, Fransa ve Belçika'dan 64 Ülkü Ocağı katılmıştı.

Halil Tireli'nin 27.9.1978'de dediğine göre, federasyonda 81 dernek vardı ve bunlardan 60'ını kendisi kurmuştu. H. Tireli, Reutlingen İş mahkemesi ve toplum mahkemesinde yeminli tercümandır.

Derneklerin çoğunda üyelere karete ve diğer savaş sporları eğitimi yaptırılmaktadır. 20.9.1976 tarihli WDR 2'de şöyle deniyordu:

"Bunlar, MHP'nin silahlı ve judo, karete eğitimi görmüş üyeleridir. Frankfurt'ta onlardan, zahmete girmeden silah satın alınabiliyor. Bu amaçla, Kaiserstrasse'deki bu işlerle ilgili olduğu bilinen bir lokalde buluşulmaktadır. Batı Berlin'in Krenzberg mahallesinde de 'Bozkurtlar'ın bir klübü vardır; bunlar, gizli yerlerde karete çalışması yapmakta, coplar ve bıçakların nasıl kullanılacağını öğrenmektedirler."

17 Ağustos 1978 tarihli WAZ'de şunlar yazılıyor:

"Dinslaken Ülkü Ocağının lokalinde yapılan bir aramada, polis, bir halının altında kablolardan yapılmış çok sayıda cop, zincirler ve bıçaklar bulmuştur. Ancak toplantı

başkanı Ramazan Öz bu aletlerin "bilgisi dışında" buraya getirildiğini söylemişse de derneğin daha önce çıkarılmış bir bildirisi bu konuda dikkat çekicidir. Bu bildiride şu satırlar vardır: Ülkü Ocağına üye Türk gençleri, kendilerini düşmanlarına karşı savaş içinde tanıtlarlar — bu arada ölmek zorunda kalsalar bile. Türk gençleri, örneğin Bochum Ülkü Ocağının bodrumunda savaşmayı öğrenmişlerdir. Komşuların dediğine göre burada karete gibi değişik spor biçimlerini çalışmışlardır."

Örgütünün gücünü, işlev yeteneğini ve gizliliğini, Türkeş, 1978 sonbaharında ortaya koydu. 29.10.1978 (Türkiye Cumhuriyeti'nin 55. yıldönümü) günü yapılacak toplantı için Ağustosun ortasından itibaren bütün Avrupa'da çalışmaya başlandı. Bu toplantı Dortmund'daki Westfalenhalle'de olacaktı. Toplantıdan ancak 4 gün önce Türkeş'in Federal Almanya'ya geldiği ve Dortmund'da konuşacağı dışarı sızdı. Salon yine bir "folklor gösterisi" için tutulmuştu.

Böylece Türkeş 6 ay içinde ikinci kez F. Almanya'ya geliyordu. B. Berlin'deki ilk konuşmasına 2.000 taraftarı katıldı. Ayrıca Türkeş'in toplantısından Gün Sazak, Lokman Kundakçı, Berlin Hıristiyan Demokrat Milletvekili Ulrich Brinsa, Eckhard Lindemann ve Steglitz Hıristiyan Demokrat grup başkanı Hajo Lange vardı.

Berlin İçişleri senatörü Peter Ulrich, fanatik dincilerin aşırı sağcılarla birlikte bu yıl içinde folklor festivali adı altında 4 toplantı düzenlediklerini ve bunlardan birinde Türkeş'in konuştuğunu açıkladı. MHP'nin gençlik örgütünden olup toplantıya katılanlar Bozkurt rozeti taşımışlar ve birbirlerini Nazi selamıyla selamlamışlardı.

Bir gün sonra (Cumhuriyetin 55. yıldönümünde) Türkeş, Dortmund'da konuştu. 31.10.1978 tarihli *Tercüman* şöyle diyor:

"Türk Ülkü Ocakları Avrupa Federasyonunun daveti üzerine Almanya'ya gelen Türkeş, ikinci konuşmasını, önceki gün Dortmund'da Almanya'nın en büyük salonlarından birinde yapmıştır. Westfalenhalle'deki toplantıya 10.000'in üzerinde insan katılmış ve ilk olarak Türkeş'in basın sözcüsü Enver Altaylı konuşmuştur."

Bu toplantıya Hollanda'dan, Belçika'dan, Fransa'dan,

Avusturya'dan ve İsviçre'den gelen Türkler katılmıştır. Türkler, toplantıdan hemen sonra ve birkaç gün sonra Türkeş'in taraftarlarınca tehdit edildiklerini ve bazılarının ancak kaçarak saldırılardan kurtulduklarını söylemişlerdir.

Toplantılardan üçüncüsü 1.11.1978'de Frankfurt'ta Freundesheim'de yapılacaktı. Türkeş gelmedi. Gazeteciler, orada hazır bulunan 40 kadar Türkten başka NPD (B. Almanya'daki neo-faşistlerin partisi) rozetli Almanların da bulunduğunu fark etmişlerdir.

25.10.1978

Amnesty International F. Almanya bölgesi sekterliğinin basın bildirisi:

"Türk 'Bozkurtlar'ının başkanı F. Almanya'da,

"Türk milliyetçi dernekleri birliğinin daveti üzerine MHP Başkanı A. Türkeş 2 Ekimde F. Almanya'ya gelmiştir. Türkeş, Berlin ve Dortmund'da düzenlenecek toplantılarda taraftarlarına hitabedecektir. Türkeş, Başbakan Yardımcısı olarak 1975'ten Ocak 1978'e kadar geçen süre içinde Türkiye'deki hapisanelerde yapılan işkencelerin sorumlusudur. 'Bozkurtlar' adıyla bilinen komando birlikleri politik rakiplerine karşı SA örneği saldırılar düzenlemektedirler. Almanya'da Türkeş taraftarları başka görüşte olan yurttaşlarına karşı tehditler ve saldırılar düzenlemektedirler.

"A. Internatinoal, Türkeş gibi birçok saldırı olayının sorumlusu radikal birinin bu ülkeye gelmesiyle F. Almanya'daki 'Bozkurtlar'ın (taraftarlarının) önemli ölçüde güçlenebileceğinden kaygı duymaktadır."

3 Aralık 1977 günü için Ulm'da bir toplantı yapılacağı bildirilmişti. Yine Ulm'daki "Türk Dayanışma Derneği" folklor gecesi adı altında bu toplantıyı örgütledi. Bu kez Edwin-Scharff-Haus adlı yer kiralanmıştı; aynı günlerde bu salonda "Bavyera'da Direniş ve Karşı Önlemler (İzlemeler)" adlı sergi vardı. Sergi müdiresi ve ziyaretçiler —Türkler tarafından izlendiği ve tehdit edildiği için— arkadaki kapıyı kullanmak zorunda kaldılar. Bunun üzerine Ulm kenti yetkilileri, —Bozkurtlar tarafından düzenlendiğini öğrenince— toplantıyı iptal etti. Belediye Başkanı Schiele ve kültür dairesi şefi Bogatzki de "Bozkurtlar" tarafından teh-

dit edildi: "Buna pişman olacaksınız!"

Kendisine "komünist" diye küfür edilen il başkanı (vali?) Schneider bu konuda şunları yazmaktadır:

"Olabilirdi ama, eğer sergiye faşist gruplar tarafından bir saldırı olmamış olsa bile, herhalde sağ radikal bir toplantının yapılması, "Bavyera'da Direniş ve Karşı Önlemler (İzlemeler)" sergisi açısından, kara terörün direniş kurbanlarıyla utanç verici biçimde alay etmek anlamına gelecekti."

4.2.1979 tarihinde "Avrupa Demokratik-Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu"nun Schwarzenborn'da (Kuzey Hessen) bir başka toplantı yaptığı bilinmektedir.

MHP'nin İlişkileri

Avrupa'da "Bozkurtlar" (veya MHP, aşırı sağcı ve neofaşist örgütlerle ilişki içindedir. Örneğin, kendi açıklamasına göre, Fransız örgütü "ODRE NOUVEAU"nun MHP ile bağı vardır.

Benzeri bağları F. Almanya'da da kurulmuştur. Türkeş'in 28.7.1977 tarihli yazısından anlaşıldığına göre, MHP ve NPD (Alman neo-faşist partisi) eylem birliği yapmaktadırlar:

"... belirlenen hedeflere ulaşmak için, partimizle NPD arasında eylem birliğinin yapılması, onların deneyimlerinden ve çalışma yöntemlerinden yararlanılması vazgeçilmez bir noktadır. MHP merkezinden yollanan emirlere uyulması bu konuyla ilgili olarak zorunludur."

3/1978 numaralı '*Altonaer Echo*'da (Hamburg) çıkan bir yazıda, "Bozkurtlar" diye "Nasyonal Sosyalistler Eylem Cephesi" (ANS) —bu örgüt "Hamsa-Çetesi" olarak da tanınır— arasındaki eylem birliğinden sözetmektedir. ANS'ın şefi Michael Kühnen ile bir gazeteci kadının yaptığı 26.11.1977 tarihli röportajda da bu nokta onaylanmıştır:

Gazeteci: "Türklere gelince, 'Bozkurtlar'la işbirliği yapıyor musunuz?"

M. Kühnen: "Bizim yurt içinde ve dışında uygun tüm örgütlerle çok iyi ilişkilerimiz vardır. Onları tanıyoruz — saygı duyuyoruz. Pratik olarak "Bozkurtlar" bir tür uygun örgüttür — Türkiye'deki milliyetçi gelenek çizgisinde olsa

da. Onların varmaya çalıştıkları amaçlarına büyük sempati duyuyoruz."

M. Kühnen halen tutukludur. 4.8.1978 tarihli tutuklama emri, bir terörist grup kurma ve yönetme ile ilgilidir. Hansa-Çetesinin bir kısım üyeleri de aynı biçimde tutukludur, haklarında patlayıcı madde atmak, bir NATO manevra alanındaki nöbetçilere saldırmak ve bir tasarruf sandığına saldırı düzenlemek gibi şikâyetler vardır. Bizzat Kühnen hakkında 19 soruşturma açılmıştır. Sondan bir önceki tutuklama emri 24.7.1978 tarihlidir ve Nazi propagandası yapmak ve ülkede düzeni bozmakla suçlamaktadır.

Nürnberg yakınlarında Ermreuth'da bulunan "Askerî Spor Grubu Hoffman"ın da "Bozkurtlar"la ilişkisi vardır. Hoffmann, "Hücrelerin Kuruluşu ve Eğitilmesi Üzerine Rehber" adlı yapıtını Türkçeye çevirtmeye kalkışmıştır. Amacı, bunu, Türkiye'de "Bozkurtlar"ın kullanmasına hazır duruma getirmektir. Yarıda kalan bir girişimden sonra, bu çevirinin yapılıp yapılmadığı ve Türkiye'de kullanılıp kullanılmadığı bilinmemektedir.

Bir Türkün bildirdiğine göre, Hoffmann "Silah ticareti yapmayı da umut etmektedir." Karl-Heinz Hoffmann, 1963'-te silah kaçakçılığından dolayı Ankara'da tutuklanmıştı.

İlişkiler Frankfurt'ta çok iyi kurulmuştur. 13.8.1978 tarihinde Amnesty International'in bir üyesi öğleden sonra telefonla tehdit edilmiştir. Telefondaki ses kendisinin NPD üyesi olduğunu ve Frankfurt'ta "Bozkurtlar"la işbirliği yaptığını söylemiş, NPD ve "Bozkurtlar"ın çizgisini savunmaya çağırmıştır. Ayrıca Frankfurt-Sachsenhausen'de bir "gizli adres" vermiştir. Daha önce NPD Frankfurt'ta bir miting yapmış ve olaylar çıkmıştı.

Bütün bunlara karşın, resmî açıklamalar "Alman aşırı sağcıları yabancılara karşı eskiden olduğu gibi çok mesafeli davranmaktadırlar" demektedirler (Aşağı Saksonya'daki Politik Aşırıcılık ve Karşı Casusluk üzerine "31.3.1978 tarihli Rapor").

Basından Sesler

WDR, 20.9.1976:

"MHP burada —ve başarıyla— Alman neo-faşistleriyle

ilişki kurmaya çalışmaktadır. Örneğin 'Alman Askerleri Savaşım Birliği (KDS)' ile ilişkiler kurulmuştur."

Stern, 1.1977:

"Hannover seksiyonu başkanı Erhan Esentürk "Alman Askerleri Savaşım Birliği" ile yoğun kontak kurabilirse sevinecektir. MHP'nin Köln'deki şefi Enver Altaylı —kendi dediğine göre partisinin genel müfettişi olup tüm Batı Avrupa yetkilisidir— aynı biçimde, F. Almanya'daki neo-faşistlerle sıkı bağlar içindedir."

Not: 1977 Bavyera İstihbarat Raporuna göre KDS (Alman Askerleri Savaşım Birliği) 1967'de şimdiki başkanları Erwin Schönborn tarafından kurulmuştur. 'Rheich'ın tekrar kurulması ve nazi-suçlularınm itibarlarının geri verilmesi için çalışmaktadır. Nasyonal-sosyalistlerin yaptığı tüm haksızlıkları inkâr etmektedir. Schönborn, yayınladığı bir bildiride, bir toplama kampında "zorla öldürmeyi" dörtbaşı mamur biçimde ispat edebilecek herkese 10.000 mark vereceğini söylemektedir.

12 Mayıs 1978 tarihinde Alman Sendikalar Birliği ile Nordrhein-Westfalen Genç Sosyalistler Örgütünün yaptığı basın toplantısı:

"NPD'nin yurtdışındaki faşist gruplarla çok yakın işbirliği içinde olduğunu 'Bozkurtlar' söylemektedir. 'Bozkurtlar'ın Nordrheim-Westfalen'deki merkezi Bochum'dadır".

Metall, n° 18, 6.9.1978:

"MHP'nin F. Almanya'daki kapalı örgütlerinde çalışan Bozkurtlar bu arada Avrupa'daki ve F. Almanya'daki neofaşist örgütlerle artan bir işbirliği içindedir. Bu tür bağlantılar Frankfurt'ta ve Münih'te vardır."

Berliner Extradienst:

"F. Almanya'daki Türkler arasında bulunan Türkeş taraftarları, 'Genç Nasyonal Demokratlar'la (NPD'nin gençlik örgütü) özellikle Frankfurt bölgesinde işbirliği içindedir."

TÜRK AŞIRI SAĞCILARI VE DİNSEL DERNEKLER

İslamî dernekler Türk aşırı sağcıların bellibaşlı kışkırtma alanlarından biridir. İslam propagandasının yardımıyla, bir büyük Türk devleti için, komünizme, masonlara, hı-

ristiyanlara saldırılmaktadır.

Bu birliklerin militanları, bildirilerinde, sık sık zora başvurma çağrısında bulunmaktadırlar (Bkz: Nur Ordusu).* Frankfurt Fatih Camii İmamı, müminlere şöyle seslenmiştir:

"İslamın bütün düşmanlarına karşı kutsal savaş açmalı ve onlara karşı savaşmalıyız. Kim bir komünist öldürürse, cennete gider."

Bu camiin önünde satılan *'Cihat'* adlı kitapta, bütün Türklerin ilericilere karşı kutsal savaş açtıkları söylenmektedir. Federal Almanya'da dağıtılan bildirilerden örnekler:

epd 40/76:

"Sevgili işçi kardeş,

"Hepimiz biliyoruz ki, paraları İsrail'e kaçırmasalar ya da İsviçre bankalarına yatırmasalar, siz, bugün, Yunanlı ve Ermeni tefecilerle birlikte halkımızın el emeğini ve alınterini sömüren pis Yahudilerin buyruğu altında, Almanya'nın kömür ocaklarında çalışmayacaktınız."

Alev, Münster İslam Merkezi Organı, n° 2, Aralık 1975:

"Hayvanlar gibi davranan bu insanlığın karşısında doğmak için aydınlığın ve İslamî bilginin güneşiyle geliyorum; imansızlardan hesap sormak için kutsal cihadlarımla ve savaşçılarımla geliyorum; büyüklüğüm karşısında boyun eğmeyenleri silahlarımla, bıçaklarımla ve çıplak ellerimle yok etmek için geliyorum ..." (s. 19.)

"... bütün bu masonlar, komünistler ve imansızlar güruhu, müslümanların karşısında korkudan hazan yaprağı gibi titrerse..."

"Dinî inançları olmayan bir insanla bir hayvan arasında hiç fark var mı?"

" 'Milliyetçi Hareket Partisi', Federal Almanya'da resmen ihbar edildiği zaman, 'MHP-Europarats'ta —1975 Aralığı sonundaki kongrede—, 1976 çalışma planında, başka şeyler arasında şunlara karar verdi:

" 'Kültürel ödevler' daha yoğun olarak ön plana alınmalıdır ve dinî ve milliyetçi alandaki kardeş örgütlerle birlikte, düşman örgütlere karşı kararlı işbirliği yapılmalıdır."

* Bu bildirinin tıpkı basımı, kitabın 31. sayfasında yer almaktadır. — *Yeni Ülke.*

Bu kongreden üç ay sonra *Vorwaerts*'teki bir makalede, başka şeyler arasında, MHP ve İslam dernekleriyle ilişkisi üzerine şunlar bildiriliyordu:

"Sözde bir İslam derneğinin kurulmasına hizmet etmesi gereken, ama sonra MHP'nin parti örgütlenmesine hizmet eder biçimde ortaya çıkan bir toplantıda (Başkan Enver Altaylı: 'Bizim derneğe ihtiyacımız yok, bizim Partimiz için şubelere ihtiyacımız var'.) bir Türk, 'bütün komünistlerin katli' istenince, protesto etti. Türk işçi Derneğinin üyelerini iyi, yardımsever insanlar olarak tanıyormuş. Kapı dışarı edildi ve kısa bir süre sonra tehdit mektupları aldı: 'Bu konuda konuşursan, seni öldürürüz.' "

"MHP Münster Başkanı Osman Deveci, aynı zamanda bir islam derneğine imamdır."

Eberhard de Haan, 1976 Martındaki bir görüşmede, 'aşırı sağ islam dernekleri'ni, MHP'nin ve MSP'nin Federal Almanya'daki faaliyetleri için 'bereketli toprak' olarak niteledi.

1976 Temmuzunda Federal Almanya'daki MHP temsilciliklerinin resmen feshinden sonraki günlerde, bunların eylemcileri ve üyeleri, Kültür ve İslam derneklerinde daha yoğun çalışıp duruyorlardı. Burada kendi parti ideolojileri için elverişli bir etkinlik alanı görüyorlardı. Bu gelişme, Evangelist Kilisenin dokümantasyonunda şöyle anlatılıyor: "Türk çocuklara anlaşılmaz metinler zorla okutuluyor" ve "Kuran kurslarında Hoca dayak atıyor.

"Federal Almanya'daki Türk cemaatlerinde zamanla gözden kaçmayan bir iç düzen değişikliği oluyor. Birçok dinî grup yeni Hocalar tutuyor, eski cemaat başkanları görünür bir neden olmaksızın geri çekiliyor, her yerde yeni yüzlerle karşılaşılıyor. Dinsel yaşam da gittikçe politik bir havaya bürünüyor. Bu eğilim değişikliğiyle birlikte özel Kuran kurslarının gelişmesi sürüyor. Aynı zamanda, resmî okullarda, aylıklarını Türk Konsolosluğundan alan, dinsel katkılarla birlikte anadilde kültür dersleri veren daha çok öğretmen ortaya çıkıyor. Bu öğretmenlerin sayısı 500'ü buluyor.

"Bu örnekler, yılbaşından beri, Almanya'daki ılımlı ve tutucu Türkler ve onların dernekleri arasında ortaya çı-

kan sert rekabet savaşımında apaçık görülüyor. Bunun ilk belirtileri, MHP'nin yıl sonunda Almanya'daki bürolarını ve örgütlerini, mahkeme kararı üzerine, resmen feshetmesinden sonra kendini gösterdi."

Die Süddeutsche Zeitung (4.7.1978) bütün olup bitenleri şöyle anlatıyor:

"Bununla Partinin adı ve adresleri ortadan kalktı ise de, daha sonra yeni çevrede eski çalışmayı yeniden sürdürmek üzere bir zaman için yeraltına çekilen parti eylemcileri ortadan kalkmadı: Gene Berlin'de 'Millì Fikirler Derneği'nin, veya Bochum'da 'Türk Ülkü Ocakları'nın önde gelenleri ve işbirlikçileri idiler. Eskiden daha çok 'Milliyetçi görüş'ün katı İslamcı ve aşırı tutucu gruplarıyla, MSP'nin alt örgütleriyle ilişki kurmaya çalıştıkları bütün mescitler ve camiler, aşırı sağcıların başlıca etkinlik alanıdır. Kuran kursları da aşırı-sağ telkinlerin başlıca hedefidir."

Kuran Kurslarında Ne Öğretiliyor?

1. Kızlar ve kadınlar başlarını örtmelidir.

2. Kızlar ve kadınlar mantoya ek olarak uzun don (şalvar) [şalvar?] giymelidir.

3. Kızlar ve oğlanlar bir sırada yanyana oturamaz.

4. Kızlar için, Türkçe ve Almanca yazıyı öğrenmek gibi, okula gitmek de sözkonusu değildir.

5. Yüzmek, spor yapmak, dans etmek, kızlar için kesinlikle yasaktır.

6. Türk çocukların Almanlarla arkadaşlık etmeleri yakışık almaz; çünkü onlar hıristiyandırlar, domuz eti yerler, dansa giderler ve başlarını örtmezler.

7. Alman kasaptan et almak caiz değildir; çünkü orada sığır ve koyun eti, haram olan domuz etiyle aynı bıçakla kesilir.

8. İslam, bütün dinlerin en güzeli, en yücesi ve en iyisidir. Öbür dinlerin söyledikleri doğru değildir; örneğin hıristiyan dini domuz eti yemeye izin verir.

9. Türkler kahraman ve bütün milletlerden üstün bir millettir.

10. Kadınlar, yolda erkeğin arkasından gitmelidir; çün-

kü kadın erkekten daha az değerlidir.

11. Kadınların erkeklerle aynı yerde bulunması caiz değildir.

12. Bir kadının kocasına karşı söz söylemesi caiz değildir.

13. Okullarda, Alman öğretmenlerin de Türk öğretmenlerin de öğrettikleri şeyler yanlıştır; örneğin, onların öğrettiklerine göre insanlar aya gider. Ay, Allahın nurudur. Hiç aya gidilebilir mi?

14. Kuran kurslarında ne öğretildiği dışarda anlatılmamalıdır; kursun nerede yapıldığı, öğretmenin adı söylenmemelidir.

15. Kuran kurslarına karşı olan öğretmenleri öldürmek caizdir.

16. Sosyal-demokratlar komünist olarak damgalanır.

17. İslam inancı bütün dünyada egemen olacaktır.

18. Radyo dinlemek, TV seyretmek yasaktır; çünkü bu aygıtları Müslümanlar değil, Hıristiyanlar bulmuştur.

(Yukardaki maddeler, 'Verbandes türkischer Lehrer Nordrhein-Westfalen'in 20.3.1978 günkü bildirisinden alıntıdır.)

Bu Öğretilenlerin Günlük Yaşamdaki Sonuçları

1. Türk ve Alman çocuklar arasındaki düşmanlık duyguları kuvvetlenmektedir.
2. Kızlar okula başları örtülü gelmekte ve oğlanların yanına oturmamaktadır.
3. Kızlar spor yapmamakta ve yüzmemektedirler.
4. Çocuklar artık Alman ve Türk öğretmenlerin kendilerine söyledikleri şeylere inanamamaktadırlar.
5. Alman çocuklarla oynamamakta ve okul biter bitmez Kuran kursuna gittikleri için ev ödevlerini yapamamaktadırlar.
6. Okula gitmesi gereken çocukların %80'i Kuran kursuna gitmektedir (*Milliyet*, 21.4.1977).
7. Türk çocuklar Alman çocuklardan kaçtıkları için müzik, resim, beden eğitimi gibi dersler çoğu zaman topluca yapılamamaktadır; oysa Alman Kültür Bakanlığının 24.5.1976 günlü genelgesi, bu derslerin Türk ve Alman çocuklarca toplu yapılmasını buyurmaktadır.

8. Türk çocuklarda millî duygu öylesine körüklenmiştir ki, bundan ötürü çıkan kavgalar gittikçe çoğalmaktadır.

9. Hocanın tehditleri yüzünden, çocuklar, Türk ve Alman öğretmenler karşısında korku içinde davranmaktadırlar.

10. Çocuklar Türk sağ radikal partiler, MHP ve MSP, dışında bütün Alman ve Türk partilerin komünist olduğuna inanmaktadırlar.

11. İçki içilen ve neşelenilen Alman şenliklerini, Türk çocuklar gülünç bulmaktadırlar.

FEDERAL ALMANYA'DAKİ TÜRK KONSOLOSLUKLARI

Federal Almanya'daki Türk konsoloslukları da, Türk aşırı sağcılarla bağlantılı olarak destekleyici ve kısmen yönetici bir role çıkmışlardır.

Basından:

Süddeutsche Zeitung, 4 Juli 1978:

"İşçi sendikalarından alınan bilgilere göre yalnızca bir kukla olan Kölnlü doktora adayı Enver Altaylı'yı kendine başkan seçen MHP-Europarat birkaç ay sonra Köln'de toplandı. MHP'li üst yönetici, gerçekte, Bonn'daki Türk Elçiliği İşçi Ataşesi Kengerli idi."

Extradienst, 3.11.1978:

"Karısı, Onur Altaylı, Bad Godesberg'te, Türk Büyük Elçiliğinde telefon memuresi idi."

Metall, 9/1976:

"Uygun düştükçe Türk Konsoloslukları bile sağ komandoların terör eylemlerini destekliyorlar. Kısa bir süre önce Münich İşçi Ataşesi, Frankfurt'taki ve Stuttgart'taki meslektaşları gibi, MHP'yi desteklediğini açıkça bildirdi."

Metall, Dezember 1975:

"Stuttgart'ta, 'Başbuğ' Alparslan Türkeş'in imzaladığı parti evraklarını teşhir eden bir faşist MHP 'bölge önderi' var. Bu arada 200 kadar üyesi olan bir de İslam Birliği' bulunuyor. Bu grupları, bir MHP toplantısında açış konuşması yapan İşçi Ataşesi Celal Bülbül destekliyor."

" 'Frankfurt Fatih Camii Yaptırma ve Yaşatma Derneği', Hessen'deki bütün aşırı sağ grupların ve partilerin merkezidir. Bu derneğin toplantılarına yalnız Başkonsolos Cavit

Karkākçı değil, MHP'nin Frankfurt Bölge Yöneticisi Recep Biricik de katılıyor."

" 'Vereinigung der Arbeiter aus der Türkei', 12.5.1975 günlü bir basın toplantısı çağrısı:

"Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosu, Federal Almanya'da sağ radikal örgütler kurmak için yıllardır çabalıyor. Görevi üstlendiğinden beri Türkiye'deki politik ilişkileri orada egemen olan çevrelerin taktiğine uygun olarak Federal Almanya'ya aktarmayı deniyor."

WDR 2, 20.9.1976:

"Hamburg'ta, Norderstad'da, 5 Mayıs 1974 günü, Türk komandolar ve Konsolosluk müstahdemleri, sendika üyesi Neşet Danışı tam anlamıyla öldüresiye dövdüler. Danış, bir Türk derneğinin yönetim kurulunu sendika üyeleriyle birlikte demokratik seçimlerde ele geçirmek isteyen bir grüptandı. İşçi Ataşesi Ayfer Özcanoğlu, gerçekte Münich'ten Hamburg'a getirilmiş olan komandolara dedi ki: 'Vurun. Komünistler temizlensin. Allāhını seven komünistlere vursun.' "

Bir Türk, bir tarım makinesinin Türkiye'ye ithali için Düsseldorf Konsolosluğuna başvurdu. Yanıt: 'MHP üyesi isen, evet; değilsen, hayır.' "

24 Nisan 1976'da, iki Türk öğrenci, Essen'deki Türk Konsolosluğu yakınında el bildirileri dağıtıyorlardı. "Bunlarda, 8 Nisan 1976 günü Ankara'da aşırı sağ teröristlerin üç öğrenciyi öldürmesi protesto ediliyordu. Ayrıca, aşırı sağcı Türkiye Milliyetçi Hareket Partisinin yurtdışı örgütlerinin kurulması da protesto ediliyordu "

Birkaç dakika sonra konsolosluk mensupları ikisini de zorla konsolosluk binasına sürüklediler, yüzlerini ve başlarını yumrukladılar, midelerini ve erkeklik organlarını tekmelediler. Öğrencilerde kanamalı yaralar, boğazlanma belirtileri, tekme izleri, şişler ve bir yırtık yarası ve birinde bir gözün şişip morardığı saptandı.

"Essen'deki Türk Konsolosluğunda düzeni ve güvenliği sağlamakla görevlendirilmiş, adı sanı bilinmeyen 6-7 Türk aleyhine tehlikeli yaralama, özgürlüğü engelleme ve zor kullanma yüzünden" suç bildirimi ve ceza istemi düzenlendi. Bunda şöyle deniyordu:

"Bununla ilgili olarak bildiririz ki, son zamanlarda, *Fe-*

*deral Almanya'*da aşırı sağ Türk örgütleri (herhalde MHP) mensubu veya Türk diplomatik temsilciliklerinde çalışan kişilerin Türkiye uyruklulara kötü davrandıkları ve onları tehdit ettikleri sık sık ihbar edilmektedir."

Essen Savcılığı, 10.5.1976 günü, avukatlara şunu bildiriyordu: "Suçlananlar konsolosluk görevlileridir ve konsolosluk mensuplarına özgü (gri) kimlik kartları vardır. Bundan ötürü daha fazla bildirimde bulunulmasından vazgeçilmelidir; çünkü Alman yargısı, sanık Türk konsolosluk görevlilerini kapsamamaktadır."

Milletvekili Wüster, 17.3.1976 günü, Bundestag'ta, Türk Konsolosluğunun kınanmasıyla ilgili bir soru önergesine aşağıdaki bilgiyi veriyordu.

Wüster: "Sayın Bakanlık Müsteşarı, kendilerinin de çok doğru adlandırdıkları gibi, bu Türk gruplaşmaların Türk Konsolosluğunda görevli kişilerce desteklendiğini Federal Cumhuriyet biliyor mu? Burada, her şeyden önce, işçi ataşelerini ve sözde din görevlilerini düşünüyorum."

Baum: "Sayın meslektaşım, bundan haberim yok."

Berlin'deki Konsolosluk da onların aşırı sağcıları kışkırtmasıyla ilgili görülüyor. İşte Sender Freies Berlin II'nin 1.5.1977 günü Halkeğitimi Başkanı Röseler ile yaptığı bir görüşmeden bir alıntı:

SFB II: "Geçen cumartesi Batı Berlin'deki Türk Kültür Derneği Türkiye'deki seçimlerle ilgili bir hazırlık toplantısı yaptı. Bu dernek aşırı sağ MHP veya Bozkurtlar ile hiçbir ilişkisi olmadığını söylüyor ve Berlin Verfassungschutz Bozkurtların Berlin'deki varlığını inkâr ediyorsa da, bu derneğin tabelasında, hem MHP'nin işaretleri —hilâlli üç bayrak— [dikkat: üç hilâlli bayrak denmek isteniyor; bu işaret Alparslan Türkeş'in 28.7.1977 tarihli mektubunun başında görülebilir], hem de bozkurtlarınki vardır. Örgüte yer vermekten sorumlu Halkeğitimi Başkanı Röseler'e sorduk:

SFB II: "Türk Kültür Derneği size bir daha sokulursa, bu dernekteki kişilerin tanınıp tanınmadığını, örneğin Innensenator'dan sorup öğrenecek misiniz?"

Röseler: "... Bu soruda, böyle hallerde önceden Inensenator'a sorup bilgi almam sözkonusu ise, buna şaşmamak gerekir. Resmî Türk makamları, ve bu arada buradaki Baş-

konsolosluk, bu örgütlerle birlikte çalışmakta sakınca görmedikleri sürece, biz de hiçbir sakınca görmeyiz."

Konsolosluk, eğitim çevrelerinde de kınanıyor. Frankfurter Rundschau, 10.4.1977:

"Frankfurt'taki ve Federal Almanya'daki Türk öğretmenler, Federal Cumhuriyette yetişen Türk öğrencileri kazanmak amacıyla etkilemek için Ankara'dan gelen politik telkinlere karşı koyuyorlar. Bir basın toplantısında Türk öğretmen ve öğrencilerin çıkarlarını savunmak için kurulan 'Türk Ana-babalar Dayanışma Komitesi' şunları açıkladı: Ankara'daki hükümet, Türkiye'deki (5 Haziran 1977) seçimlerinden birkaç hafta önce, MHP'nin faşist amaçlarını Türk işçi göçmenler arasında da benimsetmek için elinden gelen her şeyi yapıyor. Türk Hükümetinin Frankfurt'taki Başkonsolosluğu Kültür Görevlisi, öğretmenlere, MHP'nin ideolojisini propaganda eden dergiler gönderip çocukların ve anababaların bunlara abone olmasını istedi. Bundan başka, Kültür görevlisi, Federal Almanya'daki Türk ailelerin çocukları tatillerini faşist komandoların ve bozkurtların eğitildiği kamplarda geçirsin istedi."

TÜRK AŞIRI SAĞCILARIN FEDERAL ALMAN RESMÎ MAKAMLARINCA DEĞERLENDİRİLMESİ

WDR 2:

"Komandoların ve MHP'nin bu canice eylemlerine karşın, Türk aşırı sağcılar kendi yurttaşlarına saldırıyor ve onlara dehşet saçıyorlarsa da, Türk faşist örgütleri yasaklamak için bugüne kadar hiçbir girişimde bulunulmadı."

DGB bunun üzerine şöyle diyor:

"Bütün bunlar, Federal Almanya'daki MHP yandaşlarını elbette keyiflendiriyor."

Kölner Stadtanzeiger, 1.3.1977, Köln Polis Müdürü Jürgen Hasse:

"Burada politik gösterileri usulüne uygun olarak bildiren birkaç kişiyi tanıyoruz. Ama, burada ılımlı, sağ ve sol Türkler arasında ne olup bittiği hakkında hiçbir görüşümüz yok."

NRW, 11.11.1976: Bir soru önergesi üzerine İçişleri Bakanı Hirsch:

"Federal Almanya'daki faaliyetler hakkında bildirilenleri elbette bütün olanaklarımızla izliyoruz ve önerilen bütün araştırmaları yapıyoruz. Ama Bozkurtların, dolayısıyla MHP Gençlik Örgütleri mensuplarının, makalelerde sözü edilen politik amaçla zora başvurduklarını hiçbir halde saptayamıyoruz. MHP'nin ve Bozkurtların faaliyetlerini elbette titizlikle gözlüyoruz.

"İçişleri ve polis makamları, hem ülkemizdeki hem de yabancı ülkelerdeki yetkili resmî makamlarla sıkı bir ilişki içindedirler. MHP mensuplarının ve Bozkurtların politik amaçla zora başvurdukları saptanacak olursa, Hükümet, her ikisinin ve mensuplarının önüne geçmekte duraksamayacaktır."

VAHAP ERDOĞDU

EKİM DEVRİMİ VE BAZI TEORİK YAKLAŞIMLAR

I

Birinci Paylaşım Savaşı (1914-1918), Avrupa'nın bellibaşlı kapitalist devletlerini ikiye ayırmıştı. Emperyalist dünyadaki bu odaklaşmaya, çökmekte olan ve birbirlerine komşu yarı-feodal iki imparatorluk da katılmışlardı — Çarlık Rusyası ve Osmanlı İmparatorluğu. Her ikisi de, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan geniş topraklar üzerinde çatısı çökmeye yüztutmuş köhne bir imparatorluğun çoktan tarih olmuş eski dönemlerini yeniden canlandırmak boş hayaliyle dört yıl sürecek olan bir boğazlaşmanın gönüllü yandaşları olmuşlardı. Çar, geleneksel düşünü gerçekleştirmek, Boğazları ele geçirip İstanbul'u almak vaadine kanarak İngiliz-Fransız emperyalistlerinin yanında yer almıştı. Osmanlı Sarayı böylesine bol keseden bir vaad almamış olmakla birlikte, Sarayın yakışıklı damadı Enver Paşa, Babıâli fatihliğiyle yetinmeyerek, Allahuekber Dağlarını aşıp Orta Asya çöllerinde kılıç sallama hayaliyle İmparator Wilhelm'in sarsak kollarına sarılmıştı. Dört yıl süren savaşta bir taraf galip gelmiş, bir taraf yenilmişti. Ama karşıt kamplarda yer al-

dıkları halde savaş, Osmanlı İmparatorluğu'na olduğu kadar, Rus Çarlığına da uğur getirmemişti. İki taç ve taht daha, tarihin müzesine atılacaktı.

İki imparatorluğun yazgısı bu kadar da değildir. Her ikisi de savaş-öncesinde, burjuva demokratik devrim sürecine girmiş bulunuyorlardı. Rusya'daki 1905-1907 devrimini, İttihat Terakkinin 1908 devrimi izledi. Ve tarihimize Çanakkale zaferi olarak geçen Müttefik donanmalarının Boğazlardan geçip Karadenize açılmalarını önleyen direniş olmasa idi, hiç kuşkusuz, 1917 Şubat Devrimi ve onu izleyen 1917 Ekim Devrimine yolaçan gelişmeler karşısında Çarlık, güçlü bir destek sağlamış olacak ve yaşamını biraz daha uzatmak olanağını bulabilecekti. Ama tarih, Doğunun bu iki büyük ülkesinin yazgısını birleştirmişti. Çarlık devrilip Büyük Ekim Devriminin gerçekleşmesiyle emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşı veren Türkiye için yalnızca Boğazlara ve İstanbul'a gözdiken yeminli bir düşman safdışı bırakılmış olmuyordu, Sovyetler Birliği gibi, aynı emperyalist güçlerin saldırı ve düşmanlığı ile karşı karşıya bulunan güçlü bir destek de sağlanmış oluyordu. Gerçekten de Mustafa Kemal'in önderliğinde yürütülen kurtuluş savaşımızda, Lenin'in önderliğinde Sosyalist Sovyetler Birliğinin maddî ve manevî desteği büyük olmuştu. Kuşkusuz, buna karşılık Anadolu halkının yürüttüğü savaşımla, emperyalizmin dışardan ve içerden kuşatmaya kalkıştığı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin, askerî uzmanların yumuşak karın dediği Anadolu'dan bir saldırıya uğraması, Denikin ve Kolçak'ın beyaz ordularına doğrudan destek sağlanması da önlenmiş oluyordu.[1]

Ensonu, her iki ülke halkları da, Birinci Dünya Savaşının kan ve ateşi içersinde iki imparatorluğun yıkıntıları üzerinde, biri burjuva, öteki sosyalist iki yeni cumhuriyet oluşturacaklardır — 25 Ekim (yeni takvimle 7 Kasım) 1917'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve 29 Ekim 1923-te ilân edilen Türkiye Cumhuriyeti.

[1] Bu konuda Rasih Nuri İleri'nin *Atatürk ve Komünizm*, May Yayınları, 1974, adlı yapıtı ile Şefik Hüsnü'nün *Türkiye'de Sınıflar*, Ülke Yayınları, 1976 adlı yapıtındaki "Rus Devrimi ve Nedenleri" adlı makale.

II

Aynı döneme raslayan ve benzer tarihsel koşullar içersinde gerçekleşen bu iki devrimden birinin burjuva devrimi sınırları içersinde kalması, ötekinin burjuva devrimin ardından sosyalist devrime geçerek insanlığın ilk sosyalist devletini yaratması olgusu, hiç kuşkusuz tarihsel koşullardaki genel benzerliğe karşın, özelinde iki ülkenin kendine özgü koşullarındaki farklılıklarda yatmaktadır. Gerçekten de Ekim Sosyalist Devrimi gibi insanlık tarihinde yeni bir çağ başlatan, insanın insan tarafından sömürülmediği, sınıfsız topluma geçişin kapılarını açan bir devrimin, özgün koşullar gerektireceği açıktır. Günümüzde bile, sosyalist devrimin, neden daha gelişkin kapitalist ülkelerde değil de, Çarlık Rusyası gibi Avrupa'nın en geri ülkesinde gerçekleşmiş olduğu yolundaki sorular, yanıtını ancak bu özgün koşullarda bulabilir. Büyük Ekim Devrimi öncesinde, devrimin Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya gibi kapitalizmin en gelişkin olduğu ülkelerde gerçekleşeceği inancı son derece yaygındı. Üstelik Marx ve Engels, 19. yüzyılın ortalarında, proleter nitelikte bir sosyalist devrimin ancak birkaç kapitalist ülkede aynı anda yürütülecek bir savaşımla, bir başka deyişle, birçok ülkenin işçi sınıfının ortak eylemi sonucu, gerçekleşebileceğini savunmuşlardı. Oysa bunun tersi olmuştu. Sosyalist Devrim, Avrupa'nın *en geri* kapitalist ülkesinde gerçekleşmişti. Dahası, birkaç ülkede değil, *tek bir* ülkede devrim olmuştu. Söylemeye gerek yok ki, kitaba uymayan bu durum, Avrupa burjuvazisini olduğu kadar, o günlerde özellikle "sosyalist devrim" sözcüklerini ağızlarından eksik etmeyen Avrupa sosyalistlerini de şaşırtmıştı (ve bugün de hâlâ sosyalist devrimi geri kalmış ülkelere yakıştırmayan ancak Avrupa gibi uygar (!) bir topluma lâyık gören pek çok kitabî "marksist", bu devrimi içlerine bir türlü sindirememektedirler).

Kitaba uymadığına göre, bu gelişme, marksizmle çelişmekte midir? Marx, toplumsal devrim için şunları söylemektedir: "Gelişmelerinin belli bir aşamasında toplumun maddî *üretici* güçleri mevcut üretim ilişkileriyle ya da —aynı şeyin hukukî bir ifadesi olan— o güne kadar içinde bulundukları mülkiyet ilişkileriyle çatışmaya girerler. Bu iliş-

kiler, üretici güçlerin gelişme biçimleri olmaktan çıkar, onların ayakbağı haline döner. O zaman toplumsal devrim dönemi başlar. Ekonomik temelin değişmesiyle birlikte onun üzerinde yükselen o üstyapı da şu ya da bu hızla dönüşmeye uğrar. İçersinde bütün üretici güçlerin gelişebileceği bir yer kaldığı sürece, bugüne dek hiçbir toplumsal düzen yokolmamıştır, ve eski toplumun rahminde varlıklarının maddî koşulları olgunlaşmadan önce, daha yüksek bir üretim ilişkisi hiçbir zaman ortaya çıkmaz. Bu nedenle insanlık her zaman ancak çözebileceği görevleri önüne koyar, çünkü soruna daha yakından bakınca görülecektir ki, bu görevin kendisi de onun çözümünün maddî koşulları o sırada ya da en azından oluşum süreci içersinde ise ancak o zaman ortaya çıkar."[2]

Görüldüğü gibi, Marx, geleceğe yönelik bazı öngörüler öne sürerken müneccimlik yapmıyor, *toplumsal devrimlerin* ve *evrimlerin* ancak maddî koşullarla belirlenebileceğini, bu maddî koşulların önümüzdeki görevin niteliğini ve onunla birlikte çözümlerini de getireceğini vurguluyor. Marx'ın gelecek konusunda bir takım olasılıklardan sözetmesi başka şeydir, somut koşulların somut tahlilleriyle ortaya çıkardığı yasaların kaçınılmaz işlerliği başka şeydir. Örneğin Marx, kapitalizmin işleyiş yasalarını ve kapitalizmin iç çelişkilerini saptadıktan sonra, bu sistemin, tarihin öteki kategorileri (komünal düzen, kölelik, feodal düzen) gibi, kapitalizmin de tarihsel bir kategori olarak, yerine kendi bağrında doğurup getirdiği sosyalist sisteme bırakacağını söylerken, toplumların gelişme yasalarını ortaya koymuştu. Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla sömürüsüz bir toplumun kurulacağının kaçınılmazlığını belirtirken, Marx, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki diyalektik bağıntı yasasına dayanıyordu.

Ekim Devriminin gelişme süreci yakından izlendiğinde bu sürecin marksizmin özüyle tam bir uyum içersinde ve bu devrimle marksizmin yaşama aktarılmış olduğu görülür. Onun içindir ki Lenin, "biz Marx'ın teorisini tamamlanmış ve dokunulmaz bir şey olarak görmüyoruz; tersine, biz onun,

[2] Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, Ankara 1979, s. 25-26.

eğer yaşama ayak uydurmak istiyorlarsa, sosyalistlerin her doğrultuda geliştirmek zorunda oldukları bilimin yalnızca bir temel taşını koyduğuna inanıyoruz" diyordu.[3] Lenin, somut koşulların somut tahlillerinden hareket ederek marksizmi emperyalist döneme uygun biçimde yorumlamasını bilmiş ve *leninizm* adı verilen emperyalist dönemin marksizmini yaratmıştır.

Leninizmin marksizme en büyük katkısı kapitalizmin eşit olmayan gelişme yasasıdır. Lenin, bu konuda şöyle söylemektedir: "Eşitsiz ekonomik ve siyasal gelişme, kapitalizmin mutlak yasasıdır. Dolayısıyla sosyalizmin zaferi, önce birkaç, ya da hatta bir tek kapitalist ülkede olanaklıdır."[4]

Tekel-öncesi kapitalizmden tekelci kapitalizme geçişle birlikte, yani emperyalist dönemde, eşit olmayan ekonomik ve siyasal gelişmede görülen büyük sıçramalar bir yandan ve yoğunlaşan çelişkiler öte yandan, toplumsal devrimlere yolaçar. Çünkü emperyalist dönemde kapitalist sistem bir tüm olarak, tek bir emperyalist sistem olarak bütünleşmiştir. Böylece sistemin bütünlüğü içersinde sosyalist devrim, artık tek bir ülkenin kendi iç çelişkilerinin sonucu değildir. Kapitalist ekonominin genel bunalımı içersinde, o ekonominin birer halkası durumundaki ülkelerde uluslararası çelişkilerin en yoğunlaştığı yerde, bir başka deyişle, zincirin en zayıf halkasında devrim gerçekleşir. Sistemin halkalarından biri parçalanınca sistem kopmuş olur. Bu nedenle sosyalist devrim, uluslararası planda büyük önem taşır. Emperyalizmin her sosyalist devrimle bütünlüğünün parçalanması olgusu, uluslararası kapitalizmin en büyük korkusu olmuştur ve dolayısıyla sosyalist devrimin uçverdiği her yerde emperyalizm bütün gücüyle onu boğmaya çalışmıştır.

Beri yandan, gene aynı nedenlerden ötürü, sosyalist devrimin yaşaması, işçi sınıfı açısından uluslararası önem kazanır. Devrimin yaşaması, emperyalist sistemin parçalanması ve güç yitirmesi demek olduğuna göre, her sosyalist devrimin işçi sınıfı savaşımının doğal desteği olması yanında, tek tek ülkelerde yürütülen savaşımının kolaylaşması da demektir. Dahası, her sosyalist devrim, emperyalizme

[3] V. I. Lenin, *Marx, Engels, Marksizm*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 36.
[4] V. I. Lenin, *agy*, s. 333.

karşı yürütülen ulusal kurtuluş savaşlarının da doğrudan desteği olmaktadır.

Büyük Ekim Devrimi, yeryüzünün mutlak egemeni konumundaki emperyalist sistemi, en beklenmedik bir anda ve en beklenmedik bir yerde parçalamış ve sosyalizmi yeni bir sistem olarak kapitalist sistemin karşısına dikmişti. Böylece insanlık tarihinde yeni bir çağ, sosyalist devrimler çağı, sosyalist devrimlerle birlikte kurtuluş savaşlarının yoğunlaşıp yaygınlaştığı bir çağ açılmış oluyordu. Ekim Devriminin önemi, uluslararası işçi sınıfı ve ulusal bağımsızlık savaşı veren halklar arasındaki saygınlığı burdan geliyor.

Demek oluyor ki, Ekim Sosyalist Devriminin emperyalist sistem içersinde kapitalizmin genel çelişkilerinin yoğunlaşmış olduğu bir yerde, sistemin en zayıf halkası olan Çarlık Rusyasında gerçekleşmiş olması, marksizmin teorik temellerine uygun düşmektedir. Ama dün olduğu gibi bugün de, "marksizmin modası geçmiş bir öğreti" olduğunu söyleyen burjuvazinin ücretli ideologları yanında, marksizmi birtakım kalıplar içersine sıkıştırıp, dogmacı bir anlayışla ona yaklaşanların sayısı az değildir. İkinci türden olanlardan yakınanların başında Marx'ın kendisi gelmektedir. 1870'lerin sonlarında bazı Fransız "marksistlerini" değerlendirirken Marx, şunları söylemek zorunda kalmıştır: "Bütün bildiğim bir marksist olmayışımdır."[5] Marx'tan sonra Engels ve daha sonra da Lenin, bu tiplerden çok yakınmış, marksizmin somut koşulların somut tahlilleriyle "yaratıcı bir biçimde" yorumlanması gerektiği üzerinde inatla durmuşlardır.

Marksizmin gücü onun yaratıcılığından, onun dinamizminden gelir. Her yeni sorun kendi çözümünü de birlikte getireceğinden, sorunun yeniliğiyle birlikte, çözümü de kuşkusuz yeni olacaktır. Dolayısıyla, yeni çözümler, yeni yöntemler, yeni yollar ortaya çıkacaktır. Marksizmin yaratıcı bir biçimde somut koşullara uygulanması, bu yeni yöntemlerin, yeni yolların bulunması demektir. Lenin, "biz sosyalizme giden yolu en küçük ayrıntılarıyla Marx'ın bildiğini ve marksistlerin de biliyor olduğunu iddia etmiyoruz. Böyle bir iddia saçmalıktır. Bizim bildiğimiz, bu yolun yönü,

[5] Marx-Engels, *Selected Correspondence*, s. 415.

ve bu yolda yürüyen sınıf güçleridir; özgün, pratik ayrıntılar, ancak işleri ele aldıklarında *milyonların deneyimi* ile aydınlığa çıkabilecektir"[6] diyor. Gerçekten de yığınların deneyimi Ekim Devriminin gelişim pratiği içinde sosyalizme giden en doğru yolu burup çıkarmıştır. Örneğin Marx, Avrupa sanayi devrimi koşullarında, sosyalist bir iktidarda köylülerin desteğinin önemini belirtmekle birlikte, esas olarak, sanayi proletaryasının iktidarı olacağını öngörüyordu. Oysa Çarlık Rusyası gibi, yarı-emperyalist yarı-feodal bir ülkede Lenin, iktidarın, işçilerin ve yoksul köylülerin demokratik iktidarı olarak gerçekleşmesi gerektiğini dogmacı marksistlere (sosyalist-devrimcilere) karşı savunuyordu. Büyük Ekim Devrimi böyle bir iktidarı getirdi.[7]

Marx'ın inceleyip tahlil ettiği kapitalizm, 19. yüzyılın klasik kapitalizmi idi. Bu kapitalizmin karşısında bulunan işçi sınıfı da homojen sayılabilecek, belli ortak özelliklere sahip bir proletarya idi. Ama 20. yüzyılda, kapitalizmin nitel değişikliğe uğraması, emperyalist aşamaya sıçraması ile birlikte, burjuvazi ve proletarya arasında da belirli değişmeler olmuş, üretici güçlerin büyük ölçüde gelişmesi, üretim ilişkilerinin yeni boyutlar kazanması, doğal olarak toplumdaki sınıf dengelenimini değişikliğe uğratmıştır. Sınıf savaşımındaki güçler dengesi içersinde, 19. yüzyılın burjuva ittifaklar sistemini oluşturan güçlerin önemli bir kesimi, 20. yüzyılda, emperyalizmin getirdiği yeni çelişkilere koşut olarak, mevzi değiştirip proletaryanın yanında yer almak durumunda kalmıştır. Üstelik bu yeni durum, proletaryanın kendisinin de, gerek nicel olarak, gerek nitel olarak değişmesine yolaçmıştır.

Öte yandan, bilimde ve teknolojideki büyük gelişmeler üretici güçlerde sıçramalar sağlamış, emek ile sermaye arasındaki ilişkileri önemli ölçüde etkilemiş, emeğin verimliliği artarken vasıflı emeğe olan gereksinme de artmış ve emekgücünün nitel değişmelerini zorunlu kılmıştır. Örneğin bugün, otuz yıl öncesi gibi, işçi, makinenin bütünleyici bir parçası olarak, tekdüze bir çalışma sıkıcılığı içinde değildir ar-

[6] V. İ. Lenin, *Collected Works*, Vol 25, s. 281.
[7] 1936 Sovyet Anayasasının 1. Maddesi "SSCB, işçilerin ve köylülerin sosyalist bir devletidir" demektedir.

tık. Hızla gelişen bilimsel ve teknolojik değişmeler, giderek daha kısa aralıklarla, birkaç yıl içinde yeni makineyi eskitmekte, yerine gelen daha yeni makine, yeni uzmanlık isteyen bir emek gerektirmektedir. Böylece tekdüzelik büyük ölçüde kaybolmaktadır.

Bütün bunlar, marksizmin, yalnızca bir devrim öğretisi olmakla kalmayıp, kendisinin de, niteliği gereği devrimci olduğunu vurgulamaktadır. Bu özelliğinden ötürü marksizm sürekli bir gelişim içersindedir. Her yeni bilimsel bulgu, her yeni toplumsal deneyim marksizmi zenginleştirir, derinleştirir. Onun için Engels, marksizmin kendisinin de bir bilim olarak ele alınması, incelenmesi ve her bilim gibi üzerinde çalışılması gerektiğini öğütlemektedir.[8]

Marksizm bütün olarak kavranıldığında, bilimsel doğrulamanın temel ölçütü olan pratiğin, Büyük Ekim Sosyalist Devrimiyle en çarpıcı uygulamasını sergilemiş olduğu kolayca görülecektir.

III

Marksist anlamda devrim, "yeni üretim ilişkilerine uygun düşmeyen ve bu ilişkilerin iflâsına yolaçtığı eskimiş siyasal üstyapının, belli bir anda zor yoluyla yıkılmasıdır."[9] Burda devrimin her şeyden önce bir iktidar sorunu olduğu ortaya çıkıyor. Ancak devrimi "iktidarı ele geçirme eylemi" gibi beklenmedik bir değişiklik anı olarak anlamamak gerekir. Devrim bir süreçtir ve bu süreç burjuva devrimlerden farklı olarak, sosyalist devrimlerde iktidarın ele geçirilmesiyle başlar, sosyalist toplumun kurulmasıyla sona erer.

Genel olarak tarihteki bir devrimin kendi özel koşulları içinde kendine özgü bir yolda geliştiği evrensel bir gerçektir. Ama daha önceki devrimlerde bir ortak yön vardı. Hepsinde devrim içten içe gelişiyor, siyasal iktidar ile devrim noktalanıyordu. Aslında devrim sözcüğü de gerçek anlamıyla burjuva çağıyla birlikte görülmeye başlamıştı. Toplumlar tarihsel gelişmeleri içersinde, komünal düzenden köleci düzene bir devrimle sıçramamışlardı, ya da tarih böyle bir dev-

[8] F. Engels, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 31.

[9] V. İ. Lenin *Demokratik Devrimde Sosyal-demokrasinin İki Taktiği*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 153.

rim türü kaydetmemiştir. Köleci düzenden, feodal düzene geçişte de bir devrim görülmemişti. Gerçi bir dizi köle ayaklanması olmuş, ama bunlar çoğunlukla kanlı bir biçimde bastırılmış, başarılı köle isyanları ise sonunda kölelerin efendileşmesi, efendilerin köleleştirilmesi biçiminde bir yer değiştirme niteliğinde idi. Çünkü başkaldıranlar geçmişi temsil ediyorlar, geleceğe yönelmiyorlardı. Feodal düzende de Avrupa'da, Asya'da ve daha pek çok ülkede görülen büyük köylü ayaklanmaları ülkeleri baştan başa sardığı, krallıkları, imparatorlukları temellerinden sarstıkları halde, köylüler geleceği değil, geçmişi temsil ettikleri için, hep eninde sonunda bastırılmış oluyordu. Oysa feodal düzenin bağrında yetişen, gelişen ve geleceği temsil eden burjuvazi başarılı başkaldırmalarla burjuva devrimleri gerçekleştirdi. Feodalizmin bağrında büyüyen ve gelişen kapitalizm eski düzen içersinde giderek egemenliğini kuruyor, burjuvazinin siyasal iktidarı ile devrim tamamlanmış oluyordu. Devrimden sonra da burjuvazi devrimci değil statükoyu koruyan tutucu bir sınıf niteliğini kazanıyordu. Öte yandan sosyalist devrim siyasal *iktidarın ele geçirilmesi* ile başladığı ve sınıfsız topluma dek devrimi sürdürdüğü için, proletarya sürekli bir dinamizm içersinde ve kendini de yok edinceye dek devrimciliğini sürdürmek zorundadır. İşte bu nedenle sosyalist toplumun kurucusu olarak proletaryanın tarihsel görevi büyük önem taşımakta ve tarihin itici gücü olarak proletarya, Marx'ın öğretisinin başlıca öznesi olmaktadır. Ekonomik anlamda ise devrim, bir üretim biçiminden başka bir üretim biçimine geçiş demektir. Özel mülkiyet temeline dayanan önceki (köleci, feodal, burjuva) devrimler, mülkiyet biçiminin özüne dokunmadıkları için, eski üretim biçiminden yenisine geçiş yavaş olmakta ve uzun bir dönemi kapsamaktadır. Siyasal iktidarın alınmasıyla da bu devrimler tamamlanmış olmaktadır. Oysa sosyalist devrimler mülkiyete dayanan ve başta devlet olmak üzere bütün eski kumayı amaçladığından, önce iktidarı ele geçirmek, özel mülkiyet biçimini değiştirmeyi, özel mülkiyeti ortadan kaldırrumların yerine yenisini koymak zorundadır. O nedenle "zor" bu devrimlerin başlıca yöntemidir. Ama bu zor, daha önceki üretim ilişkilerinde görülen zorbalığa dayanan, yı-

ğınlar üzerinde kurulmuş başıboş bir zor değildir. Proletarya diktatörlüğü biçimi altında, nüfusun büyük bir çoğunluğunun, üretim araçları sahibi bir avuç azınlık üzerinde kurduğu demokratik bir zor türüdür bu. Dolayısıyla burjuva diktatörlüğüne dayanan burjuva demokrasisinden çok daha demokratik ve özgürlüklerin sınırı çok daha genişlemiştir.

Proletarya iktidarının gerçekleştirilmelerinin başlıca iki yolu ve aracı vardır: 1. Silahlı ayaklanma ve içsavaş yoluyla; 2. barışçıl yollarla. Yukarda da değinildiği gibi, bu yollardan hangisinin seçileceği işçi sınıfına bağlı değildir. İç ve dış egemen güçler, devrimin gerçekleştirilme biçimini belirlemişlerdir. İlke olarak söylemek gerekirse, insanın ve insanlığın her türlü sömürü, baskı ve terörden kurtarılmasının ve toplumun ileri doğru gelişmesi savaşımını veren işçi sınıfı, kanlı şiddeti değil, barışı seçmiştir. Ama her zaman egemen sınıflar ona silahla karşılık vermeyi değişmez bir kural haline getirmişlerdir. İngiltere'nin ekonomik tarihinin ve koşullarının incelenmesine bir ömür veren Marx'ın "Hiç değilse Avrupa'da, İngiltere'nin barışçı ve yasal yollarla kacınılmaz toplumsal devrimin tümüyle etkilenebileceği biricik ülke olacağı sonucuna" vardığını belirten Engels, hemen ardından da, Marx'ın, "İngiliz egemen sınıflarının, 'köle yanlısı bir isyan' olmaksızın boyun eğeceklerini pek ummadığını da sözlerine eklemeyi kuşku yok ki hiç unutmadı"ğını belirtmiştir.[10] Ama Lenin bu görüşün emperyalist dönemde İngiltere gibi ülkelerde artık geçerliğinin kalmadığını belirtmiştir.[11] Öte yandan Marx, "işçilerin barışçıl yollarla amaçlarına ulaşabilecekleri ülkelerin varlığını yadsımadıklarını"[12] söylerken Lenin de, barışçıl geçişi hiçbir zaman yadsımış değildi. Şubat Devriminden sonra Rusya'nın dünyanın en demokratik ülkesi olması, burjuva iktidarı yanında bir de işçi-köylü sovyet iktidarının varlığı, Lenin'de sosyalizme geçişin barışçıl olabileceği kanısını uyandırmıştı. Ne var ki, burjuvazinin Temmuzdan başlayarak zora, silaha başvurması, ba-

[10] Karl Marx, *Kapital* Birinci cilt Friedrich Engels, "İngilizce Baskıya Önsöz", Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 39.

[11] V. İ. Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1976, s. 46.

[12] Karl Marx, "La Haye Kongresi Üzerine", *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*, Sol Yayınları, Ankara 1979, s. 103.

rışçıl olanağı ortadan kaldırmıştır. Aslında proletarya, "bilinç ve örgütlenme düzeyinin yetersizliğinden ötürü, iktidarı burjuvaziye"[13] Şubat Devrimiyle adeta kendi elleriyle terketmemiş olsaydı, bir burjuva demokratik halk devrimiyle gelişen hareket barışçıl yolla sosyalist devrime geçiş çok daha kolay olurdu.

Demek oluyor ki, devrimin silahlı ya da barışçıl yollarla gerçekleştirilmesi, iç ve dış koşullara doğrudan bağıntılıdır. Örneğin 21 Mart 1919'da Macaristan'da gerçekleştirilen sosyalist devrim barışçıldı. Ülkede devrimci hareket iyice gelişmiş, yığınların devrimci hareketi karşısında direnemeyen burjuvazi, iktidarı sağ sosyal-demokratlara devretmişti. Komünist Partisi, liderleri tutuklu bulunmalarına karşın, yığınsal bir desteğe sahiptir ve etkinliği giderek artıyordu. Bu nedenle sosyal-demokrat tabanın zorlanmasıyla komünistlerle bir ittifak kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmişti. Sosyal-demokrat liderler komünistlerle ortak bir hükümet kurma çağrısında bulundular. Yapılan görüşmelerde bir sovyet hükümetinin kurulması, Kızıl Ordu ve Halk Milisi oluşturulması, büyük toprak mülkiyetine elkonulması, sanayiin ulusallaştırılması, Sovyetler Birliği ile ittifak gibi, komünist lerin öne sürdükleri koşullar kabul edildi. Anlaşma sonucu iki parti birleşerek Macaristan Sosyalist Partisi adını aldı.

Macaristan Sovyet hükümeti bu program çerçevesinde harekete geçti. Sanayi kuruluşları, ulaştırma, bankalar ve dış ticaret ulusallaştırıldı. Ücretler artırıldı, 8 saatlik işgünü kabul edildi. 600 dönümden fazla topraklara elkonuldu. Ama yoksul köylülerin toprağın kendilerine verilmesini beklediği burada, toprağın, yerel tarım kooperatiflerine ve devlet çiftliklerine devredilmesi kararlaştırıldı. Bu, önemli yanılgıydı, çünkü iktidarın sürekliliğini sağlayacak olan işçi-köylü bağlaşıklığının kurulmasını engellemişti. Öte yandan parti içersindeki reformcu unsurların bozguncu tutumları iktidarı zayıflatıyordu. Sağ sosyal-demokratların ihaneti, emperyalist güçlerin müdahale ve destekleri, içerde karşı-devrimi güçlendirdi ve Ağustos 1919'da 133 günlük sovyet iktidarı devrildi.

[13] V. İ. Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, Sol Yayınları, Ankara 1979, s. 10.

BÜYÜK Ekim Devriminin eşiğine gelindiğinde sosyalizmin teorik bilgisinden başka, sosyalizmin nasıl uygulanacağı, nasıl kurulacağı yolunda hiçbir deneyim yoktu. Paris Komünü 70 günlük bir deneyimle işçi sınıfının iktidarının ilk örneğini vermişti, ama Komün olayında egemen olanlar marksistlerin dışındaki çeşitli sol akımların temsilcileri olmuştu. Marx, F. Domela-Menwenhuis'e yazdığı 22 Şubat 1881 tarihli mektupta Paris Komününün "müstesna koşullar altında" yalnızca bir kentin "ayaklanması" olduğunu ve Komünün çoğunluğunun hiçbir şekilde "sosyalist" olmadığını yazmıştır.[14] Ancak, Rusya'da, onbeş yıllık çok çetin savaşımlardan geçerek çelikleşen bir parti ve 1905 devriminin yenilgisini tatmış bir proletarya ve emekçi yığınlar vardı. Bir başka önemli olgu da, 1905 devrimi koşullarında oluşturulan *sovyetler* adında, dünyada ilk kez gerçekleşmiş olan bir örgütlenme biçiminin varlığıydı.

Sosyalizmin gerçek anlamda yaşama geçirilmesi Ekim Devrimi ile oluyordu. O denli ki bu yepyeni uygulamanın pratiğe uygulanması başarısı ya da başarısızlığı, genelinde bir dünya görüşü olarak kapitalizm karşısında sosyalizmin başarısı ya da başarısızlığı olarak değerlendirilecekti. Rusya gibi Avrupa'nın en geri bir ülkesi yerine Fransa, İngiltere gibi kapitalizmin en gelişmiş olduğu bir ülkesinde gerçekleşmiş olsaydı, kuşkusuz maddi koşullarının elverişliliği nedeniyle, devrimin başarısı daha hızlı ve güvenceli olabilecekti. Lenin, bir ülke ne denli geri ise kapitalist ilişkilerden sosyalist ilişkilere geçişin o denli zor olacağını vurgulamıştı.[15] Ne var ki ekonomik bir sorun olan sosyalist ilişkilere geçiş ile siyasal bir sorun olan sosyalist devrime geçiş ayrı şeylerdir ve koşulları çok farklıdır. İlki gelişmiş bir ekonomik bir temel, ikincisi ise gelişkin bir siyasal savaşımı gerektirir. Örneğin bugün sosyalist ilişkilere geçiş yönünden en olgun ülke, üretim araçlarının özel mülkiyeti ile üretimin toplumsal niteliği arasındaki çelişkilerin en yoğun olduğu ülke, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin ayak bağı olduğu ülke ve bunlara karşın teknolojik yönden en önde bulunan ülke ABD'dir. Oysa bugün tekelci kapitalizmin en

[14] K. Marx, F. Engels, *Selected Correspondence*, s. 338.
[15] V. İ. Lenin, *Collected Works*, Vol. 27, s. 59.

güçlü temsilcisi, uluslararası gericiliğin bekçisi durumunda bulunan ABD, siyasal yönden en geri ülke, sosyalist devrim koşullarına en uzak olan ülkedir. Oysa günümüzde kapitalizm-öncesi üretim ilişkilerini yaşayan bir ülke bile, sosyalist devrimin koşullarına yaklaşabilmektedir. Bu olgu yukarda değinildiği gibi emperyalizmin getirdiği yeni bir durumdur. Lenin'in emperyalizm kuramının canalıcı noktası buradadır. Ekim Devrimi bu kuramın doğruluğunu pratikte doğrulamıştır.

Sosyalist devrim hangi maddi koşullarda gerçekleşirse gerçekleşsin, devrimin birincil sorunu olan iktidar sorunu çözümlendikten sonra, sosyalist toplumun maddî temellerini oluşturacak, kapitalizmden daha ilerde bir üretim biçimini yaratacak olan gelişkin bir teknoloji ve yüksek düzeyde bir emek verimliliği ve işbölümü gerçekleştirmek zorundadır. Bu gerçekleştirilmeyecek olursa, sosyalist devrim, karşı-devrimci bir dalga ile kısa sürede silinip süpürülebilir. O nedenle Lenin, komünizm eşittir elektriklenme diyordu. Devrimin hemen ilk gününden başlayan bir ağır sanayi seferberliğine girişildi. Gerçekten de Ekim Devriminden sonra sosyalist toplumun maddî koşulları hazırlanmamış, sosyalist ilişkilere geçilmemiş olsaydı, devrimden hemen sonra patlak veren iç savaşın ağır yükü kaldırılamaz, ülkeyi çekirge gibi istila eden nazi sürüleri temizlenemez, emperyalizmin sürekli tehdidi karşısında bugün dünyanın en güçlü ülkelerinden biri olarak ayakta duramaz ve tek ülkede gerçekleşen sosyalizm dünyanın üçte-birini kucaklayan büyük bir sosyalist ülkeler sistemine dönüşemezdi.

Ekim Devriminin önünde yaşanılmış kalıcı bir deneyim yoktu dedik. Öte yandan, sosyalist devrimlerin nasıl yapılacağı konusunda kitaplar da somut bir şeyler yazmıyordu. Kaldı ki bu konuda Marx ve Engels'in söyledikleri de 19. yüzyılın Avrupası koşullarında, gelişmiş sanayi ülkeleri için söylenmiş şeylerdi. Oysa 20. yüzyıl, kapitalizmin son evresini, emperyalist evreyi getirmişti. Dolayısıyla bu yüzyıl, sosyalist devrimler yüzyılı da demekti. Rusya'daki koşullar sosyalist bir devrimin kaçınılmazlığını gösteriyordu. Elde eylem kılavuzu olarak marksizmin bilimi ve yığınların deneyimi vardı. Yığınlar kendi deneyimleri ile sosyalizmi kura-

caklardı. Devrimin önderi Lenin bu gerçekliği çok iyi kavramıştı. Beri yandan Rusya'daki sosyalist devrimin kitaplara uymadığını savunan, "katıksız" bir devrimin gerçekleşebilmesinin koşullarını bekleyen pek çok "marksist", Lenin'in ve devrimin karşısına dikilmişlerdi. Lenin "katıksız" bir devrimin olmasını bekleyenlere böyle bir devrimi *hiçbir zaman* göremeyeceklerini anımsatıyor, bunlarla, devrimin ne olduğunu kavramayan devrim gevezeleri olarak alay ediyordu.

Mujikler ülkesinde proletarya devriminin bayrağı dalgalanmaya başlayınca, pek çok "marksist" şaşkına dönmüştü. Devrimin heyecanına kendisini kaptıranlar devrimin ateşini Rusya'dan Avrupa'ya, ordan da bütün dünyaya taşımak düşlerini görmeye başladılar. Mujiklikten yeni çıkmış Rus proletaryası devrim yapar da, pek çok deneyimden geçmiş, gelişkin Avrupa proletaryası neden devrim yapamazdı? Devrimin ihraç edilemeyeceği gerçeğini göremeyen "sollar", Lenin'in "tek ülkede sosyalizm" ilkesine, enternasyonalizmle bağdaşmadığı gerekçesiyle karşı çıkıyorlardı. Tarih Lenin'i doğruladı ve böylelerinin devrime ihanete kadar saptıklarına tanık oldu.

Ekim Devrimi ve daha sonraki sosyalist devrimler, her devrimin özgün tarihsel ve toplumsal koşullarda farklı biçimleri olacağını, her devrimin, geleceğin devrimlerine zengin deneyimler aktaracağını, ama önceden basmakalıp devrim modelleri çizilemeyeceğini gösterdi. Lenin, Sosyalist Ekim Devriminin modelini kopya etmeye kalkışanların, devrimlerin kitaplara göre yapılacaklarını söyleyenlerin "darkafalı", "ahmaklar" olduğunu belirtiyor ve şöyle diyordu: "Çok daha geniş nüfusa, çok daha fazla toplumsal koşul farklılıklarına sahip olan Doğu ülkelerindeki daha sonraki devrimlerin, kuşkusuz, Rus devriminin özelliklerinden bile daha büyük özellikler göstereceğini akıllarına bile getirmiyorlar."[16]

Özgün tarihsel ve ulusal koşullarda, sosyalist devrimlerin, farklı süreçlerden geçerek özgün biçimler göstermesi, bu devrimlerin hiçbir ortak özellikleri olmadığı anlamına gelmez. Tersine sosyalist devrimlerin temel ortak özellikleri

[16] V. İ. Lenin. *Marx. Engels. Marksizm*, s. 546.

vardır. Her sosyalist devrim, toplumun kapitalizmden ve kapitalizm-öncesi ekonomik biçimlenişlerden sosyalizme, sosyalist topluma geçişini öngörür. İkinci ortak özelliği, bu geçişin işçi sınıfı önderliğinde ve onu destekleyen proleter olmayan geniş yığınların desteğiyle gerçekleştirilebilmesidir. Üçüncü ortak özellik ise, bunların sonucu olarak iktidarın proleter diktatörlüğü (buna proleter demokrasisi de diyebiliriz) biçiminde olması ve işçi sınıfı diktatörlüğünün kurulması koşuludur.

Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, Rusya'nın aşağıda özetleyeceğimiz tarihsel koşullarında, bir burjuva demokratik halk devriminin gelişmesiyle gerçekleşmiştir.

Bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde sosyalist devrim genel olarak ulusal kurtuluş hareketlerinin sonucu olarak gerçekleşmektedir. Vietnam devriminde olduğu gibi.

Daha gelişkin ülkelerde sosyalist devrim, burjuva demokratik devrimin temel sorunlarını kendi gelişme süreci içersinde çözüme ulaştırır.

Faşist diktatörlüklerin egemen olduğu koşullarda, sosyalist devrim, ulus ölçeğinde yaygın bir anti-faşist demokratik hareket niteliğinde gelişebilir. Ancak burada, bir anti-faşist savaşımın önderliğini işçi sınıfının yapması, faşizmin yıkılıp demokrasi ortamının yaratılmasıyla birlikte sosyalizme geçecek koşulların yaratılması gerekir. Bulgaristan bunun örneğini vermiştir. Bulgar halkının emperyalizme ve emperyalizm tarafından yaratılan, desteklenen kendi burjuvazisine karşı geleneksel savaşımı, ülkede Komünist Partisi ve Çiftçi Birliği gibi partilerin geniş yığın desteğini sağlamış bulunuyordu. Çarın devrilmesi ile de en büyük koruyucusunu yitiren Bulgar gerici güçleri, Ekim Devriminin ülke içindeki yankılarından çok korkmuştu. Gelecek bir devrimi önlemek umuduyla burjuvazi, Almanya ve öteki ülkelerdeki sosyal-demokratların tarihsel görevini, devrimi önleme görevini, Bulgar sosyal-demokrasisine vermek zorunda kaldı. Stamboliski'nin hükümeti 1919 yılında iktidara geldi. Ama Stamboliski'nin Çiftçi Hükümeti, yalpalamalarına karşın burjuvazinin bazı temel çıkarlarına da ilişmek zorunda kalmıştı. Bu sırada işçiler ve yoksul köylüler Komünist Partisi arkasında kenetlenirken, geniş köylü yığınları

da Çiftçi Birliği arkasında kenetleniyordu. 29 Mart 1920'de yapılan seçimlerde sosyal-demokratlar da dahil, burjuva partileri bir milyon oyun 300 binini alabilmişler, 22 Nisan 1923'teki seçimlerde ise toplam oyları, 272 bine düşmüştü. Buna karşılık Çiftçi Birliği oylarını 347 binden 557 bine, Komünist Partisi ise 182 binden 220 bine çıkarmıştı. Burjuva partilerin ve sosyal-demokratların oyları yüzde 38'den yüzde 26'ya düşerken, Çiftçi ve Komünistlerin oyları yüzde 62'den yüzde 74'e çıkmıştı.[17] Artık seçim yolu ile iktidar olma umudunu yitirmiş olan burjuvazi, Bulgaristan'da bulunan 10 bin Vrangelci Rusla, Makedonyalı örgütleri, eski subayları harekete geçirecekti. Dışardan da İngiliz, İtalyan ve Fransızların desteğini sağlamış bulunuyordu. Öte yandan Stamboliski de, 1923 seçimlerinde gösterdiği başarıya güvenerek, burjuva partilerini tam bir yenilgiye uğrattığına inanıyor ve sıranın, bir Sovyet yönetimi kurmasından korktuğu Komünist Partisine geldiğini sanıyordu. Komünistlere karşı adeta bir savaş açmıştı. Burjuvazi için bu son derece elverişli bir durumdu. Haziran 1923'te bankerler, vurguncular, eski generaller ve silik profesörlerden oluşan bir çete, askerî bir darbe ile seçimle iktidara gelmiş Stamboliski'nin legal hükümetini devirdi. Komünist Partisi de darbe karşısında pasif kalarak Dimitrov'un deyişiyle tarihsel bir yanılgıya düşmüş oluyordu. Kurulan askerî diktatörlük ile, 245 kişilik parlamentoda ancak 30 temsilcisi bulunan burjuva partilerin ve sosyal-demokratların temsil ettiği Tsankov'un kanlı hükümeti başa geçirildi. Pek çok bakan, milletvekili, sendika lideri ve militan öldürüldü, emekçi halk, yığınlar halinde zindanlara atıldı, onbinlerce insan başka ülkelere, dağlara, ormanlara sığındı.

Beş ay süren kanlı sürek avından sonra Tsankov hükümeti, kanlı faşizmine demokrasi gömleği giydirmek için seçimlerin yapılmasında bir sakınca görmedi. Korkunç bir terör, şiddet ve düzenbazlıkla yapılan seçimlerde tek liste ile seçimlere giren işçi-köylü adayları (burada hemen anımsatalım, bu koşullarda bile, devrimciler seçimleri boykot gibi bir davranışa girmemişlerdi) 900 bin oyun 300 binden fazlasını alınca, devrimci hareketin daha bastırılamamış oldu-

[17] Georgi Dimitrov, *Selected Works*, Vol. 1, s. 218.

ğunu Tsankov şaşkınlıkla gördü. Bunun üzerine hükümet "Devleti Koruma Yasası" adı altında bir yasa yürürlüğe koyarak, bütün ilerici sendikaları, demokratik örgütleri yasadışı ilân etti.[18]

Bütün bunlara karşın, Bulgar halkı, faşizme boyun eğmek şöyle dursun, giderek daha da güçlenen Komünist-Çiftçi Partisi önderliğinde çok geniş bir anti-faşist cephe oluşturdu ve yirmi beş yıldan fazla süren bir savaşımdan sonra sosyalist devrimini gerçekleştirdi.

Gelişmiş emperyalist ülkelerde sosyalist devrimlerin çok daha farklı yollar izleyeceği kuşkusuzdur. Ancak bu tür ülkelerde, bütün ulus ölçeğinde geniş bir anti-emperyalist, anti-tekelci hareketin yaygınlaşması sonucunda sosyalist devrimin gerçekleşebileceği söylenebilir.

Çağımız koşullarında, sosyalist devrimler, kaçınılmaz olarak emekçi halkın demokratik savaşımı ile sıkı bir bağ içersindedir. Bu savaşım yoğunluk kazandıkça demokratik değişiklikler de gerçekleşecektir. Demokratik istemlerin gerçek temelleri ise ancak kapitalizmden sosyalizme geçişle yaratılabilir. O nedenle, çağdaş koşullar altında, her demokratik hareket, sosyalist devrim hareketlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Öyle olunca, ittifaklar politikası sosyalist devrimlerde bugün dünden daha çok önem kazanmış bulunmaktadır. Bu politikanın doğru bir yönde gelişmesi işçi sınıfını küçümseyip öteki sınıfları ön plana alan sağ oportünizmle, öteki emekçi ve ezilen sınıfları görmezlikten gelip bir tek işçi sınıfını gören sol oportünizme karşı kararlı bir savaşımın sürdürülmesine ve işçi sınıfının öncülüğünün bir an olsun gözardı edilmemesine bağlıdır.

IV

Bu genel teorik yaklaşımlardan sonra, şimdi Büyük Ekim Devriminin geliştiği tarihsel sürecin bir özetini yapmanın yeridir.

Ekim Devrimi bir anlamda daha önce gerçekleşmiş bulunan 1905 ve 1917 Şubat burjuva devrimlerinin bir devamıdır. O nedenle bu devrimlerin ekonomik ve siyasal geçmişine gözatmakla işe başlamak gerekiyor.

[18] Georgi Dimitrov, *agy.* s. 219.

Rusya kapitalizm evresine en sonra girmiş bir Avrupa ülkesidir. Dolayısıyla Avrupa'da burjuva devrimleri tamamlanırken Rusya, feodalizmin en karanlık dönemini yaşıyordu ve burjuva devrimini ancak 20. yüzyılın başlarında yapabilecekti. Rusya'nın Avrupa'nın en geri ülkesi oluşu, onu Avrupa gericiliğinin de önderi yapmıştı. Ama öte yandan çarlığın bu dillere destan gericiliğidir ki, Rusya'yı aynı zamanda devrimci hareketin merkezi de yapacaktı.

Kırım savaşının yenilgisinden sonradır ki çar, serfliğin yasal olarak ortadan kalkmasına boyun eğmiştir. O nedenle bu tarih (1861), Rusya'da kapitalizmin gelişmesinin başlangıcı sayılır. Bu tarihle 1890 arasında ülkede sanayi işçisi sayısı iki katına (1,5 milyona) çıkmıştır. 1890'dan sonra ise kapitalizmin gelişmesi daha da hız kazanmıştır. Özellikle bu dönemde başlayan yoğun demiryolu yapımı kapitalist gelişmenin temel etkeni olmuştur. Serfliğin resmen ortadan kaldırılmış olmasına karşın, uçsuz bucaksız kırsal alanlarda serflik bu dönemde bile fiilen sürdürülmekte idi. Kent merkezlerinde büyük atılımlar gösteren sanayi yoğunlaşmasına koşut olarak buralarda gelişen bir proletarya yanında, kırsal alan nüfusun büyük bir çoğunluğunu barındırıyordu. 1897 istatistikleri toplam nüfusun altıda-birinin tarımla uğraştığını göstermektedir. Bir başka anlatımla, 1900'ler Rusyası, tarımın egemen olduğu, ekonomik olarak geri bir küçük-burjuvalar ülkesi niteliğini taşıyordu.

Emperyalist döneme girildiğinde, Çarlık Rusyası çelişkilerin düğümlendiği bir ülke konumunu almıştı. Emek ile sermaye arasında yoğunlaşan çelişki yanında, gelişmekte olan kapitalizmle varlığını önemli ölçüde sürdüren feodal çelişkiler, oldukça gelişmiş sanayi bölgelerine karşılık, son derece geri bölgeler arasındaki çelişkiler ve bunların üstünde de çarlık monarşisinin akılalmaz siyasal, kültürel ve ulusal baskıları, ülkeyi yığınsal sınıf savaşımlarının içine itmiş bulunuyordu.

Öte yandan daha 18. yüzyıldan başlayan köylü ayaklanmaları, 19. yüzyılın başlarında iyice yeğinleşmiş, bu yüzyılın ilk yarısında (1825) dekabristler hareketi ile çarlığın varlığına yönelmişti. Gelişen devrimci hareketler karşısında çarlık, ancak baskı ve terörle ayakta duracağını sanıyordu. Oy-

sa bu baskılar bir yandan Rus aydınlarının Avrupa'da sürgün yaşamı sürdürmek zorunda kalmaları nedeniyle, Avrupa'nın en yeni düşüncelerini Rusya'ya taşımaya neden oluyor, bir yandan da devrimcileri, çarlığa karşı yürüttükleri savaşımlarında en doğru yöntemleri bulmaya zorluyordu. A. N. Radişçev, A. I. Herzen, N. G. Çernişevski gibi büyük Rus aydın ve düşünürleri, Rusya'daki devrimci geleneği Avrupa'daki en son düşüncelerle birleştirerek (özellikle Herzen ve Çernişevski, ütopik yanlar ağır basmakla birlikte bilimsel sosyalizme oldukça yaklaşmışlardır) yeni kuşaklara aktarabilmişlerdi. Devrimci demokrat aydınların geliştirdiği bu hareket, narodnik (halkçı) hareket olarak biçimlenmişti. Narodnikler, başlangıçta, aydınların köylere gidip köylülerle bütünleşmeleri, onları aydınlatmaları ve çarlığa karşı savaşıma hazırlamaları biçiminde idi. Narodnik hareket işçi sınıfının henüz bir varlık gösteremediği bir dönemde doğmuş ve köylülüğü esas sınıf olarak kabul etmişti. Çarlığın devrilerek yerine bir cumhuriyetin kurulmasını amaçlayan narodnikler, köylüler arasında yürüttükleri çabalardan beklediklerini bulamayınca bireysel teröre yöneldiler ve bu terörü Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesine (1881) kadar götürdüler. Çarın öldürülmesinden sonra narodnik hareket etkinliğini yitirmeye başladı. Ama bu hareket daha sonraki devrimci hareketin hem örgütsel yönden, hem de kadro yönünden önemli bir tabanı olmuştu. Örneğin Rusya'da marksizmi ilk yayanlar, klasikleri Rusçaya kazandıranlar Plehanov, Zasuliç, Akselrod gibi eski narodniklerdi. Bu grubun 1883'te Cenevre'de kurduğu *Emeğin Kurtuluşu,* marksizmin bayrağını Rusya'da yükselten ilk örgüt oldu. Narodnizmin etkinliğinin azaltılması sağlam bir ideolojik savaşımla olanaklıydı. Plehanov, bu görüşlere karşı sağlam bir marksist tutumla karşı koymuştu. O nedenle *Emeğin Kurtuluşu,* Rus sosyal-demokrat hareketin teorik temellerini atan ve işçi sınıfı siyasal hareketinin tabanını oluşturan ilk marksist hareket olarak değerlendirilir.

Lenin, narodnik hareketin en yoğun olduğu bir sırada, Marx'ın "Rusya'daki bugünkü durum, daha uzun bir süre böyle devam edemez   fırtınalı bir toplumsal devrim yakındır"[19] dediği bir sırada (1870), doğdu ve böyle bir ortamda

yetişti. Her ne kadar Lenin'in yetişme döneminde (1880-lerde) Plehanov'un öncülüğünde başlayan marksist hareket Rusya'da oldukça yaygınlık kazanmış bulunuyorduysa da, hareket, marksizmi toplumsal pratiğe yaratıcı bir biçimde uygulamak yerine, marksist öğretinin yaygınlaştırılmasını amaçlamıştı. Yeri gelmişken değinmek gerekir ki, marksizm, Rusya'da daha 1860'larda, *Kapital*'in yayınlanmasından hemen sonra, aydınlar arasında tartışılmaktaydı. Marx, *Kapital*'in Almanca ikinci baskısında yazdığı Önsöz'de, "1872 baharında *Das Kapital*'in mükemmel bir Rusça baskısı çıktı" diye yazıyor ve Rus düşünürlerinin, kendisini, Avrupalılara örnek olabilecek bir çarpıcılık ve yalınlıkla anladıklarını belirtiyordu.[20]

1880'ler, marksizmin yaygınlaştığı dönem olmuştu, ama marksizmin Rusya'nın özgün koşullarında yaratıcı bir biçimde yorumlanması gerekiyordu. Lenin, bu anlayışla hareket ederek, *leninizmin*, yani emperyalist dönemin marksizminin yaratıcısı olmuştur.

Lenin, Rusya'da çarlığın devrilmesinin esas amaç olduğunu belirterek, devrimci mücadelenin bütün ağırlığıyla o yöne doğrultulması gerektiğini ve çarlığın devrilmesiyle yalnızca Rus emekçi sınıflarının değil, gericiliğin Avrupa'daki bu kalesinin yalıtılmasıyla, Avrupa emekçi sınıflarının da kurtuluşlarının yolunun açılacağını vurgulamıştır. Rusya'nın ekonomik yapısını, dünya kapitalizminin gelişme çizgisiyle karşılaştırdığı temel yapıtı *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*[21] (1896-99) ile Lenin, kentle kır arasında giderek büyüyen zıtlığı göstermiş ve toplumun sınıf yapısındaki değişmeleri derinlemesine tahlil etmiştir. Çarlığın devrilmesiyle, yerine demokratik bir cumhuriyetin kurulması, tarım devriminin tamamlanarak, köylülüğün toprak beylerinin boyunduruğundan kurtulması, Rusya'daki her türlü ortaçağın kapitalizm-öncesi ilişkilerinin yokedilmesi ve Rusya'daki çeşitli ulusların her türlü ulusal baskılardan arındırılmasını kucaklayan *demokratik bir devrimin* yapılmasını savunmuştur. Adı geçen yapıtında Lenin, gerek burjuva demokratik

[19] Marx, Engels, *Correspondence*, s. 220.
[20] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 25.
[21] V. İ. Lenin, *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*, Sol Yayınları, Ankara 1976.

devrimde, gerek sosyalist devrimde, proletaryanın gerçek müttefiklerini göstermiştir. Köylülüğün, devrimci savaşımda, ana güç olan proletaryanın yanında son derece önemli bir rolü olduğunu ilk gösteren gene Lenin olmuştur. Lenin, köylülüğün sorunlarının gerçek çözümlerinin burjuva demokratik devrimle çözülemeyeceğini, bu sorunların köklü çözümlerine ancak sosyalist devrimle ulaşacaklarını, bu nedenle de köylülerin büyük bir kesiminin sosyalist devrimden yana olacaklarını göstermiştir.

Ama bu ittifakın sağlanabilmesi için önce Rus proletaryasının siyasal örgütlenmesinin sağlanması gerekiyordu. 1895'te Lenin, o zamana dek marksist çevreler halinde, birbirlerinden kopuk, dağınık örgütçükleri İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Savaşım Birliği adlı bir örgüt çatısı altında topladı. Bu hareket aynı zamanda sosyalizmi işçi sınıfı ile birleştirme hareketi idi ve Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin çekirdeğini oluşturuyordu. İlk kongresini 1898'de yapan Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, kuruluşunu bu kongrede bir bildiri ile ilân etti. Ne var ki sosyal-demokrat hareket henüz Rusya ölçeğinde bütünleşmiş değildi. Bu görev, yurtdışında Lenin'in girişimiyle Emeğin Kurtuluşu grubu ile birlikte yayımlanan ve Rusya'da illegal olarak dağıtılan *Iskra* adlı gazeteye düştü. *Iskra* üzerine düşeni yaptı. Ama *Iskra* etkinliğini artırdıkça, yazıkurulu arasındaki görüş ayrılıkları da belirginleşmeye başladı. Lenin, 1902'de yeni bir partinin ideolojik ve örgütsel ilkelerini formüle eden ünlü *Ne Yapmalı?* adlı yapıtını yayınladı.[22] 1903'te toplanan İkinci Kongrede, *Iskra*'da uç veren bölünme kesinlik kazandı. Bolşevik Partisi bu kongrede program ve örgütüyle kurulmuş bulunuyordu. Bolşevik Partisi artan toplumsal hareketlere öncülük edebilecek güce kısa sürede ulaştı.

1904'te patlak veren Rus-Japon savaşı, çarın hesaplarının tersine, Rusya'yı büyük bir bozguna götürdü. Lenin, bu yenilginin otokrasinin sonunun başlangıcı olduğunu söylüyordu.

Gerçekten de savaş ülkeye büyük bir yıkımı getirmiş, daha da yoksullaşan emekçi yığınlar üzerinde baskı artırılmıştı. 1905 Ocağının 9'una (yeni takvime göre 22 Ocak) ras-

[22] V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı*, Sol Yayınları, Ankara 1979.

layan pazar günü 140 bin kişinin Papaz Gapon'un önderliğinde Kışlık Saray önünde toplanıp çara bir dilekçe verme isteğine, çarın ateş emri ile karşılık vermesi, bin kişinin ölümü, iki bin kişinin yaralanması ile sonuçlanan Kanlı Pazar olayı, bütün ülkeye yayılan direnişlere yolaçtı. Aynı yılın 1 Mayıs gösterileriyle sürdürülen direnişler, ülke ölçeğinde grevlere ve barikat çatışmalarına dönüştü. Kentlerden başlayan hareket kırsal kesime de sıçradı ve köylüler yer yer yığınsal ayaklanmalara giriştiler. Haziran 1905'te ise Karadeniz filosuna ait Potemkin zırhlısındaki askerlerin isyan ederek gemiyi ele geçirmeleri ile, devrim kıvılcımı askerler arasına da sıçramış oluyordu. Potemkin üzerine gönderilen savaş gemileri isyan eden askerlere ateş etmeyi reddediyorlardı. Sonunda Potemkin, kömür ve yiyecek yokluğundan ötürü Romanya kıyılarına sığındı ve yetkililere teslim oldu, ama bu olay son derece önemliydi, çünkü kara ve deniz askerlerinin de işçi köylü yığınlarına katıldıklarını gösteriyordu.

Kabaran devrim dalgası karşısında gözleri korkan burjuvazi, birtakım ödünler ve ufak tefek düzeltmelerle durumu kurtarmak amacıyla Çar'a baskı yapıyorlardı. Çar sonunda, yığınların gözünü boyamak için, "temsilî bir kurumun", Devlet Dumasının toplanması yolunda bakan Buligin'e emir verdiğini açıkladı. *Buligin Duması* adı verilen bu temsilî kurumun *yasama yetkisi* olmayacaktı. Burada, giderek kabaran devrimci hareketi bölmek ve zayıflatmak amacı güdülüyordu. Bolşevikler böyle bir dönemde (devrim dalgasının kabardığı bir dönemde) işlevsiz ve halkı temsil etmeyen bir Duma'nın yığınlarla alay etmekten öteye gitmeyecek olan bir oyun olduğunu sezmişlerdi ve seçimleri boykot ettiler. Nitekim boykot etkinliğini gösterdi ve böylesine bir Duma'nın toplanması önlenmiş oldu.

Partinin Üçüncü Kongresinden iki ay sonra Lenin, Temmuz 1905'te yazdığı *Demokratik Devrimde Sosyal-Demokratların İki Taktiği* adlı yapıtında gündemdeki devrimin burjuva niteliğine değindikten ve bu devrimin demokratik devrimin sınırlarını doğrudan aşacak bir devrim olmadığını belirttikten sonra, devrimin *liderinin* ve *yol gösterici gücünün* proletarya olabileceğini ve olması gerektiğini vurgulamış ve şunları söylemiştir: "Marksizm, proletaryaya, burju-

va devriminden uzak kalmamayı, ona karşı kayıtsız olmamayı, devrimin önderliğinin burjuvazinin eline geçmesine izin vermemeyi, tam tersine, devrimde en etkin rolü oynamayı, tutarlı proletarya demokratçılığı uğruna, devrimin kesin sonuca ulaşması uğruna en kararlı biçimde savaşmayı öğretir."[23]

İşte bu olgudan hareket eden bolşevikler, demokratik devrim sürecini hızlandırmak, proletaryayı ve yoksul köylüleri devrime katmak ve onların öncülüğünü sağlamak için genel grev sloganını attılar. İşçi Temsilcileri Sovyeti adlı örgüt de bu sırada doğdu. Fabrika işçilerinin seçtiği temsilcilerin topluluğu demek olan İşçi Sovyeti, Ekim Devrimiyle gerçekleşen proletarya diktatörlüğü biçiminin ilk taslağı oluyordu. İşçi temsilcileri sovyetlerinin önderliğinde devrimci hareket ülke çapında yaygınlaştırıldı. Çarlık, hareketleri bastırmakta güçlük çekiyordu. Beri yandan da bu kez "yasama yetkisi" olan yeni bir Duma'nın toplanacağını vadediyordu. Yeni Duma'nın seçimleri de genel oyla olmayacaktı. Nüfusun yarısı, kadınlar, iki milyondan fazla işçi oy kullanamayacaktır. Seçim kademeli olacak ve gizli oylama olmayacaktı. Bolşevikler bu kez de Duma'nın Çarın oyunlarını gizleyen bir perde olduğu gerekçesiyle boykot edilmesi görüşündeydiler.

Seçimlerin yapılacağı 1906 yazında Kronştad ve Sveaborg'da denizciler ayaklanmış ve devrim hareket yeni bir kabarma göstermiş olmasına karşın, genelinde bu dönem, devrim dalgasının inişe geçtiği ve Çar'ın gücünün arttığı bir dönemdi. Seçimlerin boykotu, Duma'nın toplanmasını önleyememişti. Lenin bu boykotun "yanlış" olduğunu daha sonra söyleyecekti.[24]

Çar Birinci Dumayı dağıtıp İkinci Duma seçimlerini ilân edince, bolşevikler, soldan gelen direnmelere karşın seçimlere katıldılar. 3 Haziran 1907'de Çar İkinci Duma'yı dağıttığında, atmış beş sosyal-demokrat milletvekili tutuklandı ya da Sibirya'ya sürüldü. Bolşevikler üzerinde büyük baskılar, işkenceler, cezalar uygulandı. Böylece birinci devrim (1905-1907) yenilgiyle sonuçlanmış oluyordu.

[23] V. İ. Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokratların İki Taktiği*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 53.

[24] V. İ. Lenin, *Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, Sol Yayınları, Ankara 1979, s. 27.

LENİN'in devrimin ilk aşamasının *demokratik devrim* olduğunu öne sürmesine karşı çıkan sosyalist-devrimciler, demokratik devrim aşamasını yadsıyorlar, 1905 devriminin sosyalist devrim olması gerektiğini savunuyorlardı. Bu yüzden Lenin, bu oportünist kanada karşı sert polemikler yürütmek zorunda kalmıştı. Lenin kapitalizmin emperyalist aşamaya girmesiyle birlikte, burjuvazinin devrimci niteliğini yitirdiğini, devrimlerin başını proletarya ve onun yakın müttefiki olan köylülerin çektiğini saptamıştı. Nitekim 1905-1907 devrimi bu ortamda ve bu niteliği ile ortaya çıkmıştı. Toplumsal-ekonomik içeriği ile burjuva demokratik niteliğinde olduğu halde, proletaryanın önderliğinde, proleter savaşımı yöntemiyle yürütülmüştü. Çarlığın kan ve zulümle bastırdığı bu devrim, proletaryaya gelecekteki mücadelesi için zengin deneyimler kazandırmış, ve işçi sınıfı ilk kez siyasal grevi sınıf mücadelesine yeni ve etkili bir silah olarak bu devrimle vermişti. Lenin bu devrimi 1917 Şubat burjuva demokratik devrimin ve Ekim sosyalist devriminin bir genel provası olarak değerlendirmiş ve bu devrimi 1917 devrimlerinin kaçınılmaz öncülü saymıştır. Şunları söylemişti Lenin: "Eğer 1905'in 'genel provası' olmasaydı 1917 Ekim devriminin zaferi mümkün olmazdı."[25]

Yirminci yüzyılın hemen başında burjuva devrimi kaçınılmaz hale geldi: Rusya, hızlı bir kapitalistleşme süreci içine girmiş bulunuyordu. Kapitalizmin Batıda gelişmesi, yüzyıllar almıştı. Oysa Rusya'ya gelişmiş, deneyimden geçmiş, erginleşmiş haliyle, girmişti. Makine üretimi, demiryolları, bankalar, kredi kurumları gibi unsurların gelişmesini beklemeden olduğu gibi ülkeye aktarılmıştı. Yabancı tekeller kolayca geniş ölçekli makine üretimini ülke içine sokmuş bulunuyordu. Bu nedenlerle hızlı bir sermaye yoğunlaşması ve tekelleşme gerçekleşmişti. Sanayi proletaryasının yoğunlaşması da çok hızlı artmıştı. 1905 Devrimi öncesi bunların sayısı üç milyona ulaşmıştı. Bu sayının yarısından fazlası 800 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelerde toplanmıştı. Öte yandan 19. yüzyılın sonunda 125 milyonluk nüfusun 97 milyonunu köylülük oluşturuyordu. Köylülük kapitalizmden çok, kapitalizm-öncesi ilişkilerin, feodal baskı ve sınırla-

[25] V. İ. Lenin, *agy*, s. 16.

maların etkisi altında bulunuyordu. Giderek etkinliğini artıran kapitalist meta ilişkileri de, köylüleri, birincisi kadar olmasa da, yıkıma götürüyordu. Bu koşullarda Lenin, demokratik burjuva içerikli bir devrimin kaçınılmazlığını görmüştü. Ancak bu burjuva devrimin başını kim çekecekti? Burjuvazi mi, proletarya mı? Bu sorunun yanıtı gelecekteki devrimleri de etkileyecek nitelikte idi. Menşevikler burjuvazinin ancak burjuva devrimin başını çekebileceğini söylerken, Lenin'in başını çektiği bolşevikler, burjuvazinin devrimci niteliğini yitirdiğini, bu nedenle devrimin önderliğini proletaryanın yapması gerektiğini savunuyorlardı. Lenin'in tezini destekleyen önemli bir olgu da Rusya'da proletaryanın burjuvaziden çok önce örgütlenmeye başlaması ve siyasal partinin oluşturması olmuştu. Proletaryanın 1905-1907 döneminde ülke çapında yoğunlaşan demokratik istemler doğrultusundaki grevleri, çarlık otokrasisine karşı direnişleri yüreklendirmiş, toprak beylerine karşı kendiliğinden köylü hareketleri çoğalmıştı. Böylece savaşım iki yönlü bir amaç taşıyordu; otokrasiye ve feodal kalıntılara karşı savaşım ile kapitalist sömürüye karşı savaşım. 1905 devriminde bu iki amaç birleşiyordu. Ancak asıl hedefin çarlık otokrasisinin yıkılması, feodal kalıntılarının temizlenmesi ve demokratik bir cumhuriyet esas alındığı için, bu devrimin (sosyalist-devrimcilerin inandıklarının tersine) sosyalist gelişmeyi değil, kapitalist gelişmeyi hızlandıracağı gerçeğini vurgulamak gerekiyordu. Lenin gerek menşeviklere, gerek kent ve kır küçük burjuvazisinin temsilcisi sosyalist-devrimcilere karşı iki yanlı bir savaş yürütüyordu.

1905 devriminin yenilgisini bu gruplar kendilerine göre yorumluyorlardı. Oysa bu yenilgi, işçi ve köylü ittifakının daha sağlam bir bütünlüğe erişememiş olması, köylülüğün örgütlenme düzeyinin düşük olması, büyük bir çoğunluğuyla köylülükten gelen ordunun devrimden yana tam olarak kazanılmamış olması, partinin bölünmüş, işçi sınıfı saflarında gerekli birliğin sağlanmamış olması, işçi sınıfının geri kesimlerinin devrimci harekete yavaş ve geç katılması, ve bunlara ek olarak da çarlığın Batı Avrupa burjuvazisi tarafından malî ve siyasal destek görmesi idi. Nitekim köylülükle işçi sınıfı arasında sağlam bir birliğin kurulması için ara-

dan on iki yıl geçmesi gerekti ve 1917 Şubat burjuva devrimi böyle gerçekleştirilecekti.

Rusya'daki 1905 Devrimci deneyiminden ve Avrupa işçi sınıfının savaşım deneyiminden Lenin, artık burjuva demokratik içerikli de olsa, devrimlerde burjuvazinin önderliğinin beklenemeyeceğini, burjuvazinin ileri bir rol oynamak özelliğini yitirdiğini, burjuva demokratik devrimin önderliğinin işçi sınıfı ile köylülüğün ittifakı ile gerçekleştirileceği sonucunu çıkarmıştı. Böylece sözcüğün gerçek anlamıyla bu devrimlerin burjuva demokratik devrim olmadığını söylüyor ve bu devrimin proletaryanın ve köylülüğün devrimci-demokratik diktatörlüğü olacağını savunuyordu. Yukarıda sözü edilen *İki Taktik* adlı yapıtında bu konuyu çok yalın ve çarpıcı bir biçimde işleyen Lenin, sosyalist devrim sırasında ise hegemonyanın kır yoksulları ve kent ve köylerin sömürülen yığınları ile ittifakı içindeki proletaryanın eline geçeceğini belirtmişti. "Demokratik devrimden hemen sosyalist devrime geçmeye başlayacağız. Kesintisiz devrimi savunuyoruz. Yarı yolda durmayacağız"[26] diyen Lenin, burjuva devrimini uzun bir kapitalizm döneminin izleyeceği yolundaki eski sosyal-demokrat dogmayı çürütmüştü. Lenin, emperyalist dönemde demokratik görevlerle sosyalist görevler arasında kesin sınırlar bulunmadığını, ikisinin içiçe olduğunu gösterdi ve bu koşullar altında, proletaryanın halkın orta kesimleriyle ittifakının demokrasi ve sosyalizm için savaşımda özel bir önem kazandığını saptadı. Hemen anımsatmak gerekir ki Lenin, bu orta kesim içersinde liberal burjuvaziyi de düşünmüştür. Liberal burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki ittifaktaki çelişkili durumu kavramayan menşevikler, devrimin önce büyük burjuvazi tarafından gerçekleştirilmesi ve anayasal krallık temeline dayalı bir yönetimle belli özgürlükler getirmeleri gerektiği ve daha sonra bunun yerine küçük burjuva nitelikte demokratik cumhuriyetin konması ve kapitalizm en yüksek aşamasına ulaştıktan sonra toplumun büyük çoğunluğunu oluşturacak olan proletaryanın doğrudan sosyalizme geçeceği sorununun gündeme geleceğini savunuyorlardı. Öte yandan Trotsky ise, "sürekli devrim" tezinden hareket ederek, çarlık otokrasisinin devrilmesinden

[26] V. İ. Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal-Demokrasinin İki Taktiği.*

sonra hemen proletarya diktatörlüğünün kurulması gerektiğini, köylülerin kendi partilerini bile kuramadıklarını, bu nedenle bunlarla ittifakın olanaksız olduğunu öne sürüyordu. Trotsky de böylece hem devrimin demokratik aşamasını, hem de köylülüğün devrimci görevini yadsımış oluyordu. Lenin bunlara yanıt olarak "Her kim sosyalizme siyasal demokrasisi dışında başka bir yoldan ulaşmak istiyorsa, gerek ekonomik anlamda gerekse siyasal anlamda eninde sonunda saçma ve gerici vargılara ulaşacağı kaçınılmazdır" diyordu. Böylece Lenin siyasal demokrasinin içeriğini burjuva demokratik devrimde buluyor, bu devrimin sosyalist devrime geçişinin güvencesini de proletaryanın sınıf bilincinde, onun örgütlenmesinde ve öteki sınıflarla kuracağı ittifakta görüyordu. Lenin'in burjuva demokrasisinin sosyalist bir devrime dönüşmesine ilişkin tezi, 20. yüzyılın başlarında biçimlenmeye başlayan yeni tarihsel koşullarda sürdürülen sınıf mücadelesinin teorisinde ve pratiğinde yeni bir kavramdı. Lenin, burjuva devrimini burjuvalar yapar, sosyalist devrimi proletarya, diyerek proletaryanın amacının sosaylist devrim olduğunu ve dolayısıyla burjuva devrimine proletaryanın katılmaması gerektiğini öne sürenlere demokratik devrimin proletarya açısından önemini şöyle vurgulamaktadır: "Unutmamanız gerekir ki, bugün sosyalizmi tam bir siyasal özgürlük ve demokratik cumhuriyetten daha yakına getirecek bir başka yol ne vardır ne de olabilir."[27] Nitekim bu görüşü daha sonraki tarihsel gelişmeler de doğrulamıştı. 1917 Şubat Devrimi otokrasiyi devirmiş ve burjuvazinin iktidarını getirmişti. Bu yeni durumda proletarya hiç duraksamadan yeni bir mücadele aşamasına sıçramış ve iktidarın ele geçirilmesi, sosyalist evreye geçiş savaşımı gündeme gelmişti.

1905 devriminin yenilgiyle sonuçlanmasından sonra Rusya, Stolipin gericiliği altında göreli bir dinginlik dönemine girmişti. Ama 1912'de devrimci dalga yeniden kabarmaya başladı. 1912'de yapılan dördüncü Duma seçimlerinde bolşevikler işçi temsilcilerinin üçte ikisini aldılar. Aynı sırada kapitalizm paylaşım savaşının hazırlığı içersinde idi. Savaş çığlıkları ikinci enternasyonalin sosyal şovenlerini de militarist tekellerin yanına itmiş bulunuyordu. Savaşın emekçi

[27] V. İ. Lenin, *agy*.

yığınlarına ölüm, açlık ve sefaletten başka bir şey getirmeyeceğini söyleyen komünistler ise vatan hainleri olarak ilân edilmişlerdi. Oysa dört yıl süren savaş, yığınlara benzersiz bir açlık ve kıtlıktan başka bir şey getirmeyecekti.

1917 yılının hemen başlarında yığınsal grevler başgösterdi. Grevler giderek yaygınlaştı. "Kahrolsun çar" sloganları büyük kent merkezlerinin sokaklarını dolduran grevci işçilerle, cepheden kaçan askerlerin ağızlarından düşmüyordu. Grevci işçiler üzerine gönderilen askerler ateş etmeyi reddederek, işçilerden yana geçiyorlardı. Yeni bir devrim fırtınası ülkeyi baştan başa sarmıştı. 1905 devrimindeki işçi sovyeti, şimdi işçi ve asker temsilcileri sovyetlerine dönüşmüş ve bu örgütler devrimin bütün yükünü omuzlamışlardı. Şubat ortalarında grevler ayaklanma halini aldı. Çar hükümetinin bakanları tutuklandı, hapisaneler boşaltıldı. Ancak devrim sırasında bolşeviklerin kimi hapisanelerde, kimi yurt dışında, kimi sürgünde bulundukları için, sovyetlerde menşevikler ve sosyalist devrimciler çoğunlukta idi.

Devrim sonunda *ikili iktidar* ortaya çıkmıştı. Geçici hükümet burjuvazinin elinde idi. İşçi ve köylüleri ise işçi-köylü sovyetleri temsil ediyordu. Devrimi, işçiler ve köylüler yapmıştı ama hükümet burjuvaziye teslim edilmişti. Lenin bu çelişkiyi Rusya'nın Avrupa'nın büyük ülkelerinin en küçükburjuva ülkesi olması olgusuna veriyordu: "Koskocaman bir küçük burjuva dalga, her şeyi silip süpürdü ve yalnızca sayısal gücü ile değil, ideolojik olarak da sınıf bilincindeki proletaryayı baskısı altına aldı, yani çok geniş işçi çevrelerini küçük burjuva siyasal görüşü ile aşıladı ve boğdu."[23] O nedenle devrimde proletaryanın etkinliğini artırmak için küçük burjuvazinin etkinliğini azaltmak yolunda ideolojik, siyasal ve örgütsel savaşımın olabildiğince yoğunlaştırılması gerekiyordu. Devrimden sonra legaliteye çıkan parti, örgütlenme gücünü büyük ölçüde artırmıştı, ama parti içersinde devrim konusunda görüş ayrılıkları da su yüzüne çıkmıştı. Bu sorunun çözümü, yurtdışında bulunan Lenin'in dönmesine dek sürdü.

Şubat Devrimi ile birlikte Rusya'da Avrupa'nın hiçbir

[23] V. İ. Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, Sol Yayınları, Ankara 1979, s. 42.

ülkesinde görülmeyen bir özgürlük ve demokrasi havası yaşanmıştı; Çarlık yıkılmış, burjuva devrimi gerçekleşmişti. İktidar burjuva geçici hükümetinin elinde idi ama bunun yanında 1905 devriminin deneyimiyle ortaya çıkan, işçi, köylü ve asker temsilcileri sovyetleri de ayrı bir iktidar olarak işlev yapıyordu. Siyasal demokrasi bütün işlerliği ile ayakta bulunuyordu. Lenin'in aşamalı devrim önerisinin birinci aşaması gerçekleşmiş bulunuyordu. *Nisan Tezleri*'nde, Lenin, Nisan Konferansı ve Partinin 6. Kongresi için hazırlanan dökümanlarda, ikinci aşamanın, sosyalizme geçiş aşamasının strateji ve taktiklerini çizmişti.[29] Lenin burjuva demokratik devrimden sosyalist devrim aşamasına geçiş yolundaki teorisini Şubat Devriminden sonra şöyle ifade etmiştir: "Rusya'daki bugünkü durumun özgün niteliği, ülkenin devriminin birinci aşamasından —ki proletaryanın sınıf bilinci ve örgütlenme düzeyinin yetersizliği nedeniyle iktidarı burjuvazinin ellerine terketmiştir— ikatidarın proletaryanın ve köylülerin en yoksul kesimlerinin ellerine geçmesini sağlayan *ikinci* aşamasına geçiştir."[30]

Lenin, 3 Nisan'da Petrograd'a geldiğinde, kendini karşılayan yığınlara yaptığı konuşmasını "yaşasın sosyalist devrim" diye bitiriyordu. Bu artık sosyalist devrim aşamasına ulaşıldığını vurgulamaktaydı. Ne var ki Lenin, hemen harekete geçilmesini isteyen acelecilere karşı çıkarak, devrim koşullarının olgunlaşmasının beklenmesini istemiştir: "İktidar durumu"na gelmek için, bilinçli işçiler çoğunluğu kazanmalıdır: yığınlar üzerinde hiçbir zor uygulamadığı sürece, iktidara geçmenin başka bir yolu yoktur. Biz blankici, yani iktidarın bir azınlık tarafından alınması yandaşları değiliz. Biz marksist, yani proleter sınıf savaşı yandaşlarıyız; küçükburjuva coşkunluklara karşıyız, sonuna değin şovenizme, sözebeliğine, burjuvazi kuyrukçuluğuna karşıyız biz."[31] Bununla birlikte iktidar hazırlıkları yapılıyordu. Kabul edilen programa göre bütün topraklar ve malikâneler ulusallaştırılacak, bankalar bir tek ulusal banka halinde bütünleştirilecek ve denetimi İşçi Sovyet Vekillerine verilecekti. Üretim

[29] Bkz: V. İ. Lenin, *agy*.
[30] V. İ. Lenin, agy s. 11.
[31] V. İ. Lenin, agy, s. 10.

ve dağıtım denetim altına alınacaktı.

İktidar, kendiliğinden gelişen ve Rusya'nın özel koşullarında işçilerin *aşağıdan yukarıya* oluşturdukları Sovyetlere hemen devredilmeliydi.

Savaşa son verilmeli, barış yapılmalıydı. Geçici hükümetin barış değil savaş istediği anlatılmalı, barışın bolşevikler tarafından getirileceğine yığınlar inandırılmalıydılar. Partinin adı da Komünist Partisi olarak değiştirilmeliydi.

Lenin bu dönemde geçici hükümeti desteklemeyeceklerini ama onlara karşı ayaklanılmaması gerektiğini savunuyordu. Çünkü hükümet gerek sovyetler içersinde, gerekse de yığınlar arasında önemli desteği sağlıyordu. Hükümeti devirme sloganı atan "sol" serüvencilere karşı Lenin, şiddetle karşı çıkıyordu. Parti Şubat Devriminin hemen arkasında 40-45 bin üyeli idi. Nisan'da bu sayı 80 bine ulaştı. Bu sırada yapılan Parti'nin Yedinci Konferansında Lenin "bütün iktidar Sovyetlere" sloganını attı. Ancak Haziran 1917'de yapılan Birinci Bütün Rusya Sovyetleri Kongresinde bolşevikler gene azınlıktaydı. 100 bolşevik delegesine karşılık, menşevik, sosyalist-devrimci ve ötekilerin 700-800 delegesi vardı. Parti özellikle cephede ve cephe gerilerinde askerler arasında sıkı bir örgütlenmeye girişmiş ve askerlerin desteği giderek artmıştı.

Yığınsal gösteriler Temmuz ayından itibaren yoğunlaşmaya başladı. Bolşevik partisi bunalımın henüz olgunlaşmadığı kanısındaydı. Merkezdeki bir ayaklanmayı ordu ve eyaletler desteklemeye hazır değillerdi. Oysa yığınların gösterilerini önlemek olanaksızlaşmıştı. Parti silahlı ayaklanmaya dönüşecek ve karşı devrimin hareketi bastırabilmesine fırsat veren hareketlere karşı bulunuyordu. Ancak hareketler durdurulamıyordu. Bu nedenle Parti, yığınsal gösterileri örgütlü ve barışçıl bir biçimde yönlendirmek için gösterilere katılmak zorunda kaldı. Menşevik ve Sosyalist Devrimcilerin katıldığı geçici koalisyon hükümeti, bolşeviklere karşı açık tavır almışlar, Lenin'in tutuklanması için harekete geçmişler ve pek çok partiliyi tutuklamışlardı. İkili iktidar sona ermiş burjuvazi iktidarda tek güç olarak kalmıştı ve devrimin barışçıl dönemi bitmişti. Parti illegaliteye yeniden geçti. 20 Temmuz-3 Ağustos 1917 tarihlerinde yapılan Parti'nin

6. Kongresi gizli yapılmıştı. Bu sırada Parti'nin üye sayısı 240 bin olmuştu. Partinin 41 tür yayını vardı ve bunlardan 12 tanesi başka dillerde yapılıyordu. Devrimi barışçıl yoldan gerçekleştirmenin hiçbir olanağı kalmamıştı. Artık Parti silahlı ayaklanmaya hazırlanıyordu.

25 Ağustosta Kornilov "anavatanı kurtarmak" için Petrograd'a yürüdü. Karşı devrimi bastırmak için Kerensky Hükümeti bile bolşeviklerden yardım istedi. Kornilov ayaklanması bastırıldı ve Kornilov, Denikin gibi daha sonraki iç savaşın karşı-devrimci generalleri tutuklandı, ama kısa bir süre sonra bunlar serbest bırakıldılar. Bolşevik Partisi artık en güçlü ve her türlü karşı devrimci hareketi bastıracak örgüt haline gelmişti.

Büyük Ekim Devrimi burjuvazinin sunmaya çalıştığı gibi, kimsenin beklemediği, birden bire patlak veren bir hükümet darbesi değildir. Tam tersine, şaşırtıcı bir biçimde, bütün kartların açık oynandığı, herkesin gözlerinin önünde gelişen sınıf savaşımının beklenilen sonucudur. Öyle ki, Komünist Parti Merkez Komitesinin ayaklanma tarihi bile, komitede üye bulunan Kamanev ve Zinovyev tarafından 18 Ekim tarihinde bir menşevik gazetesinde açıklanmıştı. Öte yandan karşı-devrimci güçler devrimi önlemek için Temmuz'dan beri harekete geçmişler, Petrograd ve Moskova'ya askerî birlikler yığmışlardı. Kerensky hükümeti bütün gücü ile bolşevikleri etkisiz hale getirebilmek için Şubat devriminin getirdiği özgürlük ortamını ortadan kaldırmış, çarlık döneminin baskı ve terörünü uygulamaya başlamıştı. Devrimin bütün koşulları olgunlaşmıştı. Bolşevik Partisi harekete geçmenin tam zamanın geldiğine karar verdiği 25 Ekim (7 Kasım) günü, namlularını Kışlık Saraya çeviren Aurora gemisi, Büyük Ekim Devrimini dünyaya top sesleriyle müjdeliyordu. Aynı gece işçi ve askerler Kışlık Saraya saldırdılar ve buraya sığınmış bulunan hükümet üyelerini tutukladılar. Şubat 1918'e gelindiğinde devrim ülkenin her yerinde başarıya ulaşmış bulunuyordu.

V

Şimdi sosyalist devrimin neden bir başka ülkede değil de Rusya'da gerçekleşmiş olduğu sorusunu daha açık olarak

yanıtlayabiliriz.

Lenin, devrimin olabilmesi için önce devrimci durumun doğması gerektiğini söylemektedir. Lenin'e göre devrimci durumun göstergeleri şunlardır: "1° Egemen sınıflar için egemenliklerini değişmez bir biçim altında sürdürme olanaksızlığı; 'doruk' bunalımı, egemen sınıf siyasasında, ve ezilen sınıfların hoşnutsuzluk ve öfkesinin kendine yolaçacağı bir çatlak oluşturan bir bunalımı Devrimin patlaması için, genellikle 'taban'ın eskisi gibi yaşamayı 'istememesi' yetmez, ama 'doruğun artık bunu yapamaması'da gerekir. 2° Ezilen sınıfların sefalet ve sıkıntısının her zamankinden çok kötüleşmesi. 3° 'Barışçıl' dönemlerde kendini ses çıkarmadan soyduran, ama çalkantılı dönemde genel olarak bunalım tarafından olduğu denli, *'doruk'un kendisi tarafından da* bağımsız bir tarihsel eyleme doğru itilen yığınların etkinliğinde yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü artış."[32]

Hemen belirtmek gerekir ki, her devrimci durumun bir devrime yolaçacağı kuralı yoktur. Devrimin olabilmesi için, devrimci durumun yanısıra bu duruma uygun devrimci eylemin de olması gerekir. Birincisine devrimin *nesnel* koşulları, ikincisine devrimin *öznel* koşulları da denilebilir. Birincisi zorunlu ama yeterli koşul değildir, ikinci koşul, yani devrimi yapacak sınıfın o *güce* erişmiş olması da gerekir. O nedenle, Ekim Devriminin *nesnel* koşullarla *öznel* koşulların birbirlerine denk düştüğü Rusya gibi bir ülkede gerçekleşmesi doğaldı.

Çarlık Rusyası "en insanlık dışı ve barbar biçimiyle zulmün, kapitalist ve askeri zulmün, sömürge zulmünün yuvasıydı" ve sermaye çarlık zorbalığı ile kaynaşmış, "Rus milliyetçiliğinin saldırganlığını", "Rus olmayan halklara zulmü" destekliyordu. Stalin'in ifadesiyle "çarlık, emperyalizmin en olumsuz yanlarının kat kat yoğunlaşmasından doğan bir sonuçtu".

Çarlık Rusyası, "Batı emperyalizminin başlıca yedeği idi; bu yalnızca yakıt ve metalurji gibi Rusya'nın ulusal ekonomisinin en önemli kollarını elinde tutan yabancı sermayeye serbest alan olmasından ötürü değildi; aynı zaman-

[32] V. İ. Lenin, *Proleter Devrim ve Dönek Kautsky*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1979, s. 165.

da, çarlığın Batı emperyalistlerinin çıkarları uğruna savaşa sürmek üzere milyonlarca askeri seferber edebilecek durumda olmasından ötürüydü. İngiliz-Fransız kapitalistlerine sınırsız kârlar sağlamak için emperyalist cephelerde kan döken oniki milyonluk Rus ordusunu anımsayınız.

"Sonra çarlık, Doğu Avrupa'da emperyalizmin bekçi köpekliğini yapmakla kalmıyordu, üstelik, Paris, Londra, Berlin ve Brüksel'de, çarlığa yapılan ikrazların yüz milyonlara varan faizlerini halkın sırtından çıkarmakla görevli, emperyalizmin ajanı durumundaydı.

"Ve son olarak, Türkiye, İran, Çin, vb. gibi ülkelerin paylaşılmasında çarlık, Batı emperyalizminin en sadık müttefiki idi. Çarlığın emperyalist savaşa emperyalist ittifakın bir üyesi olarak katıldığını ve Rusya'nın bu savaşın esas öğelerinden biri olduğunu kim bilmez?"[33]

Çarlığın emperyalizmle böylesine bütünleşmiş olması, onu emperyalizmle bir yazgı birliği içine itmişti. O nedenle "çarlığa vurmak isteyen, ister istemez emperyalizme el kaldırıyordu; çarlığa karşı dikilen emperyalizme karşı koyuyordu; çünkü çarlığı yıkmak isteyenin amacı, gerçekten yalnız çarlığa bir darbe indirmek değil de onu yıkmak ise, emperyalizmi de yıkması gerekiyordu. Böylece, çarlığa karşı devrim, emperyalizme karşı devrime yaklaşıyordu ve bu devrimin proletarya devrimi biçimine girmesi zorunluydu."[34]

Devrimin öznel koşullarını da gene Stalin'den aktaralım:

"Rusya'nın devrimci köylüsü gibi önemli bir müttefiki olan dünyanın en devrimci proletaryasının başında bulunduğu büyük halk devrimi, Rusya'da, o sırada doğuyordu. Böyle bir devrimin yarı yolda duramayacağını, başarıya ulaşması halinde, emperyalizme karşı isyan bayrağını kaldırarak ilerleyeceğini tanıtlamanın gereği var mı?

"İşte bunun için, Rusya'nın, emperyalizmin çelişkilerinin düğüm noktası olması gerekiyordu; bu, yalnızca, bu çelişkilerin Rusya'da özellikle rezilce, özellikle dayanılmaz biçimde belirmesinden ötürü değildi; yalnızca, Rusya'nın, Batının malî sermayesini, Doğunun sömürgelerine bağlayan Batı emperyalizminin başlıca desteği olmasından ötürü de

[33] J. Stalin, *Leninizmin İlkeleri*, Sol Yayınları Ankara 1979, s. 12-13.
[34] J. Stalin, *agy*, s. 12-13.

değildi; ama bunlarla birlikte, emperyalizmin çelişkilerini devrimci yoldan çözümlemeye güç yetirecek gerçek gücün yalnız Rusya'da bulunmasından ötürüydü.

"Dolayısıyla, Rusya'daki devrimin bir proleter devrimi olması zorunlu idi ve bu devrimin, gelişmesinin ilk gününden başlayarak, uluslararası bir nitelik alması ve bundan dolayı emperyalizmi ta temelinden sarsması kaçınılmazdı."[35]

Söylenenleri özetleyecek olursak, devrime en gebe ülke, "emperyalizmin bütün çelişkilerinin düğüm noktası" konumundaki Rusya devriminin gerçekleşeceği koşulların tümüne sahipti:

Rus burjuvazisi zayıf, kötü örgütlenmiş ve siyasal deneyimi yoktu. Ekonomik olarak güçsüz, devletin çeşitli işlerinden pay koparmaya çalışan, Çarlığa bağımlı, gerici bir niteliği vardı. Tıpkı Çar gibi savaşı zaferle bitirmek çabasına girmiş, ülkenin bu savaşı kaldıramayacağını kavramamıştı. Büyük toprak sahipliğinin korunmasından yana, yığınlar halinde açlık ve sefalet içersinde kıvranan köylülere karşıydı. Feodal kalıntıların temizlenmesi ve işçi sınıfının gelişmesi kendi çıkarına olduğu halde, bunu kavrayamıyor, onlarla birlikte hareket ediyordu. Öyle ki, Şubat Devrimi ile çar devrilip burjuvazinin kendisi iktidar olduğu halde, bunun farkında bile olmadı, Çarı yeniden getirmek için türlü tertiplere girdi. Bunun sonucu olarak yığınlar burjuvazi ile çar arasında hiçbir ayrım görmüyorlardı. Halkın "ekmek, barış, özgürlük" istemlerine, Geçici Hükümet kulaklarını tıkamıştı. Savaştan bıkmış olan askerler cepheden kaçıyor, proletaryanın savaşımına katılıyorlardı. Burjuvazi artan tepkiler karşısında sosyalist-devrimciler ve menşevikleri de iktidara ortak ederek, yığınların desteğini almak istediyse de, yeni ortaklar da çarlık ve burjuvazinin politikasının izleyicileri olarak, yığınlar arasındaki desteklerini kısa sürede yitirdiler. Halk bütün partileri denemiş, geriye Bolşevik Partisi kalmıştı ve desteğini o noktaya yöneltmişti. Gerçekten de yığınlar bu partiden beklediklerini bulacak, yıllardır özledikleri barış, özgürlük ve toprak sorunu yeni iktidarın çözümlediği ilk sorunlar olacaktı.

Rus işçi sınıfı kısa süre içinde iki büyük devrim dene-

[35] J. Stalin *agy.* s. 13-14.

yimi geçirmiş ve bu devrimlerde yığınlara önderlik edebilecek güce erişmişti. İşçi sınıfının önceki devrimlerde gösterdiği özverili önderliği, yığınların desteğini sağlamıştı. Ve bu önderliktir ki, devrimin temel güvencesi olan işçi-köylü ittifakını sağlam bir biçimde kurmuştu.

Rusya toplam nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan köylülüğün ağırlığını oluşturan yoksul köylüler, işçi sınıfı ile tam bir bağlaşıklığa girmişti. Bu bağlaşıklık, aynı zamanda devrim sırasında orta köylülüğü de etkileyerek, devrimin yanında yeralmasına yolaçtı.

Öte yandan işçi sınıfına siyasal öncülük edebilecek, tarihsel koşulların gerektirdiği esnekliği, kararlılığı gösterebilen ve yığınların istemlerini en iyi biçimde dile getiren ve bunlara en tutarlı çözümler öneren, gelişen hareket içersinde zengin deneyim edinen bolşevik partisi gibi güçlü bir partinin varlığı da devrimin zaferinde belirleyici rol oynam ştır.

Ekim Devrimi uluslararası koşulların elverişli olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir. Kapitalizmin belli başlı ü.keleri iki düşman kampa bölünmüş ve büyük bir savaşa girmişler ve etkin bir biçimde devrimi önleme olanağı bulamamışlardı. Hemen Devrimin ardından Rusya'nın savaştığı Almanya ile Brest-Litovsk anlaşması yapılmıştı. Böylece Almanlar pasifize edilirken, İngiltere ve Fransada Rusya gibi bir müttefikten yoksun kalıyordu. Daha sonra devrimi kırmak için çıkarılan iç savaş da bu nedenlerle başarılı olamamıştı.

Sonal olarak, Rusya gibi coğrafi yönden uçsuz bucaksız bir ülkede, yayılmış bulunan çeşitli milliyetler "halkların hapisanesi" adı verilen Çarlık Rusya'sının şovenizmini kırmak için harekete geçmişler, köylüler ve işçilerin devrimci savaşımlarına katılmışlardı. Buna karşılık çarlık devleti bütün bu hareketleri denetim altına alacak, bastırabilecek olanaklardan yoksun bulunuyor; çok geniş ülkenin her köşesine uzanamıyordu.

ŞEVKİ BAYRAKTAROĞLU
GÜLTEKİN EMRE

BALYA KURŞUN MADENLERİ ÜZERİNDE FRANSIZ EMPERYALİZMİ — BALYA'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE MADENİN DÜNÜ-BUGÜNÜ

GİRİŞ

Madenin ilk olarak hangi tarihte işletilmeye açıldığı kesin olarak bilinmiyor. Ancak, Romalılar devrinde, madenin işletilmekte ve adının "KRİSTİYAN" olduğu ve Balya çevresinde maden ihracatıyla ünlenmiş "PERİHARAKS" adında bir yerin bulunduğu biliniyor.[1] Ayrıca, Fransızlarca yıllarca işletilmiş olan maden galerilerinin dışında çok eski yıllardan kuyu ve galeriler, curuf ve pasalar (maden artıkları) bulunmaktadır. Halk arasındaki söylentilere göre, bunlar Cenevizliler devrinden kalmadır. Bunlardan başka, Truva harabelerinde yapılan kazılarda bulunan çeşitli kurşun eşyaların hammaddesinin, Balya madenlerinden üretilmiş olduğu sanısı gittikçe güçlenmektedir.

BALYA KURŞUN MADENLERİNİN GEÇMİŞİ

Maden hakkında Bursa mahkeme sicilleri arasında raslanan ve 1544 tarihini taşıyan belge, en eski belgedir. "Biga

[1] Bkz: Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Karesi Vilayeti Tarihçesi.*

sancağından Balya'da, hâlıyâ, ihdas olunan maden hususu için, Bursa ve Edremit ve Balıkesir'den yirmi beşer nefer kimesne irsal oluna, deyu ferman olunmuş" ve "veçhî tahar-î-huruf oldur ki, padişah-ı âlempenah hazretleri emrişerifiyle Balya madenlerine harraflar [kazıcılar] tayin" olunmuştur.[2]

1651 yılında Kütahya Eyaleti Mutasarrıfı "Saadetli Mehmet Paşa"nın Balya Kadısına yazdığı mektupta,[3] madenin padişahın öz malı olduğu ve Bali Bey adında birinin Balya'nın İdari Amiri olduğu anlaşılıyor. 1647 yılında padişahca gönderilen bir fermanda, Balya'dan İstanbul'a "1000 kantar" (100 ton) yuvarlak maden istenmektedir.[4] Madenin 100 ton kurşun üretebilecek kapasitede olduğu ve bu kurşunu çıkarıp, işleyecek sayıda işçisi olduğu anlaşılıyor.

Madenin başında oldukça yetkili soylu bir kişi bulunurdu. Madende çalıştırılacak yöredeki kasaba, köy ve kentlerden belli sayıda işçi sağlanırdı. İşçilerin sayısını madeni yöneten kişi saptamaktaydı. Madendeki işçiler "kürekçi" ve "kazıcı" olarak ikiye ayrılırdı.

"Ortaçağın ırgatları, çile çekenleri, yalnız kul taifesi, reayadan ibaret değildi, maden ocaklarında ve angarya şartlarına bağlı olarak çalışan ayrı bir insan tipi daha vardı. Bu madenin civarındaki köylüler, her nevi vergilerden affedilmek şartı ile, maden işlerinde çalışmakla yükümlüdürler. Bunlar reayadan ayırdedilmişlerdi. Aralarında, veyahut başları ile davaları olsa bile, yine yerlerini terketmezlerdi, maden üretiminin geri kalmaması için, bütün işlerine maden amirleri bakardı. Zamanın deyimine göre bunlara "küreci" derlerdi. Çoğunlukla sipahizadeler bu işlerde çalıştırılırdı."[5]

Anadolu ve Rumeli'de maden bulunduğu ,zaman, örnekleri (numuneler) "darphanelerde" inceletilir, cevherden yeteri kadar yararlanılacağı kesinleşince "madenin bulunduğu yere ustalar gönderilir, etrafındaki köylerden küreciler sağ-

[2] Fahri Dalsar, "Maden ve Madencilik Tarihi", *Türk Ekonomisi Dergisi*, Mart-Mayıs 1947, sayı 45-47, s. 114.

[3] Kamil Su, *Balıkesir Madenleri*, İstanbul 1939, Resimli Ay Matbaası, s. 43-44.

[4] Kamil Su, *agy*, s. 45

[5] Hüseyin Avni Sanda, *Reaya ve Köylü*, Habora Yayınları, 1975, İstanbul, s. 59-60.

lanır, bundan başka madenin işletilmesi için, filan köyün kömür, filan köyün odun, filan köyün işçiye erzak vermesi sağlanırdı"[6] ve "sipahinin hükmü altında çalışan reaya tarlasını terkedemediği gibi, maden ocaklarında çalışanlar da, zamanın aynı kanunlarına bağlı olarak iş yerlerini terkedemezlerdi. Her ne sebeple olursa olsun, iş yerlerini terkettiği zaman, zorla eski yerine getirilirdi. Böylece, işten kaçan kimselere şuursuz, akılsız kimseler denirdi."[7]

O günün koşullarında madende çalıştırılacak kişilerin sağlanması, çalıştırılması kendine özgü koşulları da beraberinde getiriyordu. Yasası, çalışma disiplini, yöreyle ilişkiler ve madenin bulunduğu yere ekonomik katkısı, hiçbir zaman yadsınamaz.

1752 yılında madene bir baskın yapılmış ve maden soyulmuştur. Padişaha başvurularak soyguncuların yakalanması istenmektedir.[8] Bu baskın, çevrede, madenin gelirine göz dikmiş kişilerce gerçekleşmesi olasıdır.

Daha sonraki yıllardaki (1807) belgelerde, madenin işleme tesislerinin yetersizliği gündeme gelmekte, iki fırının daha yapılması istenmektedir.[9] Bu istem, günün koşullarında, daha fazla maden üretilmesini, daha fazla işçi çalıştırılmasını, işçinin daha fazla sömürülmesini ve daha fazla demokratik hareketin gelişmesini de içeriyordu.

Maden, 1802 yılına dek, yöre halkından oluşturulan işçilerin çalışmalarıyla çıkarılıyordu. O dönemde 42 köyü olan Balya'nın insan gücü, üretimi içerilen ölçüde artıramıyordu. Bunun üzerine, kömürce verimli olan Gönen ilçesi, Balya'ya bağlanır. Fakat Gönenliler bu buyruğa karşı çıkarlar, Merkeze dilekçe ile başvurarak buyruğun kaldırılmasını isterler. Bu istek merkezce kabul edilmez. Bunun üzerine, Gönen halkının madende zorunlu çalışması kaldırılmış, isteğe bırakılmıştır.[10]

1808 yılında maden emini olan Yakub Ağaya gönderilen fermanda, eminlik süresinin uzatıldığı ve madenin tüm sorumluluğunun kendisine verildiği bildirilerek, daha çok

[6] Hüseyin Avni Şanda, *agy*. s. 61.
[7] Hüseyin Avni Şanda, *agy*, s. 60.
[8] Kamil Su, *agy*, s. 46-47.
[9] Kamil Su, *agy*, s. 48, 49, 50, 51.
[10] Kamil Su, *agy*, s. 52, 53, 54, 55.

kurşun ve gümüş üretilmesi istenmektedir.[11]

1839-1849 yılında Balya Maden İşletmeleri açıldı.[12] 1868 yılında Alman uyruklu Reiser tarafından alınan işletme imtiyazı "LORİUM" şirketine devredilmiştir.[13] Böylece, yabancı sermaye, ilk kez, 1868 yılında Balya madenlerine girmiştir. 1878'de Fransız uyruklu Riol adlı birisine Balya'da toplam 17.234 dönüm (17.234.000 m^2) bir arazide maden arama, işletme, mevcut maden curuflarından yararlanma ayrıcalığı verilmiştir. Bu ayrıcalık 1878 Haziranı başından geçerli olmak üzere 99 yıl süreli idi. Bu ayrıcalığın verilmesinde o sırada Osmanlı padişahı olan II. Abdülhamid'in kâtiplerinden Süreyya Paşanın büyük rol oynadığı biliniyor. Süreya Paşa, ayrıca, maden şirketinin başkan yardımcısıdır. Bu ilişki, yabancı sermayenin Türkiye'ye nasıl girdiğine ve madenlerin nasıl sömürüldüğüne bir kanıttır.

BALYA KARAAYDIN ANONİM ŞİRKETİ

1892 yılında Kocagümüş, Karaaydın ve Balya bölgesindeki gümüşlü kurşun madenini işletmek üzere BALYA KARAAYDIN ANONİM ŞİRKETİ (Socite Anonyme Ottomane Des Mines De Balia-Karaaydın) oluşturulmuştur. "Aşağıda imzaları bulunan Osmanlı Bankası Şirket-i Osmaniye kambiyo ve Esham Bankası, Fiz A. Mavrogardato ve E. Ojenidi, J. Koranyo, Atina'nın Loryom Şirketi, S. İ. İskoto, Etien İskulidi ve J. Atınoyeni, önce bugün Atina'nın Loryom Şirketinin kullanım yetkisinde bulunan ve 21 Recep 1295 tarihli Büyük Ferman gereğince 1 Haziran 1293 tarihinden geçerli olmak üzere 99 yıl süre ile verilen Kocagümüş madeni ve yine sözkonusu şirketin kullanımında olup, 21 Recep 1295 tarihli Büyük Ferman gereğince 1 Haziran 1293 tarihinden geçerli olmak üzere 99 yıl verilmiş, gümüş ile karışık Karaaydm madeni ve yine bugün Persiadet Bankasının (Osmanlı Bankasının kullanımında olan 6 Ramazan 1302 (1901)) tarihli Büyük Ferman gereğince sözkonusu tarihten geçerli olmak üzere 99 yıl süre ile verilen Mancılık kö-

[11] Kamil Su, *agy*, s. 56, 57, 56, 59, 60.

[12] *İşçi Sınıfı Tarihi*, C. 1. Vardiya Yayınları, 1975, İstanbul.

[13] Nacil Şükün, *L'industrie Miniere Turque-Montreux İmprimen Nouvelle ch. CORDAZ SA-1943.*

[14] Nacil Şükün, *agy*.

yündeki linyit madeni ayrıcalıklarını işletmesinin yönlendirilmesi ve günün geçerli koşullarında şimdilik işleticilerin hak ve güvenceler çerçevesinde onların yerine geçerli olmak üzere geçmişteki şartlara dayanılarak bir Anonim şirket kurulmuştur."

Şirketin merkezi İstanbul'dadır. Şirketin süresi 1985 yılma kadardır. Şirketin sermayesi 4 milyon 500 bin franktır; yani 180 bin ingiliz lirasıdır; yani 198 bin türk lirasıdı.

Şirketin 1893-1913 yılları arasında ürettiği maden miktarı ve elde ettiği kâr şöyledir:

KURŞUN ÜRETİMİ VE KÂR[15]

Yıllar	Simli Kurşun (ton)	Net Kâr (lira)	Yıllar	Simli Kurşun (ton)	Net Kâr (lira)
1893	4.000	12.057	1904	11.143	97.506
1894	4.666	760	1905	11.397	108.723
1895	4.650	4.225	1906	8.377	135.257
1896	5.350	17	1907	11.212	134.459
1897	6.100	3.991	1908	11.293	89.374
1898	8.420	19.965	1909	12.778	69.780
1899	.9.750	50.414	1910	12.346	—
1900	9.770	52.180	1911	11.542	92.006
1901	9.620	19.013	1912	12.534	95.000
1902	9.874	10.597	1913	13.976	106.000
1903	10.878	42.244			

Şirketin yatırımları 1909 yılında 496.000 bin liradır. Bunun 126.300 lirası arazi ve bina, 147.600 lirası makina ve donatım, 93.300 lirası yeraltı tesisleri, 77.400 lirası 62 kilometrelik demiryolu ve 52.300 lirası 1901'de Mancılık'ta hizmete giren elektrik sistemi için yatırmıştır. Birinci Paylaşım Savaşından hemen önce bu yatırımların %50'sinden fazlası karşılanmış ve ortaklara da 445.000 lira dağıtılmıştır. 1911'de Şirkette 175 müstahdem ve 1.165 işçi çalışmaktaydı. Bunlara ödenen toplam ücretse ayda 68.000 liradır.

"1904-1913 yılları arasında ortaklara %12'den %35'e ulaşan kâr payı dağıtılmıştır. Savaştan sonra ortaya çıkan ekonomik bunalım, şirketi de etkisi altına almıştır."[16] Bu arada 24 Ekim 1927'de[17] Arı Mağarasının büyük asansöründe meydana gelen ve 14 saat süren yangın 500.000 bin lira-

[15] Bkz. Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, İş Bankası Yayını. s. 104; Gündüz Ökçün, "20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Maden Üretiminde Türk Azınlık ve Yabancı Payları", *Abadan'a Armağan*, SBF Yayınları, Ankara, 1969, s. 803-892.

[16] Bkz: Nacil Şükün, *agy*.

lık maddî zarara neden olmuştur. Bu da, ekonomik bunalım içinde bulunan şirketin parasal durumunu temelinden sarsmış ve şirketin madenden ayrılmasının nedenlerinden biri olmuştur. Ancak, "zamanın hükümeti, şirkete 200.000 bin liralık maddî yardım yaparak, şirketin madenleri tekrar işletmesini"[18] sağlamıştır.

Şirket, yalnızca Balya ve Karaaydın madenlerini işletmekle kalmamış, kuruluşundan birkaç yıl sonra Mancılık'taki kömür, Patlak'taki kurşun, çinko, demir ile karışık manganez madenlerinin de arama ve işletme ayrıcalığını da almıştır.

Balya-Karaaydın şirketi üretilen madenin Edremit-Akçay limanına ulaştırılması için önce Balya-Palamutluk arasına 62 km. uzunluğunda ve 60 cm. genişliğinde bir dekovil hattı döşetmiştir. Palamutluk'tan Akçay iskelesine kadar tren hattı yaptırılmıştır. Böylece Balya'dan hayvanlarla çekilen dekovil hattından maden Palamutluk'a getiriliyor, oradan Akçay iskelesine tren ile giden kurşun, gemilerle gereken yerlere gönderiliyordu. 1901 yılında Mancılık'ta elektrik santralı kuran Şirket, elektriği, Balya madenlerinde kullanmıştır. Üretim fazlası elektriği de yerel yönetime vererek çevrenin aydınlatılmasını da sağlamıştır. Ayrıca Şirket, 25 yataklı bir hastane, firengili hastalar için 5 yataklı hastane, bir sinema, bir de eczane açmıştır. 1927 yılında kurulan flotasyon fabrikası kurşunun yanısıra çinkonun da işletilmesini sağlamıştır. Böylece 5 fabrika, 5 kuyu, 5 yapımevi olan Şirket bölgeye iyice yayılmıştır.

Kurşun üretimi 1925 yılında azalmış, 1929 yılında da en düşük düzeye inmiştir. (1925 - 9, 1930 - 96, 1938 - 100 üretim). Bu sırada kurşun fiyatları bunalım öncesinden %60 daha düşüktü.

BALYA-KARAAYDIN MADENLERİNİ KİRALAMA VE İŞLETME TÜRK ANONİM ŞİRKETİ
(*Société Miniére et Métallurgique de Penorroya*)

Balya-Karaaydın Madenleri AŞ'nin görevinin bitmesiyle birlikte, Reşit Osman, Charles Heurteau, Henry Pagezy,

[17] *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1927.
[18] Bkz: Nacil Şükün, *agy*.

Armond Malye ve M. Robin'in önayak olmalarıyla yeni bir TÜRK (!) AŞ kuruldu. 10 Eylül 1931. Şirketin idarî merkezi İstanbul, işletme merkezi Balya; sermayesi 1.000.000 TL idi.

Şirketin kuruluş amacı, toprağın altındaki madeni son kırıntısına kadar sömürmekti. Şirket ilk olarak işletmenin donatımını yineledi. "Bugün, toz halinde bulunan cevher, ellişer kiloluk torbalar içinde, traktörlerle çekilen vagonlar Palamutluk'a kadar götürülür. Palamutluk'ta vagonların dingilleri, demiryoluna uygun dingillerle değiştirildikten sonra, lokomotif vasıtasıyla Akçay limanına, oradan da vapurlara yükletilerek Avrupa'ya gönderilir."[19]

"Kurşun fiyatının düşkünlüğü yüzünden bu şirket tasarrufu şiar edinerek her şeyi makinalaştırmaya savaşmış izabe furunlarını kaldırarak iki-üç bin kişinin mesaisini birkaç yüz bin lira sarfile vücude getirdiği flâtasyon tesisatı sayesinde 30 kişi ile yapmaya başlamıştır. Bütün Şirketin mara atölye ve sair kasabaya giren para miktarı da ayda 12 bin lirayı tecavüz etmemektedir."[20]

BALYA'DA İŞÇİ HAREKETLERİ

BİR KANARYANIN ÜÇ GÜN YAŞAMADIĞI YER

Balya halkı, simli kurşun şirketi aleyhine bir dava açar. Davanın nedeni: Şirketin fabrikalarından çıkan zehirli gazların giderilmesi için en basit önlemlerin bile alınmamış, Balya dağlarındaki ormanların kurumuş, arazilerin verimi düşmüş, halkın ve özellikle küçük çocukların yaşamı tehlikeye girmiştir.

"Senelerden beri Balya ve civarını zehirleyen katil baca."[21]

"Senelerden beri toprağımızda çalışıp etekler dolusu para kazanan bu şirketin işlettiği ocakların bacalarından çıkan zehirli dumanlar araziyi çırıl çıplak bir hale getirmiş, ağaçlar kurumuş, topraklarda yaprak açmaz olmuş, insanların hemen hepsi kurşunlu havayı yuta yuta zehirlenmeye başlamışlardır."

[19] Kamil Su, *agy.* s. 17.
[20] *Belediyeler Dergisi*, Ağustos 1936, Sayı: 13, s. 28-29.
[21] *Akşam*, 25 Eylül 1926.

Balya'daki fabrika bacasından çıkan zehirli gazların civarı yaşamsal olarak etkileyip etkilemediğini araştırmak üzere Tıp Fakültesinden bir öğretim görevlisi, bir kimya mühendisi, Ziraat Fakültesinden bir öğretim görevlisi, İkinci Kolordu veterinerlerinden bir subaydan oluşan bir komisyon kurulmuştur.

İnceleme sonunda komisyon maden şirketinin müessesat ve teşkilâtının asrî bir şekilde bulunmadığı bilhassa amelenin sıhhatine taallûk eden hususatın son derece ihmal edildiği görülmüş ve baca ile izabe ocaklarının müttesik bulunan kanallar derunundaki kurşun ve sülfür murekkebatını ihtiva eden ve mebadı zülbiyenin daha doğrusu zehirli küllerin mezkûr kanallar temizlendikten sonra köylünün ya tapu tasarruf edip verdiği arazi üzerine yığın halinde terkedildiği ve bittabi bu mevadın rüzgârla ve sular vasıtasıyla etrafa yayılarak toprakların kıymeti ziraiyesine tenkip ettiği müşahade edilmiştir" diye yazıyordu, komisyon raporunda.

Ve rapor şu ilginç saptamalarla bitiyor: "Bugün Balya'ya girildiği zaman evvela insanın nazarı dikkatini celbeden şey kiremitlerin sanki yepyeni konulmuş gibi kıpkırmızı durmalarıdır. Buna sebep zehirli havadan kiremitlerin yosun tutmamasıdır. Hatta bir kanarya, bir bülbül Balya civarında iki-üç günden fazla yaşamamaktadır.

"Heyeti Fenniye, Şirketin birçok ihmallerini görmüştür. Amelenin evleri rüzgârın vaziyetine nazaran hiç de şereatı sıhhıyeye haiz değildir. Rüzgâr zehirli dumanları bu istikamete götürmektedir. Halbuki fabrika müdür ve mühendislerin köşkleri sırtın arka tarafında bulunmaktadır. Fabrikaların teessüsünden sonra Balya'da bir orman kurumuş gitmiş. Nasıl oluyor da topraklarında para kazanan bu adamlar bu abıaşikâr kesta tahammül ediyorlar? Bu anlaşılmaz bir şeydir. Mesele cidden mühimdir. Hükümetin ehemmiyetle nazarı dikkatini celbetmelidir. Hatta memleketimizde bu nevi madenleri işletmek isteyenlerin tâbi tutulmaları lazım gelen şaraiti fenniye kanunlarla tesbit edilmelidir."[21]

Türkiye'de ilk hava kirliliğinin sorun olduğu yer, Balya'dır. Bir kuşun bile üç gün yaşamadığı yerde emekçiler

zehirli havayı soluya soluya, sömürüle sömürüle yaşamışlar, yaşamaya çalışmışlardır. Çok düşük ücretlerle, neredeyse, boğaz tokluğuna çalıştırılmışlardır. Ama emekçiler, sömürü ve baskıya karşı direnebilmişler, haklarını almayı başarmışlardır. İşçiler örgütlü mücadelenin örneklerini göstermişlerdir Balya'da.

Maden işçisi sömürülür, ezilir, horlanır. Madende, günde, 12 saat çalışılır. Toprağın altında havasız, susuz, ışıksız çıkarır kurşunu; iş ve can güvenliğinin olmadığı tesislerde işler kurşunu. "Maden ocakları değil insan salhanesidir." Bir işçi maden hakkında böyle yazıyor mektubunda ve şöyle sürdürüyor mektubunu: "Kırk seneden beri işletilmekte olan Balya Karaaydın Maden Şirketinin tahtelarz mağra ve kuyularında madenin izabe ve tathirine mahsus makinalarda barut ve dinamit patlamasıyla ölenlerin adedi, Şirkette otuz seneden beri çalışan, en nihayet sakatlanan bir amele çavuşunun defterine göre üçyüzden ziyadedir. Bu, telefâta sebebiyet veren Şirketin mühendis ve memurlarının kanun ve nizamâta riayet etmemesinden dolayıdır. Bir sene zarfında tahminen vuku bulan ve fiyat ve malûl, yirmi kişiye bâliğ olmaktadır. Gözden mahrum kalmış olanlara nizâmen ve kanunen Şirketten tazminat ve ölenlerin ailesinin diyet alması icap eder iken, güya malûliyetine ve vefatına sebebiyet kendi dikkatsizlikleri değilmiş gibi binbir dalevere çeviriyorlar."

Başka bir mektupta da Şirket yöneticilerinin kötü davranışları ve baskıları anlatılıyor.

"Maden kuyularında gözü sakatlanan bir amele, müdür tarafından, diğer gözünün kör edilmesi suretiyle mükâfatlandırılmıştır. Riyaset-i Cumhur'a müracaat ettik. Tahkikatın ta'mîki emri geldi. Fakat burada böyle bir emre kulak asan yok ki... Zabıta bildiği gibi ve bıraktığı yerden okumakta berdevam. İfadeler tağyir ediliyor. Şahitler falakadan geçiriliyor. Vilayete de müracaat ettikse de Valiyi de onlara müzâhir bulduk. Zindanda yaşıyor gibiyiz. Dayak... işkence... açlık sanki bize mev'udmuş."[22]

[22] *Aydınlık, Fevkalade Amele Nüshaları*, Katkı Yayınları, Belgesel Sosyalizm Serisi no 1, İstanbul, s. 58-59.

1908 Grevi

Balya'da çalışan 3.000'den fazla işçi, ücretlerinin yetersiz olduğunu, işgüvenliğinin olmadığını, iş saatinin 8 saate indirilmesi gibi acil istemlerini ilettiler Şirket yetkililerine. Şirketin yetkili maden mühendisi Monseur Ralli bu istemleri geri çevirdi. Bunun üzerine işçiler greve gideceklerini bildirdiler. Şirket, işçiler üzerinde baskıyı artırdı ve grevi önlemek için çevredeki işsizlerden 40-60 kişilik bir yedek işçi grubu oluşturdu. Bu davranış, işçilerin 14 Eylül 1908 tarihinde, Türkiye'nin ilk büyük grevlerinden birinin uygulanmasını hızlandırıcı bir etken oldu.[23] Bir anda tüm kuyularda, galerilerde, flotasyon fabrikasında, tathiranede (izabede; madenin içerisinde bulunan elementin kimyasal oramnı yükseltmek için yapılan kimyasal işlem) üretim ve demiryollarında ulaşım durdu. Yalnızca madenin su basmasını önlemek için su pompaları çalışıyordu. Provakosyonlara ve grevcilere karşı herhangi bir saldırıya yol açmamak için maden çevresinde nöbetler tutuluyordu.

Böyle bir grevi beklemeyen hükümet de en az Şirket yetkilileri kadar şaşırdı. Elindeki kuvvetlerle duruma müdahale edemeyeceğini anlayan Balya kaymakamı, Balıkesir'den, Gönen Redif Taburlarından birer bölük asker getirtti.

Öte yandan grevin bastırılması için Balıkesir Mutasarrıfı Mehmet Ali Ayni hükümetçe görevlendirildi.[24] Bu arada, grevdeki işçiler, binlerce imza toplayarak Selânik'teki Osmanlı Sosyalist İşçi Fırkasına ve İttihat ve Terakki Cemiyetine telgraflar çektiler. İttihat ve Terakki Cemiyeti, milletvekili Sudi Beyi, işçilerin haklarını korumak üzere Balya'ya gönderdi. Bu arada, Mahkeme Başkâtibi Kemalettin Talip Beyle Jandarma Komutanı Yüzbaşı Şevket Bey, Şirket ile işçiler arasında arabuluculuk yapıyorlardı.

Bir yandan Mehmet Ali Ayni Bey, öte yandan millet-

[23] Prof. M. Ali Ayni, *Hatıralarım*'ın 59. sayfasında Balya'daki grevi "Türkiye'de İlk Amele Grevi" olarak niteler. Ayrıntılı bilgi için bkz: Prof. M. Ali Ayni, *Canlı Tarihler, Hatıralarım*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945, s. 50, 60, 61.

[24] Prof. M. Ali Ayni, *agy*. s. 59, 60, 61.

vekili Sudi Beyin sürekli baskıcı tutumları sonucu grev yer yer çözülmeye başladı. Ancak, sonuna kadar direnmeye kararlı olan birçok işçi madene inmeme eylemini sürdürdüler. Bir ara milletvekili Sudi Bey işçilerin kararlı direnişi karşısında, sinirlenerek, elindeki bastonla işçilere saldırdı. Çevredeki güvenlik görevlilerinin de yardımıyla işçiler zorla madene indirildiler. Grev amacına ulaşamadan büyük baskılar sonucu kırıldı. Bu arada, Balya'ya, İttihat ve Terakki Cemiyetinin bir şubesi de açıldı.

"Adalet, Musavat" sözcükleriyle kitlelerin umudu durumuna gelen İttihat ve Terakki Cemiyetinin ikiyüzlü tutumunu en çabuk anlayan Balya'daki işçiler oldu.

Bu grev, özünde, ülkede, 1908 Ağustosundan başlayıp Eylül ortalarına dek süren grev zincirinin bir halkasıydı. Bu grevler karşısında hükümet sert önlemler aldı. İvedi olarak alınan önlemler ise şunlardı:

1) Alman sermayesinin temsilcisi ve Adliye Vekâletinde müşavirlik yapan Alman Kont Ostrog'un isteği üzerine sendika kurma yasağı getirildi.

2) 25 Eylül 1925'te "Tutil-i Eşgal Kanununu Muvakkatı" adı ile yayınlanan yasada, grevler tamamen yasaklandı.

3) On ay sonra, Meclis-i Mebusan, hükümetin yetkilerini kullanarak grev yasağı yasasını yasallaştırdı.

4) Meclis-i Mebusan'da, açıkça, grev ve sendika kurma yasağının yasallaştırılmasından daha çok yabancıların yararlandığı belirtilmiştir. Oysa Sadrazam Kâmil Paşa, grev yasağının askerî hareketleri ve ekonomik yaşamı gözle görülmeyen tehlikelerle karşı karşıya bırakmak için çıkarıldığını ileri sürüyordu.

5) Yabancı sermayenin beslediği gazeteler, Türk işçilerin yabancı işçiler gibi istekte bulunmamalarını ve yerli işçilerin grevleri politikacıların dümenlerine kapılarak yaptıklarını bunun da ulusal itibarımızı kırdığını, yabancı sermayeye karşı, işçilerin birşey istemelerinin ve grev yapmalarının doğru olmadığını yazıyorlardı.[25]

Her zaman olduğu gibi, egemen güçler, kendi varlıkları için, her geçen gün açık bir tehlike haline gelen, işçi sı-

[25] Kemal Sülker, *Türkiye'de Grev Hakkı ve Grevler*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1976, s. 37-38.

nıfının bilinçli eylemlerini önlemek ve örgütlenmesine engel olmak için ellerindeki tüm olanakları kullanıyorlardı.

1911 Grevi

İşçiler İşgününün 12 saatten 8 saate indirilmesi ve ücretlerin artırılmasını isteyerek 1911 yılında greve gittiler. Grevi madenin en ağır işlerinde çalışanlar başlattı. Makina başında ve hafif işlerde çalışan işçiler de, sonradan, greve katıldılar. İşçilerin kararlı, bilinçli ve örgütlü eylemi, bu kez, Şirket yetkililerini geriletti, işçilerin tüm istemlerini olduğu gibi kabul ettiler. İşgünü 8 saat olarak belirlenmiş ve işçilerin ücretleri artırılmıştır.

Örgütlenme

1925 yılında toplanan İstanbul Amele Birliği, tüm yurt çapında örgütlenmeye gitmiştir. İstanbul, Zonguldak ve Balya-Karaaydın Amele Birliği'nin birleşmesi sonucu, ilk, Türkiye Amele Birliği oluşturuldu." İstanbul'da bir işçi kongresi toplandı. 250 delege hazır bulundu. Bunlar İstanbul'dan 19.000 işçiyi, Zonguldak'tan 15.000 kömür madencisini ve Balya-Karaaydın'daki 10.000 işçiyi temsil ediyorlardı. Kongrede mevcut 34 derneğin bir birlik ya da bir federasyon halinde birleşmesine karar verildi..."[26] Bu karar karşısında, hükümet, Birliği tanımayacağını bildirdi. Hükümetin bu davranışı, Birinci Dünya Savaşı yıllarından beri sürdürdüğü baskıcı tutumunun bir başka örneğidir.

"Hükümetin, Birliği tanımayı reddetmesi, memleketi beşte-üçü Fransızların olan yabancı sermayeye yöneltilmiş lütufkâr bir gülümseme anlamına geliyor. Fakat Türk proletaryası ilk adımını atmıştır, yoluna devam edecektir."[27]

Türk işçi sınıfı ağır koşullarda çalışıyordu. Gerektiği gibi beslenemiyor, dinlenemiyor, yarını güvencesiz, zehirli gazları soluyarak, yavaş zehirlemeyle, ölüp gidiyordu. "Türk işçisi 40 yaşına varınca bir ihtiyardır. İnsan gücünün üstünde olan ağır iş ve gerektiği gibi beslenememesi işçinin bünyesini tez yıpratıyordu."[28]

[26] Ho Şi Minh, *Selected Works* (Hanoi Foreign Languages Publishing Hause, 1960) vol. 1, s. 56-61.
[27] Ho Şi Minh, *agy*, s. 56-61.
[28] 26 Ağustos 1927 tarihli *Pravda*'da yayımlanan Kitaaygorodski'nin makalesi

Ayrıca, iş güvenliğinin olmadığı koşullar altında çalışan işçiler, sık sık kazaya uğruyorlardı. Örneğin 1927 yılında meydana gelen bir kazadan madendeki işçiler koma halinde çıkarmışlardı. "Bir yılda madenin mağara ve kuyularında madenin izabe ve tathirine mahsus makinalarda barut ve dinamit patlamasıyla ölenlerin adedi üçyüzden fazladır"[29] diyordu bir işçi yazdığı mektupta ve "Dayak... işkence, açlık" sanki onlar içindi.

1927 sanayi sayımına göre, maden çıkarma işkolunda çalışan işçilerin %9,5'u (1.765 kişi) Balya'da çalışan 8 işletmede bulunmaktadır. Kaza sonunda üretim ⅘ oranında azaldığı için, 800 işçi işten çıkarılmıştır.[30]

1928 Grevi

İşçi ücretlerinin azlığı nedeniyle greve gidildi. Birinci sınıf matkapçılar 116 kuruş, öteki işçiler 80 kuruş gündelik alıyorlardı. Grev türlü oyun ve baskılarla amacına ulaşamadan kırıldı. Ayrıca grev hakkında da basına fazla bir şey yansımamıştır.

1934 Grevi

İtalyan uyruklu Bedo'nun uyguladığı yöntem, işçi ücretlerinin yapılan iş üzerinden saptanması, yeni bir greve neden oldu. Bu yönteme göre bir işçinin bir günde yapacağı iş saptanıyor, bunun karşılığında çok düşük bir ücret ödeniyordu. Saptanan işten fazla iş yapılması halinde, yapılan işe karşılık olarak yine çok düşük bir fark ödeniyordu. Böylece, işçiler, geçinebilmek için çok çalışmak zorundaydılar. Bu da Şirketin işine geliyordu. Bu uygulamanın değiştirilmesini ve ücretlerin artırılmasını isteyen işçiler greve gittiler. Şirket yetkilileri grevi kırmak için çevre köylerden topladığı köylüleri madene getirdi. İşçiler yeni gelenleri madene sokmadılar. Bu arada, grevi kırmak için işçilerle tartışan ve onlara hakaret ederek saldıran Fransız asıllı Kokoros ve Rum asıllı mühendis Mösyö Mosko dövülerek ağır biçimde yaralandılar. Rum asıllı Enis Bey (Şilaf) öldürüldü. Grevin örgütlenmesini ve liderliğini, ilkin, Güzel

[30] Bkz: A. Şnurov, *Türkiye Proletaryası*, Yar Yayınları, İstanbul, 1973, s. 32.
[29] *Aydınlık, Fevkalade Amele Nüshaları*, s. 57-59.

Ağa İsmail (işçi) üstlenmişti. Daha sonra, Güzel Ağa ve ona yardımcı olan Bey Baba bir dernek kurdular. Grev ilk zamanlar kaymakam ve jandarma karakolunca destekleniyordu. Ancak bu kişilere Şirket rüşvet vererek işçiler üzerinde baskı kurulmasını sağladı. Bundan sonra, jandarma karakoluna alınan işçiler dövülmeye ve onlara işkence edilmeye başlandı. Bu baskılar grevi durdurmayınca, Balıkesir'den bir Süvari Birliği getirildi. 30 gün süren grev her geçen gün yoğunlaşan baskılar ve açlık nedeniyle başarısızlığa uğradı. Böylece greve giden 3.000 işçi yeniden ocaklara döndü.[31]

1934 Grevi

1936 yılında işçiye grev hakkı tanımayan 3008 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girmeden, ülkede yapılan en son grev Balya'da olmuş ve 17 gün sürmüştür.[32] Grevin nedeni yine ekonomiktir.

Balıkesir'de yayımlanan *Türk Dili* gazetesinin 6 Şubat 1934 günkü sayısında "Balya madeninde faaliyet durdu" başlığıyla şu haber veriliyordu okurlara:

"Maden Şirketi amele ücretinin az olmadığını, amele ise aksini iddia ederek çalışmamaktadır."

"Balya maden amelesi kendilerine verilen ücreti az görerek işlerini bırakmışlardır. Bu yüzden on gündür Balya madeninin faaliyeti tamamen durmuştur. Maden Şirketi amele yevmiye ve saatlerinin bu günkü rayice nazaran az olmadığını amele ise aksini iddiada ısrar ettiklerinden vaziyetin neye müncer olacağı tahmin edilmemektedir."

Gazetenin Balya muhabiri de haberin altına şöyle yazıyor:

"Bundan on beş gün evvel Balya madeninde kendilerine verilen ücreti az görerek bir kısım amele işlerini bırakmışlardı. Bilahare yavaş yavaş madenin bütün amelesi greve iltihak ettiklerinden grev umumi bir mahiyet almıştır. Son defa Şirketin Palamutluk'tan getirdiği beş on amele de işten çekildiklerinden mağaralarda flotasyon fabrikasında faaliyet tamamen durmuştur.

[31] Balya halkından ve uzun süre madende çalışmış olan, Mustafa İnal, Mustafa Karakurum, Hüseyin Tozkoparan, ve Mehmet Küçük ile yapılan görüşmelerde saptanmıştır bu bilgiler.

[32] *Basdan*, Haftalık Siyasi Magazin Gazetesi, Yıl: 1, Sayı. 12, 26 Ekim 1948.

"Şirketin Müdiriyeti vuku bulan müracaatlara randıman usulünü tatbik için İtalya'dan celbedilen mühendis tetkikatım bitirinceye kadar zam yapmayacağını, fakat, bu, tetkikat neticelendikten sonra fazla çalışan ameleye prim vermek suretiyle yevmiyelerini yüzde yirmi beş derecede artıracağını ifade etmektedirler.

"Bir taraftan amelenin, diğer taraftan Şirket Müdürünün nokta-i nazarılarında israr etmeleri burada çok sıkıntılı bir vaziyet doğurmuştur. Bir takım fakir amele çok müşkül mevkide kalmışlardır. Bu müşkülât Balya için de mevcuttur."

7 Şubat 1934 tarihli *Türk Dili* gazetesi, grevin sona erdiğini ve anlaşmanın sağlandığını şöyle yazıyordu:

"Balya madeni bugün faaliyete geçecektir. Maden şirketi amelenin bazı taleplerini kabul etti. Bu meyanda amele ücretlerinde zam yapılacak."

"Balya madeninin, Balya Maden Şirketi ile maden amelesi arasında çıkan ihtilâf dün had safhasına girmiştir. Bir gün evvel şehrimize geldiğini yazdığımız Balya Kaymakamı Halis Beyden maada dün Balya'dan Şirket müdürleri ve amele murahhasları Vali Beyin nezdinde toplanarak ihtilâfın halli çarelerini görüşmüşler ve vilayetin tavassutile bu çareler üzerinde mutabık kalmışlardır.

"Tahkikatımıza nazaran Şirketle amele arasında başlıca ihtilaf mevzuunu amelenin munzumatan çalıştırılması teşkil etmektedir.

"Amele ayda on-onbeş ve nihayet yirmi gün çalıştırılıyor. Ayın diğer günlerinde ise çalıştırılmıyormuş.

"Bu vaziyet karşısında amele onbeş, yirmi gün çalışarak elde ettiği paranın kendisinin bir aylık ihtiyacına cevap vermemekte olduğundan ötedenberi şikayetçi imiş.

"... ayrıca doktor parası diye amele ücretlerinden bademe bir para kesilmeyecek ve o 'Şirket tetkikatım bitirdikten sonra amele ücretlerine de zam yapmayı kendi menfaatı' olarak görmekteydi. Böylece grev başarıyla sonuçlanmış oluyordu. İşçiler, bir kez daha haklarının bir kısmını direnerek almış oluyorlardı."

[a] Bkz. *Belediyeler Dergisi*, 1933, s. 102.

Dünü

Balya'nın geçmişteki yapısını vermeden önce o dönemin yapısına kısaca bakmak gerekiyor. Dışta "hasta adam" olarak görülen ve üzerine her türlü hesabın yapıldığı bir ülkedir artık Osmanlı İmparatorluğu. O koskocamanlığını yitirmiş sömürülen, giderek parçalana parçalana küçülen, güçsüzleşen, yağmalanan bir ülkedir. Yabancı yatırımlar giderek artmış, yeni oyunlarla, yeni kapütülasyonlar, yeni çıkarlar sağlanmış; yabancılar ülkenin içişlerine, askerî işlerine istedikleri gibi karışmaya başlamışlardır. İçte giderek gelişen direniş hareketleri, grev, ve sendikalaşma eylemleri iktidarları güç durumlarda bırakıyor ve bu eylemlere de baskıyla karşılık vermek zorunda kalıyorlardı. Çünkü, her şeyden önce, yabancıların çıkarları sözkonusuydu. Osmanlı İmparatorluğu'nun her türlü durumu, Balya'ya da yansımıştır. İlk grevin yapıldığı, hava kirlenmesinin ülkede ilk sorun olduğu, ülkede ilk kez elektriğin kullanıldığı, ülkede ilk Belediye teşkilâtının bugünkü anlamda kurulduğu yerdir Balya. 1900'lerde 10.000 kişinin yaşadığı, kentleşmeye doğru adım atmış büyük bir kasaba iken Balya, 1927'lerde 25 yataklı bir hastanesi, 5 yataklı frengili hastaları tedavi evi, eczanesi, sineması, 5 fabrikası, 5 maden kuyusu, 5 yapımevi olan Balya; 1933'lerde 10 kilometrelik yolu, 8 kilometrelik kanalizasyonu, 1 motopompu, 3 tulumba ve 5 işçili bir yangın söndürme teşkilâtı, belediye dispanseri, 65 dükkânı, 5 mağaza, 3 lokanta, 2 gazino, 7 kahvehane, 2 han, 2 otel ve 10 fırını olan bir çarşıya sahip büyük bir kasaba iken,[34] günümüzde 2.130 nüfuslu büyükçe bir köy görünümündedir.

Madenin durumunu daha iyi anlamak için 22 Nisan 1935 tarihli *Türk Dili* Gazetesinde "Balya Madeninde Birgün" başlıklı yazıya bir göz atmak gerekir.

"Bir buçuk saatlik otomobil seyahatinden sonra karşımıza Balya'nın çıplak ve otsuz dağları çıktı.

"Kazanın evleri bu dağların eteğinde toplanmış."

"Balya bir köy kadar küçük... Arazisi kurak ve taş-

[34] *Kaynak*, 19 Haziran 1935, Yıl. 3, Sayı: 29, s. 666-667.

lık. Etrafımıza baktığımız zaman gönlümüze serinlik verecek bir yeşillik göremiyoruz. Balya hiçbir tabii güzelliğe malik değil."

" şehri gezdikten sonra orta mağaraya gittik.". bu maden ocağında iki yüze yakın amele çalışıyor. Burada şimdiye kadar ikiyüz seksen metrelik bir derinliğe kadar yer kazılmıştır.

" bu mat siyah renkler, esas kurşun madenidir. Bundan mada içinde fütya, prit, opriman, desit, andezit, kuvarts ve kalker vardır. Bugün hali hazırda kurşun fiyatları pek düşüktür. Evvelce tonu 40 İngiliz lirasına olan kurşun, bugün 6 İngiliz lirasına düşmüştür. Kurşun madenlerini ellerinde bulunduran şirketler mütamadiyen zarar ediyorlar. Onlar bir harp olsa da elimizdeki madeni yüksek fiyatla satabilsek diye dua ediyorlar"

"... bu gördüğümüz izabe fırının bacasıdır. Halihazırda faal değildir. Faaliyette bulunduğu zaman da civarda nebat namına hiçbir şey göremezsiniz. Şimdi bir şeye yaramayan ve daima bir tehlike teşkil eden bu bacanın yıktırılması için belediye tarafından şirkete bir teklif yapıldı... yakınlarda yıkılacaktır. Balyalılar bu bacanın yıktırılması taraftarı değildirler. Zira onu bir tür uğur sayıyorlar. Güya bu baca durdukça mahsul fazla ve bereketli oluyormuş" (*Hakkı Suha.*)

Balıkesir Halkevince çıkarılmış olan *Kaynak* dergisinin 1935 yılında lise öğrencisi Mehmet de madene ilişkin şunları yazmaktadır:

"Balya'ya girerken buranın bir maden yatağı olduğunu işaret eden muazzam bir baca derhal nazarı dikkati celbeder. Bu bacanın aşağısında uzanan dere kenarındaki maden kuyuları ve tesisatı göze çarpar".

"... Maden, Balya'ya (15) dakika kadar mesafededir. Eski ve yeni ocakların hepsi bu dere kenarını takib eder".

"Balya madeni memleketimizin en mühim kurşun madeni olup Balıkesir'in (52) km. şimali garbisindedir. Maden birinci zamanın karbon sistemine ait kalkerler durumunda bulunmaktadır. Madenin şimal tarafında dar bir sahada trias arazisi görülür. Elde edilen cevher miktarı yüzde 80 nispetindedir. Bir ton cevherde takriben 70 kg. safi

kurşun, 140 gr. gümüş, 0,5 gram altın bulunduğu gibi bunlardan başka umumiyetle filizle birlikte çinko cevherlerinden "blent", demir cevherlerinden 'pirit', arsenik cevherlerinden 'orpiman' mevcuttur. Fakat asıl blent yatakları daha aşağıda pirit yatakları ise en derinlerde bulunmaktadır."[34]

Belediyeler Dergisi'nin 1936 Ağustosunda yayımladığı bir yazıdan: "Balya madenleri bugünün eseri değildir. Kablelmilât çalıştırıldığı tesadüf edilen bazı asardan anlaşıldığı cihetle Romalılar zamanında çalıştırılan madenlerin tarihçesi hakkında elde mufassal hiçbir bilgi yoktur. Son zamanlarda Sultan Macit ve Mahmut devirlerinde Koca Gümüş mağarası denilen mağarada sırtlarında küfelerle halezonî yollar vasıtası mağaraya inmek şartile kürek mahkûmları çalıştırılır ve emeklerine mukabil ellerine biraz para verilirmiş. O zamanlar maden kurşundan fazla gümüş istihsali için işletilirmiş. 1294 tarihinde verilen bir fermanla Balya Karaaydın madenler şirketine verilmiş bu ferman 1295 tarihinde tecdit olunarak 99 sene müddetle Balya-Karaaydın madeni Türk Anonim Şirketine verilmiştir.

"Filhal Koca Gümüş mağarası çukuru ile Karaca mağara Melasa ve Sarısu ve diğer ocaklar kapatılmış, şimdi yalınız, Orta mağara ve Arı mağara ocakları hali faaliyettedir. Orta mağaranın derinliği 280, Arı mağaranın derinliği 250 metredir."

"Eski şirket bütün işlerini insan kuvvetile yapmakta idi. O zamanlar şirkette 3-4 bin amele çalışmakta olduğu gibi kurşunun beher tonu 40 İngiliz altın lirasına satılıyordu. Bu yüzden kazaya her ay 200 ve 250 bin lira para giriyordu. Kurşun fiyatının dörtte üç nispetinden daha aşağı düşmesi yüzünden 930 senesinde Balya-Karaaydın maden şirketi tatili faaliyet ederek binlerce ameleye yol vermiş ve 1931 senesinde madeni diğer bir şirkete kiralamıştır."[35]

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı gibi, ülke ekono-

[34] *Belediyeler Dergisi*, "(Balya) Urayının Cevabı", Ağustos 1936, Yıl: 11, Sayı: 13, s. 28-29.

[35] Ayrıntılı bilgi için bkz: İlhan Tekelli, Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadî Politika Arayışları*, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi, 2, ODTÜ, Ankara 1977, s. 78-79.

misine büyük bir katkısı olacakken, yerli işbirlikçiler emperyalistlerle birlikte kurşun madenini kendi çıkarları doğrultularında sömürmüşlerdir.

Maden şirketinin kapanması yörede ekonomik durgunluğa ve işsizliğe neden olmuş, madende çalışan birçok işçi başka yerlere göçmüşlerdir.

BALYA KURŞUN MADENLERİNİN SONU

14 Ağustos 1940 tarih ve 4587 sayılı *Resmî Gazete*'de madenin 10 Temmuz 1294 tarihli fermanla, "Balya-Karaaydın Madenleri Türk Anonim Şirketi"ne, madeni işletme ruhsatı verildiği yazılı. Maden, Fransız emperyalistlerinin yerli işbirlikçilerle birlikte yıllarca sömürüldü ve sonunda, yavaş yavaş, madeni terk ettiler. Madeni bırakış nedenleri de, "cevher yataklarının fakirleşmesi"dir.

28 Mayıs 1930 tarihli *Türk Dili* gazetesinde, "Balya Madenlerinde Tetkikat" başlığıyla, "Londra kurşun piyasasının pek düşük olması yüzünden, maden, son zamanlarda personelinde tasfiye yapmak mecburiyetinde kalmış, hükümetten mevcut havanın dairesinde bazı taleplerde bulunmuştur" diye, madende belirmeye başlayan sarsıntıyı okurlarına duyuruyor.

Ünlü ekonomik bunalım, ülkemizi büyük ölçüde etkilerken, doğal olarak, Balya madenlerini de etkilemiştir. Bunalımın ilk belirtileri Türk parasının hızla değer kaybedişidir. *Cumhuriyet* gazetesinde, paranın değer kaybedişine ilişkin, şöyle ilginç başlıklar yer almıştır:

"İngiliz Lirası alabildiğine yükselmektedir. Dün 1001 kuruşa kadar fırlamıştır". (12 Mayıs 1929)

"Dün İngiliz Lirası 1004 kuruşu buldu". (13 Mayıs 1929)

"İngiliz Lirası 1014 kuruş". (2 Haziran 1929)

"İngiliz Lirası 1033,5 kuruş. Bu tereffüün sonu ne olacak?". (21 Ekim 1929)

"İngiliz Lirası dün de fırladı: 1047,50". (27 Kasım 1929)

"1068,5 mesun tereffü devam ediyor" (1 Aralık 1929)

Ve, durmadan büyüyen rakamlar. Dış ve iç alımlar hızla dengesini yitirmekte, ülke ekonomisinde büyük bir dalgalanma kendini iyice göstermektedir.

Yukarıdaki ve aşağıdaki gazete alıntıları madenin du-

rumunu ve ülkenin ne durumda olduğunu gösteriyor.

"Haber aldığımıza göre bir seneden beri zarara girdiğinden dolayı Balya-Karaaydın Şirketi Balya madeninin işletme faaliyetine muvakkat veya kat'i surette nihayet vermeyi düşünmektedir. Bu şirket yarım asırlık ömre maliktir. Hisselerinin ekserisi Fransızların elindedir. Verilen malûmata göre, Şirketin böyle bir vaziyete düşmesinin sebebi, tonu (40) ingiliz lirasına kadar satılan çıkardığı simli kurşunun son bir sene zarfında (18-19) liraya kadar düşmesi ve bu yüzden maden şirketinin ağır bir zarar karşısında kalmasıdır. Halbuki Şirketin iddiasına göre bu madenin tonu kendine (19,5) ingiliz lirasına mal olmaktadır.

"Şirket hükümet nezdinde yardım için teşebbüste bulunmuştur. Eğer hükümet yardım edebilirse faaliyet devam edecektir. Aksi takdirde Şirketin iki bine yakın amelesi işsiz kalacak, Ilıcak-Palamutluk şimendifer seferi de duracaktır. Bundan başka Susığırlık'taki borosit madeni de mallarına mahreç bulamadığı için faaliyetini muvakkatan terketmiştir. Bu madende de (400) kadar amele çalışıyordu". (*Son Posta,* 28 Ekim 1930)

Şirket güç durumdadır. Ezdiği, sömürdüğü işçilerin aç ve açıkta kalacağını ileri sürmektedir. Devlet eliyle, zarara uğramaları önlenmeli ve onlar da işçileri düşünmelidirler. Ve "hükümet", Şirket için bir şeyler düşünür.

"Beynelminel piyasada maden fiyatlarının ve bilhassa kurşun piyasasının düşmesi üzerine hükümet, bazı ihtiyatî tedbirler almıştır. Bu sukuttan müteessir olarak faaliyetini durdurmak mecburiyetinde hisseden Balya Şirketi için de bazı kolaylık esası tasavvur edilmektedir."[37]

Şimdi de bu "bazı kolaylık"larla neler "tasavvur" edildiğine bir bakalım.

Ekonomik bunalım sonucu "faaliyetini durdurmak mecburiyetinde kalan maden sahiplerine Cumhuriyet Hükümeti prim vermek suretile yardımda bulunmuş ve bunların işletmelerini temin etmiştir."[38]

[37] "Hükümet Bazı Kolaylıklar Düşünüyor?", *Son Posta,* 15 Teşrinisani 1930.

[38] *Türkiye Madenleri ve Kömürleri,* T.C. Ekonomi Bakanlığı Neşriyatı, Seri: 3, no 1, Ankara 1935, s. 12.

üç milyon liralık asrî ve muazzam tesisata sahip olan ve faaliyetini 1932'de durdurmak mecburiyetinde kalan Balya-Karaaydın Türk Anonim Şirketi, Hükümetin bu yardımı üzerine tekrar faaliyete geçmiş ve şirketin 1934 senesi kurşun istihsalâtı 1933 senesi istihsalâtından üç misli fazla olmuştur".[39]

Buna karşın, maden, "cevher yataklarının fakirleşmesi" gibi nedenlerle 8.2.1940 tarihinde resmen, Bakanlar Kurulu kararıyla, kapanmıştır. Madenin kapanış gerekçesi şöyle:

"... Balya-Karaaydın Madenleri Türk Anonim Şirketi tarafından verilen istidada imtiyazı 10 Temmuz 1294 tarihli fermanla devren şirketleri uhdesinde bulunan Kocagümüş simli kurşun madeninde cevher yataklarının fakirleşmesi sebebile işletmenin ticarî bir imkansızlığa girmiş olmasından dolayı imtiyazının terkine mecburiyet hasıl olduğundan terke aid muamelenin ifası taleb edilmiş ve Maadın Nizamnamesinin madenlerin usulü terkine dair olan ahkamınca da bu maden hakkında terk muamelesinin tatbikatında bir mahzur görülmediği yapılan tetkikattan anlaşılmış bulunduğundan bahisle imtiyazın feshine aid muamelenin tekemmül ettirilmesi iktisad Vekaletince teklif olunduğu ve keyfiyetin dairece tetkikinde mevzubahis simli kurşun madenine aid imtiyazın terki hakkında gösterilen mucip sebeplere ve cereyan eden muameleye nazaran bu husustaki mazbatanın tasdiki ittifakla"[40] kabul edilmiş ve maden kapanmıştır.

Geçen yıllara dek kapalı olan maden Tetkik Arama Kurumunun sondaj çalışmalarıyla yeniden üretime sokulmaya çalışılıyor. Yerli işbirlikçi ve onların ortakları yabancı emperyalistler, madeni, "cevher yataklarının fakirleşmesi" nedeniyle terketmişlerdir. Maden onların hırslarını doyuracak derinliğe kadar sömürülmüş, o günün teknik olanaksızlıkları nedeniyle daha derine inilememiş ve maden kapanmıştır. Bugün 250 metreden daha derinde madenin olduğu saptanmış ve rezervinin de üretime sokulacak kadar olduğu hesaplanmıştır.

[40] *Türkiye Madenleri ve Kömürleri*, s. 12.
[41] *Resmi Gazete*, 14 Ağustos 1940, Sayı, 5587, Kararname no; 2/12915.

BALYA'NIN BUGÜNÜ

Günümüzde Balya'nın ekonomisi ticaret burjuvazisinin yardakçıları elindedir. Burada uzun yıllar ekonominin madenciliğe dolaylı olarak gelişmesi, tarım ve zanaatların gelişmesini engellemiştir. Her evin, ortalama, 2-10 büyük baş, 10-60 küçük baş hayvanı ve 5-10 dekar arazisi vardır.

Topraklarında genellikle hayvan yemi ekilir. MTA'nın maden arama sondajları, Balya ekonomisinin geleceğini etkileyecek niteliktedir. Halen, üretimde bulunan Türker İzabe Tesislerinde çalışan 40 madenci vardır. Bu işletme Balya'ya 30-60 km. uzaklıktan getirdiği cevheri zenginleştirmektedir.

Bugün Balya halkı MTA çalışmalarını umutla beklemekte, gelecekte gene büyük bir maden kasabası olacağının özlemini duymaktadır.

TEVFİK ÇAVDAR

1915-1925 DÖNEMİNDE *NEW YORK TIMES*'DA YAYINLANAN TÜRKİYE'YE İLİŞKİN HABER VE YORUMLAR

BU araştırmamızda, *New York Times* gazetesi ve ona bağlı *Current History* adlı dergide Osmanlı İmparatorluğu ve bağımsızlık savaşına ilişkin çıkan haber ve yorumlardan önemlilerine değinmek istiyoruz. Araştırmanın içerdiği dönem 1915-1925 yıllarıdır. Bu dönem Birinci Dünya Savaşı, bağımsızlık mücadelesi ile barış tartışmalarının yoğunluk kazandığı dönemdir. Türkiye tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını simgelemektedir. Sözkonusu dönemle ilgili birçok gizli belge bugün açıklanmış bulunmaktadır, ne var ki, emperyalist basında olayların nasıl yansıtıldığı, ve değerlendirildiğine yönelik incelemeler sınırlıdır. Kuşkusuz tüm dünya basınının gözden geçirilmesi, bir anlamda taranması kolay değildir. Zorluk iki noktadan kaynaklanmaktadır: sözkonusu yayın organlarının bulunmasındaki olanaksızlıklar ve zamandan doğan kısıtlamalar. Bu zorlukların aşılması halinde bile, okura yansıtılacak haber ve yorumların seçimi de ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zorlukların gelecek dönemlede birçok incelemeci-

miz tarafından yenileceğine inancındayım.

Araştırmamızda sözkonusu yayın organlarında çıkan haber ve yorumları yalnız yansıtmakla kalmayıp, gerektiğinde değerlendirmesini de yapmaya çalışacağız.

Şubat 1915

Current History'nin birinci cildinin beşinci sayısında Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili *New York Times*'ın verdiği haberler, kronolojik sıra içinde şöyle sıralanmakta.

4 Kasım 1914. Beyrut'taki hıristiyanlara yönelik bir katliamı engellemek ve kentteki Amerikan kurumlarını korumak için bir Amerikan savaş gemisinin bu kente gönderildiğine işaret eden bir haber yayınlanmış. O tarihlerde ABD'nin savaşa girmediği düşünülürse, bu davranışın tarafsızlıkla uyumlu olmadığı ortadadır. Ne var ki, Osmanlı makamları sözkonusu geminin Beyrut'a gönderilmesini sessizlikle karşılamışlar...

11 Kasım 1914. Gazetede Petrograt kaynaklı bir haber yer almakta. Bu habere göre Petrograt'a gelen bazı göçmenler, İstanbul'da Enver Paşaya ve Almanlara yönelik bir gizli ayaklanmanın kanlı bir biçimde bastırıldığını, liderlerin kurşuna dizildiğini, kentteki tüm hıristiyanların büyük bir korku ve panik içinde bulunduklarını bildirmişler. Türk kaynaklarında bu haberi doğrulayacak hiçbir belgeye raslanmadı. Haberden, özellikle savaşın ilânıyla İstanbul'dan kaçan bazı Rusların oluşturduğu, ve hıristiyanların dikkatini çekmek için düzenlendiğini söyleyebiliriz. Ne var ki, sözkonusu haber *New York Times*'te önemli bir yer tutmuştur. ABD'nin, Osmanlı müslüman halklarına karşı kamuoyunu kışkırtma amacı çok açıktır.

Osmanlı İmparatorluğunda olan bitenler hakkında, hıristiyanları kışkırtıcı yönde daha başka haberlerin de *New York Times*'te yer aldığını görüyoruz. Örneğin 13 Aralık 1914 tarihli haberde, kadınların Konak meydanında (İzmir) ve Erzurum'da savaşa karşı gösteriler düzenlediğine değinilmekte. O günün koşullarında müslüman kadınların böyle gösteriye girmesi pek mümkün değildir. Belki Rum ve Ermeni kadınlarla, diğer hıristiyan kadınlar sınırlı ve etkisiz bir gösteri yapmış olabilirler. Ama aynı haberin deva-

mında, Ermenistan'daki (Erzurum ve doğusunun böyle nitelendiğini sanıyoruz) hıristiyanların büyük bir tehlike içinde oldukları, bu arada Osmanlı ordusunda, özellikle askerler arasında huzursuzlukların arttığı, birçok kışlada ayaklanmalar olduğu, bazı gemilerdeki bahriyelilerin isyan ettiği, özellikle Feld Mareşal Von Der Goltz'a yönelik bir hareketin bastırıldığı yer almaktadır. Haberin yayınlandığı tarihlerde Osmanlı ordusu ünlü Sarıkamış saldırısını yapmakta idi, ordunun bu saldırı sırasında, Allahüekber dağlarında yaklaşık doksanbine yakın şehit verdiğini, bu yenilginin ardından Sivas'a kadar çekilmekle sonuçlanan bir uzun yürüyüşe girdiğini hep biliyoruz. Belki bu savaş sırasında bazı küçük olaylar olmuştur, ama bu olayların gazetenin yazdığı ölçüde yaygın olduğu, en azından daha savaşın ikinci ayında, pek doğru sayılamaz. Belki Ermeniler için söylenenler, haberin amacını anlamamıza yardım eder. Şöyle ki, haberin *New York Times*'te yer aldığı tarihlerde Çarlık ordusu doğu Anadolu'da ilerlemekte ve bu ilerleyişte en büyük desteği de yöredeki Ermenilerden görmekteydi. Tam bu sırada *New York Times*'te bu haberin çıkması Amerikan kamuoyunu Ermeniler lehine oluşturmaya yöneliktir.

O günlerde *New York Times*'te çıkan birçok haber, tarafsız olmasına karşın, ABD'nin kendi emperyalist çıkarları açısından Orta-Doğuda hıristiyan azınlıkları kullanmak amacında olduğu kanısını verecek niteliktedir. Bu arada daha savaşın başında Osmanlıların kendi iç sorunlarıyla başedemedikleri, büyük çözülmenin başladığı sanısını uyandıracak haber-yorumlar da önemli bir yer kaplamaktadır. Örneğin, 15 Şubat 1915 tarihli bir haberde, eski padişah Abdülhamid'in barıştan yana olduğu, çevresindekilere ve bazı kendine yakın yetkililere bu yolda girişimlerde bulunmaları için öğütlerde bulunduğu ileri sürülmektedir. Gene aynı gazetenin 27 Şubat tarihli sayısında bakanlar kurulunun gizli toplantısında, hükümetin geçici olarak Bursa'ya nakledilmesinin tartışılıp, kararlaştırıldığı yer almaktadır. Bilindiği gibi böyle bir şey tüm savaş boyunca gerçekleşmemiştir. Yalnız Çanakkale savaşları sırasında bu yönde bazı girişimler sözkonusu olmuştur. Ama hepsi bir öneri düzeyinde kalmıştır.

Önce *New York Times Current History*'nin mart sayısında yayınlanan "Türkiye Savaşa Nasıl Girdi?" adlı yazıya değinmek yerinde olur. Yazıda, geniş ölçüde *The Daily Atlantis* gazetesinin İstanbul muhabirinin 10 Ağustos 1914 tarihli haberine dayanılmaktadır.

Sözkonusu yazıda, savaşın çıkmasını izleyen günlerde Osmanlı hükümetinin tarafsızlığını ilân etmesinin anlamlı olmadığına değinilerek, bu konuda *Tasvir-i Efkar* gazetesinin başyazısı kanıt olarak gösterilmektedir. Oysa bu başyazıda, sadrazamın tarafsızlık konusundaki demeci ele alınarak sözkonusu tarafsızlığın bir seferberlikle tamamlanması gereğine, böylece tarafların, Osmanlıların tarafsızlığını bozmayı hedefleyen davranışlarına karşı etkin bir önlem alınacağına değinilmektedir. Yazıdaki "seferberlik" deyimini ele alan *New York Times*, Osmanlı hükümetini samimî olmamakla suçlamaktadır. *The Daily Atlantis*'in İstanbul muhabirinin "Avrupada patlak veren savaş, Türkleri, imparatorluğun bir yanından öte yanına kadar Türkleştirilmesi için bulunmaz bir fırsatın doğduğu biçiminde düşünmeye itmiştir" şeklindeki yargısı da, aynı yazıda özel bir önemle yer almaktadır.

Yazı, seferberliğin başlamasıyla birlikte İstanbul'daki hıristiyanlar üzerinde dayanılmaz bir baskının da ortaya çıktığını, bu arada onbinlerce Rum'un bir yolunu bularak İstanbul'dan kaçtığını "özgür ve konuksever ABD'ne sığındığını" da altını çizerek sergilemektedir. Bu arada İngilizlere ait işyerlerine, hatta elçilik ve konsolosluk binalarına saldırılarda bulunulduğuna da işaret edilmektedir.

Kanımızca yazının en ilginç yanı, Türk basınından edinilen izlenimlerle de kanıtlayabildiğimiz şu bölümdür:

"Seferberliğin ilânından sonra İstanbul'un durumunu anlatmak hiç de kolay olmayacak. Bir yanda savaş ekonomisinin getirdiği olanakları kullanarak çıkarlarını en üst düzeye ulaştırmak isteyen spekülatörler, diğer yanda gerekli gereksiz her mala, ya da her ekonomik faaliyete el koymak isteyen hükümet tam bir kaosun ortaya çıkmasına, ortaklaşa yardım etmişlerdir. Birçok besin maddesine

yetkili makamlar tarafından elkonmuştur. Ekmek bulmak her geçen gün güçleşmektedir. Kömür tasarrufundan ötürü elektrik kısıtlamaları başlamış, tramvay seferleri azalmıştır. Bankalar, herhangi bir paniğe meydan vermemek için hükümetin emriyle kapatılmış bulunmaktadır. Belediye de önemli besin maddeleri fiyatlarım saptamıştır. Ne var ki, fiyatı saptanan maddeleri bu fiyatlardan bulmak olanaksızdır."

İngiltere, Fransa ve diğer yandaşlarının Osmanlı İmparatorluğunun tarafsızlığına güvensizlik duymalarının Osmanlı hükümetini de rahatsız ettiği duyulmaktadır. İşte o sıralarda *Tasvir-i Efkar*'da bu konuda bir yazı daha çıkmıştır. *New York Times,* bu yazıdan şu bölümü aynen alarak, haber yapmıştır:

"Bir Türk savaş gemisinin Çanakkale boğazından İngiliz savaş gemileri tarafından çıkarılmaması üzerine İstanbul'da kamuoyu İngiltere'ye karşı tepki göstermiş, bu arada 27 Eylül 1914 tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesi sert bir başyazı yaınlayarak "Müttefikler İsviçre'nin seferberlik ilânını haklı göstermeye, Belçika'nın tarafsızlığına özel bir önem verirken, bizim seferberliğimizi komşularımıza karşı bir saldırı hazırlığı olarak niteliyorlar." dedikten sonra geçen beş yıl içinde meydana gelen Balkan, Trablusgarp savaşlarında batılıların oynadığı olumsuz yolu sergileyip " tüm bu olgular gözler önündeyken Avrupalıların garantisinden sözetmek bize biraz saçma gelmektedir" diye yazıyı noktalamaktadır.

New York Times'in 9 Mart tarihli bir haberi ise ABD'nin Orta-Doğudaki ilişkilerinin kökenini sergilemek açısından önemlidir. Haber, New York'a Kudüs'ten gelen bir Amerikan misyonerin söylediklerine dayanmaktadır. Misyonere göre, Çanakkale Boğazının düşmesi, kutsal topraklardaki Yahudilerin kitle halinde öldürülmesi sonucunu verecektir. Çanakkale Boğazına yapılan deniz saldırısı sırasında bu haber yayınlanmıştır.

11 Mart tarihinde Çanakkale savaşının sürdüğü, bu arada İstanbul'un büyük bir panik içinde bulunduğu, kentte yaşayan yabancıların İstanbul'u terkettikleri haber olarak verilmektedir.

Nisan 1915.

Nisanda çıkan haberlerin büyük bir bölümü Çanakkale savaşlarına ilişkindir, ve çoğunlukla İngiliz basınından kaynaklanmıştır. Örneğin, *Daily Telegraph*'ın "Türklerin Avrupa'daki günleri sayılıdır. Ama kimse güç öldüklerini inkâr edemez" biçimindeki haberini vermektedir. Bu arada aynı haber içersinde *The London Times*"ın "Düşman savunma açısından önemli olanaklar sağlayan bir arazide bulunuyor. Bu ana kadar verdiği kayıplar 80 bini geçti, 50 bin dolaylarında yaralının İstanbul'a gönderildiği söylenir" satırları da yer almakta.

15 Nisan 1915 tarihli sayısında, İzmir'e yakın küçük kentlerdeki hıristiyanlara işkence yapıldığı, birçok ölünün bulunduğuna ilişkin küçük bir haber yer almakta. 24 Nisan sayısında da Tiflis'e ulaşan mültecilerin Van'a yakın on köydeki tüm Ermenilerin öldürüldüğüne ilişkin söyledikleri haber olarak sunulmuş. Bundan üç gün sonra da 27 Nisan tarihli sayıda ABD hükümetinin Ermenilere yapılan zulme yönelik davranışlardan vazgeçilmesini istediği bildiriliyor.

Mayıs 1915.

25 Mayıs tarihli *New York Times*'te, müttefiklerin ortak bir bildirisi yer almakta. Bildiri İngiltere, Fransa ve Çarlık hükümetleri tarafından ortak olarak yayınlanmış. Bildiri şu noktaları içeriyor: "Geçen ay içersinde Türk ve Kürt halkları Osmanlı hükümetinin bilgisi ve desteğiyle, Van dolaylarında 100 köyün hıristiyan nüfusunu tamamıyla katletmişlerdir. Diğer yandan Erzurum, Dersim, Muş, Zeytun ve Çukurova'da da benzeri katliamlar sözkonusudur. Bunlara dayanarak müttefik kuvvetler Babıali hükümetine, bu gibi olayların devamı halinde tüm hükümet üyelerinin ve ilgili memurların katliamlardan doğrudan doğruya sorumlu sayılacaklarını bildirmek isterler". Dikkat edilirse Osmanlı İmparatorluğundaki azınlıklar, bütün savaş boyunca, müttefiklerin ve Amerika'nın işlediği uygun bir propaganda ortamı yaratmışlardır.

Haziran 1915.

Bu ayın sayılarında, çıkan haberlerin önemli bir bölümü Çanakkale Savaşma ilişkindir. Örneğin 5 Haziran tarihli bir haberde W. Churchill'in Dundee'de verdiği bir söylev yeralmaktadır. Haberde özellikle Churchill'in şu sözleri üzerinde önemle durulmaktadır: "Sir Ian Hamiltonun ordusu ile Amiral Robeck'in donanmasını kesin zaferden ancak birkaç mil ayırmaktadır. Böyle bir savaş henüz görülmemiştir. Sahnede yeralan ana amaca yönelik stratejik, siyasal ve ekonomik avantajların böylesine ustaca birleştirildiği etkin bir destek hizmetine raslamak mümkün değildir."

17 Haziran tarihli bir haberde de şunları okuyoruz:

"Seddülbahir, Gelibolu yarımadasının güneyinde, bir zamanlar 4.000 dolaylarında nüfusuyla sakin bir kasabaydı. Bugün belki de Avrupa'nın en fazla harap olmuş yeridir. Müttefiklerin bombardımanları sonucunda ayakta kalan bir tek yapı bile yoktur..."

Temmuz ve Ağustos 1915'te Osmanlı İmparatorluğu'nu doğrudan doğruya ilgilendiren haberlere pek raslanmıyor. Yalnız *Current History*'nin ikinci cildinin beşinci sayısında *The Sinister Street* adlı romanın yazarı Compton Mackenzie'nin Çanakkale savaşlarını anlatan bir yazısı var. Ne var ki, bu yazıda bu savaşlar hakkında bildiklerimizin ötesinde bir şey söylenmemektedir. Bu, sıradan bir gazete röportajı düzeyinde kalan bir incelemedir.

Ekim 1915.

Current History'nin bu sayısında bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun konsolosu olarak çalışan E. Noridyan'nın *La Revue*'de çıkan *Türkiye'nin Bugünkü Liderleri* adlı yazısının aynen alındığını görmekteyiz. Yazı, Ermeni sorununu en şövenist yargılarla ele almakta, ve çözümden ziyade kışkırtma, kısasa kısas isteyen bir havada olayları sergilemektedir. Örneğin o dönem Osmanlı İmparatorluğu hakkında sıradan bir bilgisi olanların bile kabul edemeyecekleri şöyle düşüncelere raslanmaktadır:

"Türkiye'de katiller bir cana kıydıkları için değil, sa-

dece Sultana ait olan öldürme hakkını kullandıkları için cezalandırılırlar....

"Askere gitmemek için ödenen bedel 200 dolar dolaylarındadır ve her askere çağrılışta, yeniden ödenilmesi gerekir. Bundan ötürü hıristiyan nüfusun başında sürekli bir tehdit aracıdır. Sık sık askere çağrılma bahanesiyle, özellikle hıristiyanlardan bu para alınır."

Özellikle ikinci yaklaşımın, madalyonun yalnız bir yönünü yansıtığı ortadadır. Şöyle ki hıristiyanlar, denildiği gibi, her askere çağrılışta bu bedeli ödeseler bile, askerlik süresi içindeki, aşırı spekülatif kazançları gözönüne getirilirse, kazançları, değinilen harcamalarıyla karşılaştırılamayacak kadar yüksektir. Nitekim Osmanlı ticaret yaşamının egemenliğini ellerinde tutmalarının nedenlerinden biri de budur. Gerçekte karşı çıkılması gereken, bedel sistemidir. Bu sistem üst gelir gruplarının egemenliklerini pekiştiren, emekçi halk kitlelerinin ezilmelerine neden olan bir düzenin tamamlayıcı öğelerinden biridir. Oysa yazar, olayı sadece hıristiyan nüfusa yönelik özel bir uygulamaymış gibi sunmaktadır.

E. Noridyan'nın yazısındaki en ilginç bölümü aynen aktarıyorum:

"Bir Türkle imparatorluğun bugünkü durumunu konuşurken birden bana sordu:

"Bu koşullar altında Türkiye'nin daha ne kadar yaşayabileceğini düşünüyorsun?

"Benden içten bir yanıt mı istiyorsun?

"Evet

"En fazla on yıl..

"Bana göre bu yeterli bir süre. Demek ki daha önümüzde on yılımızın olduğunu düşünüyorsun. Ne yapalım, biz de bugünkü durumdan yararlanmaya çalışırız. Niçin bizim erkenden intihar etmemizi istiyorsunuz?..."

İmparatorluğun son on yılını düşündüğümüzde, Türklerin, özellikle aydın kesimin böyle düşünmekten çok, devleti kurtarmak için, görülmedik denge oyunlarına başvurduklarını, hatta emperyalist ülkelerin birine bağlanarak ülkenin kaderini onunkine bağlamak gibi serüvenlere bile atıldıklarını görmekteyiz. Bu politikanın eleştirisi kesinlik-

le yapılmalıdır, ama tüm eleştirilere karşın, Türklerin, Noridya'nın söylediği gibi koşullardan kendi çıkarları açısından yararlanmaya çalıştıklarım savını genelleyemeyiz. Böyle düşünenler Osmanlı ticaret burjuvazisi içinde bulunur, ama her ulusun ticaret ya da sanayi burjuvazisi aynı biçimde kendi çıkarlarını en üst düzeye çıkarmaktan başka bir şeyi düşünmez. Günümüzde de, bunun örneklerini, hem de daha geniş ölçekte, görmekteyiz.

Aralık 1915.

Ermenilerle ilgili olaylar gene ön plana çıkmış durumda. Özellikle Tiflis'ten, 19 Ekim 1915 tarihiyle alınan bir haber üzerine değişik ama aynı yönde (yani tüm çözümleri şovenist kalıplara sığdırma uğraşı içinde) yorumlara raslamaktayız. Verilen haber şöyle: "Ermeni günlüğü *Mişhak*'a göre savaştan önce 1.200.000 dolaylarındaki (Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki) Ermeni nüfus, halen 200 binin üzerinde değildir. Bunların da, *Mişhak*'a göre, Osmanlı hükümetinin bugünkü politikası karşısında, savaşın sonuna kadar tamamen ortadan kalkması beklenmelidir. *Mişhak*'ın verdiği sayılar İstanbul'daki Ermeni Patrikliğinin tahminlerine dayanmaktadır. Patrikhanenin tahminlerine göre 850 bin Ermeni öldürülmüş ya da Türkler tarafından esir alınmıştır; bunun yanısıra 200 bin dolaylarında Ermeni de Rusya'ya göç etmiştir. *Mişhak*, Ermeni Kilisesinin önderliğinde Osmanlı Sınırları içinde kalan Ermeni illerinin savaştan sonraki durumunu saptamak için bir Pan-Amerikan konferansının toplanmasını önermektedir. Aynı gazeteye göre eğer tatmin edici koşullar gerçekleştirilirse ABD'deki ve Balkanlardaki Ermeni göçmenleri eski yurtlarına dönebilirler". Böylece Sevr antlaşmasında karşımıza çıkacak olan, Doğu Anadolu'da bir Ermenistan'ın oluşturulması politikası 1915 yılından, yani savaşın ilk gününden itibaren tartışılmaya başlanmıştır. ABD bu işin başını çekmektedir. Basın yoluyla kamuoyu yaratılmaktadır.

Şubat 1916.

Amerikan basınında, özellikle *New York Times*'te Amerika'nın savaşa girmesine ilişkin, Avrupa yayın organ-

larında çıkan karikatürler de yeralmaktadır. Bunların bir bölümü gerçekten ilginçtir, ve bugünkü Amerikan politikasının gerçek temellerini bulmamız açısından birçok kişiye yardım edecek niteliktedir. Örneğin bu ay içinde *New York Times*'te yeralan bir Hollanda karikatürü, Sam Amcayı, ünlü şapkasıyla bir koltuğa oturmuş düşünürken göstermektedir. Sam Amca düşüncesinde şu hesabı yapmaktadır: "Ne yapabilirim? Eğer savaşa girersem kendi silah ve cephanelerimi kullanacağım ve bunlar için bir para alamayacağım, oysa şimdi onları çok iyi fiyatlarla aziz dostlarıma satıyorum..."

Mart 1916'da yayınlanan *Current History*'nin üçüncü cildinin 6. sayısında bir Alman karikatürü yeralmaktadır. Karikatürde bir ağaçtan dolar toplamakta olan Sam Amca "kan, dolar ürününü artıran en iyi gübredir" demektedir. 1916 yaz aylarında Türkiye ile ilgili birkaç önemsiz haberin dışında, üzerinde duracağımız bir şey yoktur. Bunlar arasında Sultan Reşad'ın Osmanlı Meclis-i Mebusanını açış nutku, geniş bir yer tutmaktadır. Bu söylevde zafer umudunun teyidinden başkaca bir şey de yoktur.

Kasım 1916.

İngiltere'nin Washington'daki büyükelçisi Lord Bryce'nin *Ermenistan'daki Türk Baskı ve Zulmü* adlı altıyüz sayfalık raporu, Amerikan kamuoyunda büyük yankılar uyandırmış durumda. Raporun editörlüğünü ünlü tarihçi Arnold J. Toynbee yapmış. *New York Times*'daki haber ve yorumlara bakılırsa Türkler aleyhine ne yazılabilirse bu raporda yeralmaktadır. Yazar Osmanlıların politikasını "Ermenisiz Ermenistan" biçiminde özetliyor. Ölenlerin sayısını ise şöyle bir benzetmeyle ortaya koyuyor: "Geçen mayıs ayındaki ünlü geçitte, beşinci caddeden yirmişer kişilik sıralar halinde tam 12.500 kişi geçti, bunların belirli bir noktadan geçmeleri yaklaşık onüç saat sürdü. Eğer aynı gün, soykırımın başladığı günden bu yana öldürülen hıristiyanlar (Osmanlı tarafından öldürülen) beşinci caddeden geçecek olsalardı onların geçişi, ardı arkası kesilmeden dört gün sekiz saat sürecekti. Çünkü çoğunluğu kadın ve çocuk olmak üzere milyona yakın insan öldürülmüştür..."

Savaş Osmanlıların aleyhine geliştikçe, bu nitelikteki yazılar da ağırlığını artırmaktadır. O dönemde meydana gelen olayların tek yanlı bir soykırım olarak düşünülmesi yanlış olur. O günlerin soykırım karşıtları, sonraları Vietnam'da, Afrika'da, Amerika'da benzeri soykırımlara daha fazla ve etkin bir biçimde girişmişlerdir. Emperyalistlerin hiçbir dönemde soykırımdan yakınmaya hakkı olamaz.

Şubat 1917.

ABD'nin savaşa girmek üzere olduğu günlerde Osmanlılara ilişkin haberlere raslanmamaktadır. Bunu doğal karşılamak gerekir. Çünkü Doğu cephesi Sarıkamış savaşlarından sonra Çarlık ordularının Sivas-Van arasındaki ilerlemelerinden sonra önemli bir mücadeleye tanık olmamış, Çanakkale saldırısının da başarısızlıkla sonuçlanması üzerine tüm dikkatler batıda Fransız cephesine çevrilmiştir. İngiltere ve Fransa'nın ABD'nin savaşa girmesine yönelik baskısı da artmaktadır. ABD kamuoyu da böyle bir savaşa hazırlanmıştır. Bu ay içinde *New York Times*'ta yayınlanan bir İsviçre karikatürü ilginçtir. Bu çizgili anlatımda Avrupa bir genç kız olarak bir kenarda ölüme terkedilmiş "İmdat" diye yardım istemekte, Sam Amca ise, o bilinen kıyafeti içinde, elini açmış "Öde" diye yardım çağrısını yanıtlamaktadır.

Temmuz 1917.

New York Times'ın yayınlamakta olduğu *Current History'nin* bu aya ait Cilt 6, 1. sayısının, 166-170. sayfalarında yeralan bir inceleme Osmanlı demiryollarının savaş içindeki durumu ile İstanbul'da Nisan 1917'deki genel görünümü yansıtmaktadır. Kanımızca o günleri değerlendirirken kullanılabilecek nitelikte bilgiler içermektedir bu haber yorum. Sözkonusu sayfalarda yeralan haber yorumun önemli bölümlerini aşağıya aktarıyorum:

"Savaş Türkiye'nin ekonomik yaşamında bazı izler bırakmaya başlamış. Ülke, kuşkusuz belirli oranda, müttefiklerin ablukasından kaçmaya çalışan Orta Avrupalıların çıkış kapısı olmuş. Alman ve Avusturyalı mühendisler ülkenin mevcut kaynaklarının en küçük parçasını bile kullan-

ma savaşımında. Osmanlı İmparatorluğu'nun bugünkü yöneticileri de bu çabaları destekliyorlar, çünkü onlar açısından, yaşanan şu günler bir değişime yönelik, dönüm noktasıdır. Onlar, küçük asyayı Almanların yardımıyla kalkındırma amacında olduklarını saklamadan açıklıyorlar. Böylece, Alman himayesi altında, ülkenin kalkınması yönünden diğer batılı ülkelerin koydukları sınırları, engelleri aşacakları kanısındalar.

"... Çanakkale boğazının kapanması Türkiye'nin Avrupa'da bulunan bölümü ile küçük Asya arasındaki kara trafiğini olağanüstü yoğunlaştırmış durumda.

"... 1914'te, Haydarpaşa garından yapılan yük taşıması 317.217 ton iken, aynı taşıma 1915'te 510.236 tona yükselmiştir.

"Karadenize yönelik demiryolu imtiyazı (Ankara-Erzurum, Sivas-Samsun) Poincaré'nin Petrograt'ı ziyaretinde Çarlık Rusyası tarafından Fransızlara devredilmişti. Ne var ki, 25 Haziran 1915'te, Meclis-i Mebusanda kabul edilen bir yasa ile, sözkonusu imtiyaz Osmanlı Hükümetine devredilmiş, yani Fransızların elinden alınmıştır..

"....İstanbul'da açlık başlamış. Orta ve düşük gelirli grupların sefaleti nefes kesecek ölçüde. Almanların da işbirliği ile Tifüs salgının şimdilik önüne geçilmiş. Tranvayların dezenfekte edilmiş olmasına karşın, gene de Avrupalılar bu araçlara binmiyor...

"...Sizlere bakan yüzlerde yılgınlık, hastalık, korku ve kaygı okunuyor. İstanbul'da açlıktan ölenlerin bulunup bulunmadığını bilmiyorum, ama sokaklarda belki de açlıktan bayılmış, kasılıp kalmış yaşlılara rastladım....

"...Geleneksel yemek olan ekmek, peynir ve zeytini 1.25 dolardan aşağı bir para ödeyerek satın almanız olanaksız. Bunların fiyatları ise şöyle:

1	Pound	Tereyağ	2.50	dolar
1	"	Peynir	3.50	"
1		Zeytin	0.75	
1		Pirinç	1.00	

"...Açlığa ve safelatin her yerde görülmesine karşın, Türklerin, durumu sükunetle karşıladıkları, karşı koyma eylemlerinden kaçındıkları çok açık...

"...Savaş Türk ve müslüman kadınların ekonomik yaşamda yeni yükümlülükler almasını sağlamış. Postahane vb. yerlerde kadın memurlara rastlanıyor. Giyimde de bir modernleşme gözleniyor. Ama bu modern giyim, tutucu çevreler tarafından tepkiyle karşılanmakta. Nitekim bu tepkiler karşısında İstanbul polisinin yetkilileri iki gün içinde tüm müslüman kadınların eteklerini uzatmaları, ince peçeler yerine kalınlarını kullanmaları, vücudun bazı hatlarını ortaya çıkaran korseler giymemelerini isteyen bir bildiri yayınlamıştır. Bu kere de, toplumun ileri kesimlerinden tepkiler gelmiştir. Sonra bu emir iptal edilmiştir. Bu olay bazı kadın kuruluşlarının Almanları, Türk kadınlarının geri düzeyini korumak isteyen dış güçler olarak suçlamasına neden olmuştur..."

Bu kısa alıntılardan da anlaşılacağı gibi, Almanların Türk ekonomisi üzerindeki etkisi büyüktür. Bu etkinin yanısıra, toplum büyük yokluklar içinde kıvranmaktadır. Savaş belki de en büyük ekonomik hasarı Osmanlı ülkesinde yaratmıştır.

Kasım 1917.

18 Ağustos 1917'de yayınlanan Yunan Beyaz kitabındaki bir telgrafla Osmanlı İmparatorluğunun savaşa nasıl girdiği sorununu tekrar gündeme getirmiştir. Sözkonusu telgraf Yunan Bakanlarından Thaotokis tarafından, 4 Ağustos 1914'te Berlinden Yunan kralına çekilmiştir. Metni aynen şöyledir:

"İmparator (Kayzer) Almanyası ile Türkiye arasındaki ittifak antlaşması bugün sonuçlanmıştır. Bulgaristan ve Romanya da Almanya yanında yerlerini almaktadırlar. Akdenizdeki Alman savaş gemileri, Türk savaş filosuna katılarak onlarla birlikte hareket edecektir. Bütün bu olaylar Yunan kralına bütün Balkan ülkelerinin slavizme karşı direndiğini gösterecektir..." Bu arada aynı beyaz kitapta bir başka ilginç iddia yer almaktadır. Buna göre: "1916 baharında Veliaht Yusuf İzzettin Efendi'nin ani ölümü, kendisinin Almanlara karşı davranışlarına bağlanmaktadır. Resmî raporlar ölümü intihar olarak nitelemekte ise de, yaygın olan kanı olayın bir cinayet olduğu biçimindedir."

Yusuf İzzettin'nin intiharı Türkiye'de de büyük yankılar uyandırmış, çeşitli söylentilerin ortaya atılmasına neden olmuştur. Bugün bile bu konuda kesin bir kanıt elimizde yoktur. Ne var ki, Y. İzzettin'in anti-Alman eğilimlerinin bu konuda pek rol oynamadığı kanısı daha doğru bir değerlendirmedir. Çünkü onun ölümü ile Veliaht olan Vahidettin'in İngiliz yanlılığı öteden beri bilinmekteydi. Ayrıca Vahidettin, Enver Paşa kliğine de açıkca cephe almıştı. Mustafa Kemal'i Almanya seyahatında yanına alması ve onunla olan ilişkileri, bu konuda elle tutulabilir bir kanıt teşkil etmektedir.

Ekim Devrimi de Amerikan basınında soğuk, hatta tepkiyle karşılanmıştır. Dergilerde, gazetelerde yayınlanan karikatürler sürekli bir biçimde devrimi yeren, onu küçümseyen bir tutum içinde. Ayrıca ilgimizi çeken, Lenin'in bol ve uzun sakallı, hunhar bakışlı bir mujik gibi resmedilişi. Tüm aramalarımıza karşın Lenin'in gerçek bir fotoğrafına raslamadık. Ancak 1918'de yayınlanan gazete ve dergilerde Lenin (fotoğraf olarak) doğru tanıtılmaya başlanmıştır.

Eylül 1919.

Savaşın bitiminden en az on ay sonra Türkiye'ye ait haberler tekrar ağırlıklı bir yere sahip olmaya başlıyor. Paris konferansı, Başkan Wilson'un barış antlaşmalarının hazırlanması çalışmalarına katılma amacıyla yaptığı Avrupa gezisi, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali haberleri arasında Türkiye'deki duruma kısaca değiniliyorsa da, ayrıntılı bir açıklama basında pek yeralmaktaydı. *New York Times*'in Eylül ayı sayılarında yeralan haberlerden önemlileri şöyle:

"Trakya'nın boşaltılacağı ve İstanbul'un bağımsız bir kent-devlet olacağı haberi 23 Temmuz 1919'da İstanbul'a geldi. Aydınlar arasında önemli hoşnutsuzluk var, özellikle İzmir'in işgalinden sonra mevcut Damat Ferit Paşa hükümetine karşı tepkiler büyüyor. Son haber, bardağı taşıran son damla olacak gibi. İttihad ve Terakkinin yeraltında çalışan grubu Damat Ferit Paşa aleyhine bildiriler dağıttı...

"... Küçük Talât Paşa ve Halil Paşa, Erzurum'da Mustafa Kemal Paşayla buluştu." Mustafa Kemal'le ilişki kur-

ma çabasının İttihatçılar arasında yoğun olmasına karşın Mustafa Kemal'in bu ilişkileri belli bir sınırda tutmak istediği bilinmektedir. Yayınlanan bu ve buna benzer haberler, İttihatçılardan hoşnut olmayan halk arasında M. Kemal'e karşı bir tepkiyi doğurmak amacıyla düzenlenmekteydi. Kuşkusuz, bu haberler Osmanlı İmparatorluğu'nun son hükümetine karşı batı kamuoyunda yaratılan olumsuz havanın M. Kemal'e de yaygınlaştırılması amacını içermekteydi.

Ermeni sorunu, gene haberler arasında önemini koruyordu. Özellikle Eylül ayında yayınlanan *Current History'*-nin 10. cilt, 3. sayısının 419. sayfasındaki haber yorum dikkati çekmektedir. Bu haber yorumun bazı bölümleri aşağıya aktarılmıştır.

"... zayıf, ve iyi donatılmamış bir orduya sahip olan küçük Ermeni Cumhuriyeti kendisini yaşatmamayı amaçlayan Türk ve Tatar hükümetlerinin orduları tarafından sarılmış durumdadır. Genç Türkler her şeyden önce Kafkas Ermenistanı ile, Anadolu Ermenistanı'nı birbirinden ayırmayı istemektedirler. Bu noktaya gelindikten sonra Doğu Anadolu'daki tüm hıristiyan nüfusun temizlenmesi kolay olacaktır...

"... Türkiye ile yapılan silah bırakışımında Doğu Anadolu toprakları müttefik kuvvetler tarafından işgal edilmemiş, buradaki Ermeniler genç Türk örgütünün vahşî kumandanlarına terkedilmiştir..."

Kasım 1919.

New York Times, İngiltere Başbakanı Lloyd George'un vermiş olduğu (8 Kasım 1919) nutkun özellikle şu bölümüne yer veriyor:

"Bütün müttefikler arasında Türkiye ile yapılacak barış konusunda ana ilkeler üzerinde bir antlaşmaya varıldığını söyleyebilirim. Her şeyden önce şu nokta üzerinde hepimiz düşün birliğine varmış bulunuyoruz: Türklerin Arap, Rum ve Ermeni nüfusun yoğun olduğu yörelerdeki yönetimine son verilecektir. Karadeniz geçitleri, yani Boğazların tüm ulusların gemilerine açık olması sağlanacaktır. Bu konuda da anlaşılmıştır. Bu ilkelerin yaşama geçirilme-

sinde müttefik devletler arasında nasıl bir işbölümü yapılacağı sorununda önemli güçlüklerle karşılaşmayacağımız kanısındayım. Bir kere sözkonusu ilkelerin gerçekleşmesi için böyle bir işbölümüne gerek vardır, diğer yandan savaş süresince gerçekleştirilen ortak anlayış ve davranış birliği bu işbölümününde temeli olacaktır..."

Öte yandan *Current History*'nin Kasım sayısında (cilt 11, sayı 2, s. 331-339) René Pinon imzalı, *Genç Türklerin Asya Politikası* adlı bir yazı da yer almaktadır. Yazıda şu noktalar dikkatimizi çekmektedir:

" Dr. Nazım gibi tehlikeli ideolojistler devlet kurumlarının kesinlikle Türkleşmesini istemişlerdir. Türk olmayan elemanların bu kurumlarda bulunuşu yabancı güçlerin devlet işlerini karışmasını kolaylaştırmaktadır, bu nedenle sözkonusu Türkleştirme zorunludur....

"... Talât Paşa, ABD büyükelçisine, Ermeni sorununu çözmek için Abdülhamit otuz yıl uğraştı, ben ise üç ayda her şeyi hallettim demiştir..."

Hindistan, Mısır vb. gibi sömürge ya da yarı-sömürgelerde İngilizlere karşı yapılan direnişlerin büyük bir çoğunluğu İttihad Terakkinin İstanbul ve Bern'deki gizli merkezlerinden yönetilmekteydi..."

Bütün bu ve benzeri iddialar sonraları Türk basınında yeralmıştır. Özellikle İttihad ve Terakkinin Teşkilat-ı Mahsusanın bir kanadı aracılığı ile yürüttüğü Asya politikası, benzer haberlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur, ve haberlerde gerçek payı da bulunmaktadır.

Şubat 1920.

Anadolu hareketi ilk defa olarak Amerikan basınında geniş olarak yer alıyor. *Current History*'nin Şubat sayısında (cilt 11, bölüm II, sayı 2, s. 270-275) yayınlanan bir Türkiye araştırmasında şunlar yer almaktadır:

" Mustafa Kemal, Enver Paşa ile birlikte çalıştığını yalanladı. Enver ve arkadaşlarının takip ettiği politikanın Türkiye'yi bugünkü hale getirdiğini de sözlerine ilâve etti. Kemal, aynı şekilde Türkiye'deki İngiliz ve Fransız yatırımlarını aynen koruyacağı konusundaki haberleride yalanladı, İngiliz, Fransız sermayesi bu ülkenin mahvında en önem-

li rolü oynamıştır diye de kanısını açıkladı. Mustafa Kemal'in şu andaki eğilimlerine bakılarak Bağımsız bir Ermeni Cumhuriyeti'ni hoşgörüyle karşılayacağını söyleyebiliriz."

Öte yandan *New York Times*'ta içlerinde Amiral Bristol'un da bulunduğu bir uluslararası komitenin kaleme aldığı "Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi" adlı raporda yankı uyandıran bir haber biçiminde görülmektedir. Ne var ki, Yunanistan Başbakanı Venizelos'un bu raporu şiddetle protesto etmesi, ve "Biz İzmir'e geçici olarak gelmedik, buraya, kendi evimize yerleşmeye geldik" şeklindeki sözleri de (Paris, 15 Kasım 1919) yeniden ele alınarak haber-yorum yapılması, Bristol raporu üzerine oluşan olumlu havayı dağıtmıştır.

Mart 1920.

Bütün Amerikan basını bu ay Türkiye'ye karşı bir kampanyaya girişmiş gibidir. Kampanyanın temel nedeni müttefiklerin İstanbul'u Türklere bırakması ve Boğazların uluslararası bir kontrol düzenine bırakılması kararıdır. Karar sadece Amerika'da değil, tüm dünyada şaşkınlık yaratmıştır. *New York Times*'e göre İngiltere'yi böyle bir karara iten ana neden müslüman dominyonlardan gelen baskılardır. Karar üzerine ABD'de kalabalık mitingler düzenleniyor. Bu mitinglerle ilgili haberlerde ise şunları okuyoruz:

"... Filadelfiya'da yapılan ve yoğun bir kalabalığın katıldığı mitingte konuşan ABD'nin eski İstanbul Büyük Elçisi Henry Morgenthau 'Türkler Avrupa'dan ebedi olarak çıkarılmalıdır' demiştir ..."

"... 1 Martta, New York'ta yapılan kalabalık bir mitingte konuşan ABD'nin eski Berlin büyükelçisi James W. Gerard, Amerika'nın çıkarları açısından Türklerin Asya içlerine sürülmesi gereklidir, biçiminde bir konuşma yapmış. Diğer konuşmacılar da İstanbul'un Türklere bırakılması kararının ana nedeninin Osmanlılardan büyük alacağı olan Fransız finans holdinglerin baskısı olduğunu ileri sürmüşlerdir..."

"... Başkan Wilson 30 Mart 1920 de müttefiklere Türk hükümetinin İstanbul'dan ve Avrupa'dan tamamen çıkarılmasını önermiştir..."

Bu arada *New York Times*'ta ilk defa Mustafa Kemal'in bir fotoğrafı yayınlanıyor. Ne var ki, Ekim Devrimi sırasında Lenin için yapılan yanlışlık bu kere de M. Kemal için yapılıyor, Sakallı bir başka Osmanlı paşası, Mustafa Kemal diye tanıtılıyor.

Mayıs 1920.

Current History'in mayıs sayısında (12. cilt, sayı 2, s. 336) Maurice Prax adlı bir Fransız gazetecinin M. Kemal'le savaş sonrası Pera Palas otelinde yaptığı bir röportaj yeralıyor. Sözkonusu röportajın önemli bölümü aşağıya aktarılmıştır:

"Mustafa Kemal'le savaş sonrası Pera Palas'ta tamamen tesadüfen karşılaştım. Bana şunları söyledi:

"Almanlara karşıyım. Biz Türklere daima bir esir muamelesi yapmışlardır. Bize savaş bilimini öğretmek istemişler, ama biz onlara cesaret dersi verme olanağını bulmuşuzdur. Subayları, Alman yardım heyetinin üyeleri sürekli olarak İstanbul'da oturmuşlar, bütün klüpleri, kumarhaneleri doldurmuşlardır. Ama bu arada bizim askerlerimiz Geliboluda yada mezepotamya'da öldürülmüştur.

"İttihatçılar bize ihanet ettiler. Enver, Talât, Cemal ve yandaşları ölüm cezasına çarptırılmalıdır. Müttefiklerin bunları asmada niye böyle geç kaldıklarını anlayamıyorum... Almanya ile ittifak yapmak bir delilikti. Almanların gerçek karakterini savaş sırasında öğrendik. Bütün Türkler Alman ırkından nefret ettiğimizi hissettik, kendimizi onların müttefiki kabul edemedik ..."

Yaz aylarında, özellikle Ekim 1920'lerde bolşeviklerle M. Kemal'in işbirliğine ait haberler çıkmaya başlıyor. Böylece bolşeviklere karşı oluşturulan olumsuz kamuoyu değerlendirmesinin, M. Kemal'in bağımsızlık savaşımına da yansımasına çalışılıyor.

M. Kemal'in bolşevikler arasındaki antlaşma metni, İngiliz ve Fransızlar tarafından yayınlanıyor. Ocak 1921'de bu antlaşma hakkında *New York Times*'ta şöyle bir haber yayınlanıyor:

"... Kemal'le bolşevikler arasında varılan antlaşma hakkında, kaynağında hazırlanmış bir rapor, bugünlerde

Fransız-İngiliz resmî makamları tarafından basına sızdırılmıştır. Buna göre, sözkonusu antlaşma şu maddeleri içermektedir:

"1. Türkiye'nin toprak bütünlüğünü, taraflar bir kez daha teyid eder, ve Türklerle yoğun yörelerde Türk yönetiminin yeniden tesisini ilke olarak benimserler.

"2. Yeni Arap devletleri ve Suriye üzerinde Türk denetimi kurulmalıdır.

"3. Türkiye'de komünizmin gelişmesi için uygun ortamın yaratılmasına çalışılmalıdır.

4. Rusya ve Türkiye, Hindistan, Cezair, Mısır, Fas ve Tunus gibi müslüman ülkelerin yabancı boyunduruğundan kurtarılması konusunda düşün birliği halindedirler.

"5. Rusya kendi arazisi üzerindeki müslüman devletlerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tanıyacaktır.

"6. Rusya, Türkiye'ye malî ve araç-gereç yardımı yapmayı kabul etmektedir.

"7. Rusya, iki askerî birliğin Türkiye'ye sevkedilmesini, gerektiğinde yeni birliklerin de gönderilmesini ilke olarak benimsemektedir..."

Bu antlaşmanın yukarda naklettiğimiz maddelerini teyid ya da yalanlamamız mümkün değil. Ama yakınlarda değişik yapıtlarda yayınlanan belgelere bakarak 2, 3 ve 7. maddelerin gerçeğe pek uygun olmadığını, ama diğer maddelerin ise o dönemdeki Sovyet-Türk ilişkilerinin her aşamasında tekrarlanan konular arasında bulunduğunu söyleyebiliriz. Kanımızca, İngilizlerin M. Kemal aleyhine yürüttükleri propagandanın uzantısı olarak kabul edilebilir yukardaki maddelerin bazıları.

Mayıs 1921.

Current History'in 14. cildinin 2. sayısının 352 sayfasında şu satırları okuyoruz:

"Kemal, kendisini Ankara'da dört ay tuttuktan sonra İzzet Paşayı serbest bırakarak İstanbul'a gönderdi. İzzet Paşa İstanbul'daki hükümetin eski sadrazamı ve içişleri bakanıdır. İzzet Paşa 19 Martta İstanbul'a geldi. Kendisi Sultan tarafından kabul edildiğinde, Sultana, Kemal'in kendisine Lenin'le, onun da diğer devlet adamlarıyla oynadığı

gibi oynadığını, müttefiklerin durumlarını değiştirdikleri, Ankara ile İstanbul arasında resmî ilişkilerin kurulmasından sonra Lenin Moskova'da 16 Martta imzalanan antlaşmanın ne oranda anlamlı olduğunu anlayacağını söylediğini nakletti..."

Kanımızca bu satırlar önemlidir, ne ki kaynağı ve doğruluğu hakkında en küçük bir değerlendirme yapacak durumda değiliz şu anda. Sadece yansıtmakla yetineceğiz.

Ekim 1921.

Gene *Current History*'in ekim sayısında (cilt 15, sayı 1, s. 93-101) Yunanista'nın Anadolu harekâtını savunan bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazının aşağıya aldığımız bölümleri olaya emperyalizmin nasıl baktığını göstermesi yönünden ilginç sayılabilir:

" Venizelos'un devrilmesinden sonra Yunanistan'a karşı bir ekonomik boykot ilân edildi. Avrupa ve Amerika'dan Yunanistan'a akan borçlar donduruldu. Nihayet Yunan halkı Türklere karşı mücadelelerinde yalnız bırakıldı. Oysa şu anda, zaman M. Kemal için çalışıyor artık.

Uluslararası alanda böylesine bir muhalefetle karşılaşan Yunanistan, M. Kemal'e karşı harekete geçti, 300 bin kişilik bir orduyu silahlandırdı, bunun içinde Yunan Ulusal Bankasından borç aldı "

" Yunan halkı Osmanlı İmparatorluğu'nda yasa ve düzenin tek garantörü durumundadır. Bunun da ötesinde bütün ülkeyi ulusal düzeyde, iktisadî, ticarî, malî ve siyasal alanda canlandıracak tek güçtür. Osmanlı İmparatorluğu'nda iş âleminin, ulaşımın ve sanayinin anahtarı da onların elindedir. Açıkçası Yunanlılar Balkanlarda ve Yakın-Doğuda, Amerika'nın demokrasi idealini ve girişimcilikteki etkinlliğini ruhlarında taşıyan tek halktır. Amerika'daki yarım milyon Yunanlı eski Bizans imparatorluğunu yeniden oluşturmak için yardıma hazırdırlar. İstanbul'daki başarıları için her şeylerini riske eden bu Yunanlıların yanında, Amerika yerini almalıdır ..."

Amerika basınında böyle yazılar yeralırken 16 Ağustos 1921 tarihli bir haberde de şunları okuyoruz:

"İngiltere Başbakanı Lloyd George Avam kamarasın-

da 16 Ağustosta yaptığı bir konuşmada Yunan istekleri konusunda şunları söylemiştir: Bütün bunlar Yunanlıların ihtirasıdır. Diğer yandan, hiç kuşkum yoktur ki, kısa bir süre içersinde Yunanlılar kaynaklarının, deneyinin ve yeteneklerinin Küçük Asya'nın içerlerine doğru ilerlemede yeterli olamayacağını anlayacaklardır"

Ocak 1922.

Bu ay içersinde Sakarya savaşı ile ilgili birkaç habere raslanıyor. Örneğin:

"Sakarya savaşı ile noktalanan saldırı Yunanistan'a 100 milyon dolara malolmuş bulunmaktadır

"Şunu akıldan çıkarmamalıyız ki, Yunanistan'ın gerçek muhalifi, Kemal'in örgütleri değildir. Müttefikler, etkileriyle Türk direnişini cesaretlendiren ve Yakın-Doğuda akılcı bir çözümü engelleyen batılı güçlerdir (İngiltere ve Fransa). Yunan ulusunun savaşımda karşılaştığı gerçek güçlük burada yatmaktadır ..."

"Fransız Başbakanı Briand gazetecilere Ankara antlaşması için şunları söylemiştir: artık doğuda savaş için bulunmuyoruz, bu konuyu müttefiklerimizle konuşarak çözümledik. Onları andlaşmanın her aşamasında haberdar kıldık, bu arada yaptığımız andlaşmanın metnini de verdi, böylece çıkarları açısından bir sorunla karşılaşmalarını önledik...

" Londra'dan bildirildiğine göre, Yakın-Doğudaki kitlenmiş durumu çözebilmek amacıyla, Kemal'in kabul edebileceği makul bir barışı oluşturmak için müttefiklerin ortak çabaları devam etmektedir...

" İnebolu'ya, İngiltere'nin Türkiye'deki çıkarlarını güvence altına almak için temaslarda bulunmak üzere Binbaşı Henry başkanlığında bir İngiliz heyetinin geldiği bildiriliyor...

Tüm bu haberler İngiltere'nin, Fransa'yı izleyen bir tutumla barış arayışı içinde olduğunu, bu arada Yunanistan'ın da tamamıyla yalnız kaldığını göstermektedir.

Mart 1922.

22 Marttaki Paris konferansında Lord Curzon tarafın-

dan özetlenen barış koşulları *New York Times*'ta şöyle yeralmaktadır:

"Yunanlılar Anadolu'dan çekileceklerdir.

"— Türkler yeterli düzeyde bir yönetimi sağladıklarını kanıtlayıncaya kadar İyonya'daki hıristiyan azınlıkların korunması müttefikler tarafından sağlanacaktır.

"— Trakya sınırı Midye-Enez hattına göre düzenlenecek, Edirne'ye özel bir statü verilecektir.

"— Türkler İngiltere'nin Çanakkale için öne sürdükleri düzenlemeyi kayıtsız şartsız kabul edeceklerdir.

"— Mezopotamya'daki İngiliz sınırı Musul'u da içerecek biçimde düzenlenecektir.

"— Özel bir Türk-İngiliz antlaşması yirmibeş yıl süreyle gerçekleştirilecektir.

"— Türkler Hindistan, İran ve Afganistan'daki İngilizlere karşı yürüttükleri olumsuz propagandaya son vereceklerdir.

"— Anadolu hükümeti, İstanbul hükümetini tek hükümet olarak tanıyarak, padişahın Anadolu üzerinde otoritesi yeniden sağlayacaktır..."

New York Times, bu haberi, fazla yorum yapmadan aynen geçmiştir.

Temmuz-Ağustos 1922.

New York Times tarafından çıkarılan *Current History* dergisinin Ankara'ya gönderdiği Clair Price'in Anadolu direnişi için yazdığı iki yazı bu derginin 16. cildinin 4 ve 5. sayılarında çıkmıştır. O günlerin Ankara'sını tanımlayan sıradan bir röportaj niteliğindedir bu yazılar. Yalnız ikinci yazıda Kemal'in elindeki kozlardan sözedilen bölüm, Amerika'nın Anadolu hareketini değerlendirmesi yönünden bir bilgi verebilir. Ayrıca bu yazının *Current History*'de çıktığı ayda, Anadolu direnişin son darbesi olan büyük taarruz başlamıştır. Şimdi Clair Price'ın yazısında sözünü ettiğimiz bölümü yansıtalım:

"Kemal'in elindeki kartlar nelerdir?

"1. Trans-Kafkaslar'dan Eskişehir-Afyon hattına kadar geniş Küçük Asya toprakları,

"2. Kemal hâlâ açıktan olmasa bile Pan-Turanist giri-

şimleri arkalamakta. Afganistan'a kadar uzanan bir etki alanı var,

"3. Fransız-Türk barış andlaşmasını sağlamış. 1916'da Sykes-Picot antlaşması ile Fransa'ya verilmiş Musul, bu antlaşmada yeralmıyor. Öte yandan Musul milletvekilleri de mecliste yerlerini almış bulunmaktalar..."

Yunanlıların Tekirdağ'da yaptıkları yığınaktan sonra İstanbul üzerine yönelik saldırı isteklerinin Fransız ve İngilizler tarafından engellenmesi *New York Times*'ta eleştirel bir açıdan değerlendirilmiştir. Artık Amerika kamuoyu İngiliz ve Fransızların yanında değildir. Nitekim Lozanla ilgili haber-yorumlarda bunu görmekteyiz.

Ocak 1924.

Current History'nin bu ayda yayınlanan sayısında (Cilt 19, sayı 4 ve s. 699) Lozan antlaşması ile ilgili şu haber-yorum yeralmaktadır:

"Antlaşmayı eleştirenler ABD'nin Türkiye'deki yedi çıkarının savunulmadığı noktasından hareket etmektedirler. ABD'nin Türkiye ile ilgili yedi çıkarı ya da isteği şunlardır:

"1. Kapitülasyonların aynen korunması,

"2. Amerikan hayır kurumlarının faaliyetlerine devam etmesi, ve faaliyetleri sırasında ayrıcalı bir korumaya tâbi olmaları,

"3. Amerikan yurttaşlarının uğradıkları zararların tazmini,

"4. Boğazlardan serbest geçiş hakkı ya da boğazlara özgür bir statü verilmesi,

"5. Arkeolojik araştırmalar da ABD yurttaşlarına öncelik ve serbestlik tanınması,

"6. Amerikan ticaret ve yatırım girişimlerine açık kapı politikasının izlenmesi,

"7. Azınlıkların özel bir statüyle korunması.

"Bu yedi madde, Amerikan dışişleri bakanlığının 30 Ekim 1922 tarihli notasıyla ilgili devletlere bildirilmiştir. Açıktır ki, bu antlaşmanın imzalanması ile Amerika YakınDoğudaki yüksek prestijini yitirecek ve küçük bir imtiyaz avcısı haline düşecektir. "

Nitekim *New York Times*'in Ağustos 1924'te yayınlanan

birçok sayısında bu konu işlenmiş, sonuçta ABD başkanlık seçimlerinde de başlıca tartışma alanlarından birini oluşturmuştur. Demokrat Parti seçim kampanyasını hazırlayan komite Lozan antlaşmasının kongre tarafından onaylanmasına karşı tavır almayı ana politik ilkelerinden biri olarak kabul etmiştir.

Sergilenen haber ya da haber-yorumların öğrettikleri

Önce araştırma yöntemi olarak bir değerlendirme yapmaya çalışalım. Genellikle yazılı basının bir zaman kesiti, ya da mekan kesiti olarak incelenmesinden bazı bulguların elde edildiği gerçeğini anımsayalım. Örneğin Türkiye'de sendikal faaliyetlerin toplumdaki etkileri açısından belirli bir dönemi kapsayan bir araştırma yapmaya karar verdiğimizde, yazılı basının bu dönem içersinde incelenmesi, hatta değişik siyasal görüşlerdeki yazılı basının birlikte ele alınması araştırmamıza büyük katkıları sağlayacaktır. Ne var ki, bu incelememizde bir önceki örnekteki geniş olanaklara sahip değiliz. 1915-25 yılları arasındaki on yıllık dönemde Amerikan yazılı basınını yalnız birini ve ona bağlı bir dergiyi ele alabildik. Bu, araştırmanın çok dar alanda yapılması sonucunu kendiliğinden getirdi. *New York Times* ve ona bağlı *Current History* dergisi Amerikan kamuoyunun bütününü yansıtmadığı gibi, sadece bir kentin ve bir toplum katının düşüncelerini bile yansıtamamaktadır. Bu durumda gözümüze çarpan bir iki noktayı genellememizde belirli sakıncalar ortaya çıkacaktır. Ama gene de, tekelci egemenlerin bazı konulardaki yaklaşımları konusunda, kuşkusuz belirli hata payları içinde, bazı önemli bilgilere sahip olabileceğiz. Vardığımız noktadaki değerlendirmelerimizi daima bu sınırlama içersinde ele almanız gerekecektir.

New York Times ve ona bağlı yayın organları (bunu daha doğru bir deyimle onun kontrol ettiği yayın organları diye yaygınalştırabiliriz) 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ABD ticaret ve sanayi burjuvazisinin, yani tekelleşme aşamasında hayli yol alan ve emperyalist özlemlerini her fırsatta gerçekleştirmeye çalışan egemen toplum katının en aydın kesiminin düşüncelerini yansıtan iletişim araçlarıdır. ABD'nin iç ve dış politikası üzerinde daima etkin olabilmişlerdir.

Bu bakımdan ABD yazılı basınının dar bir kesitini ele almamıza karşın tekelci burjuvazinin en aydın kesiminin düşüncelerini izleyebilme olanağını bulmuş oluyoruz.

Sergilediğimiz haber ve yorumlar Amerikan burjuvazisinin Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye ile Yakın-Doğudaki çıkarlarının müsaade ettiği oranda ilgilenmiştir. Haberlerin hemen tümünde bölgeyi ve ülkemizi tanımamanın getirdiği yanlışlara raslanmaktadır. Savaşın başlangıç yıllarında Amerikan kamuoyu Osmanlı İmparatorluğu ile sancak imparatorluk topraklarında yaygın bir biçimde bulunan Amerikan misyoner kurumlarının genel çıkarlarıyla doğru orantılı biçimde ilgilenmiştir. Bu nedenden, Ermeni sorunu basında ağırlıklı bir yere sahip olmuştur. Dikkat edilirse Ermeni sorunu daima ön planda kalmış, hatta ulusal bağımsızlık savaşı sırasında Rum azınlığın problemleri gündeme geldiği halde Amerika bunlarla ancak sınırlı ve platonik ölçekte ilgilenmiştir. Diğer yandan savaş sırasında Osmanlı sınırları içinde Arap, Rum, Yahudi halklarının bulunmasına karşın New York basınında azınlık sorunu deyince akla hep Ermeniler gelmiştir.

Şovenlikle ve soykırım yapmakla Osmanlıların, özellikle Türk halkının suçlanmasına karşın İngiliz, Fransız vb. gibi emperyalist devletlerin yaptığı ve etkisi çok daha geniş olan benzeri eylemlere aynı yayın organında hemen hemen değinilmemiştir. Bu da emperyalizmin soykırım olgusunu sadece kendi çıkarları için gündeme getirdiğini göstermektedir.

Sadece *New York Times*'ın sınırlı bir zaman aralığında incelenmesi bile Amerika'nın Orta Doğu ile ilgilenmesinin, misyonerlerin iddia ettiği gibi tamamen yardımseverlik duygusundan ileri gelmediğini açıklıkla göstermektedir. Nitekim ABD'nin Lozan Antlaşmasına yönelttiği eleştiriler bu yargımızın en güçlü kanıtıdır.

New York Times ve bağlıları tekelci burjuvazinin isterleri doğrultusunda kamuoyu oluşturmada ne kadar usta olduklarını şu on yıllık zaman kesiti içindeki haber, yorum ve yazılarda ortaya koymuşlardır. Bağımsızlıktan, yana tüm hareketler suçlanmıştır. Hatta Clair Price'ın Ankara hükümeti lehinde gözüken yazılarında bile küçümseyen

ve sonuca güvenmeyen bir hava sezilmektedir. Bu yazıların ise İngiliz, Fransız ve benzeri, batının ileri kapitalist ülkelerinin Ankara ve M. Kemal direnişini tanıyıp, onu yanlarına aldıktan sonra çıktığına da işaret etmek yerinde olur.

Kısa incelememiz sonunda tüm hata paylarına karşın, şu genel doğruların altını çizebilecek bazı bulguların ortaya çıktığını kabul edebiliriz:

1. ABD kamuoyu tekelci basının oluşturduğu bir kamuoyudur,

2. ABD gerek Birinci Dünya Savaşı, gerek bağımsızlık mücadelesi sırasında Orta Doğu ve Türkiye ile ancak kendi çıkarları oranında ilgilenmiştir,

3. ABD'nin egemenleri sosyalist devrim ve bağımsızlık hareketlerine karşıdırlar ve bunu bilinçli bir biçimde yapmaktadırlar. Gerek Ekim Devrimi, gerek Anadolu direnişine karşı tutumları bu yargımızı kanıtlamaktadır.

4. ABD hiçbir zaman Lozan Antlaşmasını içine sindirememiştir. ABD dışişleri bakanlığının Orta-Doğudaki Amerikan çıkarları olarak özetlediği yedi nokta bugün de aynı derecede önemlidir. Bu da gerek Amerikan dış politikasının, gerek kamuoyunun bu doğrultuda daha 1915'lerden beri oluşturulduğunu göstermektedir.

Elimizdeki sınırlı olanaklarla yapmaya çalıştığımız bu inceleme, ve incelemede sergilediğimiz haber, yorum ve yazılarla belirli bir dönemin Türkiye'ye pek yansımayan bir yönünü yansıttığımız kanısındayız.

Eylül 1979. Ankara

ALAATTİN BİLGİ

KAPİTAL'İN DOĞUŞU ÜZERİNE

"Son amacı modern toplumun ekonomik hareketi yasasını ortaya çıkarmak,"[1] olan *Kapital*, Marx'ın, "... yaşamını, mutluluğunu ve ailesini feda ettiği,"[2] başyapıtıdır. İlk kez 1867 Eylülünde Almanya'nın Hamburg kentinde yayımlanan *Kapital*'in hangi koşullar altında yazıldığının ve yayınlandığının yakın tanığı ve Marx'a yaşamı boyunca her yönden destek olmaya, yükünü hafifletmeye çalışan eşi Jenny Marx da şöyle der: " bu kitap üzerine, sessizce katlanılan bitip tükenmez üzüntüleri, tasaları, acıları açıklayabilecek gizli bir öykü yazabilirim. Ve eğer işçiler, sırf onlar ve onların çıkarları için yazılan bu yapıtın tamamlanması için katlanılan özveriyi bir bilseler."[3] Dünya proletaryası, hiç kuşkusuz, kendisine o güçlü ideolojik silahı sağlayan bu yapıtın, *Kapital*'in yazılması için katlanılan büyük özveriyi çok iyi anladığını, kapitalist sömürüye, ücret köleliğine

[1] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, s. 18.
[2] Marx, Engels, *Selected Correspondence*, Moscow 1965, s. 185. S. Meyer'e yazdığı 30 Nisan 1867 tarihli mektuptan.
[3] *Karl Marx, A. Biography*, Moscow 1973, s. 369.

karşı verdiği savaşımda onu başarıyla kullanarak göstermiş ve yazarın adı işçi sınıfının birliğinin simgesi haline gelmiştir. Ve "Bu yapıtta ulaşılan sonuçlar her geçen gün giderek artan ölçüde büyük işçi sınıfı hareketinin temel ilkeleri haline gelmiş, her yerde, işçi sınıfının, varılan bu sonuçlarda, kendi durumunun ve özlemcilerinin en uygun ifadesini bulduğunu gitgide daha çok farkettiği, bu hareketi yakından bilen hiç kimse tarafından yadsınamayacak"[4] derecede açıklık kazanmıştır. Şimdi biz, bu yazımızda, Lenin'in, tarihsel materyalizmi bir varsayım olmaktan çıkartıp bilimsel bir teori haline getirdiğini söylediği *Kapital*'in, gelecek yazımızda da, onu tamamlayan ve burjuva ekonomi politiğinin eleştirel bir tahlili olan *Artı-Değer Teorileri*'nin doğuşunu izleyeceğiz.

I. *KAPİTAL*'İN DOĞUŞU

Marx 1859'da yayımlanan *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın birinci kısmından hemen sonra bunu tamamlayacağını düşündüğü ikinci kısmı üzerinde çalışmaya başladı. 1850'lerden beri üzerinde çalıştığı ekonomik incelemelerinin sonucu olan 1857-58 ekonomik elyazmalarını esas alan Marx'ın amacı birinci kısımdaki "Sermaye" konusunu genişliğine işlemek ve tamamlamaktı. Hazırladığı ayrıntılı plana göre, birinci kısımda, sermayenin üretim süreci, ikinci kısımda, sermayenin dolaşım süreci incelenecek, üçüncü kısmın başlığı "Sermaye ve Kâr" olacak, son kısımda "çeşitli" başlığı altında ise tarım, toprak mülkiyeti ve sermaye ele alınacaktı. Öyle anlaşılıyor ki bu son kısımda Marx, "rant teorisinin" bir açıklamasını yapmayı düşünüyordu.

Marx, *Katkı*'nın bu ikinci kısmının hazırlığının kısa zamanda tamamlanacağını ve hemen birinci kısmı izleyeceğini umuyordu, ama çok geçmeden, ikinci ve ondan sonraki kısımlarda ele alıp işleyeceği konuların ayrıntıları üzerinde tam ve aydınlık bir fikre sahip olmadığını farketti. Bir dizi sorun üzerinde yenibaştan inceleme yapması gerekiyordu. Bir kez daha Marx, *British Museum* kitaplığının mahzenlerinde uzun saatler geçirmeye başladı. Yığınla yeni mal-

[4] *Kapital*, Birinci Cildin İngilizce baskısına Engels'in Önsözünden.

zeme ve yapıt arasında Engels'in, *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu*'nu yeniden okudu, 1855-1859 yılları arasındaki *Fabrika Raporlarını* ayrıntıları ile inceledi. Bunlar, tarafsızlıklarından Marx'ın da övgüyle sözettiği İngiliz fabrika denetmenlerinin, İngiltere'deki o günkü çalışma koşulları konusunda hazırladıkları, ayrıntılı ve doğru bilgileri içeren raporlardı.

Bu yoğun incelemelere, kimi zaman politik bir tartışmaya katılma gerektiği, kimi zaman da aileden birisinin hastalığı ya da yoksulluğun beraberinde getirdiği zorunluluklar, kısacası bitip tükenmez "ev ve yaşam dertleri" yüzünden sık sık ara vermek zorunda kalıyordu, ama gene de "... sıkı bir çalışma içersindeyim, ve ne gariptir ki, çevremdeki bütün sefalete karşın kafatasım, yıllardır olduğundan çok daha iyi işliyor",[5] diyebiliyordu.

1861 Ağustos ile 1863 Temmuz arasında, 200 basılı tabaka tutan 23 defterden oluşan büyük bir elyazması meydana geldi. Sözde, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın devamını oluşturacak bu malzeme, aslında, 1857-58 ekonomik elyazmasından sonra, *Kapital*'in ikinci bir ön uyarlamasını oluşturuyordu. Engels'e yazdığı bir mektupta, "Bu cildi uzatıyorum", diyordu Marx, "çünkü o Alman köpekleri, kitapların değerini küp oylumları ile ölçüyorlar."[6] Hiç kuşkusuz, bu, 1861-63 elyazmalarının dev boyutlara ulaşmasının tek nedeni değildi; daha çok bu, Marx'ın görkemli planının, önemle üzerinde durduğu bir konunun, *sermayenin yeniden üretilmesiyle* ilgili bölümün yazılabilmesi için toplanması gerekli büyük malzeme yığının bir sonucuydu.

1861-63 Ekonomik Elyazması, sermaye üretimi sürecinin en önemli yanlarını ayrıntılarıyla inceliyordu: paranın sermayeye çevrilmesi, mutlak ve nispî artı-değer, emeğin sermayenin boyunduruğu altına alınması, elbirliği, işbölümü, makineler ve bunların kapitalist biçimde kullanımlarının sonuçları, artı-değerin tekrar sermayeye çevrilmesi, ilkel sermaye birikimi. Görüldüğü gibi, elyazmasının bu kısımları ileride *Kapital*'in birinci cildinde ele alınacak, in-

[5] Marx Engels, *Selected Correspondence*, Moscow 1965, s. 128. Marx'ın, Engels'e yazdığı 18 Haziran 1862 tarihli mektuptan.
[6] Aynı mektuptan.

celenecek sorunların ön malzemesini içeriyordu. Sözü edilen 23 defterin bazılarında ise *Kapital*'in ikinci, üçüncü ciltlerine girecek konular bulunuyordu: kapitalist yeniden üretim sürecinde paranın hareketi, yeniden üretim, artı-değer ve kâr, kârın ortalama kâra çevrilmesi, borç sermayesi ve ticarî sermaye, ticarî kâr, kapitalist üretimin ilerlemesi ile kâr oranındaki düşme eğilimi gibi.

Elyazması üzerinde çalışan Marx, 1862 yılı sonunda yapıtının şemasını yenibaştan düzenledi ve bunu *Katkı*'nın ikinci kısmı ve devamı olarak yayınlamak yerine *Kapital* başlığı altında bağımsız bir kitap olarak yayınlamaya ve *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* alt başlığını koymaya karar verdi. 1862 Aralığında Kugelmann'a yazdığı bir mektuptan kitabın esas olarak tamamlandığı anlaşılıyor. "Ekonomi politiğin ilkeleri belirlenmiş" ve birinci kısım ile birlikte, ekonomi politiğin daha somut ilişkilerinin ele alınacağı ilerideki kesimlerinin daha kolay işlenmesini sağlayacak teorik temel oluşturulmuştu. Aynı mektupta Marx, elyazmasını temize çekeceğini ve baskıya hazır hale gelmesi için gerekli son düzeltmeleri yapacağını söylüyordu.[7]

Ne var ki, bu elyazması yalnız temize çekilmek ve üzerinde son düzeltmeler yapılmakla kalmadı, yeni malzemenin eklenmesiyle genişletildi de. 1863 yılının ilk yarısında, teknik gelişmenin tarihini, sanayi devriminin niteliği ve özellikleri, bu devrimin işçi sınıfının çalışma koşulları ve savaşımı üzerindeki etkilerini daha derinden incelemek için büyük çabalar harcadı: Bu yılın başında Engels'e yazdığı bir mektupta, "Makine konusundaki kesime bir şeyler ekliyorum. Burada, konuyu ilk ele alışımda üzerinde durmadığım çok ilgi çekici sorunlar var. Aydınlanmak için, teknoloji üzerine olan bütün defterlerimdeki alıntıları yenibaştan iyice okudum ve Jeoloji Enstitüsünde, Profesör Willis'in işçiler için düzenlediği uygulamalı bir kursa da devam ediyorum." diyor, makine, araç, iş makinesi, vb. gibi çeşitli emek araçları üzerinde duruyor, makinenin tarihsel gelişmesini tartışıyordu.[8] Gene bu sırada, ekonomi politiğin tarihi

[7] Marx, Engels, *Lettres Sur "Le Capital"*, Éditions Sociales, Paris 1964, s. 130. Marx'ın Kugelmann'a yazdığı 28 Aralık 1862 tarihli mektuptan.

[8] Marx, Engels, *Selected Correspondence*, s. 137-139, Londra'dan Manchester'de bulunan Engels'e yazdığı 28 Ocak 1863 tarihli mektup.

üzerinde çeşitli yapıtları gözden geçirmek için bir kez daha British Museum kitaplığında uzun saatler geçiriyordu.

Sağlığı bozulan Marx, yapıtını bir an önce betirme olanağı bulamıyordu. Jenny Marx, arkadaşı Bertha Markheim'a yazdığı 6 Temmuz 1863 tarihli mektupta bu konuda şöyle diyordu: "Bu bahar benim sevgili Marx'ım karaciğerinden çok ızdırap çekti; ama bütün bu engellere karşın kitap tamamlanmaya doğru dev adımlarla ilerliyor. Eski planına göre 20-30 basılı tabaka ile sınırlı kalsaydı, daha önce bitebilirdi, ama Almanlar şimdi yalnız 'irikıyım kitaplara' inandıkları için ve daha ince bir yoğunlaştırma ve gereksiz şeylerin ayıklanması bu saygıdeğer kişiler için bir anlam taşımadığı için Karl, daha epeyce tarihsel malzeme ekledi, böyle olunca da Alman toprakları üzerine bir bomba gibi düşecek 50 tabakalık bir cilt ortaya çıktı."[9]

Hazırladığı elyazmaları üstüste biriktikçe Marx, artık sonuna yaklaşan yapıtının üç kitaba ayrılması gerekeceği kanısına varmaya başladı. 1863 Ağustosundan başlayarak Marx, 1861-63 ekonomik elyazmalarını içeren yirmi üç defterde yeteri kadar derinlemesine işlenmeyen bölümlerin, sermayenin dolaşım süreci ile artı-değerin çevrilmiş biçimleri ile ilgili sorunların yenibaştan geliştirilmesi işine kendisini verdi. Böylece yeni çalışmaları, *Kapital*'in ileride yayınlanacak olan ikinci ve üçüncü ciltlerine girecek olan konular üzerinde yoğunlaşmış oluyordu. Bu arada, zamanı elverdikçe yeni kaynakları inceliyor, yapıtını ilgilendirebilecek konuların üzerine eğiliyordu. Fransız kaynaklarını inceliyor, Japonya ile ilgili yeni bilgiler topluyor, Alman tarım kimyacılarının yapıtlarını gözden geçiriyordu.

Ne var ki, bu dönemde, geçirdiği ciddî bir hastalık nedeniyle çalışmalarına ara vermek zorunda kalıyor, Almanya ile Hollanda'daki işleriyle uğraşması 1863 yılının son ayı ile 1864 yılının ilk iki ayının neredeyse tamamını alıyordu. 1864 Eylülünde kurulan Uluslararası İşçi Birliğinin (The International Working Men's Association), tüm işlerini yönetmek zorunda kalması, teorik incelemelerini engelliyor, yazılarının tamamlanmasını geciktiriyordu. Gene de sağlığı biraz düzelir düzelmez, yapıtını bir an önce tamamlamak

[9] *Karl Marx, A. Biography*, s. 365.

için gece-gündüz çalışmaya başladı. Çalışmalarında "vardiya sistemini" uyguladığını söylüyor, 1848-1850 yıllarında İngiliz fabrika sahiplerinin, "fabrika köpeklerinin" işçilere uyguladıkları gibi "gündüzleri kitaplığa gidiyorum, geceleri yazıyorum", diyordu.

1865 Temmuzu sonunda Marx, Engels'e, *Kapital*'in, "İlk üç kitabının teorik kısmının tamamlanması için geriye yalnız üç bölüm kaldığını"[10] bildiriyordu. Birinci kitap (cilt) baskıya verilebilirdi, ama, hem Marx, yapıtın tamamını elinde bulundurmak istiyordu, hem de, *Kapital*'i basmayı kabul eden yaymıcı Otto Meissner ile yapılan anlaşmaya göre kitabın 60 tabakayı geçmemesi gerekiyordu. Bu yüzden, bu kadar sayfaya sığdırılması gerekli ayrı ayrı kısımların dengeli ve birbiriyle orantılı biçimde serimini sağlamak amacıyla, nerelerin yoğunlaştırılacağı ve nerelerin metinden çıkartılacağını bilmek için Marx'a göre bütün elyazmasının tamamlanması gerekiyordu.

Kapital'in tamamını kapsayan elyazmasına bu yeni biçimin verilmesi işi, "her gün on iki saatlik bir çalışma"[11] ile 1865 yılının sonunda tamamlanmış oldu.

BİRİNCİ CİLDİN BASKIYA HAZIRLANMASI VE YAYINLANMASI

1866 yılı başında, Engels'in önerisine uyarak Marx, yapıtın bütününü değil yalnız sermayenin üretim süreci ile ilgili birinci kitabını baskıya hazırlamaya başladı. Bu işi büyük bir zevk ve hevesle yürütüyor ve adeta yapıtın yeni bir uyarlamasını yazıyordu. Ne var ki bu sırada sağlığı yeniden bozuldu; o günler için, "Mezarımın kenarında dolanıp duruyordum"[12] diyor. Eşi Jenny de 1866 Nisanında, Wilhelm Liebknecht'in karısı Ernestine'e yazdığı mektupta şunları anlatır: "O zamana kadar sağlığı azçok yerinde olan Marx, yeni yılda yeni kitabını temize çekmeye başladı. Çok mükemmel ilerliyordu ve ben, o denli uzun, tasalı ve nere-

[10] Marx, Engels, *Lettres Sur "le Capital"*, s. 148, Marx'ın 31 Temmuz 1865 tarihli mektubundan.

[11] Marx, Engels, *Selected Correspondence*, s. 176. Marx'ın Kugelmann'a yazdığı 15 Ocak 1866 tarihli mektuptan.

[12] Marx, Engels, *Selected Correspondence*, s. 185. S. Meyer'e yazdığı, 30 Nisan 1867 tarihli mektuptan.

deyse umutsuz bekleyişten sonra, elyazmalarının böylesine büyük boyutlara ulaşmasını nasıl büyük bir mutlulukla seyrettiğimi sana anlatamam; sonra birdenbire, ocağın sonunda, Karl'ın o eski berbat hastalığının belirtileri yeniden ortaya çıktılar."[13]

İki aydan fazla yataktan çıkamadı ama, bu arada, gündüzleri kısa sürelerle de olsa çalışmasını sürdürdü ve, İngiliz Fabrika Denetmenlerinin Raporlarını, Çocukların Çalıştırılması Komisyonunun Raporlarını, Sağlık Komisyonunun Raporlarını inceden inceye tarayarak *işgünü* bölümünü bu dökümanlara dayanarak genişletti, palazlanma döneminde İngiliz sanayiinde tipik olarak izlenebilen emek sömürüsünün tarihi bir tablosunu çizmiş oldu.

Konuyla ilgili olabilecek ve yararlanma olasılığı bulunan her türden yapıtı ve bilgi kaynağını gözden geçirmeye özen gösteren Marx, Engels'e yazdığı mektuplarla, Londra'da Müzenin kitaplığında bulamadığı James Edwin Th. Roger'-in *İngiltere'de Tarımın ve Fiyatların Tarihi* başlıklı kitabını acele bulmasını istiyor, "Bu kitabı adamakıllı incelemem gerekiyor, bölümlerin birinde onun için özel bir boşluk bıraktım." diyordu. Ayrıca, Fabrika raporlarından birinde sözü edilen, John Watts'un, *Ticarî Kurumlar ve Grevler. Makineler, Ortaklı Şirketler* adını taşıyan kitabını sağlamasını da gene Engels'ten rica ediyordu.

1867 Nisan ayı başına kadar sağlığına hiç aldırış etmeksizin çalıştı ve Engels'e kitabın hazır olduğunu, Hamburg'-daki yayıncıya kendisinin götüreceğini bildirdi. 10 Nisanda Londra'dan ayrıldı, 12 Nisanda Hamburg'a geldi ve doğruca yayınevi sahibi Otto Meissner'e gitti. Ne var ki, yayınevinin elinde yeter sayıda dizgici ve düzeltmeci yoktu. Kitabı, Leipzig'de Otto Wigand'ın basması kararlaştırıldı. 29 Nisan 1967'de baskı işine başlandı.

Marx, Hamburg'dan, Hannover'e, 1862 yılından beri mektuplaştıkları, ama hiç yüzyüze gelmedikleri Ludwig Kugelmann'ın evine gitti. Fizikçi Kugelmann, Birinci Enternasyonal üyesiydi ve Almanya'daki 1848-49 Devrimine katılmıştı. Kugelmann'larda bir ay kadar kaldı, ilk sayfa provalarını burada okudu.

[13] *Karl Marx, A. Biography*, s. 367.

Marx, sayfa provaları ile yakından ilgilenen Engels'e, düşüncelerini bildirmesi için bunları düzenli olarak gönderiyordu. Bunların önemli bir bölümünü okuduktan sonra Engels, dostunu, "En karmaşık ekonomik sorunları çok yalın ve çok somut biçimde açıklayabildiği için bütün kalbiyle kutluyordu." Marx'a, değer biçiminin tarihsel gelişmesini daha da ayrıntılı biçimde açıklamasını, diyalektik olarak serimi yapılan noktaları tarihsel örneklerle desteklemesini öneriyordu.[14]

Marx hemen böyle yaptı ve Engels'e bu konuda şunları yazdı: "*Değerin biçiminin* gelişmesine gelince, bu bakımdan da gene diyalektik olarak hareket etmiş olmak için, önerini hem izledim hem de izlemedim. Yani, 1) *aynı şeyi* elden geldiğince yalın ve öğretici şekilde anlattığım bir *ek* yazdım, ve 2) önerinize uydum, gelişmedeki her adımı, *ayrı başlıklar taşıyan* paragraflara ayırdım. Önsözde ise, "diyalektik olmayan okuyucuya, isterse şu sayfadan şu sayfaya kadar olan kısmı atlamasını ve yerine bu eki okumalarını söyledim."[15]

Yirmibeş yıllık büyük bir emek, aralıksız araştırmanın ürünü olan *Kapital*'in son sayfalarının provalarını okuduktan sonra 16 Ağustos gecesi Engels'e yazdığı mektupta Marx, kendisini sürekli destekleyen, yardımlarını tam bir özgecilikle esirgemeyen bu gerçek dosta içten sevgi ve minnetlerini şu sözlerle anlatıyordu:

16 Ağustos 1867
Gece saat iki

Sevgili Fred,

Kitabın son provasını (49'uncu) düzeltmeyi biraz önce bitirdim. Ek —*değerin biçimi*— küçük punto ile 1¼ tabaka tutuyor.

Önsöz gene düzeltildi ve geri gönderildi. Böylece *bu cilt bitmiş* oluyor. Bu, bir tek *senin* sayende mümkün oldu. Benim için katlandığın özveri olmasaydı, üç cilde ait o muazzam işin hiçbir zaman üstesinden gelemezdim. Seni teşekkürlerimle kucaklıyorum.

Düzeltilmiş iki tabaka prova ilişiktedir.

[14] Marx, Engels, *Lettres Sur "Le Capital"*, s. 172. Engels'in Marx'a yazdığı, 23 Ağustos 1867 tarihli mektuptan.

[15] Marx, Engels, *Selected Correspondence*, s. 188. Marx'ın Engels'e yazdığı, 22 Haziran 1867 tarihli mektuptan. Mektupta sözü edilen *Ek* ilk baskıda kitabın sonuna konulmuştu, ama sonraki baskılarda metne katıldı ve birinci Almanca önsözünde Ek'ten söz eden satırlar çıkarıldı. —*A. B.*

15 sterlini aldım teşekkür ederim.

Selamlar, benim sevgili ve değerli dostum.

Kitap bütünüyle çıkana kadar düzeltilmiş provaları geri istemiyorum.[16]

Senin
K. Marx

Birinci cilt 14 Eylül 1867'de bin adet basıldı. Marx, kitabın getireceği paranın, parasal durumunu düzeltmesine katkıda bulunacağını, birikmiş borçlarını ödeyebileceğini, evine bir şeyler satın alabileceğini ummuştu. Ama bu o denli azdı ki, parayı teorik açıdan didik didik eden büyük iktisatçı, alayla, "kitabı yazarken içtiğim tütünün giderini bile karşılamaya yetmez," diyordu. Kitabı, uzun yıllar devrimci savaşımda Engels ile beraber yakın savaş arkadaşlığı ettiği, *"Unutulmaz dostu Wilhelm Wolff'un anısına adadı."*[17]

Tıpkı *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın yayınlandığında (1859) olduğu gibi, Alman burjuvazisi, yayın ve bilim çevreleri, *Kapital*'in birinci cildini de bir "sessizlik komplosu" ile boğuntuya getirmek istiyordu. Kitap yayınlanmadan az önce Engels, kamuoyunun dikkatini çekmek için yapıta, "burjuva görüş açısından saldırılması" önerisinde bulundu.[18] Engels'in bu önerisini çok beğenen Marx hemen şu yanıtı verdi: "Kitaba *burjuva görüş açısından* saldırılması konusundaki planınız *mükemmel bir savaş aracıdır.*"[19]

Böylece Engels, burjuva basınında bir dizi eleştiri yayınladı. Bu yayın işinin düzenlenmesini ve örgütlenmesini, ilerici burjuva yayın organlarıyla iyi ilişkiler içersinde olan Kugelmann üstlenmişti. Güya tarafsız bir burjuva bilim adamının yazdığı bu eleştirilerde, Almanların ekonomi politik alanında pek az şey yaptıkları, profesyonel Alman iktisat-

[16] Marx, Engels, *Selected Correspondence*, s. 191, 192.

[17] Silezyalı bir köylünün oğlu olan Wilhelm Wolff (1809-1864) Bresland'da öğretmenlik yapmış, beş yılını Prusya hapisanelerinde geçirmiş devrimci ve savaşçı. 1848-49'da Komünist Birliği Merkez Komitesi üyesi, ve *Neue Rheinische Zeitung*'un editörlerinden —*A. B.*

[18] *Lettres sur "Le Capital"*, s. 182, Engels'in Marx'a yazdığı 11 Eylül 1867 tarihli mektuptan.

[19] agy. s. 183, Marx'ın Engels'e yazdığı 12 Eylül 1867 tarihli mektuptan.

çılarının, ekonomik gelişmenin taşıdığı çelişki ve güçlükleri görmezlikten geldikleri, Bastiat'ın[20] bilimsel olmayan görüşlerini taklit ettikleri, Ricardo ve Sismondi gibi klasikleri, reddettikleri belirtiliyordu. Engels, bütün bunlara karşı Marx'ın, örneğin, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adlı yapıtının, taşıdığı bilimsel yaklaşım ve eleştiri anlayışı ile Alman iktisatçılarından ayrıldığını vurguluyor ve bunların, Marx'ın daha önceki yapıtlarında vardığı sonuçları yanıtlayamadıklarına göre, şimdi büyük bir bilimsel doğruluğa ve ustaca diyalektik bir yapıya sahip son yapıtı olan *Kapital*'de öne sürülen sonuçları hiç karşılamayacaklarını belirtiyordu.

Bu yazıların[21] ve bir de Marx'ın dostlarının kitaptan yapılan alıntıları Alman, İngiliz ve Fransız gazetelerinde yayınlamaları, birinci cildin halk arasında tanınmasına hiç kuşkusuz büyük katkısı oldu. Çok geçmeden Alman burjuva iktisatçıları tertipledikleri "sessizlik komplosunu" bozmak zorunda kaldılar, kitabın önemi artık kabul edilir oldu. Alman gazetelerinden birisinde, Berlin Üniversitesi doçentlerinden, gerici küçük burjuva sosyalizminin temsicisi Eugen Dühring'in yayınladığı eleştiri, o sırada bu vülger filozof ve iktisatçı ağzından, Alman burjuva aydınlarının düştükleri karışıklık ve korkuyu göstermesi bakımından dikkate değerdi. Marx öncesi dönemi büyük materyalist filozofu Ludwig Feuerbach (1804-1872) *Concerning Ethies: Eudaemonism* adlı yapıtında, içerdiği olguların zenginliği ve "korkunç olsalar bile çok ilginç ve itiraz edilemez gerçeklere dayanarak kapitalist düzene karşı getirdiği eleştiriler" nedeniyle *Kapital*'den övgüyle söz ediyordu.

KAPİTAL'İN İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ CİLTLERİ ÜZERİNDE ÇALIŞMALAR

1867 yılı başlarında Marx, 1865 yılı sonuna kadar yazmış olduğu ve *Kapital*'in öteki ciltlerini oluşturacak elyazmalarına son şeklini vermeye başladı ve bu işe, aralıklarla, ölümüne kadar devam etti. Çeşitli ülkelerdeki tarımsal iliş-

[20] Frédéric Bastiat (1801-1850): Burjuva toplumunda sınıf çıkarları arasında uyum sağlanmasını savunan Fransız vülger iktisatçısı.

[21] Engels'in bu eleştirileri için bkz: *Frederich Engels on Capital*, International Publishers, New York, 1974.

kileri ve kapitalist ülkelerdeki yeni olguları daha derinden incelemek istiyordu. Alman ve Amerikan işçi sınıfı hareketi liderlerinden Siegfried Meyer'e yazdığı 4 Temmuz 1868 tarihli mektupta, "Birleşik Devletler'deki toprak mülkiyeti ve tarımsal ilişkiler üzerine anti-burjuva bir şeyler toplayabilirsen, benim için özellikle değerli olur."[22] diyordu. Toprak rantı sorunu üzerinde Henry Carey'e[23] karşı polemiklerinde bu malzemeye gereksinmesi olduğunu mektubuna ekliyordu. Nikolai Danielson'a[24] yazdığı 7 Ekim 1868 tarihli mektupta da, "Fransa'da, Birleşik Devletler'de ve İngiltere'de geçen yıl (ve 1866'da) başlamış bulunan bazı resmi incelemeler tamamlanana ya da yayımlanana kadar, ikinci cildi baskıya hazırlayamayacağını ve bu yüzden belki de altı aylık bir gecikme olabileceğini söylüyordu.[25] Ayrıca Marx, çalışmaları sırasında Rusya ile ilgili malzemeye de gereksinmesi olduğunu farketmişti. Böylece 1871 yılında ikinci cilde ait elyazmalarının adamakıllı değiştirilmesi gereğine karar verdi.

1860'ların sonu ile 1870'lerin başında Marx, *Kapital*'i bir an önce tamamlamak için büyük çaba harcıyordu ama, uluslararası işçi hareketleri ile ilgili yerine getirilmesi gerekli görevler buna engel oluyordu. Danielson'a yazdığı 9 Kasım 1871 tarihli mektupta, birinci bölümde bazı değişiklikler yapmak istediğini, ama son birkaç aydır başka uğraşları nedeniyle teorik çalışmalara fırsat bulamadığından yakınıyor ve şöyle diyordu: "Hiç kuşkusuz, güzel bir sabah vakti bütün bunlara bir son vereceğim, ama öyle durumlar oluyor ki, teorik inceleme ve araştırmalardan çok daha az çekici görevleri yerine getirmek zorunda kalıyorsunuz..."[26] Gene Danielson'a yazdığı 28 Mayıs 1872 tarihli mektupta, birinci cildin, Almanca ikinci baskısı ve Fransızcaya çevrilmesiyle ilgili kuşkularını anlattıktan sonra şunları söylüyordu: "Öylesine bir aşırı çalışma içersindeyim, daha doğrusu, teorik incelemelerime bu öylesine engel oluyor ki, Eylül ayından sonra, *ticari işlerden çekileceğim;* şu anda bu işlerin

[22] *Lettres sur "Le Capital"*, s. 226.

[23] Henry C. Carey (1793-1879). Kapitalist toplumda sınıf çıkarlarının uzlaştırılması teorisini savunan Amerikalı vülger iktisatçı.

[24] Nikolai Franzevich Danielson (1844-1918). Rus iktisatçısı ve yazarı; *Kapital*'in üç cildini ilk kez Rusçaya çevirmiştir

[25] *Lettres sur "Le Capital"*, s. 234.

[26] agy. s. 265.

ağırlığı benim omuzlarımda, ve bildiğim gibi bütün dünyaya dal-budak salmış durumda. Ama ben —hiç değilse bir süre için— birbirinden çok farklı nitelikteki bu iki işi artık birarada yürütemeyeceğim..."[27]

Gerçekten de, *Kapital* üzerindeki teorik çalışmaları ile Enternasyonalin liderliği birbirinden büsbütün farklı uğraşlardı, ve bunların üstesinden gelmek insanüstü bir çabayı ve direnmeyi gerektiriyordu. Ayrıca, yaşamı boyunca para sıkıntısı çeken Marx artık yaşlanmıştı, sağlığı uzun süredir bozuktu. Bu olağanüstü enerjiyi sağlayan şey, herhalde amaç olarak seçtiği hedefin büyüklüğü olmalıydı.

Rus iktisatçıları ve Rusya'daki toprak mülkiyeti ile yakından ilgilenen Marx'ın S. Meyer'e yazdığı 21 Ocak 1871 tarihli mektubu, araştırdığı her konu üzerinde ilk elden bilgi edinmek isteyen bir bilim adamının bu yoldaki çabasını göstermesi bakımından çok ilginçtir: "... 1870 yılı başında kendi kendime Rusça öğrenmeye başladığımı bilmem sana söyledim mi? Şimdi Rusçayı oldukça kolaylıkla okuyorum. Bu dili öğrenmemin nedeni Petersburg'dan bana Flerovski'nin, *Rusya'da İşçi Sınıfının* (özellikle köylülerin) *Durumu* üzerine çok önemli yapıtını göndermeleri, ve bir de benim Çernişevski'nin ekonomik yapıtlarını (bu mükemmel yapıtlar için Çernişevski, ödül olarak yedi yıldır Sibirya'daki maden ocaklarına sürülmüştür) yakından tanımak istememdir. Aldığım sonuç, ben yaşta bir kimsenin klasik Cermen ve Romen dil gruplarından bu derece farklı bir dili öğrenmek için harcadığı çabalara değdi. Rusya'da şu anda yer alan entelektüel hareket, derinden derine bir mayalanmanın sürüp gittiği olgusuna tanıklık ediyor. Beyinler daima, görünmeyen bağlarla halkın umudu ile bağlantı halinde..."[28]

Filerovski'nin geniş bir malzeme yığına dayanan *Rusya'da İşçi Sınıfının Durumu*'nu okuduktan sonra Marx bir dostuna yazdığı mektupta, "Rusya'da çok müthiş bir toplumsal devrimin kaçınılmaz olduğuna ve bunun yakında patlak vereceğine derinden inandığım," yazıyordu. Bundan sonra sıra Çernişevski'nin yapıtlarına gelmişti. Marx özellikle bu büyük

[27] agy, s. 267, 268. Gizlilik amacıyla Marx bu mektupta, Birinci Enternasyonalin Genel Kurulundan, *ticari işler* diye sözediyor.
[28] Marx, Engels, *Selected Correspondence*, s. 256.

Rus bilgininin, John Stuart Mill'in ekonomi politiği üzerindeki görüşlerini büyük bir ilgiyle okuyordu. Rusya'daki sosyo-ekonomik gelişmeler ve tarımsal ilişkiler konusuna eğilen Marx, resmî yayınlar ile belgeleri incelemeye başladı ve on yılı aşan bir süre, St. Petersburg ile Londra arasında kitap paketleri gitti geldi; Marx Rusya'daki dostlarının gönderdikleri kitapları okuduktan sonra geri yolluyor ve yerine yenilerini getirtiyordu.

Bir bölge ya da ülke ile ilgili belli konulardaki bilgileri daima öteki bölgeler ya da ülkelerinki ile karşılaştırmak isteyen Marx, toprak mülkiyetini ele alırken, Belçika işçi hareketi liderlerinden, Enternasyonal üyesi César De Paepe'-den, Belçika'daki toprak mülkiyeti ve tarımsal yapının ayrıntılarına girebilmek için bu konudaki bellibaşlı yapıtların adlarını bildirmesini istiyor;[29] Friedrich Sorge'dan, 1873'ten beri, Amerikan tarımı, toprak mülkiyeti, kredi, maliye ve parasal ilişkiler konusundaki yayınların kataloglarını göndermesini rica ediyordu.[30]

Marx işleyeceği konuların en ufak ayrıntılarına inebilmek için, bitki fizyolojisinden tutun da, tarımın çeşitli yönleri üzerinde incelemeler yapıyordu. 1875 yılının birkaç ayını, sonradan Üçüncü Cildin bölümlerinden birisini oluşturacak, kâr oranı ile artı-değer oranı arasındaki bağıntıyı örnekler ile göstermek için hesap yapmakla geçirdi. 1876 Şubatında, ileride Engels'in Üçüncü Cilde bir bölüm olarak koyacağı "Diferansiyel Rant" üzerinde önemli teorik bir incelemeyi tamamladı. 1870 Kasımı ile 1878 Temmuzu arasında, şimdi *Kapital*'in İkinci Cildinin 1. bölümünü oluşturan "Para-Sermayenin Dolaşımı" bölümünü basılabilecek hale getirdi. 1880'de, Üçüncü Cilt için "Kâr Oranının Düşme Eğilimi Yasasını" yenibaştan yazdı ve ikinci ve üçüncü ciltlerin öteki kısmı ve bölümleri üzerindeki çalışmalarına devam etti.

Ne var ki, 1880 başlarında Marx, ikinci cilde son şeklini

[29] *Lettres sur "Le Capital"*, s. 254, Paepe'ye yazdığı 24 ocak 1870 tarihli mektuptan.

[30] agy. s. 280, F. Sorge'a yazdığı 4 Nisan 1876 tarihli mektuptan. Sorge, uluslararası işçi sınıfı ve sosyalist hareketin öncülerinden, Almanya'da 1848-49 devrimine katılmış, yenilgi üzerine önce İsviçre'ye sonra Amerika'ya göç etmiş ve politik eylemlerini orada sürdürmüştür

vermeyi biraz yavaşlattı. Bu "ertelemenin" nedenlerini Danielson'a yazdığı mektupta şöyle açıklıyordu: Ve şimdi hemen şunu söylemeliyim ki (cela est tout à fait confidentel),* şimdiki rejim bugünkü sertliğini devam ettirdiği sürece, benim ikinci cildin *yayınlanamayacağını* Almanya'dan bana haber verdiler. Bu haber bugünkü durum düşünülürse beni şaşırtmadı, ve itiraf etmeliyim ki, beni üzmedi de; nedenleri de şunlar:

Birincisi: Bugünkü İngiliz sanayi bunalımı doruk noktasına ulaşmadan önce, ikinci cildi, her ne olursa olsun yayınlamam gerekirdi. Bu seferki olay hem benzersiz ve hem de birçok bakımlardan geçmişte görülenlerden farklı...

Bu nedenle de olayların gidişini, bunları "üretken biçimde" yeni "teorik olarak" "tüketmeden" önce iyice olgunlaşana dek gözlemek gerekir...

Ama bu, "görünüşte" sağlam İngiliz toplumunun kabuğu altında, başka bir bunalım, *tarımsal* bir bunalım gözlenmiş durumda ve bu, İngiltere'nin toplumsal yapısında büyük ve ciddî değişmeler meydana getirecektir...

İkincisi: Yalnız Rusya'dan değil, Birleşik Devletler'den, vb. gelen malzemelerin oylumu, bana, okuyucuya sunulmak üzere son şeklini vermek yerine, incelemelerimi sürdürmek gibi tatlı bir "bahane" bulmama yardımcı oluyor.

Üçüncüsü: Doktorum, birkaç saatlik ciddî bir çalışmadan sonra başımın döndüğü ve çalışmayı sürdüremediğim 1874 ile onu izleyen yıllardaki duruma gene düşmeyi istemiyorsam "işgünümü" adamakıllı kısaltmam için beni uyardı..."[31]

Marx ölümünden (1883) kısa bir süre önce kızı Eleanor'dan, *Kapital*'e ait elyazmalarını, ortaya "bir şey çıkarılması" için Engels'e vermesini istemişti.[32] Marx'ın yakın dostu, çalışma ve savaşım arkadaşı Engels için, geriye kalan bu elyazmalarını baskıya hazırlamak —kendi bilimsel çalışmalarını ertelemek ve hatta engelleme pahasına da olsa— hem bir hak hem de bir ödevdi. *Kapital*'in ikinci cildine yazdığı ön-

[31] *Selected Correspondence*, s. 315-316, Marx'ın Danielson'a yazdığı 10 Nisan 1879 tarihli mektuptan.

[32] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, 1979, s. 15.

* Bu tamamen aramızda kalsın.

sözde Engels, bu "cildi basılabilecek duruma getirmek ve bunu, bir yandan birbiriyle bağıntılı ve elden geldiğince tam bir yapıt haline gelecek, öte yandan da, editörünün değil, tamamıyla yazarının yapıtını temsil edecek biçimde yapmak kolay bir görev değildi. Üzerinde çalışılmış bulunan eldeki metinlerin çoğunlukla parça parça bulunması bu görevi daha da güçleştiriyordu."[33] diyor. Elyazmasının baskıya hazır hale getirilmiş kesimlerinin bile, Marx'ın daha sonraki incelemeleri ve konuyu ele alış biçimindeki yenilikler nedeniyle düzeltilmeleri gerekiyordu. 1865 ile 1870 arasında yazılan dört elyazması ile, 1877 ve daha sonraki yıllar kaleme alınan öteki dört elyazmasının birbirini tamamlayan bir bütünlük içersinde yeniden düzenlenmesi zorunluluğu vardı. Engels, "Ben, ancak Marx'ın kendisinin değiştirebileceği yerlerde uslubu değiştirerek, ve ancak yapılmasında mutlak zorunluluk bulunan ve üstelik de, anlamın hiç kuşkuya yer vermeyecek kadar açık olduğu yerlerde, araya açıklayıcı tümceler ya da bağlayıcı ifadeler katarak, bu elyazmalarını elden geldiğince harfi harfine tekrar ortaya koymakla yetindim."[34] diyor. Bütün bu karmaşık ve her tümcesi ayrı bir sorumluluk yükleyen işin tamamlanması "... bazan yazarın kendisinin bile çözmeyi başaramadığı ünlü elyazısı"[35] da işin içersine girince, iki yıldan fazla sürdü ve ikinci cilt 1885'te yayımlandı.

Engels, "Üçüncü Cildi baskıya hazırlama işi, ikincisinin hazırlanmasından büsbütün farklı oldu. Üçüncü cilt için, elde, son derece eksik bir ilk taslak dışında hiçbir şey yoktu. Çeşitli kısımların başlangıçları kural olarak oldukça dikkatle işlenmiş ve hatta uslûp olarak üzerinde durulmuştu. Ama daha ilerilere gidildikçe, elyazması daha da taslak halinde ve eksikti." diyor[36] Bu cilde son biçimini vermek için Engels neredeyse on yılını verdi ve 1894'te yayınlayabildi. Parçalardan oluşan metinleri birbirine bağlamak için araya pasajlar koydu, açıklayıcı dipnotlar ekledi; yazarın notlarına dayanarak Dördüncü Bölüm için yeni bir metin hazırladı; Beşinci Kısmı baştan sona üç kez yeniden kaleme aldı;

[33] agy., s. 11.
[34] agy., s. 12.
[35] agy., s. 12.
[36] agy., Üçüncü Cilt, s. 13.

yapıta bir Önsöz ile sonuna bir Ek yazdı; Değer Yasası ve Kâr Oranı, Borsa konularını ekledi. İşte bütün bu nedenlerle bu son iki cilde, Lenin'in de işaret ettiği gibi, Marx ile Engels'in ortak yapıtları gözüyle bakmak pekâlâ olasıdır.

Engels, bu büyük yapıtın, tarihsel-eleştirel kesimini, *Artı-Değer Teorileri*'ni de, *Kapital*'in dördüncü ve son cildi olarak yayınlamak istiyordu, ama 1895'te ölümü buna engel oldu.*

* Gelecek yazımızda, *Artı-Değer Teorileri*'nin yazılışı ve ilk baskıları üzerinde duracak ve önemini belirlemeye çalışacağız.

M. P. PAVLOVİÇ

TÜRKİYE'DE KOMÜNİST HAREKET*

ÇEVİREN

N. AKA

1. TOPRAK SORUNU

Türkiye ağırlıklı bir biçimde bir tarım ülkesidir. Nüfusunun büyük bir çoğunluğunu köylüler oluşturur.

Örneğin Kürdistan gibi bazı bölgelerde feodal düzenin kalıntıları hâlâ varlıklarını korumakta iseler de, genellikle topraklar, devlet ve vakıf toprakları görünümü altında hukuksal olarak devlete ait bulunmakta ve fiili olarak özel toprak sahiplerinin yararlanmasına sunulmaktadır. Büyük özel toprak sahipliğinin varolmasına ve serbest devlet topraklarının bulunmasına karşın Türk köylülerinin önemli bir bölümü (%30'undan fazlası) toprağa sahip değildir ve kiracı-ırgat olarak ve kentlerde niteliksiz işçi olarak çalışmak zorundadır. Büyük bir yıkım sonucu olarak köylüler üretim araçlarından tümüyle yoksun kaldıkları için işletmelerini çalıştırma olanaklarına sahip olmamaları nedeniyle tarlalarını tefecilerin ellerine bırakmakta ya da doğrudan doğruya kadere terketmektedirler. Türk köylüsünün yıkıma uğramasındaki başlıca nedenler, iki yüz yıl süresince mültezimler aracılığıyla köylülere en acımasızca ve iflasa sürükleyici bir biçimde ödettirilen son derece ağır vergi yükü olmuştur.

Yüksek mevki sahipleri, paşalar, beyler, jandarmalar, vergi tahsildarları, tahıl tüccarları, sarraflar ve tefeciler Türk köylüsünü tam

* M. Pavloviç, "Devrim Türkiyesi", (*Turtsiya vı Borbe za Nyezavisimost* ("Bağımsızlık Savaşımında Türkiye"), Moskova 1925) adı yazının beşinci bölümüdür.

bir yıkıma uğrattılar ve onu dayanılmayacak kadar ağır bir yaşama mahkûm ettiler, bu, köylüde mevcut duruma karşı şiddetli bir hoşnutsuzluğa ve bu durumdan kurtulmak için tutkulu bir isteğe yolaçtı.

Dünya Savaşı getirdiği bütün kötülüklerle Küçük Asya halkının durumunu son derece güçleştirdi ve halkın isyan etmesi için ortamı hazırladı. Sürekli silah altına almalar, yaşam pahalılığının son kerteye çıkması ve bu zemin üzerinde vurgunculuğun serpilip büyümesi sonucu olarak yüzbinlerce Anadolulu tam bir yoksulluk durumuna düştü. Anadolu köylüsü çok yoksul bir yaşam sürdürüyordu, bazı bölgelerde açlık görülmekteydi, el sanatları sarsılmış bir durumdaydı ve sanatkarlar çalışma olanaklarından yoksun bulunmaktaydı. Rusya'ya (Kafkasya'ya ve Karadeniz kıyısına) ve Avrupa Türkiye'sine (İstanbul'a) para kazanmaya giden binlerce kişi sınırların fiili olarak kapanması sonucu yaşam araçlarından yoksun kalmışlardı.

Birinci Dünya Savaşımn sonunda tüm Avrupa'da görülen şeyler, Türkiye'de de görüldü, sınıf çelişkileri keskinleşti, büyük toprak sahipleri, tüccarlar ve tefeciler daha da zenginleştiler; yoksullar tamamen yoksul düştüler.

Birçok Türk küçük-burjuva politikacıları, hatta sosyalistler, Türkiye'de büyük toprak sahiplerinin, Türk köyünde özellikle sert sınıfsal çelişkilerin bulunmadığını iddia ederler. Bu görüşlerini doğrulamak için âdet olduğu üzere Türkiye'de (özellikle Anadolu'da) büyük bir kullanılmamış serbest toprak fonu bulunduğunu ve toprak mevzuatı nedeniyle toprakların büyük bir kısmının devlete ait olduğunu ve kültür arazilerinin ancak önemsiz bir kısmının özel mülkiyet elinde bulunduğunu kanıt olarak gösterirler.

III. Enternasyonalin raporunda da Türkiye'de sosyal bir sorun olarak bir toprak sorununun kesinlikle bulunmadığı, "bu nazik sorunun, Türkiye'de komünizmin olanak verdiği anlamda çözüme kavuşturulduğu" fikrine raslamaktayız.

Kuşkusuz, Türkiye'de, büyük bir işlenmeyen toprak fonu bulunmaktadır. Tarım Bakanlığının yarı-resmî verilerine göre Suriye ve Mezopotamya dahil Asya Türkiye'sinde ekili toprakların toplam miktarı 71.000.000 dönüme ulaşmaktaydı ve tüm tarlaların %4,5'ine eşit bulunuyordu. Asya Türkiyesi'nin 1.600.000 km^2. —ya da 800.000 mil^2— olan tüm topraklarından %50'sinin yüksek değer taşıyan topraklardan oluştuğunu gözönünde bulundurursak bu toprakların %10'undan daha azının işlendiğini görürüz. Yalnızca bu olağanüstü oransal ilişki Türkiye'deki toprak ilişkilerinin çok sakat bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.*

Tüm vergi yükümlülüğü, mal olarak alınan haraçlardan oluşur ve yasa-dışı tahsilatın tüm yükü köylünün omuzlarındadır. Bütün bu külfetlerin sonucu olarak Anadolu köylüsü, ilkel bir ekonomiye sahip olmakta ve saban altına aldığı alanları azaltmaktadır. Bilisiz Anadolu

* Bu veriler, RSFSC, Metkili Temsilciliğinin Türkiye Enformasyon Bürosunun 4 numaralı, 23 Aralık 1920 tarihli raporundan alınmıştır.

köylüsü, atıl kalmış olmanın sonucu olarak, yüzlerce yıl önce mevcut olan toprak işleme yöntemlerini uygulayarak tarımsal üretim alanında herhangi bir yeniliği kabul etmemektedir. Tarım makinelerinin bulunmayışı, toprağın ilkel bir biçimde işlenmesi, Türk köylüsünün emeğinin son kerte ağır koşullar altında gerçekleşmesine ve düşük verimli olmasına neden olmaktadır.

Mevcut toprak yasaları Avrupalı anlamda büyük özel mülklerin oluşmasına engel olurken. devletten kiralama koşuluyla olsa bile latifundiya tipinde geniş malikanelerin oluşmasına hiç de engel değildir; gerçekten de bunun mümkün olduğu yerlerde, Türkiye'de büyük malikanelerin, örneğin Suriye'de Şam ilinde, toprakların %60'ının büyük çiftçilere, %15'inin orta çiftçilere ve ancak %25'inin küçük çiftçilere ait olduğunu görmekteyiz. Hama kenti ve çevresindeki tüm topraklar beş büyük aileye aittir.*

Anadolu'nun birçok yerinde birçok civar köyü buyruğu altında tutan bir beye ait çok büyük topraklar bulunmaktadır. Bazı beylerin elinde 30-40 köyü bulunur. Az topraklı köylüler düşük bir ücret karşılığı beyleri hesabına çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bilisiz, ezilmiş köylüler, beylerini üstün bir varlık olarak görürler. Bu beyler, buyrukları altında silahlı birlikler bulundururlar ve kendi yörelerinde duruma fiilen egemendirler. Savaşa giden bey, tüm yöre halkını kendisiyle götürür. Bu beylerden birçoğu acımasız sömürgenlerdir, bu onlardan herhangi birinin İtilaf devletlerine ve Yunanlılara karşı duyduğu kin yüzünden kendisini bolşevik olarak göstermesine neden olabilir.

Türkiye'de toprak sorununun varlığını, hem de çok şiddetli bir biçimde kendisini gösteren varlığını yadsımanın mümkün bulunmadığı açıkça görülmektedir. Komünist Türk gazetesi *Yeni Dünya*, Anadolu'da toprak sorunu bulunmadığını düşünen herkes yanılmıştır ve yanılmaktadır demektedir.

Topraksız köylüler nüfusun %30'unu oluşturmaktadır. Köylü [Ziraat] bankası köylülere yardım etmemektedir. Topraksızların sayısı tefecilerin de faaliyetleriyle artmaktadır.

Büyük Millet Meclisi köylülerin yararına bugüne değin pek az şey yapmış ve bu alanda yarım önlemlerle yetinmiştir. Toprakların ekilmesi ile ilgili olarak yayınladığı kararname böyledir. Buna göre herkes herhangi bir boş toprağı ekmek hakkına sahiptir, bu faaliyetinde bütün gelir, toprak sahibine herhangi bir ödeme yapmaksızın kendi yararına olacaktır.

Emekçi köylü yığınlarının son derece güç olan durumu, üzerine çöken dayanılmaz yük, köylülüğün en duyarlı unsurlarında devrimci düşüncelerin benimsenmesi için bir ortam yaratmaktadır. Rusya'dan gelen komünistler, Türk köyüne de Sovyet fikirlerini taşımaktadırlar. Ama büyük köylü yığınları içinde bulundukları kötü durumun biricik nedenini, yabancı boyunduruğunda, ve özellikle İtilaf devletlerinin

* Bkz: Aynı rapor.

soygun politikasında görmektedirler. Aşağıda kendisinden birkaç söz edeceğimiz Ethem ayaklanması, bolşevik düşüncelerin, büyük kütlesiyle köylülerden oluşan Türk ordusuna da sızmaya başladığını göstermektedir.

Köydeki sınıfsal çelişkilere kentteki çıkar çelişkileri de eklenmektedir: iflas eden sanatkarların, açlıktan ölen liman işçilerinin yanısıra bu ülkede zenginleşen vurguncular, büyük tüccarlar ve gemi sahipleri görmekteyiz.

Bir sözcük ile Dünya Savaşı, Anadolu'da da halk yığınlarının yoksulluğunun artmasına, yaşamın pahalılaşmasına neden olmuş, ekonominin yıkımını hızlandırmış, ulaşım hatlarının işe yaramaz bir durum almasına yolaçmış ve bunun yanısıra bir grup vurguncunun milyonlarca köylü, işçi ve sanatkârın yoksullaşması karşılığı olarak zenginleşmesine yardım etmiştir.

Ekonomik durumun şiddetle kötüleşmesi, Dünya Savaşı, Büyük Rus Devrimi, bütün bunlar bir arada, geri kalmış ezilmiş Anadolu köylüsünü ve küçük sanatkârı yüzyıllık uykusundan uyandırmıştır. Son yılların büyük ruhsal sarsıntısı Anadolu için boşa gitmedi. Bu ülkede yeni bir ruh doğmuştur. Köylerinin sınırlarını aşan her türlü şeye karşı bir ilgi göstermeyen yüzbinlerce Türk köylüsü şimdi dünya tarihinin anaforuna sürüklenmektedirler. Türk köylüsü, küçük sanatkârı, niteliksiz işçisi siyasal sorunlar ve parti programlarıyla ilgilenmeye başlamışlardır ve emekçi yığınların en bilinçli ve en aktif elemanları ülkenin politik sorunlarına ve devlet düzenine karşı yüzyıllar süren ilgisizliklerini bir yana bırakarak, şu ya da bu partiye girmeye başlamışlardır.

2. TÜRK BURJUVAZİSİ

Avrupa'nın başka hiçbir ülkesinde, bir yandan büyük ticaret burjuvazisinin öte yandan orta ve küçük burjuvazinin çıkarları arasındaki karşıtlık, Türkiye'de olduğu kadar sert bir nitelik taşımamaktadır.

Daha emperyalist savaştan önce gelişen ve güçlenen Türk büyük ticaret burjuvazisi, büyük ölçüde, Rumlardan, Ermenilerden ve Levantenlerden oluşmaktadır. Bu burjuvazi, Avrupalı banker ve fabrikatörlerin ajanıdır ve bunlar tarafından elde edilen gelirlerin bölüşülmesine katılma olanağına sahip olduğu için Türkiye'nin bağımsızlığının korunmasına karşı ilgisizdir. Türk büyük ticaret burjuvazisi, uluslararası sermayenin ajanı olarak çıkarlarının Türkiye'nin paylaşılmasından sonra da zarar görmeyeceğine inanmaktadır ve bu nedenle büyük ticaret burjuvazisi Türkiye'nin bir İngiliz-Fransız ya da Amerikan sömürgesi olmasına bile aldırmayarak barış antlaşmasının kısa bir süre içinde imzalanmasına çaba harcamaktadır. Sömürgen Avrupa sermayesi karşısındaki dalkavukluğunda, büyük burjuvazi Sevr antlaşmasını ve genellikle İtilafın tüm istemlerini destekleyecek kadar ileri gitmiştir.

Hürriyet ve İtilaf Partisinin çevresinde toplanan bir kısım yüksek

bürokratla bir grup oluşturan "Türk" büyük burjuvazisi, Türkiye'ye daima hammaddeleri ucuza satın alabilecekleri ve kendi fabrika ürünlerini kârlı bir şekilde sürecekleri bir pazar gözüyle bakan Avrupa ve Amerikan burjuvazisi ile bozuşmamak koşuluyla, İtilaf devletlerine İstanbul'u, İzmir'i, Adana'yı, Yafa'yı vermeye hazırdır.

Orta ve küçük Türk ticaret burjuvazisi uluslararası sermayenin Türkiye'yi kendi sömürgesi durumuna getirme çabasına karşı tümüyle farklı bir davranış içindedir. Son 15 yıl içinde ülkede kendini gösteren orta ve küçük Türk burjuvazisi, özellikle Dünya Savaşı sırasında Avrupa, Rum ve Ermeni burjuvazisinin rekabetini ortadan kaldırarak, "Türkiye'nin etnografik sınırları içinde bağımsızlığının ve bölünmezliğinin korunması" için giriştiği savaşta Türk halkının önderi olmuştur. Bu küçük ve orta burjuvazinin temsilcileri çok iyi bilmektedirler ki, Türkiye'nin bölünmesi durumunda uluslararası burjuvazinin baskısı karşısında kazanmış oldukları ekonomik durumlarından yoksun bırakılacaklar ve yerlerini Rumlar, Ermeniler, Levantenler ve uluslararası sanayi ve ticaretin öteki temsilcileri işgal edeceklerdir. Küçük ve orta Türk burjuvazisi için Türkiye'nin bağımsızlığı uğruna savaş, kendi varlıkları için savaş demektir.

Bu küçük ve orta burjuvazi, şu anda, İtilaf devletlerini destekleyen Türk büyük burjuvazisinin ateşli bir düşmanıdır ve emekçi Türk köylülerini, ucuz Avrupa fabrika mallarının Türkiye'ye ihracı sonucu olarak yıkıma uğrayan küçük sanatkârların ve şimdi İstanbul'da, Bursa'da, İzmir'de, Adana'da, Samsun'da vb. sayıları az olmayan sanayi işçilerinin şahsında kentsel sanayi işçileri yığınlarını kendi çevrelerinde birleştirmeye çabalamaktadırlar.

Ve şu olguyu kabul etmek gerekir ki, Türkiye'nin emekçi işçi-köylüleri büyük çoğunluklarıyla, Anadolu ulusal kurtuluş hareketinin yönetici ve hakimi olan bu küçük ve orta burjuvazisi ardından seve seve gitmektedirler.

3. TÜRK KOMÜNİST PARTİSİ

Bu koşulların sonucu olarak, Türkiye Komünist Partisine son kerte güç ve karmaşık bir görev düşmektedir. Bir yandan İtilaf devletleri ile savaş sözkonusu olduğu için Komünist Partisi en enerjik bir biçimde ulusal kurtuluş hareketini ve bu savaşı yöneten küçük ve orta burjuvaziyi desteklemek zorundadır, çünkü her geçen gün sömürücü Avrupa sermayesinin iktidarının devamı halkın yoksulluğunu artırmakta, üretici emekten uzaklaştırılan küçük sanatkârların ve köylülerin yoksullaşma sürecini hızlandırmakta ve talihsiz ülkeye yabancı ordular ve İtilaf devletlerinin ajanları tarafından örgütlendirilen karşı-devrimci çetelerle ardıarası kesilmeyen bir savaşın ateş çemberinden kurtulma olanağını vermemektedir.

Öte yandan küçük ve orta burjuvaziyi, İtilaf devletleri ile savaşta desteklerken Türk komünistleri burjuvaziden ayrı bağımsız bir örgüt kurmak ve kendi sancakları çevresinde sadık işçi ve savaşçılar-

dan oluşan dayanıklı kadrolar toplamak ve emekçi yığınlarının çıkarlarını III. Enternasyonalin bayrağı altında savunan bağımsız bir parti olarak varlığını sağlamak zorundadır.

Bir grup Türk komünisti, Suphi yoldaşın, Doğu Ulusları Propaganda ve Faaliyet Konseyi Başkanlık Kurulu üyesi İsmail Hakkı yoldaşın ve diğer yoldaşların önderliğinde, bu görevi yerine getirmeye çalıştılar. Bu grup çok enerjik bir biçimde çalıştı. Baku'da, Türkiye'de dağıtımı yapılan *Yeni Dünya* adında bir günlük gazete yayınlandı. Bu grup tarafından birçok broşür Türkçeye çevrildi ve kısmen yayınlandı. Bu broşürler arasında aşağıdakileri sayabiliriz: 1) Marx ve Engels'in *Komünist Manifestosu*, 2) Lenin Biyografisi, 3) RSFSC Anayasası, 4) Buharin'in *Komünizmin Alfabesi*, 5) Komünist-Bolşeviklerin Programı, 6) Emek ve Sermaye, 7) Bolşevizm Nedir? 8) Sovyet İktidarı Nedir?, 9) Türk Komünist Partisinin Programı, 10) Lenin'in Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü Hakkındaki Tezleri.

Bu broşürlerin yalnızca listesi, Suphi ve İsmail Hakkı grubunun niteliği üzerinde bir fikir vermekte ve bu grubun III. Enternasyonalin zemini üzerinde bulunduğunu göstermektedir.

Suphi, İsmail Hakkı yoldaşların ve öteki yoldaşların oluşturduğu grup kendi yandaşlarının aracılığı ile İzmit, Trabzon, Samsun, Ankara, Konya, Adana, İzmir'deki komünist hücreleri yönettiler. Bu komünist hücreler, Anadolu'da illegal faaliyetler yürütüyorlardı. Yarı-resmî Türk gazetelerinin belirttiklerine göre bu hücreler büyük ölçüde Sovyet Rusya'dan dönmüş olan savaş tutsakları tarafından yönetiliyordu. Anadolu Hükümeti, Sovyet Rusya'dan dönen savaş tutsakları karşısında son kere kuşkucu bir yaklaşımla davranıyor, bunları gözaltında bulunduruyor, baskı altında tutuyor ve tutukluyordu. Komünist Partisi özellikle, yün, deri, kürk hammaddelerini işleyen işçiler arasında, bunun yanısıra kömür madenlerinde, bakır, kurşun ve demir ocaklarında çalışan işçiler, gemi yapım tezgâhları işçileri arasında, deniz ve nehir gemileri personeli, ipek, yün, çuha mamulleri üreten, pamuk işleyen, yerli manüfaktür ve halı dokuyan, şose, toprak yol yapımında çalışan işçiler, besin sanayi işçileri, tayfalar, hamallar vb. arasında propaganda eylemleri yürütüyorlardı. Şunu da belirtmek gerekir ki, yabancı finans-kapital, İstanbul'da, Ereğli'de, İzmir'de, Adana'da, Samsun'da, sınıfsal bilincine sahip olmaya başlayan gözle görünür ve sanayi proletaryası topluluğuna yolaçan oldukça önemli sanayi merkezleri kurmuştu.

Bu proletaryanın yanısıra, son kerte devrimci düşünceleri benimsemeye yetenekli olan bir başka unsur, şimdi tamamen yıkıma uğramış bulunan ve işsizler safına geçmiş olan küçük sanatkârlar ve ev ve el sanayii sanatkârları idi. ...

"Bolşevizm"in Türkiye'de halk yığınlarının sempatisini çekmeye başladığını bazı serüven meraklılarının eylemlerini bolşevizm maskesi ile örtmeye başlamış olmaları olgusu tanıklık etmektedir. Örneğin Türk Mahno'su rolünü oynayan ünlü Ethem, ayaklanmaya girişmesinden kısa bir süre önce '*Yeni Dünya*' muhabiriyle yaptığı bir konuş-

mada aşağıdaki düşünceleri belirtmişti:

"Bolşevizm dünyayı ele geçirdi. Onu gerekli bir biçimde karşılarsak ve anlarsak, devlet, her durumda mutlu bir devlet olacaktır. Bolşevizmin büyük bir yarar sağlayacağına ve geleceğimiz için verimli olacağına emin olunuz. Şimdi bolşevizm ülkeyi kurtarıyor, gelecekte ise insanca bir yaşam ve mutluluk sağlayacaktır. Ama sorun basit bir biçimde bolşevik'in ne olduğu ile sınırlanamaz, geniş bir propagandaya gerek vardır.

"Bizim için bolşevizm kurtuluştur, ancak, ülkede temel değişiklikleri meydana getirmek için, bolşevizmin ilanından önce tüm yasaların altüst edilmesi gereklidir ve bunun gerçekleşmesi için de iyi çalışmak gereklidir."

Ethem, iddianameden anlaşıldığı gibi askerleri arasında, amaçlarına tırmanan emekçiler kapağını taşıyan *Komünist Enternasyonal* dergisini dağıtmıştır. Ethem'in ordusunun çekirdeği, Batı cephesinde Yunanlıların karşısında duran 5.000 kişiden oluşmaktaydı. Askerler ve genç subaylar, Ethem'in yanında bulunuyorlardı.

Ankara Hükümeti, Ethem'in Yunanlılara kapıldığını ve çapul ve yağmaya dayanan bir hükümet kurmaya çabaladığını ilân etmiştir. Ethem'e karşı 24. tümen, bundan sonra 4.000 süngü, 12 toptan oluşan bir müfreze ve diğer askerî birlikler harekete geçirildi. Ethem'in yandaşları, demiryolu işçilerine, grev ilân etmeleri ve ordunun Ethem'e karşı gönderilmesine engel olmaları istemiyle bir bildiriyle başvurdular. Bildirinin matbaasında yayınlandığı *Yeni-Dünya* yazı işleri kurulu tutuklandı ve matbaa tahribedildi. Sonunda Ethem yenilgiye uğradı ve kaçtı.

4. RESMİ KOMÜNİST PARTİSİ "YEŞİL ELMA"

Yasa-dışı Komünist Partisinin faaliyeti Türkiye'de büyük güçlüklerle ve ağır engellerle karşılaştı. En sanayileşmiş bölgelerde bile işçi sayısının az olması, ezilmiş, karanlıkta bırakılmış köylülerin kaç milyon olurlarsa olsunlar kendi sınıfsal çıkarlarının bilincine varamamaları ve önlerine çıkan çeşitli partilerin gerçek niteliklerini anlamamaları sonucu olarak, içgüdüsel bir biçimde komünizme sempati gösteren işçiler, köylüler tüm yalancıların, ikiyüzlülerin, kuzu postuna bürünmüş kurtların oltasına kolaylıkla düşmektedirler.

Resmi Türk Komünist Partisi aşağıdaki görüşleri ileri sürmektedir.

"Türk ulusu, tarihsel nedenlerle dine karşı olan bağlılığı yüzünden şu anda komünist programını tüm olarak kabul edemez. Türk ulusuna bu programdan uzun süre ve inatla sözetmek gerekmektedir."

"Bugünkü durumda komünist fikirlerin propagandası zararlı olmakla kalmamakta, ama aynı zamanda ülke için yıkıcı olmaktadır. Asker vatanın gerekli olmadığını öğrendiği zaman onu savunmaya gitmeyecektir; uluslar arasında düşmanlığın bulunamayacağını duyunca Yunanlılara karşı savaşmayacaktır. Eşitlik hakkındaki düşünceleri duy-

duğu zaman kumandanına itaat etmeye son verecektir. Bunun yanı sıra Rusya'daki devlet mekanizmasını tanımayan bizim parti şeflerimiz, Sovyet Rusya'nın devlet mekanizmasını bilmediklerinden olumlu bir şey yapacak durumda bulunmayacaklar, yalnızca ekonomik yaşamın eski temellerini bozacaklar ve ülkeyi tehlikeli bir duruma getireceklerdir. Her şeyden önce Sovyet Rusya'yı, onun ekonomik planlarını, hukuksal düzenini bilmek ve tüm askeri cepheleri tasfiye etmek gerekmektedir. Bugüne gelince ülkenin çıkarları için, kendi girişimi ile, bizim yönetim organlarımızın onayı olmaksızın hareket eden tüm ajitatörlere, propagandacılara karşı durmak zorundayız. Bolşevizmi Türkiye'ye ancak onu üst düzeyden getirecek Türkler sokabilir."

Resmi Türk Komünist Partisi bir çağırısında, "Allahın yardımıyla Türk Komünist örgütünün ensonu örgütlendiği" merasimli bir biçimde bildirildikten sonra aşağıdaki tezler geliştirilmektedir.

"İnsan toplumunda komünizmin esaslarını yerleştirmek için kanlı bir devrime ve bu kanlı devrimin doğal arkadaşı olan suiistimal ve aşırılığa başvurmanın zorunlu olduğunu ileri süren düşünceden ayrılıyoruz. Tüm insanlığın (istisnasız) mutluluğunu, sükûnunu, gönencini sağlamak gibi yüksek bir idealin gerçekleşmesi için, bu saptanan amacın taban tabana karşıtı olan araçlara başvurmamak gereklidir. Komünizmin uygun hale geldiği ülkelerde çıkan devrimler, bu ülkelerin sosyal yaşamında varolan koşulların, devrime kaçınılmaz olarak neden olan koşulların ürünü olmuştur. Yoksa komünizmin kabul ve uygulanmasının doğal araçları olmamıştır.

"Herkes bilmektedir ki, Rusya'da Avrupa demokrasisinin kurulması için kanlı devrimler bir zorunluluk durumuna gelmemiştir. Fransa'da büyük devrimde toprakların dağıtılması, malikanelerin, kiliselerin ve hatta kültür anıtlarının tahribine eşlik etmiştir. Devrimin her şeyden önce ilerici bir olgu olduğuna itiraz edebiliriz. Devrim ilerlemeye kılavuzluk eden en son ve en olağanüstü bir araçtır.

"Komünizm her şeyden önce ekonomik kollektivizmdir. Ama komünizme zora dayanan bir operasyonla mülkiyeti ortadan kaldırmak, başkasının malını parçalamak, zengin ve hali-vakti yerinde kimseleri ortadan kaldırmak gibi kaba ve korkunç bir yorum getirenler, halkın dar bencil çıkarlarına dayanan, ulusun gerçek çoğunluğunu çeşitli kurnaz spekülatif bahaneler altında haraca kesen *komünizm ve emperyalizm* yandaşlarıdır.

"Müslümanlık öğretisinin esaslarının komünizme uyup uymadığı hakkında kuşku duyarak sallantıda bulunan kimseleri bilinçli bir yargıda bulunmaya çağırıyoruz. Hergün beş kez milyonlarca müslümanı her türlü mevki ve durum farkı gözetmeksizin aynı safta bir araya gelmeye ve en büyük varlık önünde dua için ellerini kaldırmaya zorlayan, yoksulluk ve alçakgönüllülükte en yüksek ahlakî ve dinsel yasayı gören dinsel esaslar, en güzel ifadelerle insanların Allah karşısında tam eşitliğini ilân eden, hem ortak hazinenin (Beytülmal) hakkına, geniş bir pay ayıran, hem yoksul ve hali-vakti yerinde olmayan sınıfların tüm servetlere katılmasını kabul eden, toprak mülkiyetinin

büyük olmuştur.

"Rusların Karl Marx öğretisinin ilke ve temellerini ve hatta bunlardan genel karakter taşıyanları sınırlandırmak zorunda kalmış oldukları gibi, biz de Rusya'nın ve Rus ulusunun koşul ve gereksinmelerine uygun olarak geliştirilmiş bolşevizmi topraklarımıza nakledemeyiz. Daha önce Almanlar aynı taklit tehlikesiyle karşılaştılar, protestan öğretisini geliştiren Lüter, İncil'in ilke ve esaslarını korumakla beraber, buna Alman ulusunca en tahammül edilebilir biçimi verdi. Bugün din, Lüter'in ülkesinde, Almanların ulusal birliğini sağlamada bir araç görevini yapmakta ve ulusun güçlenmesine yardım etmektedir. Devletimizin varlığını ilk döneminde, müslüman şeriatının bütün inceliklerini son kerte iyi benimseyen devlet adamlarımız gerçeğin bu yanını gözden kaçırmamışlardı. Büyük Celaleddin Rumi'nin kutsal düşünceleri, Osmanlı Devletinin kurulmasından önce ortaya çıktı, ama üzülerek ifade etmek gerekir ki, bu düşünceler sonradan yaygınlaşmadılar.

"Benim görüşüme göre Türk komünizmi Türk ulusunun mutluluğuna, esenliğine, ve gücünün artmasına yarayan bir araçtır.

"Ulusal kollektivizm, Türk ulusunu birleşmeye götüren yoldur.

"Marx, felsefesini açıklarken, tüm dünyayı gözönünde bulundurdu, ama milliyetçiliğin varlığını yadsımadı, yadsıyamadı.

"Milliyetçiliğin varlığını yadsıması durumunda, doğal bir olguyu yadsımış olacaktı. Farklı nitelikteki yörelerin coğrafî doğa koşullarının varlığını, tek tek ulusların psikolojilerini, düşünme tarzlarını, yaşamsal, tarihsel koşullarını tanımak ne kadar gerekliyse, ulusların farklılıklarına ve çeşitliliklerine katlanmak o kadar gereklidir. Benim görüşüme göre Türk komünizmi Türk ulusunun mutluluğuna, selametine ve gücünün artmasına yarayan bir araçtır. Bu siper, kızıl elmaya giden yoldur. Ruslar da Rusya için kollektivizmi böyle anladılar.

"Ruslar bu yönde hem çalışmaktalar, hem de şimdiden belli bir yol almışlardır. Kollektivizm, günümüzün bir zorunluluğudur. Bu zorunluluk toplumun yaşamsal gereksinmelerine göre yarın başka bir biçim alabilir. Bu, yarın düzeltilebilecek, değiştirilebilecek ve sınırlanabilecek bir programdır. Milliyetçilik değiştirilemez. Onun değiştirilmesi yokolma ile birdir. Kollektivizmin gerekli yararı verebilmesi için kesinlikle ve kaçınılmaz bir biçimde ulusal renklere bürünmesi gereklidir. Türkçülük daima ulusal ideale ve ulusal bilince sahip olmalıdır, çünkü bütün programlar, bu idealin ilerlemesine hizmet etmeli ve ona bağlı olmalıdır. Gereğince ve layık olduğu biçimde bilmelidir ki, çağdaş olmanın en önemli olgusu varolma için rekabet ve savaşımdır.

"Komünizm Türkler için ideal değil bir araçtır. Türklerin ideali Türk ulusunun birliği — Kızıl Elmadır.

"Ulusal birlik, insan için biricik ve en değerli bir şeydir. Bolşevikler de bunun aksini iddia etmiyorlar, tersine, onlar bu düşüncenin tam bilinçli yandaşlarıdır. Başka türlüsü de olamaz. Türkçülük bazılarının nedense düşündüğü gibi islama karşı değildir. Yüzyılı-

mızın bu gereği, bilime dayalı bir gerektir. Türklerin birliği, tüm panislam dünyanın desteğine ve onayına sahip olmalıdır.

"Eğer Türklerin birleşmesi boş bir düş olursa, bu panislamizm için kötü bir yazgı olacaktır. Türklerin birliği düşüncesi altında taçların ve hükümdarların birliğini düşünmüyoruz.

"Bugüne kadar Avrupa'da varolan ve emperyalizmle sonuçlanan siyasal ve ulusal birleşmenin tamamen karşısındayız.

"Biz, Türklerin toplumsal ve kültürel birliğini istiyoruz.

"Bütün Türk dünyası için dil, edebiyat ve tarih, eğitim ve kolektif sistem bakımından birlik istiyoruz.

"Kızıl elmanın yeryüzünde varlığa kavuşması gereklidir. 19. yüzyılda insan ve yurttaş haklarının ulusal yönünü ve ulusal ilkelerini birinci plana getiren İtalyan Mazini'nin ilkesi haklıydı. Bu ilke, 19. yüzyılda şu biçim altında utkuya ulaştı:

"Bu karanlık geceyi dağıtacak olan güneşin altın dağdan doğmasını bekliyoruz
"Tarih ve yaşam yineleniyor."

Yeşil elma sloganı altında öne sürülen bu programın özü işte böyleydi. Sözkonusu slogan, bazan "altın", hatta halk yığınlarının devrimci eğilimlerini okşamak için "kızıl" elma olarak da ifade edilmektedir.

Bu programdan, son zamanlarda çeşitli adların arkasında gizlenen bazı İttihad ve Terakki Partisi üyelerinin, şimdi yeşil elma ilkelerini savunan Ankara komünist partisini kurmak, Türk toplumunun yöneticileri olarak eski durumlarını yeniden elde etmek için çaba göstermektedirler. Bunun için komünizmi, jön-türk partisinin eski idealine ulaşmak, yani pantürkizm ve panislamizm* için bir araç ve köprü olarak yararlanmak istediklerini görmekteyiz.

Komünizm, bu partinin elinde, emperyalist hırsın üstüne çekil-

* Panislamizm, gerek islamın yayılmasını önlemeyi, gerek tüm Doğu uluslarını, özellikle müslümanları köleleştirmeye çalışan hıristiyan dünyasına karşı başarılı savaşlar vermek üzere, tüm müslüman milliyetlerinin din bayrağı altında birleşmelerini esas kabul eder. 1896'da ölen Afganlı Cemalettin Afgani'yi kurucusu olarak kabul etmek yerinde olur. Afgani, panislamizmi müslümanlar arasında otoritesini pekiştirme aracı olarak gören Abdülhamid'in özel himayesinden yararlanmıştı.

Türk toplumsal düşüncesinin bir başka akımı olan pantürkizm, bütün Türk, ya da turan milliyetlerini, yani Tatarları, Kırgızları, Yakutları ve Türkleri soylarının birliği yüzünden birleşmesini esas kabul etmektedir. Pantürkizme gönül veren bazı kimselerin düşüncesine göre Türk dünyası, tüm Küçük Asya'yı Balkanları, Kırım'ı, Kafkasya'yı, Dağıstan'ı, Buhara'yı, Hive'yi, Azerbeycan'ı vb. kucaklayacak ve şimdiden 80 milyondan fazla Türkü kapsayacaktır. Ne olursa olsun, Rusya, Fransa, İngiltere'nin tam bir bozguna uğramaları Türklere kesin göründüğü bir sırada, müttefikler karşısında, büyük Alman yengileri döneminde birçok Türk politikacısı, panislam ve ve pantürk düşlerin yakında gerçekleşeceğini sandılar. O zaman hemen hemen tüm Kafkasya'yı sınırları içine katmayı başaracaklarını ve Hindistan'ın, Afganistan'ın, Buhara'nın, ve öteki İslam ülkelerinin tüm müslüman halklarını Türkiye'nin tam bir manevi, önemli ölçüde de maddi bir protektorası altına alacaklarına tamamen inandılar.

miş bir şaldan ibarettir, bu yeni partinin liderleri ne olur ne olmaz diye Avrupa emperyalizmine hücum etmiyorlardı.

Halk yığınlarının gözünde üyelerinin saygınlığını yükseltmek için *Yeni Gün* gazetesi komünizmi sayfalarında kendi anlayışına göre propaganda ederken, öte yandan Talat Paşa'nın III. Enternasyonal çevrelerindeki etkisi hakkında yazılar yazmakta ve III. Enternasyonalin jön-türk partisinin dünkü liderine tüm Doğu politikasının yönetimini emanet ettiği güvencesini vermektedir.

Şunu da belirtelim ki, sözkonusu *Yeni Gün* gazetesinin sahip ve başyazarı ve bu gazetenin matbaasının sahibi, resmi Ankara "Komünist" Partisinin kurucu ve liderlerinden biri olan Yunus Nadi Beydir. Böylelikle *Yeni Gün* gazetesinde yayınlanan pantürkist ve panislamist makalelerin sorumluluğu, önemli bir ölçüde, resmi Ankara Komünist Partisine düşmektedir.

III. Enternasyonal, doğal olarak, "Yeşil Elma" programını savunan partiyi desteklemedi ve yalnız, II. Kongrede ülkeleri için kabul edilmiş olan ve tüm gerici milliyetçi-burjuva akımları, bunlar arasında panislamizmi ve pantürkizmi mahkûm eden III. Enternasyonalin temel ilkelerini sözleri ve eylemleriyle yaşama geçiren komünist partisini aile üyeliğine kabul etti.

5. TÜRK KOMÜNİSTLERİNİN ÖLDÜRÜLMESİ

Türk Komünist Partisi üyesi ve aynı partinin yabancı ülkeler bürosu üyesi Cevad yoldaştan, Suphi ve arkadaşlarının acı ölüm haberini aldığım zaman daha önceki bölüm yazılmış bulunuyordu. İnanmak istemediğim söylentiler doğrulandı. Yoldaşlarımız, Türk burjuvazisinin kendilerine karşı harekete geçirdiği bağnaz kalabalıkların ve kiralık cellatlarının taşlarıyla ezilerek, işkence görerek, darbeleri altında yaralar alarak zamansız öldüler. Cevad yoldaş, bu korkunç olay hakkında Türkiye'nin egemen sınıflarının bu yeni cinayeti hakkında şunları yazmaktadır.

"Aziz Yoldaşımız Pavloviç'e
Aziz Yoldaş Pavloviç

Baku, 2 Nisan 1925

"Size, Suphi yoldaş, 4 Merkez Komitesi üyesi ve diğer 12 komünist yoldaşın kurbanı olduğu büyük felaket konusunda ciddî olarak sözetmek zorundayım. Bu yoldaşlarımız canavarca öldürüldüler ve 28 Ocakta Trabzon dolaylarında denizde boğuldular.

"Kaybolan yoldaşlarımızın yazgısı hakkında iki ay süreyle hiçbir haber alamıyorduk, ama sonradan onların Trabzon burjuvazisi tarafından satın alınmış cellatların darbeleri altında öldükleri anlaşıldı.

"Daha Erzurum'da yoldaşlarımıza karşı düşmanca gösteriler başlamıştı.

"Halka şöyle diyorlardı: Rusya'dan gelen komünistler bolşeviklerdir. Onlar tüm mağazaları kapatmak niyetiyle geldiler. Kimse ne

bir şey satın almak, ne bir şey satmak hakkına sahip olamayacaktır. Sonra aramalara başlanılacaktır. Bütün mallar ve paralar istimlak edilecektir. Dinsiz komünistler tüm Allaha inananları hapse atacaklardır."

"Kışkırtıcılar, din, mülkiyet, ticaret, bolşevikler tarafından yasak edilen şeylerdir diyorlardı.

"Göstericiler arasında burjuvazi tarafından satın alınmış ve polisçe komünistlere karşı saldırtılmış karanlık kimseler vardı. Bunlar yoldaşlarımıza saldırıyorlar, onlara taş fırlatıyorlar ve parçalamak istiyorlardı. Yolda, yoldaşlarımıza kimse ekmek ve atlarına yem satmak istemiyordu. Hükümet bolşeviklerin koruyucusu rolünü takınmaya çalışıyordu.

"Komünistleri korumak için hükümet tarafından önlemler alındığı doğru değildir. Güvenilir kaynaklardan biliyoruz ki, bizzat polis, mağazaların kapatılmasını buyurmuş ve korumasız yoldaşlarımıza taş fırlatılması için kalabalığı kışkırtmıştır. Yoldaşlarımız dört ya da beş kentte ve kasabada, bu işkenceye uğramışlardır. Ama yoldaşlarımız Trabzon'da özellikle canavarca bir tenkile maruz kaldılar. Buraya gelişlerinden hemen sonra kendileriyle birlikte yürüyen kışkırtılmış kalabalığın öfkeli çığlıkları ve hakaretleri altında limana götürüldüler. Burada üstlerini aradılar ve üzerlerinde bulunan birkaç tabancayı zorla aldılar. Bundan sonra zorla bir motorlu kayığa bindirildiler, kayık derhal iskeleden ayrıldı. Bunu bir başka kayık izliyordu. Burada silahlı kimseler bulunuyordu. Yoldaşlarımızı birbirlerine bağladılar, bıçakladılar, denizde boğdular.

"Ertesi gün iki kayık Trabzon limanında duruyordu, tayfalar ilgi gösteren herkese Türk bolşeviklerinin denizin dibine gönderildiklerini anlatıyorlardı.

"RSFSC'i temsilcisi, yoldaşlarımızı karşılamaya niyet ettiği zaman, yerel yönetici, ona, aksi durumda kalabalık tarafından parçalanacağı tehdidi ile evinde kalmasını buyurdu.

"Aslına bakılırsa Rus temsilcisi bu tehdidi telsizle Moskova ve Ankara'ya bildirdi ve yoldaşlarımızın cellatlar elinde kalmaması için enerjik girişimlerde bulundu. Üzülerek ifade etmek gerekir ki RSFSC temsilcisi olarak o dönemde Trabzon'da yeterli derecede enerjik bir kişi bulunmamaktaydı.

"Yerinde bütün olaylar ve ayrıntıları herkes tarafından bilinmektedir. Herkes kimlerin kayıkta bulunduğunu biliyor, herkese kaptanların tayfaların adlarını herkes biliyor. Bunun yanısıra her şeyin belediye başkanı ve ulusal savunma derneği başkanlık kurulu tarafından hazırlanıldığı söyleniliyor. Burada bu sorunun ortaya atılması için şimdiye kadar bir karar alınmadı, ama daha fazla susmanın olanak dışı bulunduğu açık.

"En iyi, en cesur yoldaşlarımızdan 16 ya da 17'sini yitirdik. Onlarla dayanışma içinde bulunduğunuzu ifade etmeli ve cellatlarının cezalandırılmasını istemelisiniz.

"Trabzon'da, oraya gelecek olan tüm Türk komünistlerinin öldü-

rülmesi için karar verildi.

"Barbarca cinayetlerinin cezasız kalacağını bilen Anadolu burjuvazisi, komünistleri acımasızca ezmeye devam edecektir.

"Aziz yoldaş bu sorunu ele alacağınızı ve cellatların elinde ölen en iyi yoldaşlarımızın anılarını savunmayı üstleneceğinizi umuyorum.

Komünist selamlar ve saygılarla

A. Cevat

(Türk Komünist Partisi M.K. Dış Ülkeler Bürosu üyesi)

Bu mektuba, yalnızca, içeriğinin aziz yoldaşlarımızın acı ölümleri hakkında aldığım öteki bilgilere tamamen uygun düştüğünü ekleyebilirim.

Bundan başka, Suphi'nin ve ona eşlik eden yoldaşlarının canavarca öldürülmesinden iki hafta sonra, Sovyet Rusya'dan Anadolu'ya gelen ve Suphi gibi suda boğulan Nedim Agah'ın aynı felaket başına geldi.

Bu korkunç kırımın sistemleştirildiği ve Türk burjuvazisinin komünistlere karşı savaşımının yöntemi haline geldiği açıkça görülmektedir.

Suphi yoldaş, yolundan şaşmayan bir marksist ve Türkiye işçilerinin seçkin bir devrimcisiydi. Onun girişimiyle ve Marx'ın [ve] Engels'in] *Komünist Mnifesto*'su, *Marx'ın Biyografisi* ve Buharin'in *Komünizmin Alfabesi* Türkçeye çevrildi.

Suphi yoldaş üstün bir hitabet ve edebiyat yeteneğine ve çok büyük örgütleme ustalıklarına sahipti. Suphi yoldaş ülkesinde kendisini ağır sınavların beklediğini biliyordu, ama bu, ne onu, ne de onun kahraman yoldaşlarını alıkoyamadı.

Suphi yoldaş yolundan şaşmayan bir komünist, Türk kapitalistlerinin ve büyük toprak sahiplerinin ve sahte Ankara Komünist Partisinin uzlaşmaz bir karşıtı idi. Bu partinin faaliyet ve programını, demeçlerinde tekrar tekrar ortaya koydu ve bunların yerine II. Kongrede kabul edilen III. Enternasyonal tezini Anadolu'nun Avrupa emperyalizmine karşı verdiği kurtuluş savaşına sıkı sıkıya bağladı ve faal bir işçi olarak bu savaşa elinden gelen yardımı yaptı.

Ama Suphi yoldaşın Türk devrimci-ulusal hareketi karşısındaki bu üstün hizmetleri de, aktif burjuvazi gözünde onu temize çıkarmadı. Aksine Komünist partisinin düşmanları, Suphi yoldaşın eylemlerindeki bu yanı özenle sakladılar ve komşu ülkelerin sürekli saldırılarıyla yorgun düşmüş Türk halk yığınları arasında Suphi ve yoldaşlarının, güya Ermenilerin, Yunanlıların ajanları oldukları, ülke içinde anlaşmazlıklar çıkarmak, dini ezmek yoluyla sonunda Türkiye'yi zayıflatmak ve onun yüzyıllık düşmanı tarafından parçalanmasına terketmek için satın alındıkları hakkında iftira dolu söylentiler yayıyorlardı.

Türk kapitalistleri, vurguncuları, beyleri sevinebilirler. Suphi yoldaş ve onunla birlikte gelen fikirdaşları öldüler. İşçi-köylü yığınlarına bağlı yiğit insanlar bakımından yoksul olan Türkiye gibi bir ül-

kede, Suphi ve yoldaşları gibi halkın davası için savaşanların ölmesi, komünist hareket için büyük bir darbedir. Ama bizim aziz yoldaşlarımızı işkence ile öldüren cellatların sevinci uzun sürmeyecektir. Bizim ölü yoldaşlarımızın kemiklerinden yakında işçi-köylü yığınları görünümünde korkunç bir intikamcı doğacaktır. Bu yığınlar Türkiye'de de yeni yaşama katılmakta ve şimdilik küçük gruplar halinde kahramanların etrafında toplanmakta, ellerinde çekiçleri, boyunduruğu altında bütün burjuva dünyasında ve özellikle Türkiye'de halk yığınlarının inlediği ekonomik köleliğin zincirlerini parçalamaya çaba göstermektedirler.

Unutulmaz aziz yoldaşlarımıza, komünist idealine bağlılıklarını canlandıran kanlarına ebedi saygı. Yoldaşlarımızı yaşarken karalamaya yeltenen, ölümlerinden sonra azap çekmiş cesetlerine taş atanların tümüne lanet; Uluslararası komünist partisi, özellikle Rus, Azerbaycan ve Türk komünist partileri Suphi'nin adını hiçbir zaman unutmayacaktır, ve ben umuyorum ki, yakında ona ve öldürülen arkadaşlarına, Baku'da, Doğu Ulusları Kongresinin ilk olarak toplandığı Suphi'nin Rus ve Azerbaycanlı yoldaşlarıyla vedalaştıktan sonra azap dolu yoluna çıktığı bu kentte, bir anıt yükselecektir.

Doğuda eski bir inanç vardır. Buna göre bir evliyanın ölümü bütün insanlığı günahlarından arındırabilir, onu ıstırap ve ölümden kurtarabilir.

Komünist ideali için savaşan kutsal savaşçımızın ölümü, başlayan dev mücadelenin, günahların kefaretini ödettirici ilk kurbanı olsun ve, uyanan Türk halk yığınlarının sınıfsal bilincinin derinleşmesine yardım ederek, yüzyıllık köle sahiplerine, beylere büyük toprak sahiplerine ve kapitalistlere duyulan kin hissini şiddetlendirerek, ilk ve en büyük Türk komünistinin yolu üzerinde yürüyen binlerce korkusuz savaşçıyı doğursun ve böylelikle bunlar ölümle ölümü yenerek, ne sömürücülerin, vurguncuların, sahte sofuların ve yobazların, ne de kendi çıkarcı ve canice amaçları için aldatılan karanlık kalabalıkların bulunmadığı yeni bir yaşamı kursunlar.

RSFSC'nin iç ve dış politikasını yöneten Rus Komünist Partisi, Sovyet Rusya ile dostluk anlaşması imza eden ve bizim Dışişleri Komiserliğimize dünya emperyalizmi ve kapitalizmi karşısındaki tutumunu bir nota ile belirten Kemal Hükümetinin Suphi yoldaş ve savaşım arkadaşlarının zamansız ölümlerinin devrimci Doğuya ve tüm dünyaya ne ağır bir darbe olduğunu bildiğini ve safdilce ve açıkça, kimseden saklanmadan Sovyet Rusya'dan vatanlarına, RSFSC'nin müttefiki yeni Türkiye'ye dönen yoldaşlara el kaldıran gaddar canileri şiddetle cezalandıracağını ummak ister.

OYLUMU KÜÇÜK, DEĞERİ BÜYÜK BİR YAPIT

Marksçı yazının ünlü klasiklerinden olan *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* adlı kitapçık, gerçekte *Antidühring*'ten alınmış üç bölümden oluşur; ama bu, onun ayrı bir yapıt sayılmasına, daha doğrusu, olmasına, engel değildir. 1878'de yayımlanan *Antidühring*, Herr Eugen Dühring'in bilimi altüst etmesi (bu, Engels'in deyimidir.) ve Alman sosyalistleri etkileyerek onlar arasında bir bölünmenin önkoşullarını yaratması üzerine 1870'lerde yazılıp yayımlanmış bir dizi makaleyi içerir; dolayısıyla, ünlü marksçı klasiklerin çoğu gibi, belirli bir savaşımın ürünüdür. Engels, *Antidühring*'te, pek çeşitli konularda. Marx'la birlikte geliştirdikleri görüşleri, daha önce yaptıklarından çok daha birbirine bağlı bir biçimde, işledi, marksçılığı bir bütün olarak sundu. Paul Lafargue, *Antidühring*'in sosyalizmle ilgili üç bölümünü bir kitapçık halinde yayımlamak istedi. Bunun üzerine Engels, Girişin birinci bölümünü, Üçüncü kesimin birinci ve ikinci bölümlerini elden geçirdi; Girişin birinci bölümünü ikiye bölüp araya Üçüncü Kesimin birinci bölümünü koydu. Anılan bölümlerin *Antidühring*'te zorunlu olarak taşıdığı polemiksel parçaların hepsini çıkardı.

Lafargue, bu metni Fransızcaya çevirip *Socalisme Utopique et Socialisme Scientifique* adıyla yayımladı (1880). İlk baskıya Marx'ın yazdığı Önsöz, Lafargue'ın imzasını taşır. Lafargue, metne uygun arabaşlıklar koydu;

öyle görünüyor ki, böylelikle kitapçığı daha kolay okunur, düzeyleri farklı okurlara seslenir hale getirmeyi amaçladı. 1883'te Almancası yayımlanan bu kitapçık, pek büyük bir ilgi gördü. Engels'in İngilizce birinci baskıya yazdığı "Giriş"te belirttiği gibi, 1892'de on dilde yayımlanmış, ardarda yeni baskıları yapılmış, bu bakımdan *Komünist Manifesto*'yu ve *Kapital*'i bile geride bırakmış durumdaydı. Besbelli, bunda, kitapçığın aşağıda belirtilen özelliklerinin yanısıra, o dönemde Avrupa'da yaygın hale gelmiş olan gericiliğe karşı hızlandırılan ideolojik savaşımın da payı vardı. Engels, Almanca dördüncü baskısı için kitapçığı bir daha gözden geçirdi, ve biri Saint-Simon, öbürü tröstler ile ilgili iki ekleme yaptı (1891). Daha sonra İngilizce birinci baskıya yukarda anılan ünlü "Giriş"i yazdı. Böylece, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* bağımsız bir yapıt haline geldi. Bu arada, Engels'in 70. doğum yıldönümü dolayısıyla Eléanor Marx'ın *Sozialdemokratische Monatsschrift* için yazdığı makalenin Fransızca baskının başına alındığı görülür.

Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm'in dilimizdeki son baskısı,[1] yukarda anlatılan gelişime tümüyle uygundur. Kitapçık, Eléanor Marx'ın makalesiyle başlar. Makale kadınca bir sevecenlikle kaleme alınmıştır ve Engels'in (Marx'ın da) kişiliğiyle ilgili, bilinmeye değer bazı noktaları içerir. Sonra Marx'ın Fransızca birinci baskıya yazdığı Önsöz gelir. Bunda, Engels, Önsözün yazıldığı tarihe kadar yaptıklarıyla, bir bilim ve eylem adamı olarak çok yalın ve özlü bir biçimde tanıtılır. Engels'in Almanca birinci ve dördüncü baskılara yazdığı önsözlerin ardından ilk İngilizce baskıya yazdığı Giriş gelir. Giriş, Maurice Cornforth'un da belirttiği gibi,[2] felsefeye çok yabancı bir okur için epeyce çetindir ve kitapçık bitirildikten sonra okunmak üzere atlanabilir. Girişi "Ütopik Sosyalizm" ve "Bilimsel Sosyalizm" başlıklı bölümler izler. Metinde Lafargue'ın arabaşlıkları da alıkonmuştur.

Bu değerli klasiğin bir tek tümceyle özeti, Almancadaki adıdır: *Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft* (Sosyalizmin Ütopyadan Bilime Gelişmesi). Kitapçıkta yanıtlanan başlıca sorular şöyle sıralanabilir: Sosyalizm, başlangıçta neden bir ütopya olarak kondu? Ütopik sosyalistler, sosyalizmin nasıl gerçekleştirilebileceğini neden gösteremediler? Sosyalizmin bir bilim haline getirilmesi neden zorunlu idi? Bilimsel sosyalizmin temeli olan diyalektik maddeselcilik ve onun insanlık tarihine uygulanması olan tarihsel maddeselcilik nedir? Marx'ın artı-değeri bulması neden çok önemlidir? Kapitalizmin temel çelişkisi nedir? Bu temel çelişkinin yarattığı karşıt-

[1] Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, beşinci baskı. Sol Yayınları, Ankara, Ağustos 1978.

[2] Maurice Cornforth, *Marksist Klasikleri Okuma Kılavuzu*, Sol Yayınları, Ankara, Şubat 1975.

lıklardan kurtulmanın yolu nedir? Burjuvazi neden gereksiz bir sınıf haline gelmiştir? Devlet nedir ve nasıl tükenecektir? Sosyalizmin kurulmasıyla insanlık neler kazanacaktır?

Sosyalizmin çarpıcı bir tarihçesi olan bu kitapçık, aynı zamanda, marksçılığı yeni incelemeye başlayanlar için, Marx-Engels'in bütün yapıtları içinde, belki de en iyi kaynaktır.[3] Engels, metnin dili üzerinde titizlikle durmuş, çok yalın, çok anlaşılır bir dil kullanmaya özen göstermiştir. Ayrıca, bu kitapçık, sosyalizmden her türlü sapmanın tanınmasında ve tanıtılmasında, her zaman el altında bulundurulması yararlı bir başvurağıdır.

RAGIP GELENCİK

■

DİSK'İN *EKONOMİK RAPOR*'U

"Ekonomik Rapor 1978" — *DİSK Araştırma Enstitüsü*'nün ilk yayını. DİSK Araştırma Enstitüsü üzerindeki düşüncesini, DİSK Genel Başkanı Abduallah Baştürk, Rapora yazdığı *Sunuş* yazısında şöyle belirtiyor:

"Türkiye'de bugün sınıf savaşımının ulaştığı boyutlar ve bu arada sendikal bir örgüt olarak DİSK'e düşen görevler, şimdiye kadar örgüt bünyemizde dağınık bir biçimde sürdürülen bilimsel çalışmaların bir yerde toplanmasını ve kurumsallaştırılarak genişletilmesi gereğini bir sorun olarak karşımıza çıkarmıştır. İşte geçen yıl Ankara'da kurulmuş olan DİSK Araştırma Enstitüsü, bizim bu soruna getirdiğimiz çözüm olmuştur" (s. 3).

Ve bu "çözüm", *Ekonomik Rapor 1978* ile, okurun kitapçılarda da bulabileceği ilk yayınsal ürününü verdi. *DİSK*'in "devrimci"liğine somut bir içerik kazandırmaya yönelik bir çabanın ürünü olan bu Rapor. Bu nedenle, onu *ÜLKE* okurlarına tanıtmak, bana yerine getirilmesi gerekli bir görev gibi görünüyor. Bu görevi, gerçi biraz gecikerek de olsa, yerine getirmiş olmak için, Rapor'a ilişkin kimi gözlemlerimi daha sonra sunmak üzere, ilkin onun geniş bir özetini sunacağım.

Sunuş yazısını izleyen ve, Türkiye'nin bir süredir içinde bulunduğu bunalımın dünya kapitalist sistemine bağımlı olmaktan kaynaklandığını, bu sistemin genel bunalımının bir parçası ve uzantısı olduğunu, bu nedenle, bugünkü kapitalist sistem içinde kalarak, bunalıma kesin ve kalıcı çözümler getirilemeyeceğini, bunalımın ve genel olarak ülke sorunlarının gerçekten kesin ve kalıcı çözüme kavuşturulmasının, ülkenin içerde ve dışarda kapitalist sistemden kurtarılıp, sosyalist bir gelişme yoluna girme-

[3] Aynı yapıt, s. 25.

siyle olanaklı olacağını (s. 5) belirten kısa bir *Önsöz* dışında, toplam 96 sayfalık kitapçığın, açıklamalara bilimsel bir dayanak hizmetini gören zengin ve çoğu kez özgün sayılama (istatistik) çizelgelerle birlikte 90 sayfasını dolduran Rapor, 9 Bölümden oluşuyor. Rapor'un "Dış Dünyada Ekonomik Gelişmeler" ve "1979'un Görünümü" başlıklarını taşıyan ilk ve son bölümleri, arada kalan ve her biri belli bir konuyu irdeleyen bölümler arasındaki içsel bağı kurmakta, *Önsöz*'de belirtilen perspektif içinde, herbirini yerli yerine oturtmaktadırlar. Böyle olduğu için, bu iki bölümün, öbürlerinden daha ayrıntılı bir özetini vermek gerekiyor.

Öyleyse başlayalım.

I. RAPOR'UN ÖZETİ

1º *Dış Dünyada Ekonomik Gelişmeler* başlıklı birinci bölüm, kapitalizmin, emperyalizm çağında genel bunalıma girdiği gerçeğini anımsatmakla başlıyor. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kapitalist dünya ekonomisinin devresel bunalımları, savaş öncesine göre daha kısa aralıklarla yinelenmekte, ortalama 3-4 yıl süren bir canlanma ve genişleme dönemini, gene bu uzunlukta bir daralma ve bunalım dönemi izlemektedir. Kapitalist sistem, 1976-77 yıllarında yeniden başlayan canlanmaya karşın, 1973-75 yıllarında yaşadığı son devresel bunalımın etkilerinden henüz büsbütün kurtulmuş değildir. Kapitalist gelişmiş ülkelerin tümü, 1970-1975 döneminde, 1960-1970 dönemindekinin ancak yarısı büyüklüğünde bir büyüme hızı gerçekleştirmişlerdir. Bu ülkelerin 1960-1970 döneminde %4.9 olan ortalama büyüme hızı, 1970-1975 döneminde %2.8'e düşmüştür. Oysa sosyalist ülkelerle kimi azgelişmiş ülkeler için, büyüme hızları bakımından bu iki dönem arasında pek bir fark yoktur: Sosyalist ülkeler için büyüme hızı söz konusu dönemlerde %6.8 ve %6.4, kimi azgelişmiş ülkeler içinse %5.5 ve %5.9 olmuştur.

"Günümüzde kapitalist bunalımın daha öncekilerden önemli bir farkı enflasyonla işsizliğin bir arada görülmesidir. *Durgunluk içinde enflasyon* (stagflasyon) denilen bu durum, tekelci kapitalizmin günümüzde ulaştığı aşamanın ilginç bir özelliği olmaktadır. Kapitalist ülkelerin bir çoğunda %10 civarında bir enflasyon hızı ve %6-8 civarında bir işsizlik oranı aynı anda hüküm sürmektedir. Yani, bu ekonomilerde, kapitalistler talep artışına ayak uyduracak bir birikim hızı tutturmamaktadırlar. Sonuçta, bir yandan enflasyon olurken, diğer yandan da sistem, isteyen herkesin çalışabileceği kadar iş alanı yaratamamaktadır" (s. 8).

Durgunluk içinde enflasyon ya da enflasyon içinde işsizliğin ana kaynağı, kapitalist üretimin anarşik niteliğinin yol açtığı, sektörler-arası dengesiz gelişmedir. İşgücünün gittikçe artan bir oranı, üretken-olmayan etkinliklere kaymaktadır. Ayrıca, enflasyon ve işsizlik, kapitalist sistem için bir noktadan sonra önemli birer sorun olmakla birlikte, kapita-

listler açısından ayrı işlevler yüklenmiş iki araçtırlar da. "Kapitalistler enflasyonu, gerçek ücretleri düşürmek, gelir dağılımını kendi yararlarına değiştirmek için bir araç olarak kullanmaktadırlar. Yine işsizliğin belli bir düzeyde tutulmasında da kapitalist sınıfın büyük yararları vardır. Sürekli bir işsizler ordusunun varlığı, işçiler arası rekabeti artıracak, ücret artış taleplerini ve grevleri azaltacaktır. Tam istihdam, hiçbir zaman burjuvazinin (gerçek) amacı olmamıştır" (s. 9).

Ayrıca, tekellerin birbirleriyle fiyat rekabetine girmemeleri, belli bir kâr oranını sürekli olarak sağlayacak bir fiyat politikası izlemeleri de enflasyon-işsizlik bunalımında etkili olmaktadır. Üretim maliyetindeki tüm yükselmeleri olduğu gibi fiyatlara yansıtan kapitalistler, kâr oranlarının düşmemesiyle birlikte, enflasyon sürecinin sürekliliğini de sağlamaktadırlar.

Bunların yanı sıra, günümüzde kapitalist devletin açık bütçe politikasıyla, yani "para basarak" yarattığı talep de, planlı bir sunu (arz) artırıcı politikayla desteklenmediği için, enflasyonla işsizliğin bir arada görülmesi gibi çelişik bir durumun oluşmasında etkili olmaktadırlar.

Son olarak, kapitalistlerin istem (talep) artışına ayak uyduracak bir birikim (yatırım) hızı tutturamamalarının bir başka nedeni de, özellikle ABD ekonomisinde, firmaların bireysel tasarrufları eskisi denli kolay toplayamamalarıdır. Şirketlerin hisse senedi satışları yoluyla topladıkları fonlar son yıllarda oldukça azalmıştır. Bu fonların azalması, şirketlerin kredilere yönelmesi sonucunu doğurmuş, yatırımların finansmanında kredilerin önemi büyümüştür. Bunun sonucu, artığın kâr ve faiz arasındaki bölüşümü faiz yararına değişmiş, kârların artığın bölüşümündeki payının düşmesi, yatırımların azalmasına yol açmıştır.

Oysa, kapitalist ekonominin içine düştüğü bunalımları yaşamadan, kararlı bir biçimde gelişmelerini sürdüren sosyalist ekonomiler, işsizlik ve enflasyon gibi, sistemin işleyişini aksatıcı sorunlarla karşılaşmamaktadırlar.

Azgelişmiş ülkelere gelince. Azgelişmiş ülkelerin, gelişmiş kapitalist ülkelerle olan ekonomik ilişkilerindeki *eşitsiz değişim* olgusu karşısında sürdürülen Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (*YUED*) tartışmalarının ana noktaları özetlendikten, (üçüncü dünyacı bir nitelik taşıyan) bu reform çabalarının abartılmaması, kuruntuya kapılınmaması ve diplomatik çabalarla dünya kapitalist sisteminin yasalarının tersine çevrilebileceğinin sanılmaması gerektiği de belirtildikten sonra, bu reform şöyle değerlendirilmektedir.

"*YUED* reformu, kapitalist dünya sistemi içinde kalınarak, ancak diplomatik yolla yeni bir işbölümü yaratılarak kalkınılabileceğini savunmaktadır. Sosyalist düzenin, kapitalist kalkınma yöntemine kıyasla çok daha hızlı ve emin bir kalkınma sağladığı defalarca kanıtlanmış olmasına rağmen, bilinmemezlikten

gelinmektedir. Sosyalist devrimler ve ulusal kurtuluş mücadeleleri çağında hâlâ kapitalizmin bağrında yeni işbölümleri, yeni seçenekler aramak, ilerici görünümüne rağmen, gericilikten başka bir şey olamaz. Kaldı ki, bugün azgelişmiş ülkelerin önemli bir kısmında faşist yönetimler işbaşındadır. Bu yönetici sınıfların dünya kapitalist sistemi ile çok sıkı bağları vardır. Uluslararası şirketlerle yerli burjuvaziler ortaklık halinde çalışmaktadır. Bu gerçekler dikkate alındığında, *YUED* tartışmalarının, olsa olsa dünya işçi sınıfının ürettiği artığın batı ve azgelişmiş ülke burjuvazileri arasında bir yeniden paylaşım çekişmesi olduğu, bunun ötesinde köklü bir şey söylemediği görülür. Nitekim *OPEC* üyesi çeşitli Orta Doğu ülkelerinin petrol gelirlerinin silahlanmaya (İran'da yakın zamana kadar görüldüğü üzere, bu silahlar petrolün sahibi halka karşı kullanılmıştır) ve yönetici sınıfların lüks tüketimine harcandığını, harcanmayan kısmın ise, yeniden batıya kredi olarak döndüğünü görüyoruz" (s. 11).

Sonuç olarak, azgelişmiş bir ülkenin, kapitalist dünya sistemi içinde kalarak, gelişmiş kapitalist ülkeler düzeyine ulaşmasının olanaksızlığı açıklanmakta, *YUED*'in azgelişmiş ülkelerin sorunları için bir çözüm yolu olmayıp, bu ülkelerin ekonomik ve toplumsal kurtuluşlarının, ancak emperyalist-kapitalist sistemin dışında olanaklı olduğu belirtilmektedir.

2° *1978 Yılının Genel Görünümü* sergilenirken, Türkiye'nin 1978'de ekonomik bakımdan tarihinin en bunalımlı yıllarından birini yaşadığı, bunalımın kendini bir yandan hızlı bir enflasyon, öte yandan yeğin bir döviz kıtlığı biçiminde gösterdiği, gerek enflasyonun, gerekse döviz kıtlığının köklerinin geçmiş yıllara uzanmakta ve özsel olarak Türkiye'deki egemen kapitalist düzenden ve onun emperyalizme gitgide daha çok bağımlılaşmasından kaynaklanmakta olduğu anımsatılmaktadır.

Dünyamız *kapitalist* ve *sosyalist* olmak üzere, iki büyük sisteme ayrılmış bulunmaktadır. Kapitalist dünya sistemi içinde yer alan Türkiye, gelişmesini kapitalist dünyanın işbölümüne daha çok katılarak, bu sistemle karşılıklı bağlılığı daha çok artırarak gerçekleştirmek zorundadır. Bu karşılıklı bağlılık dengeli olduğu, yani dışardan alınması zorunlu mal ve hizmetleri ödemeye yetecek kadar dışarıya mal ve hizmet satılabildiği, bu ölçüde döviz kazanılabildiği sürece, sorun yoktur. Ne var ki, bu karşılıklı bağlılık, montajcı nitelikteki sanayileşme sonucu, özellikle 1974'den sonra, ülkenin döviz gereksinmesi kendi döviz kazancıyla karşılanamaz duruma gelince, *tek yanlı* bağlılığa dönüşmüş, ve ülke ekonomik etkinliğini aynı düzeyde sürdürebilme olanağını yitirerek, 1977 ortalarında *"70 sente muhtaç"* bir duruma düşmüş, iflasın eşiğine gelmiştir. Bu durum üzerine Uluslararası Para Fonuna (*IMF*) başvuran 2. MC Hükümeti, Eylül 1977 başlarından itibaren onun önerdiği "istikrar programı"nı uygulamaya

başlamış, ama iç bütünlükten yoksun olması sonucu, bu uygulama da tutarsız olmuş, alınan önlemler, beklenenin tersine, enflasyonu daha da hızlandırmış ve döviz darboğazına da hiçbir çözüm getirememiştir. Böylece, 1978 başında, 2. MC çöküp yerine CHP ağırlık Ecevit Hükümeti geçtiği zaman, ekonomik bunalım, yani enflasyon ve döviz kıtlığı, daha da ağırlaşmış olarak sürüyordu.

Türkiye gibi gelişmekte olan bir kapitalist ülkenin, *aynı düzen içinde kalarak,* sorunlarını emperyalizme hiç başvurmadan. onun "yardım" ve "destek"ini almadan çözmesi olanaklı değildir. Sonuç: "CHP ağırlık Ecevit Hükümeti de, iktidara geldikten kısa bir süre sonra, *IMF*'ye başvurmak ve ondan yardım istemek zorunda kalmıştır" (s. 16).

Bu zorunluluk çerçevesinde, *IMF* öyküsü ayrıntılı ve özellikle *açıklayıcı* bir biçimde anlatıldıktan, *IMF*'nin niteliği ve işlevi kısaca anımsatıldıktan sonra, *IMF*'nin önerdiği "istikrar programı"nın temel mantığı ve ana çizgileri şu terimlerle belirtilmektedir:

"Bir ülkenin ödeme sıkıntısı çekmesinin nedeni, kazandığından fazla tüketim ve yatırım harcaması yapması, yani kaldırabileceğinden daha hızlı büyümek (kalkınmak) istemesidir. Bu nedenle söz konusu harcamalar kısılıp, büyüme hızı gereği kadar düşürülünce, enflasyon da, ödemeler güçlüğü (döviz kıtlığı) de ortadan kalkar ve ülke yeniden istikrara kavuşur. *IMF*'nin bu yaklaşımını, bir benzetme yapmak gerekirse, durumunu iyileştirmek için hem çalışıp hem okuyan birinin sıkıntılarına, okumaktan vazgeçmesini öğütleyerek çare bulmaya benzetebiliriz. Bu nedenle, *IMF*'nin bu temel yaklaşımını, kapitalist düzen veri olarak alınsa bile, gelişmekte olan bir ülkenin kabul etmesine olanak yoktur." (s. 18).

Ekleyelim: çünkü *IMF*, emperyalist-kapitalist sistem çerçevesinde uluslararası ticaretin düzgün bir biçimde işlemesini sağlamak için, gelişmekte olan ülkelerin sorunlarına da, kendi özgül işleviyle tutarlı olarak, sistemin bütününün, daha açık bir deyişle, gelişmiş kapitalist ülkelerin temel çıkarları açısından yanaşır. Türkiye'ye dayatılan "istikrar programı" da, bu temel yaklaşımla uyumludur ve başlıca şu önerileri içerir:

a) Devlet bütçesi açık vermemelidir;

b) KİT'ler açık vermemelidir;

c) Ücretler, maaşlar, taban fiyatları, hiç değilse enflasyon oranında artırılmamalıdır;

d) Türk parasının dış değeri düşürülmeli, yani devalüasyon yapılmalı, böylece dışsatım ve işçi dövizlerinin özendirilmesiyle birlikte ve gerçekte bundan da çok, iç talep, özellikle yatırım talebi kısılmalıdır;

e) Kredi ve para arzı sınırlanlandırılmalıdır.

Ecevit Hükümetinin işbaşına geçtikten sonra sunduğu *birinci* "Niyet Mektubu"nun 24 Nisan 1978 günü kabul edilmesi üzerine, *IMF*'nin önerileri uygulamaya konmuş, ama bu ilk uygulama

önerilen sertlikte yapılmadığı ve bir de beklenen dış krediler verilmediği için, umulan fiyat istikrarı sağlanamamıştır. Öyle ki, 1978'de yıllık ortalama fiyat artışı %61.9 oranında olmuştur. Bu, büyük bir artıştır.

1978 yılında dışalım, 1977'ye göre %21 oranında ve 1.2 milyar dolar gerilemiş, dışsatım %31 oranında ve 535 milyon dolar artmıştır. "Dışalımdaki bu önemli daralma, bir taraftan yatırımların azalmasına, diğer taraftan dışalıma dayalı sanayilerin üretimlerini kısmalarına ve böylece mal kıtlıklarına ve işsizliğe neden olmaktadır... Bu nedenle önümüzdeki aylarda önemli ölçülerde döviz bulunmaz ya da üretim yapısında köklü değişiklikler yapılarak döviz gereksinimi azaltılmazsa, 1979'da işsizliğin ve mal yokluklarının çok büyük boyutlara ulaşacağından şüphe etmemek gerekir" (s. 21).

Peki, bu "istikrar programı"nın yükünü kim taşıyacak? Elbette işçi sınıfı ve öbür emekçi sınıf ve katmanlar. Çünkü kapitalizm ekonomik bunalımların ve bundan kurtulma çabalarının, yani "istikrar programları"nın yükünü hep onlara yükler. Gerçekten, 1978'in ilk yedi aylık döneminde, işçilerin gerçek ücretleri %14 düşmüştür. Memurlar için durum daha da kötüdür. Küçük üreticilere gelince. Okuyalım:

"Küçük üretici emekçiler, yani küçük esnaf, zanaatkâr ve küçük köylüler, gelirlerini bir ölçüde enflasyona uydurma olanağına sahip olduklarından, aynı dönemde ücretli emekçiler kadar büyük kayıplara uğramamışlardır. Genel olarak bu böyle olmakla beraber, bu emekçi kitlesini oluşturan çeşitli sınıf, tabaka ve gruplar arasında farklılıklar vardır. Örneğin taban fiyatı uygulamasına tabi tarım ürünleri üreticilerinin durumu, işçi ve memur gibi ücretlilerin durumuna yakındır. Diğer taraftan kentlerdeki bir kısım esnaf ve zanaatkâr, bir taraftan rekabetin yoğunlaşması, diğer taraftan finansman güçlükleri nedeniyle ezilmekte ve büyük kayıplara uğrayıp piyasadan çekilme zorunda kalmaktadırlar.

"Bu sonuncu noktanın, yani bazı küçük üreticilerin... piyasadan çekilme zorunda kalmalarının doğal karşıtı, bazı büyük üreticilerin daha da büyümeleridir... Demek oluyor ki, içinde bulunduğumuz bunalım ve onu aşmak için alınmış olan daraltıcı önlemler aynı zamanda büyük firmaların daha da büyümelerini, yani tekelleşmeyi hızlandıran bir işlev de görmektedir" (s. 23-24).

3° *Gelir Dağılımında Değişmeler*, işçi sınıfı bakımından birincil bir önem taşır. Örneğin ülke ekonomisi hızla ve istikrar içinde gelişmiş, ama bu süreç içinde gelir dağılımı işçiler zararına değişmişse, bu istikrar ve bu gelişmenin işçi sınıfı bakımından hiçbir anlam ve değeri yoktur. Bu nedenle, işçi sınıfı açısından, ekonomik olayları ve izlenen ekonomi politikasını, gelir dağılımı üzerindeki etkisi bakımından değerlendirmek gerekir.

Türkiye'de brüt gerçek işçi ücretleri, 1971 ve 1972 yıllarında, yani 12 Mart döneminde, %10 dolaylarında bir gerileme göster-

miştir. "Bu dönemde işçi sınıfının demokratik hak ve özgürlükleri ve özellikle grev hakkı yasaklanmış ya da ağır baskılar altına alınmıştır. Demek oluyor ki, işçi sınıfının demokratik mücadele verme özgürlüğüne konulan her engel, hemen onun sofrasına, aşına ekmeğine yansımaktadır. Bu durum, yani 12 Mart döneminde gerçek işçi ücretlerinin düşmüş olması —ki bu 1963'ten beri ilk defa olmaktadır— demokratik hak ve özgürlükleri koruyup geliştirmenin niçin herkesten önce işçi sınıfının görevi olduğunu ortaya koyan örneklerden biridir" (s. 27).

"Özetleyecek olursak diyebiliriz ki, 1970-77 döneminde özel kesim (brüt) gerçek ücretleri ancak %12 oranında artmıştır. (Kamu kesiminde artış %32'dir). Oysa aynı dönemde, sabit fiyatlarla kişi başına milli gelir (GSMH) artışı %36 oranında olmuş, yani işçilerin ücretleri milli gelir artışını izleyememiş, onun gerisinde kalmıştır. Bu, işçilerin gelir dağılımındaki göreceli durumunun gerilemesi, bozulması demektir" (s. 32).

Net gerçek ücretlere gelince, onlar brüt gerçek ücretlerin altına ve onlara koşut olarak değil, ama daha farklı ve işçilerin zararına bir gelişme göstermiştir. Çünkü dönem boyunca sosyal sigorta keseneği %9, %10 ve %12 olmak üzere, 3 ayrı oranda ve artarak uygulanmış, ve gene çünkü, enflasyon dolayısıyla, bir ücretlinin yalnızca *parasal* gelirinin artması, (bu arada çoğu kez *gerçek* gelirinin düşmesine karşın) onun daha yüksek oranda vergilenmesine yol açmıştır. Bundan ötürü, brüt gerçek ücretler artarken bile, net gerçek ücretler düşüş gösterebilmişlerdir. Örneğin 1970-77 döneminde brüt gerçek ücretler (özel kesimde) %12 oranında arttığı halde, net gerçek ücretler, tersine, %11 oranında azalmıştır. 1978 yılının temmuz ayına kadarki dönemdeyse, hızlı enflasyon sonucu, işçilerin gerçek ücret kayıpları, brüt üzerinden %10, net üzerinden %13 oranında olmuştur (s. 34).

*Memur maaşları*na gelince, net memur maaşları da, tıpkı işçi ücretleri gibi, 12 Mart döneminde düşmüş ve dönem sonunda, 1973'den itibaren, gene yükselmeye başlamıştır. Bununla birlikte, "*gerçek* memur maaşları, 1978'de, net üzerinden de, brüt üzerinden de, 1970'teki düzeylerinin altına düşmüşlerdir. Düşüş, net gerçek maaşlarda %33, brütte ise %21 oranlarında olmuştur. Oysa, aynı dönemde kişi başına milli gelirin %39 oranında artmış olduğunu biliyoruz" (s. 38).

Rapor'da, özel bir yöntem geliştirilerek, taban fiyatlarıyla belirlenen köylü gelirleri de hesaplanmıştır. Buna göre, gerçek tarım gelirleri, 1970-78 döneminde kimi inip çıkmalar gösterdikten, bu arada 12 Mart'tan köylüler de "pay"larını aldıktan sonra, %16 oranında artmıştır. Ama aynı dönemde kişi başına ulusal gelir %39 oranında arttığına göre, bu artış gene de doyurucu olmamış, köylülerin de gelir dağılımındaki göreceli durumları bozulmuştur (s. 39-41).

Özetlemek gerekirse, 1970-78 dönemi boyunca, işçiler de, memurlar da, hem mutlak, hem göreceli olarak büyük kayıplara uğramışlardır. Memurların kaybı, dönem boyunca daha yüksek olmuş, ama dönemin son iki yılı (1977-78) içinde görece bir düzelme göstermiştir. İşçilerse, dönem boyunca az, ama son yılda büyük kayıplara uğramışlardır. Buna karşılık, tarım (köylü) gelirlerinde, 1972 ve 1973'deki gerileme dışında, mutlak olarak da, göreceli olarak da, artış olmuştur. 1977 ve özellikle 1978'de ise, oldukça büyük bir düşüş görülmüştür. Bunun temel nedeni, bu yıllardaki fiyat artışlarının çok hızlı olmasıdır (s. 42).

Peki, kazanan kim? Çünkü gelir dağılımında bir sınıf ya da katmanın kaybettiğini, başka sınıf ya da katmanlar kazanır. İşçi ve memurların dönem boyunca uğradıkları kayıplar, kimlerin cebine girmiştir?

"1971 ve 1974-76 yıllarında bunlar arasında köylülerin, özellikle orta ve büyük köylülerin bulunduğu açıktır... Küçük üreticilerin, taban fiyatlarındaki artıştan yararlanması ise söz konusu değildir. Çünkü bu artıştan ellerine geçen azıcık pay, üretim sürecinde gereksinim duyulan kredinin yüksek faizle tefecilerden alınması sonucu, aracı ve tefecilere aktarılmaktadır. Bunların yanısıra, esnaf ve zanaatkârların yukarı kesimleri de dahil olmak üzere, tüccar ve sanayici sermaye sınıflarının kazançları artmış, yani göreceli durumları daha da düzelmiştir. Bu sınıfın kazancı, işçi, memur, küçük köylü diğer bütün herkesin kayba uğramış oldukları 12 Mart döneminde ve 1978 yılında çok daha açıktır. Ancak ne var ki, sermaye birikimini artırması beklenen bu fazla kazançlar, daha ziyade ülkemiz için lüks sayılacak tüketime harcanarak, toplum için tam bir kayıp olmuştur.

4° "Devletin çeşitli vergilerden toplamış olduğu gelirler, her yıl artarak, 1978'de milli gelirin (GSMH) %20'si civarına ulaşmıştır. Devlet harcamalarının oranı ise bundan da fazladır (açık bütçe politikasından ötürü). Bu kadar önemli miktardaki paraların toplanış ve harcanış biçimlerinin ülkedeki milli gelir dağılımını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyeceği açıktır. Bu nedenle toplanan vergilerin ve bütçeden yapılan harcamaların bir de bu yönden incelenmesinde yarar vardır" (s. 44).

Bu inceleme, *Devlet Bütçesi ve Gelir Dağılımı* başlıklı bölümde yapılıyor. "Ancak şunu hemen belirtelim ki, kapitalist düzen devam ettikçe, yani burjuva sınıfının iktidarında, bu yolla gelir dağılımında ciddi sayılabilecek iyileşmeler (düzelmeler) olması beklenmemelidir. Tersine, burjuva iktidarlar, devlet olanaklarını (vergileri ve harcamaları) da sınıf çıkarları doğrultusunda kullanırlar ve gelir dağılımındaki adaletsizliği bir de bu yolla daha da artırırlar. Bu nedenle işçi sınıfının bütçe konusunda bir şey beklememesi, yalnızca bu olumsuz etkilerine karşı mücadele vermesi gerekir" (s. 44).

Adaletli olmaya elverişli tek

vergi olan gelir vergisi, 1978'de tüm vergi gelirinin %45'i dolaylarındadır. Eğilim bu oranın daha da artırması yönündedir. Ama "biliyoruz ki, enflasyon, gelir vergisinin en az geçim indiriminin ve vergi dilimlerinin gerçek değerlerini azaltarak, bu verginin yükünü ağırlaştırmaktadır. Bu duruma göre, özellikle enflasyon hızının çok yüksek olduğu son yıllarda, gelir vergisini, işçi ve memurlar aleyhine olarak her vergileme döneminde değiştirilmiş gibi saymamız gerekir" (s. 45).

Ve rakamlar: Ücretlilerin ulusal gelir içindeki payları %31, ama gelir vergisindeki payları bunun iki katından çok. Üstelik bu son pay, 1975'de %63'den, 1976'da %68'e çıkmış. Yalnız durum değil, gidiş de kötü.

Enflasyonun gelir vergisi kanalıyla ücretliler zararına yarattığı durumu sayısal bir örnek üzerinde göstermek için, 1977 yılında aylık 3.300 liralık bir gelirin *gerçek* değerinin, daha önceki yıllardaki *parasal* karşılıkları bulunmuş ve bunların gelir vergileri hesaplanmış. Ele alınan 1970-1977 döneminde, gelir vergisi tarifelerinde hiçbir değişiklik yapılmamış olduğu halde, aynı bir gerçek gelirin, 1970'de %12.5 oranında vergilenirken, 1977'de %24.1 oranında vergilendiği hesaplanmıştır. Buna karşılık, gelir arttıkça vergi oranlarındaki artışın azalması ve 1 milyon liradan sonra hiç kalmamasından ötürü, yüksek gelirlerde kayba neden olan bu mekanizmanın işlemediği de belirtilmiş bulunuyor (s. 48).

Adaletli olmaya elverişli tek vergi olan gelir vergisinde durum bu olunca, öbürlerinde ne olacağı kendiliğinden anlaşılır.

Çare? "Gelir vergisindeki bu adaletsiz işlemeyi önlemek için, en az geçim indirimini ve vergi dilimlerini enflasyona koşut olarak ayarlayacak bir mekanizmaya gereksinme vardır. Vergi Yasasında bu tür büyüklüklerin "asgari ücret" cinsinden ifade edilmeleri böyle otomatik bir mekanizma sağlar. Oysa Hükümetin Meclise sunmuş olduğu Vergi Yasa Tasarısında, söz konusu büyüklükler artırılmakla beraber gene de mutlak miktarlar olarak belirlenmişlerdir. Bu nedenle, tasarı yasalaşsa bile, enflasyon devam ettiği sürece, gene olumsuz bir mekanizma işlemeye devam edecektir" (s. 48).

Toplanan vergilerin çeşitli kamu hizmetleri olarak harcanmalarıysa, gelir dağılımını daha dolaysız ve kesin bir biçimde etkiler. Raporda, emekçi sınıf ve katmanların yararlandıkları hizmetlere ayrılan ödeneklerin, gelir dağılımını bu sınıf ve katmanlar yararına iyileştirmekten uzak oldukları da gösterildikten sonra, gelir dağılımını doğrudan etkileyen öğelerden birisinin de konut durumu olduğu vurgulanarak, işçi sınıfı örgütlerinin konut sorununa özel bir önem vermeleri gerektiği belirtilmektedir. (s. 48-51).

5° *İşsizlik ve İstihdam* başlıklı bölümde, gerekli tanımlamalar yapıldıktan, işsizliğin 1) kapitalist sistemin işlerliğini sürdürebilmesi için gerekli olduğu, ve 2) gelir dağılımındaki ada-

letsizliği artırıcı özelliği açık ve ayrıntılı bir biçimde belirtildikten sonra, kapitalistlerin, işsizliği azaltmak için ücretlerin düşük tutulması, sendikaların fazla ücret artışı talep etmemeleri ve böylece daha çok işçinin iş bulabileceği yolundaki savlarının, işsizlik gibi kapitalist sistemin yarattığı bir soruna bile, gene işçilerin sırtından bir çözüm bulmak istemelerinden kaynaklandığı vurgulanmakta (s. 52-54), ve Türkiye'de istihdam ve işsizliğin sayısal boyutlarına geçilmektedir.

Türkiye'de toplam sivil işgücü arzı, 1972-1978 arasında %9.3 oranında artarken, toplam sivil işgücü talebindeki artış %6.7 oranında kalmıştır. 1978 yılında, toplam sivil işgücü arzıyla, toplam sivil işgücü talebi arasındaki toplam sivil işgücü fazlası oranı %13,9'u bulmuştur. (s. 54-56).

Tarımdışı kesimde, "marijinal işlerde çalışanlarla birlikte, 1,6 milyon işsiz, daha doğrusu; sürekli ve güvenilir bir işi olmayan 1.6 milyon kişi var. Bu, %22 dolaylarında bir işsizlik oranına karşılık düşüyor (s. 58).

İşsizlik, gerçeklikte kapitalizmin bir ürünü olduğuna göre, bu düzen devam ettiği sürece ortadan kaldırılamaz. Ancak, Türkiye'de önemli boyutlara ulaşan işsizlik, kimi önlemlerle, belirli bir düzeyde tutulabilir.

Rapor'da önerilen önlemler, şunlar:

1. Kalkınma hızını artırmak ve bunu sağlamak için daha fazla yatırım yapmak;

2. Bayındırlık işlerine, okul, hastane, konut, yol, baraj, vb. inşaat işlerine hız vermek ve bu gibi işlerde, ilke olarak, emek-yoğun teknikler kullanmak;

3. İşçilerin çalışma sürelerini kısaltıp, izin sürelerini uzatarak, aynı işleri çok sayıda işçiye gördürmek ve işçilerin gelirlerinde bir azalmaya neden olmaksızın, fazla mesai yapılmasını kaldırmak.

"Bunlardan ayrı olarak, özellikle çalışmaktayken işini kaybeden işsizler için en kısa zamanda işsizlik sigortası kurulması zorunludur. Böylece, içinde yaşamakta olduğumuz gibi, ekonominin bunalımlı dönemlerinde işlerini kaybedenlerin, hiç değilse büyük bir geçim sıkıntısına düşmeleri önlenmiş olur" (s. 61).

Ancak, bu önerilerden hemen sonra, bu önlemlerin Hükümetin *IMF* önerileri doğrultusunda uygulamaya koyduğu "istikrar programı"nın ilkelerine uymadığı da belirtilmektedir. (İkinci Niyet Mektubundan sonra, bu konuda 1979'da da bir değişiklik olmadı.) Sonuç: "Kısa dönemde işsizlik konusunda yapabilecekleri pek bir şey kalmamaktadır" (s. 61).

6° "Türkiye'de özellikle 1970'lerden sonra hızlanan enflasyon olgusu karşısında, gelirlerini fiyat artış hızı oranında artıramayan kesimlerin duyduğu hoşnutsuzluk ve muhalefeti saptırmak için sermaye çevrelerinin yaygın biçimde ortaya attıkları görüş, işçi ücretlerindeki artışın enflasyona yol açtığı şeklinde olmuştur. Amaçlanan, grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklara kavuşmasından büyük kaygı duyulan memur kesiminin bu doğrul-

tudaki mücadelesini yavaşlatmak, ve memurlarla birlikte diğer emekçi kitlelerin sendikal haklara sahip işçi sınıfıyla olan dayanışmasını yok etmektir.

İşçi ücretlerindeki artışın enflasyona yol açtığı görüşü hâlâ savunuluyor, hâlâ bu konuda diğer emekçi kitlelerin kafası bulandırılmaya çalışılıyor. Bu nedenle, 1950'lerden bu yana gözlenen ve 1970'lerden sonra büyük hız kazanan enflasyonda ne gibi etkenlerin rol oynadıklarını ayrıntılı biçimde incelemek gerekli" (s. 62).

Türkiye'de Enflasyon başlıklı bölümde bu inceleme yapılıyor ve, 1963-69 arasında ortalama %6-8 arasında olan enflasyonun, 1971'de %19'a yükseldiği, 1970 yılına değin net işçi ücretlerindeki artışın, İstanbul Geçinme indeksindeki artıştan hızlı olduğu, bunun, ekonomik-demokratik savaşımı sonucu, işçi sınıfının gerçek ücretlerde bir artış sağlamayı başarması anlamına geldiği, ancak enflasyonun hızlanıp iki katından yükseğe (%19) çıktığı 1971'de, işçi ücretlerindeki artış oranının %9'da kaldığı belirtiliyor ve 1971 yılında sıkıyönetim olduğu, işçi grevlerinin yasaklandığı anımsatılıyor.

"1972'de geçinme indeksi %15 oranında artarken (net) işçi ücretleri %10 oranında artmıştır. Brüt işçi ücretlerinin artış oranı da 1971'de %11, 1972'de %12 olmak üzere geçinme indeksindeki artıştan düşüktür. Enflasyonun hızlanmaya başladığı bu iki yılda işçi ücretlerindeki artış hızının, fiyat artış hızının çok gerisine kalması, fiyatlardaki artışta belirleyici olanın, işçi ücretlerindeki artış olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. 12 Mart faşist yönetiminin yerini daha demokratik bir ortama bırakmasıyla, 1973'de işçi sınıfı düşen gerçek ücret düzeyini yükseltmek için mücadele vermiş ve net işçi ücretlerinin artış hızı yeniden geçinme indeksindeki artış hızının önüne geçmiştir. Buna enflasyonu engelleme adına karşı çıkmak, işçi sınıfının kötüleşen durumunu benimsemesini, buna boyun eğmesini istemektir" (s. 64).

Enflasyonla, sanayi ve tarım sektörleri 'arasındaki bölüşüm kavgası arasında sıkı bir ilişki var: Sanayi fiyatlarının tarım fiyatlarından hızlı geliştiği 1959-1968 döneminde, fiyatlar görece istikrarlı bir biçimde artmış, 1970'den sonraysa, fiyatlar tarım yararına artmaya başlamış ve enflasyonun ivmesi hızlanmıştır. Çünkü tarım ürünlerinin alımı için kamu iktisadi teşebbüslerine *(KİT)* gerekli finansman, para arzının artırılmasıyla ("para basarak") karşılanmaktadır. Türkiye'de döviz karşılığı olarak da "para basıldığı" için, para arzının artışında önemli bir etken de, döviz rezervlerindeki artıştır. Devalüasyonlar sonucu dışalım mallarının fiyatlarının artmasıysa, enflasyonun hızlanmasının bir başka etkenidir.

"İşçi ücretlerindeki artışlar dışındaki etkenlerin daha belirleyici olduğu enflasyonun hızlanması olgusundan işçileri sorumlu tutmak ve onların kötüleşen durumlarını düzeltmek için mücadele etmelerine karşı çıkmak elbette sermaye çevrelerinin sürek-

li canlı tutacağı bir ideolojik aldatmaca olacaktır. Ancak işçi sınıfı bu ideolojik aldatmayacaya kanmamış, 1971-73 sıkıyönetim döneminde durdurulmaya çalışılan mücadelesini 1973'den itibaren yeniden yükseltmiştir" (s. 68).

Tarım ürünleri fiyatlarındaki artıştan en çok büyük toprak sahiplerinin yararlandıkları; gerek Türkiye'deki toprak dağılımı dengesizliğinin, gerekse küçük üreticinin üretim sürecinde gereksindiği krediyi yüksek faizle tefecilerden almak zorunda kalmasının, taban fiyatlarındaki artıştan küçük üreticiler eline geçen payın, aracı ve tefecilere aktarılmasına yol açtığı gerçeğine bir kez daha dikkat çekildikten, ve açıklarının, Hazine tarafından "para olarak" karşılanmasının, enflasyonu hızlandıran etkenlerden biri olan *KİT*'lerin önemli bir bölümünün işlevinin tekelci sermayeye ucuz girdi sağlamak olmasının, bu kuruluşların ürün ve hizmetlerinin fiyatlarının düşük saptanmasına ve artan maliyetler sonucu kâr edememelerine, açık vermelerine yol açtığını; sermaye çevreleri enflasyonun yavaşlatılması için *KİT* açıklarının hükümetçe açıktan finanse edilmesine karşı çıkarken, bunların temel işlevini unutmuş göründüklerini, bu görünüşün altında, enflasyonun *siyasal* boyutunu, yani kendilerinin daha çok kâr etmeleri için, enflasyona yol açan bir politikanın sürdürülmesinin, herkesten çok sermaye çevrelerinin çıkarına olduğu gerçeğini gizleme çabasının yattığı belirtildikten sonra, enflasyonun hızlanmasında önemli bir rol oynayan bir başka öğe olarak, tecimsel kârlardan da söz edilmektedir.

"Enflasyonun artmasıyla 1971-72'deki gerçek ücretleri düşen işçi sınıfının daha sonraki yıllarda mücadele ederek durumunu düzeltmeye çalışması onun en doğal hakkıdır. İşçi ücretlerindeki artışın kapitalistler tarafından fiyatlara yansıtılması, enflasyonun artışındaki etkenlerden biridir ama, bu neden değil, sonuçtur. Yani işçiler fiyatların artması karşısında geçim durumlarını koruyabilmek için ücretlerine zam istemektedirler. Bu zamlar da yeniden fiyatlara yansıtılmaktadır. İşçi ücretlerindeki artışın fiyatlara yansıtılması bir zorunluluk değildir. Kapitalistler azami kâr peşinde koştukları için kârlarından hiçbir fedakârlık yapmaya yanaşmamakta, ücretlerdeki artışı fiyatlara yansıtmaktadırlar. Oysa ücret artışlarını fiyatlara yansıtmayarak daha makul kâr hadleriyle yetinirlerse, bu onların ne yeniden yatırım yapmalarını önler, ne de çok şikâyet ettikleri enflasyon hızlanır. Kısaca, enflasyonu yavaşlatmak için işçilerden fedakârlık talep edenler, kendileri aşırı kârlarından biraz fedakarlıkta bulunabilirler" (s. 70).

"Bu nedenle, işçi sınıfının ve diğer emekçi kitlelerin, sorumlu olmadıkları enflasyonun durdurulması adına, ücretlerinin sınırlandırılmasına razı olmaları söz konusu değildir. Tam tersine, enflasyondan uğradıkları kayıpları gidermek üzere ücretlerini artırmak için mücadele etmeleri en doğal haklarıdır" (s. 71).

7° Burada, *Sermayenin ve*

Emeğin Ücret Politikası karşı karşıya gelecektir. *Toplumsal Anlaşma*, Rapor'un terimleriyle söylemek gerekirse, her şeyden önce bir ücret politikasını, ama *tekelci sermayenin ücret politikasını* açığa vurur. Ve Toplumsal Anlaşma metninin diliyle, "demokratik işçi haklarının korunup geliştirilmesi" için hazırlandığı söylenen ve anlaşma metninde "gelir-fiyat politikası" olarak adlandırılan "gelir politikası"nda, gerçek ücretleri dondurma özlemi, bu politikanın temel öğesi durumuna getirilmiştir (s. 73).

Gelir politikası nedir?

"Gelir politikası, gelirlerin oluşma aşamasında yer alan bir girişim, gelir bölüşümü üzerinde etkili olmayı amaçlayan bir müdahale tekniği olarak tanımlanabilir. Böyle bir politikanın uygulanması, gelir bölüşümünde devlet müdahalesinin bir artışı anlamına gelir.

Oysa gelir bölüşümü toplumsal üretim ilişkilerinden kaynaklanır, bu ilişkilerin bir fonksiyonudur. Bunun sonucu, gelir politikası, içinde uygulandığı toplumsal üretim ilişkilerinden soyutlanamaz. Yani bu politika sınıfsal güçler ilişkisinin bir dışavurumundan başka bir şey değildir. Öyleyse kapitalist rejimdeki iki temel sınıfın gelirlerini *ücret* ve *kâr* oluşturduğuna göre, gelir politikasının rolü, maddi üretim sürecinde yaratılan değerin ücret ile kâr arasındaki bölüşümünü, zorunlu olarak bunlardan biri yararına *değiştirmektir* —kapitalizmin ekonomik yasalarının kendiliğinden etkisinin belirleyebileceği sınırlar dışında değiştirmek—, çünkü *karşıt* kategoriler arasındaki ilişki, ancak biri yararına, öyleyse öbürü zararına değiştirilebilir" (s. 74).

Oysa, sermayenin, özellikle tekelci sermayenin egemenliği altındaki devletin girişkenliğiyle hazırlanan gelir politikasının, özsel olarak bir "ücret politikası", yani gerçek ücretin gelişmesi üzerinde sınırlandırıcı bir etkiyi amaçlayan, ve kendini özellikle tekelci nitelikteki işyerlerinde çalıştırılan emekçilerin gerçek ücretleri üzerinde gösteren bir önlemler bütünü oluşturacağı açıktır. Bu girişime "ücret politikası" değil de "gelir politikası", ya da Toplumsal Anlaşma metninde olduğu gibi "gelir-fiyat politikası" adının verilmesi, uygulanan politikanın sınıfsal yönünü saklamak içindir. Gelir politikasının resmen açıklanan amacı, bir yandan istihdam artış ve kararlılığını güvence altına alırken, bir yandan da fiyatların artışını ve enflasyonist eğilimleri engellemektir. Bu açıklamanın altında, maliyetlerin ve toplam talebin birleştirenleri olarak ücretlerdeki artışın, gerçeklikte fiyatlardaki artışın belirleyici etkeni olduğu yolundaki bilim-dışı tez yatar. Böylece, ekonominin artan tekelleşmesinin, kendini özsel olarak *tekel fiyatları* ve *tekelci kârlar* alanının bir genişlemesiyle göstermesine karşın, "kâr" bileştireni "fiyat"tan dışlanmış, fiyat artışlarından yalnızca ücretlilerin, Toplumsal Anlaşma terimleriyle söylemek gerekirse, "ülke ekonomisi gerçekleriyle bağdaşmayan aşırı istemleri"nin sorumlu tutulmasına yol açılmış olur.

Sonuç: Gelir politikasının,

son çözümlemede, gerçek ücret artışlarını durdurarak ya da en azından sınırlandırarak, kârları yükseltmeyi amaçlayan bir politika olduğu açıktır. Bir başka deyişle bunu, devletin ekonomiye müdahalesinde, tekelci sermaye kârının azamileştirilmesine yönelik yeni bir gelişme olarak değerlendirmemiz gerekmektedir" (s. 77). Çünkü kapitalist ülkelerdeki güncel siyasal ilişkilerle mülkiyet ilişkileri egemenliklerini sürdürdükçe, emekçilerin gereksinmelerine karşılık düşen bir gelir politikası beklenemez. Gerçek ücret artışları, gelir politikasına değil, gerçeklikte yalnızca, işçi sınıfı ve işçi sendikalarının savaşkanlığına bağlı kalacaktır. Kapitalist devlet tarafından ücret konusunda emekten yana bir politika uygulanabilmesi olanaksızdır.

Sermayenin ücret politikasına karşılık, *emeğin ücret politikası*, ilke olarak işçi sınıfının gerek ulusal gelir içindeki payının, gerekse ücretlerin sürekli olarak artırılmasını amaçlayan savaşımcı bir politika olmak, Toplumsal Anlaşma gibi, sınıf savaşımını ekonomik düzeyde gereksiz kılmayı, dolayısıyla sendikaları da işlevsiz ve gitgide etkisiz ve anlamsız kuruluşlar durumuna getirmeyi gözeten uzlaşmalara karşı çıkmak zorundadır. Bununla birlikte, emeğin izleyeceği ücret politikasının, bugün her şeyden önce işçi sınıfını enflasyonun olumsuz etkilerinden kurtarmayı gözetecek bir politika olması da zorunlu görünmektedir. Bu zorunluluk, her şeyden önce ücretlerin satınalma güçlerini korumak, yaşam pahalılığının gerisinde kalmamasını güvence altına almak için, ücretlerin *oynak ölçek* (échelle mobile) yöntemini *ister istemez* gündeme getiriyor.

İçinde yaşadığımız gibi hızlı enflasyon dönemlerinde, işçiler, *toplu sözleşme* ile sağlayacakları ücret kazanımlarını toplu sözleşme süresi boyunca da koruyabilmek için, oynak ölçek yönteminden yararlanabilirler. Böylece, oynak ölçek yöntemi, ücret sorununu *tek başına* ve *kesin olarak* çözüme bağlayan, ve böylece sendikal savaşımı gereksiz bırakacak bürokratik bir öz-düzenleyici olarak değil, ama işçi sınıfının artan savaşkanlığının ürünü olan sendikal kazanımlarını, ücret alanında koruyan bir araç olarak kullanılmış olacaktır.

8° *Yurt Dışına İşçi Göçü Üzerine* bir irdeleme, 1978 Türkiye'sine ilişkin bir Ekonomik Rapor'un zorunlu bölümlerinden birini oluşturuyor.

"II. Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa ülkelerinde kapitalist sistemi yeniden güçlendirmek için, özellikle ABD'nin etkin desteğiyle girişilen çabalar, hızlı bir ekonomik büyümeye ve sermaye birikimine yol açtı. 1960'ların başında bu ülkelerde işgücü darlığı gözlenmeye başlandı. Bu darlığın gerçek ücretlerin yükselmesine yol açması, yabancı işçi kullanarak yedek işgücü ordusunun varlığını sürekli kılmak ve böylece ücret artışları üzerinde bir baskı yaratmak şeklinde sonuçlandı. Yabancı işçi kullanımının, gelişmiş kapitalist ülkeler yönünden bundan başka daha birçok yararları vardı. Ekonominin dur-

gunluk içinde olduğu dönemlerde öncelikle yabancı işçilerin işlerine son verilecek, işsizliğin yaratacağı toplumsal muhalefet bu yolla önlenmeye çalışılacaktı. Ayrıca, yetişkin yabancı işçi kullanımı, gelişmiş kapitalist ülkeleri, bu işçilerin yetişmesi için gerekli harcamalardan kurtarıyordu" (s. 84).

İşçi göçü, emperyalist-kapitalist sistemin işbölümü çerçevesinde, montajcı bir yapıya dayanan sanayileşmeleri, tarımdaki makineleşmeden doğan işsizliği ortadan kaldıramayan azgelişmiş ülkelerin ekonomileri açısından da kimi yararlar sağlıyordu. "Bu koşullar altında işgücü, ihracı, hem işsizliğin yarattığı ekonomik ve toplumsal baskıları hafifletecek, hem de işsizlerin gönderecekleri dövizler, ödemeler dengesini olumlu yönde etkileyecekti. Türkiye, 1961 yılından bu yana yurt dışına işçi göndermeye başladığında, yetkili çevrelerin soruna bakış açısı böyleydi.

Kısacası, işçi göçü, emperyalist-kapitalist sistemin bunalımlarını biraz olsun hafifleterek, sistemin kendini yeniden üretmesi yolunda yararlandığı bir öğe olmuştur" (s. 85).

Batı Almanya yapım (imalat) sanayiindeki verimlilik ve gerçek ücret değişmelerinin kısa bir irdelemesi, yabancı işçi istihdamının başlamasıyla birlikte, gerçek ücretlerdeki artışların, verimlilik artışları altında kalmaya başladığını, böylece yabancı işçi çalıştırmanın, gerek yabancı işçi çalıştıran ülkelerin kendi işçilerinin ücret artışı isteklerini sınırlı tutmalarına, gerekse yabancı işçilere ödenen daha da düşük ücretler nedeniyle sömürü oranının artmasına yaradığını gösteriyor.

Türkiye'de "işçi döviz gelirleri, özellikle 1973-75 yılları arasında toplam dışsatım gelirlerine hemen hemen eşit olmuş, ve ödemeler dengesindeki açığı kapatmada etkin rol oynamıştır. 1974 yılından beri batılı ülkelerin, başgösteren ekonomik bunalım nedeniyle, işçi alımını durdurmaları sonucu başlıca Libya ve Suudi Arabistan'a işçi gönderilmeye başlanmış ve Türkiye'ye yollanan döviz miktarında düşme olmuştur. Bu durum tekelci sermaye açısından döviz darboğazının en üst düzeye ulaştığı şu sıralarda, işçi dövizlerini artırmak için en umulmadık önlemlerin Hükümetçe gündeme getirilmesine yol açmıştır" (s. 89).

İşçi tasarruflarını değerlendirmek için, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında savunulan "yaygın halk girişimciliği"ne gelince. "Anonim şirket olarak küçük tasarruf sahiplerinin bir araya gelmesiyle kurulacak böylesi şirketlerin, çok uluslu şirketlerle ortak yatırımlara giren yerli tekelci sermaye karşısında rekabet şansı hiç yoktur. Bunlar ya çözülmeye, ya da tekelci sermaye tarafından yutulmaya mahkûmdurlar. Kapitalist toplumda varolan sınıf mücadelelerini, mülkiyeti yaygınlaştırarak yumuşatmayı amaçlayan böylesi tezlerin, adları ne olursa olsun, başarısızlığa uğramaları kaçınılmazdır" (s. 89).

9° Rapor, *1979'un Görünümü* bölümüyle tamamlanıyor.

Enflasyon ve döviz darboğazı açısından 1979'un görünümü.

"Türkiye, son birkaç yıldır içine düşmüş olduğu hızlı fiyat artışları (enflasyon) ve dış ödeme güçlükleri (döviz darboğazı) biçiminde görünen ekonomik bunalımdan 1979 yılı başlarında daha henüz kurtulabilmiş değildir. Enflasyon ve döviz darboğazı da bütün şiddetiyle devam etmekte ve 1979 yılının çözüm bekleyen başlıca sorunları olarak karşımızda durmaktadır. Ancak geçtiğimiz yılın deneyimleri şunu ortaya koymuştur ki, bu sorunlar ne zannedildiği kadar acildir, ne de çözülmedikleri takdirde ülke ekonomisinin çökmesine neden olacak boyut ve niteliktedirler" (s. 90).

Gerçekten, 1977 ve 1978 yıllarının yüksek enflasyon oranları bir panik yaratmış, aşırı bir paradan kaçma olayı görülmemiştir. Döviz darboğazına karşın, 1978 yılında, 4.6 milyar dolarlık dışalım yapılabilmiştir.

"Kaldı ki, bu yılın ocak ayı başlarında Guadeloupe Zirvesinde, 4 ileri kapitalist ülke (ABD, B. Almanya, İngiltere ve Fransa) Türkiye'ye "acil ekonomik yardım" yapmayı kararlaştırmışlardır. Öyle anlaşılıyor ki, dünya kapitalist sisteminin (emperyalizmin) politik yöneticileri, İran'daki olayların da etkisiyle, Türkiye'de batıya bağlı istikrarlı bir yönetimin oluşmasına büyük ağırlık vermişler ve bu amaçla ekonomik katkıda (yardımda) bulunmayı "acil" bir görev saymışlardır... Acil yardım kararının Guadeloupe'da; yani sadece politik düzeyde oluşmuş olması düşündürücü ve kuşku vericidir. İşçi sınıfımız Türkiye'nin NATO'nun sivri ucu ya da Orta Doğu'da emperyalist çıkarların bekçisi olarak kullanılmasına, buna olanak verecek her türlü gelişmeye kesin olarak karşıdır. Tersine, işçi sınıfımız, Türkiye'nin barışçı bir politika izlemesini, bölgede silahsızlanmanın ve yumuşamanın savunucusu olmasını, bunun doğal bir sonucu olarak yabancı üslerden arındırılmasını ister" (s. 91).

İşsizlik açısından 1979'un görünümü: 1973 yılında kapitalist sistemin, özellikle ileri kapitalist ülkelerin yeniden bunalıma girmeleri üzerine, yurt dışına işçi göçü kapısı kapandığından, bunu izleyen yıllarda işsizlik hızla büyümüş ve toplum üzerindeki etkileri bunalım düzeyine çıkmıştır.

"Yaygın ve yoğun işsizlik ve onun yarattığı karamsarlık, başka yerlerde olduğu gibi Türkiye'de de, aynı zamanda faşizmin yayılmasına elverişli bir ortam oluşturmaktadır. Bu nedenle, faşist hareketin özellikle işsizliğin yoğunlaşmış olduğu son 4 yılda güçlenmiş olmasını bir raslantı saymamak gerekir.

Demek oluyor ki, yeni iş alanları açılarak işsizliğin önlenmesi, ekonomik olduğu kadar sosyal ve politik açıdan da büyük önem taşımaktadır. Oysa, 1979 yılı bu bakımdan pek talihli bir yıl sayılmaz. Çünkü bilindiği gibi, enflasyonu önlemek ve döviz gereksinimini azaltmak üzere uygulamaya konulmuş olan istikrar programı, esas olarak, ekonomik büyümenin yavaşlatılma-

sını amaçlamaktadır. Bu, 1979'da önceki yıllardakinden daha çok değil, fakat daha az iş alanı açılacak demektir. Hatta, "istikrar programı"nın şiddetine ve uygulama ustalığına bağlı olarak, bazı üretim dallarında istihdamın mutlak olarak gerilemesi, yani halen çalışmakta olan işçilerin bazılarının işlerini kaybetmeleri bile çok olasıdır. Ülkemizde işsizlik sigortası bulunmadığı göz önünde tutulursa, bu tür işsizliğin ne büyük bir felâket olduğu açıktır.

Bu durumda yatırımları artırıp yeni iş alanları açarak işsizliğin azaltılmasına, fiyat istikrarı sağlanmasına yani enflasyonun önlenmesine göre, öncelik tanınması gerekliliği açıktır. İşçi sınıfımızın ekonomik faaliyetleri kısıtlayan "istikrar programları"na karşı çıkışının temel nedeni budur" (s. 92-93).

Sonuç? *1979'da Sınıf Savaşımı Yoğunlaşacaktır!* Gerçekten, 1978 yılında emek gelirleri ve genel olarak kârlar artmıştır. İşçi sınıfımızın ve onun gerçek, yani devrimci sendikal örgütü olan DİSK'in bu duruma sessizce boyun eğmesi beklenemez. Öyleyse, 1979 yılı, sınıf savaşımının yoğunlaşacağı bir yıl olacaktır.

İşçi sınıfı bu savaşımı, birincisi işverenlere karşı toplu sözleşme düzeyinde, ikincisi Hükümetin izlediği ekonomik ve toplumsal politika ve uygulamalara karşı politik düzeyde olmak üzere, birbirini tamamlayan iki düzeyde yürütme zorundadır. Politik düzeyde, işçiler, CHP ağırlıklı Hükümetin işçi sınıfının temel sınıfsal çıkarlarına ters düşen tüm politika ve eylemlerine karşı ve işçi sınıfının demokratik hak ve özgürlüklerini korumak ve geliştirmek için savaşım verecektir. DİSK, tutarlı bir ekonomik sendikal savaşım verebilmek için, işçi sınıfının çıkarlarını yalnız toplu sözleşme masasında savunmakla yetinmeyecek, savaşımını bütün ülke düzeyinde, toplumsal ve siyasal düzeyde de, yoğunlaştırarak sürdürecektir. Ama, "hemen şunu belirtelim ki, işçi sınıfının burada söz konusu ettiğimiz politika düzeyindeki ekonomik —yani sömürüyü sınırlamayı amaçlayan— savaşımı, işçi sınıfının partisi aracıyla yürüttüğü ve iktidara gelip sömürüyü kaldırmayı amaçlayan politik savaşımdan ayrıdır" (s. 95).

DİSK Demokrasiyi Geliştirme ve Genişletme Savaşımını Sürdürecektir, başlıklı son paragrafı (s. 95-96) olduğu gibi alıyorum:

"İşçi sınıfı ekonomik ve sosyal kazanımlarını korumak ve geliştirmek için burjuvaziye karşı sürekli bir sınıf savaşımı vermek zorundadır. Bu savaşımda gösterilecek en ufak bir ihmal ya da savaşımın engellenmesi hemen işçi sınıfına büyük kayıplara malolur.

Türkiye'nin de, dünyanın diğer ülkelerinin de deneyimleri, bu gerçeği reddedilmez bir kesinlikle ortaya koymuş bulunmaktadır. Bundan ötürüdür ki sınıf savaşımına daha fazla olanak veren demokratik hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi, işçi sınıfımız için yaşamsal bir önem taşımaktadır. Bu bakımdan 1979'a 13 ilde sıkıyöne-

timle girmiş olmak olumsuz bir gelişmedir. İşçi sınıfımız sıkıyönetimin en kısa zamanda kaldırılmasını, demokrasi için savaşımın başta gelen bir öğesi olarak görür.

CHP ağırlıklı hükümetin işbaşında olduğu sürece faşist cinayet odaklarının üzerine kararlılıkla gidememesi, faşist saldırıların tüm emekçi halk üzerinde yoğunlaşmasına yol açmış, özellikle Kahramanmaraş katliamı faşizmin vahşetinin nerelere varabileceğinin somut bir göstergesi olmuştur. İşçi sınıfımız, faşizme karşı savaşımı, demokrasi savaşımının ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir ve bu doğrultudaki kavgasını sürdürme kararındadır.

Diğer taraftan, büyük ağırlıkla hükümette bulunan CHP, genel olarak demokrasinin ve özel olarak da işçi haklarının geliştirilmesi konusunda —bir kısmı kendi programında da bulunan— önlemlerden hiçbirini almamıştır. İş Yasasının işçiler yararına tekrar gözden geçirilmesi, grev hakkına konulmuş olan kısıtlamaların kaldırılması, lokavtın yasaklanması, işçi-memur ayrımı sorununun çalışanlar yararına çözülmesi, referandumun kabulü, işsizlik sigortası kurulması ve kreş sorununun çözülmesi gibi konular bunların başlıcalarıdır. Ayrıca iş kazaları ve meslek hastalıkları konusunda, çok büyük bir gereksinme duyulan, ivedi ve etkin önlemler alınmamıştır. Bütün bunlar, DİSK'in 1979'da sürdüreceği sınıf savaşımının gündem maddeleridir.

Son olarak, şunu önemle belirtmek gerekir ki, işçi sınıfının siyasal örgütlenmesinin yasaklandığı bir ülkede demokrasi cüce kalmış, toplumun gelişmesine basık bir tavan konulmuş demektir. Bu nedenle, Ceza Yasasında işçi sınıfının siyasal örgütlenmeşini yasaklayan 141 ve 142. maddelerin kaldırılması işçi sınıfımızın ve onun adına DİSK'in öteden beri temel bir talebi ve önümüzdeki savaşımın başta gelen gündem maddesidir."

II. GÖZLEMLER

DİSK'in kapsamlı ve yoğun bir nitelik taşıyan *Ekonomik Raporu*'nun bu özeti bile, okurun son derece çeşitli gözlemlerde bulunmasına yol açabilecektir. Kendi payıma, ben burada yalnızca Rapordaki üç doğru tutuma ilişkin gözlemlerimi kısaca sunmakla yetineceğim.

Birincisi, CHP ve CHP ağırlıklı hükümet karşısındaki doğru tutum. "İşçiler, CHP ağırlıklı hükümetin işçi sınıfının çıkarlarına ters düşen tüm politikalarına ve eylemlerine karşı ve işçi sınıfının demokratik hak ve özgürlüklerini korumak ve geliştirmek için savaşım verecektir." Gerçekten, Hükümetin, örneğin Toplumsal Anlaşma ve IMF konularındaki tutumu sert ve kesin bir biçimde eleştirilerek, Raporda bu savaşımın somut örnekleri de verilmiş bulunuyor. Ama CHP'yi işçi sınıfının temel çıkarları açısından eleştirmek, onu sermaye-

nin en gerici, en şoven, en saldırgan kesimine karşı tutup savunmanın bürünebileceği en anlamlı biçimlerden biridir. Çünkü CHP, kendini kuruntulara kaptırmayan herhangi bir işçi sınıfı örgütü tarafından, ancak işçi sınıfının temel çıkarları açısından eleştirilerek tutulabilir. Çünkü bir işçi sınıfı örgütü, CHP'yi, işçi sınıfına karşı değil, ama geniş tabanlı hükümet yandaşları, MC serüvencileri, vb. asalaklara karşı savunabilir. Faşizme karşı olma gerekçesiyle, CHP'yi sınırsız koşulsuz tutmak demek, başka bir sınıfın çıkarını, işçi sınıfına kendi çıkarıymış gibi göstermeye kalkışmak demektir. Gene de, CHP'yi CHP olarak tutmak gerekir. Yani CHP konusunda, CHP'ye de bir bakıma haksızlık anlamına gelecek kuruntulara kapılmamak, CHP'ye işçi sınıfı partisinin geçici vekâletini vermemek gerekir. Gerçekten, CHP'yi, onun yapması gereken şeyleri yapması için değil, yani CHP olarak değil, ama kendi yapmaları gereken ve şimdilik yapamadıkları şeyleri yapması koşuluyla "tutmaya" hazır kuruntucuların sayısı pek de az değil! İşte DİSK Ekonomik Raporu, CHP ve CHP ağırlıklı hükümet konusunda, bu tür kuruntulardan arınmış bir tutumu dışavuruyor. Bunun sonucu CHP'yi ve CHP ağırlıklı hükümeti tutmak ve bunun büründüğü özgün biçim, DİSK'in demokrasiyi geliştirme ve genişletme savaşımının yapıcı bir öğesi durumuna geliyor. Her türlü yanlış anlamayı önlemek için, işçi sınıfının ilgili bölümde sözkonusu edilen "politika düzeyindeki ekonomik", yani sömürüyü sınırlamayı amaçlayan savaşımıyla, "işçi sınıfının partisi aracıyla yürüttüğü ve iktidara gelip sömürüyü kaldırmayı amaçlayan politik savaşımı" arasındaki ayrımı açıkça belirten Raporda, CHP, hiçbir kuruntuya kapılmaksızın, CHP olarak, işçi sınıfına karşı, değil, ama faşizm serüvencilerine karşı tutulmakta, ve CHP'den, "bir kısım kendi programında da bulunan" önlemlerin alınmasından başka bir şey beklenmediği söylenmekte, ve DİSK'in 1979'da sürdüreceği sınıf savaşımının gündem maddelerinin de, işte bu önlemler tarafından oluşturulacağı belirtilmektedir. Bu, birincisi.

İkincisi, IMF karşısındaki doğru tutum. Raporda IMF'ye, bu uluslararası emperyalist-kapitalist kuruluşun söz konusu olduğu her yerde, açıkça karşı çıkılıyor. Yalnızca emperyalist-kapitalist niteliğinden ötürü değil. Çünkü Türkiye gibi gelişmekte olan bir kapitalist ülkenin, *aynı düzen içinde kalarak*, sorunlarını emperyalizme hiç başvurmadan, onun "yardım" ve "desteğini" almadan çözebilmesinin olanaksızlığı da belirtilmiştir Raporda (s. 16). Hayır, yalnızca emperyalist-kapitalist niteliğinden ötürü değil, ama IMF'nin temel yaklaşımının, *kapitalist düzen veri olarak alınsa bile*, gelişmekte olan bir ülke tarafından kabul edilmesi olanağı olmadığı için de karşı çıkılıyor IMF'ye. Çünkü IMF'nin temel yaklaşımı, kendini ekonomik büyümenin yavaşlatılmasına, ekonomik etkinliğin kısıtlanmasına yol açan "istikrar

programları"nda dışavurur ve çünkü bu yaklaşım işçi sınıfının temel çıkarlarına ters düşer.

Peki ama, IMF'nin temel yaklaşımı kapitalizmin gelişmesini amaçladığına göre, kapitalist bir ülkede kapitalizmin gelişmesi işçi sınıfının temel çıkarlarına aykırı mıdır? Sorunun bu biçimde konması yanlış olurdu. Çünkü kapitalizm, çeşitli biçimlerde gelişebilir, ve kapitalist gelişme söz konusu olduğu zaman, sorun, işçi sınıfının temel çıkarlarına en uygun gelişme biçiminin hangisi olduğunu bilmektir.

Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. *Korkut Boratav*'ın, 27 ağustos 1979 günlü *Milliyet* gazetesinde yayınlanan "IMF'nin Niyetleri ve İthal İkamesi" başlıklı son derece ilginç yazısının okunması, burada söz konusu edilmek istenen sorunun açıklığa kavuşması bakımından çok yararlı olurdu. Gazetenin o sayısını sağlama olanağından yoksun okurlar yararına, bu çok yoğun yazıyı, adamakıllı yoksullaştırma pahasına da olsa, gene de sorunun açıklık kazanmasına katkıda bulunabileceği için, kısaca özetlemeliyim:

Türkiye, yapısal nedenleri ağır basan bir bunalımdan geçmektedir. Buna karşı IMF'nin temel yapısal önerisi, Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik güçlüklerin altında "ithal ikamesi" diye anılan sanayileşme modeli yattığına göre, bu modelin tasfiyesi, ve bunun yerine dışsatım önceliklerinin egemen olduğu yeni bir modele geçmekten oluşur. Ama bu öneri yansız bir öneri değildir; çünkü uluslararası kapitalizmin çağımızdaki en önemli üst organlarından biri olan IMF yansız bir örgüt değildir. İşlevi, tek tek ülke çıkarlarının dışında, bir bütün olarak Batının temel yararlarını savunmaktır. Öyleyse IMF önerilerinin temel amacının, uluslararası metropoller tarafından kendilerine lâyık görülen rolün sınırlarını aşan, "aşırı" sanayileşme heveslerine kapılan azgelişmiş ülkeleri hizaya getirmek olduğu söylenebilir. Çağımızda bu "aşırı" sanayileşme yalnızca "ithal ikamesi" yoluyla olduğu için, bu model IMF'nin baş hedefidir. IMF'nin istikrar politikaları, ülke içi bölüşüm etkileri bakımından da yansız değildir: Bunlarda her zaman ücretlerin sınırlanması öngörülür; kârların değil. Ama Japonya ve SSCB'den, Brezilya ve Arjantin'e değin, 20. yüzyıl içinde azgelişmiş ülkelerdeki bütün sanayileşme atılımları, başarı derecelerindeki farklılıklara karşın, koruma politikalarına dayalı ithal ikamesiyle gerçekleşmiştir. Türkiye'de bugünkü bunalımın temelinde gerçi büyük ölçüde ithal ikamesi stratejisinin bozuklukları yatmaktadır. Ancak çözüm yolu ithal ikamesini tasfiye değil, daha ileri bir aşamaya getirmek, örneğin gerçeklikte ithal ikamesi amacıyla kurulmuş olmakla birlikte, iç piyasanın sınırlarına ulaşmış sanayi kollarını dışsatıma yöneltecek bir önlemler kümesini oluşturmaktır. IMF'nin önerdiği gibi, salt dışsatıma dönük bir sanayi kurmaktan farklı bir yoldur bu, vb...

Görülüyor: Kapitalist geliş-

me *veri* olarak alındığı zaman da, IMF önerilerine, işçi sınıfının temel çıkarları açısından anlamlı bir biçimde karşı çıkılabilir. DİSK Ekonomik Raporunda yapılan da, budur. DİSK Ekonomik Raporunun, IMF'ye karşı dışavurulan, ve görünüşteki kimi benzerliklerine karşın, toplumsal ve iktisadal sorunlarının sonal çözümünü sosyalizm ve dünya sosyalist sistemiyle sıkı ilişkiler dışında arayan Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (*YUED*) yandaşlarının kuruntusal tutumundan temelden farklı doğru tutumu, budur.

Üçüncüsü de, "Oynak Ölçek Yöntemi" karşısındaki doğru tutum. DİSK Ekonomik Raporunda, içinde yaşadığımız gibi hızlı enflasyon dönemlerinde, işçilerin toplu sözleşme ile sağlayacakları ücret kazanımlarını toplu sözleşme süresince koruyabilmeleri için, oynak ölçek uygulamasının, örneğin Fransa'da olduğu gibi, yalnızca asgari ücretler için söz konusu olmaktan çıkarılması, genişletilmesi de öngörülmüştür. Gerçekten, eğer ülkemizde de yalnızca asgari ücretler oynak ölçeğe bağlanmış olsaydı, içinde yaşadığımız gibi hızlı enflasyon dönemlerinde, asgari ücretlerin, toplu sözleşmelerle saptanan ücretleri bir süre sonra geride bıraktığı, pratik olarak onları da asgari ücrete dönüştürdüğü ve üstelik asgari ücret olarak yükseltmeye başladığı da görülürdü!

Bu bakıma, oynak ölçek uygulamasının, kapsamına toplu sözleşmelerle saptanacak ücretleri de alacak biçimde genişletilmesinin öngörülmesi doğru olmuştur.

Ama asıl doğru olan ve burada asıl üzerinde durmak istediğim şey, Raporda oynak ölçek yönteminin, ücret sorununun *tek başına* ve *kesin olarak* çözüme bağlayan bir öz-düzenleyici olarak değil, işçi sınıfının artan savaşımcılığının ürünü olan sendikal kazanımlarını, ücret alanında koruyan bir araç olarak değerlendirilmiş olmasıdır (s. 73). Gerçekten, oynak ölçek, ensonu, gerçek ücret kayıplarını önlemek, bir başka deyişle, *gerçek ücreti dondurmak için düşünülmüş bir yöntemdir.*

Artan fiyatlar karşısında parasal ücretlerin değişmez kalması, ücretlilerin gerçek gelirlerinde bir azalma, dolayısıyla kapitalistler yararına bir reel gelir transferi sonucunu verecektir. Bu durum, işverenlerin yararınadır. Oysa oynak ölçek yöntemi, fiyat artışlarını ayrı oranda parasal ücretlere yansıtarak, yani onları da yükselterek, parasal ücretleri değişmez tutacağından, yani *donduracağından,* söz konusu ücretliler yararına değiştirmektedir.

Ama sendikal savaşımın ücretler konusundaki amacı, yalnızca parasal ücretlerde değil, gerçek ücretlerde sürekli bir artış sağlamaktır. Bu bakımdan, sendikalar, oynak ölçeği *kesin* bir çözüm olarak göremezler.

Oynak ölçeğin *kesin* bir çözüm olarak kabulü, yalnızca gerçek ücretleri sözleşme dönemi içinde dondurma sonucunu vermekle kalmaz, ama işçi sınıfının savaşkanlığını köreltici, sendika-

ların etkililik, etkinlik ve saygınlığını azaltıcı, onları bir ölçüde devre dışı bırakıcı sonuçlar da verebilir.

Bu sonuçlardan ötürü, ücret sorununa *kesin* bir çözüm olarak, oynak ölçeği işverenler de benimseyebilir. Örneğin İstanbul Ticaret Odası Başkanı *Celal Umur*, Toplumsal Anlaşma dolayısıyla şöyle diyordu: "Geçinme indeksleri arttıkça işçinin de ücret artışı talep etmesi doğaldır." Ve bunun ne anlama geldiğini şöyle açıklıyordu: "Ekonomimizin selameti için toplu sözleşme ile alınan hakların makul bir seviyede tutulması, ve özellikle devlet sektöründe hudutsuz ödemeler yapılmaması lâzımdır."

Oynak ölçek yöntemini ücret sorununun *kesin* bir çözümü olarak kabul etmek, gerçek ücretleri dondurmayı gözeten Toplumsal Anlaşma anlayışına da uygundur. İşverenler, gerçek ücretlerde zaman zaman küçümsenemeyecek düşüşlerin saptandığı Türkiye'de bile, işçi sınıfının sendikal savaşkanlığını köreltmek, işveren barışına, yani sınıf işbirliğine uygun koşulları sağlamak, böylece ücret artışlarının denetim altına almak için, ücretlerin oynak ölçeğe bağlanmasına direnmeyebilirler.

İşte bütün bu nedenlerden ötürü, DİSK, oynak ölçeği ücret sorununu *kesin* bir çözüme bağlayan bir öz-düzenleyici olarak değil, ama işçi sınıfının artan savaşkanlığının ürünü olan sendikal kazanımlarını, ücret alanında bir *koruma* aracı olarak benimseyebilir ve yalnızca asgari ücretin değil, ama tüm ücretlerin ciddi gerçek değer kayıpları tehlikesiyle karşı karşıya bulundukları ve ne kadar süreceği bilinmeyen bir dönemde, benimsememelidir de. İşverenler ve hükümet(ler), güncel durumda, DİSK'in böyle bir istemine büyük bir direnç gösteremezler.

Ama oynak ölçeğin yalnızca bir *koruma* aracı olarak kullanılabilmesi, oynak ölçek uygulamasının, sendikal düzeyde son derece güçlü bir teorik ve ideolojik eğitim ve geniş işçi tabanına dayalı sınıf savaşımı pratikleriyle birlikte yürütülmesini öngerektirir. Sınıf savaşımına dönüştürülmüş her sendikal savaşımın, özünde siyasal bir savaşım olduğunu unutmadan, öyleyse teorik ve ideolojik sendikal eğitimi, siyasal eğitime dönük bir biçimde, siyasal bir perspektif içinde yürüterek.

Ankara, 24 Eylül 1979

KENAN SOMER

■

İ S L Â M VE ÇAĞDAŞ KILIKLI AYDINLARIMIZ

Cumhuriyet gazetesi, "Çağımızın Gözüyle İslâmiyet" adlı bir *Ek* yayınladı.[1] Bu ekteki kimi yazılar çok şey anlatıyor doğrusu. Kimi çağdaş aydın yazarlarımızın ne tür doğrultulara dö-

[1] 30 Temmuz 1979 günlü *Cumhuriyet*'in özel *Ek*'i.

nebileceklerini açıkça sergiliyor. Bu yazarlarımız, "cezbe"ye tutulmuş "tarikat dervişleri" gibi kendilerinden geçmişler ve bir yarışa girişmişler: "İslâm"ı övme yarışı. İlericiliklerine kimse bir şey demesin diye de yazıları arasında ilerici sözcüklere yervermeyi unutmamışlar, "anti-emperyalizm"i savunmuşlar. Ama şunu unutmuşlar: Emperyalizme karşı olmak, ilericinin, yurtseverin, vazgeçilmez görevidir. Buna kuşku yok. Ama ilericiliğin vazgeçilmez koşullarından biri de "DİN"e doğru bakmaktır. Hem kendi gerçeği içinde, hem de çağdaş dünya görüşü ve devrimler evreninde doğru bakmak. Bilimsel düşünüş "din"e nasıl bakıyor; bunu gözden kaçırmamak. Falanca toplum savaşımı, filanca ülkede, adı "müslüman" olanların da katılmalarıyla başarıya ulaştı diye "cezbe"ye tutulmak gerekmez. Bu başarıyı, "islâmî hareket"e bağlayıp "islâm"ı övme yarışına girişmek, bilimsellikten ayrılmaması gereken aydının işi değildir. Bir "şeriatçı"nın "islâm"ı övmesi doğaldır. Neden ki, ona inanmıştır. İslâmın dünya görüşüne ve kurtarıcılığına inanmıştır o. Ama bir yandan ilerici geçinmek, yeri geldiğinde "şeriat"a ve "şeriatçı"ya karşı çıkmak, öbür yandan da "islâm"ı övmekte sakınca görmemek, işte saygı duyulamayacak tutum budur. Ve doğal olarak, bilimden, bilimsellikten uzak olduğu için çağdaşlıkla, bilimsellikle de ilgisi olamaz bu tutumun. "Şeriat"a karşı olup da "islâm"ı öven çağdaşa sormalı: "şeriat", "islâm"dan başka şey midir?

Sözkonusu *Ek*'te bir yazı başlığı: "Batı Kültürü ve Bilime İslâm'ın Katkısı". Yazarı: Erol Toy.

Erol Toy, yeterince incelemiş mi islâmı? Sonra üzerinde durduğu ve anlamlı-anlamsız sıraladığı islâm düşünürlerini hangi kaynaklarda araştırmış? İbni Sina için "İbni"sini kaldırıp yalnızca "Sina", İbni Haldun için de "Haldun" diyebildiğinden öyle anlaşılıyor ki, yazar, heveslendiği bu alanda oldukça "toy"dur. Erbakan ağzıyla yazmış olsa da, Erbakan çapında bile bu alanda bilgisi olmadığı sezilebiliyor. Kaynak göstermemiş, ama yazdıklarını "dinsel çevreler"den aldığı belli.

Erol Toy'un bu yazısında ileri sürülenler ve ünlü islâm düşünürlerinin Batıdaki etkileri, "İslâm"ın "kurtarıcılığı"na herkesi inandırmaya çalışan çevrelerce uzun süreden beri işlene gelir. Bu konuyu işleyenler arasında Erbakan da var. Bir seçim konuşmasında da bu konuyu işlemiştir.

İslâm düşünürlerinin Batının aydınlanmasındaki etkisi yadsınamaz kuşkusuz.

Ama bu düşünürler, "Farabî"ler, "İbni Sina"lar, "İbni Rüşd"ler, "Ebu Reyhâni-l-Bîrunî"ler ve ötekiler, nereden almışlar "felsefe"lerini? "İslâm"dan mı almışlar? "İslâm'dan mı, yoksa eski Yunan düşünürlerinden mi? İslâm düşünürlerinin en başta gelenleri, birer "şarih" (açıklayıcı, yorumlayıcı) niteliğinde değiller miydi? Bir "Farabî", Aristo'nun ve yapıtlarının 'şarih"i değil miydi? Onun için Aristo'-

nun "Birinci Öğretmen" ("El Muallimü'l-Evvel") olmasına karşılık "İkinci Muallim" ("El Muallimü's-Sânî") diye nitelenmemiş miydi?

İslâm düşünürleri, "ortaçağ"-da geçerli "skolastik"in gereğine uyarak "dinsel dogma"larla, "felsefe"deki ilkeleri bağdaştırma çabası gösterdikleri halde, "islâm uleması"nca "kâfirlik"le suçlanıyorlardı. Temel kaynak "islâm" olsaydı, islâm filozoflarına birer "kâfir" gözüyle bakılır mıydı? Bu filozoflar, islâmın Kur'an'-daki "Tanrı"sını bile değiştirmişlerdi. Bir kitapta şunlar yazılı:

"—... Allah kelimesi, felsefede artık, Kur'an'da gayet canlı çizgilerle belirtiler yaratan, vahyeden, aktif Allah manasını ifade etmez oldu... Filozofların Allah düşüncesi, artık Kur'an'î Allah kavramından ziyade, Aristo'-nun kozmik 'muharrik' kavramıyla Eflatun'un 'Bir'inden meydana gelmiş bir kavramdı. Filozoflardan bir grup, kendilerinin, Kur'an ayetleri altında gizli olan derin felsefî manaları meydana çıkarmaya çalıştıklarını göstermek isterler. Kur'an'ın Allahı tasvir ederken kullandığı ifadeleri kullanırlar, Kur'an'a işaret ederler. Fikirlerini ona dayandırırlar, Kur'an'ın ortaya attığı düşünceleri işlerler. Tabii bu dindar müminleri tatmin etmez. Onun için bu gibi filozoflara ağır hücumlar yapılmıştır...

"Filozoflara göre, kendilerinin 'Allah'ı, Kur'an'ın tarif ettiği, yaratıkların Rabbi olan Allahtan başkası değildir. Fakat, Gazali gibi, felsefi fikirlerin üzerindeki perdeleri şiddetle yırtıp bunların gerçek mahiyetlerini ortaya koymaya çalışan bir insan da sahnede belirmektedir. Gazalî, İbni Sina'nın 'Yaratma' fikrinin nasıl bir sahte yaratma, düzme yaratma olduğunu, gerçekte Kur'an'da belirtilen Allah yaratmasıyla bir ilgisi bulunmadığını, bunun küfür sayılabileceğini, zira Yeni Eflatunculuğun başka kılığa girmiş bir şeklinden ibaret olduğunu gösterir."[2]

Bu böyleyken nasıl olur da "Farabi"lerin, "İbni Sina"ların ve öteki islâm filozoflarının "felsefe"leri "islâm"ın ürünüymüş gibi, islâmdan kaynaklanmış gibi gösterilebilir? Diyelim ki islâmın "kurtarıcılığı"na inanmış ya da politikaları gereği öyle görünen kimseler bunu böyle göstermekte sakınca görmediler, ya Erol Toy?

Erol Toy, "islâm"ın "bilime katkısı"nı işler görünürken, islâm dini'nin böyle bir katkıda bulunduğunu ileri sürerken nereye varmak istiyor? Kimlere sesleniyor ve neyi yerleştirmeyi amaçlıyor?

Belli değil.

Toy'un yazısında "Batının Örttüğü Gerçek" diye bir ara başlık var.

"— Daha 1870'lerde başlayan bazı adların kimliklerini araştırma hevesi, şaşırtıcı sonuçlar vermeye başlamıştır. Batı kültür birikiminde Avicenn, Averoe [yanlış, doğrusu: Averroes. -TD], Rhozes [yanlış, doğrusu: Rhazes.

[2] Dr. Toshihiko IZUTSU, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev. Doç. Dr. Süleyman ATEŞ, 1975, s. 49.

-*TD*], Algerisus, Geber, Maimoides [yanlış, doğrusu: Maimonides. -*TD*], Alhazen vb. diye geçen pek çok adın bayrak gibi dalgalandırdığı bilimsel üstünlükler önünde saygıyla eğilmek kaçınılmaz hale gelmiştir. Bizim, İbn-i Sina, İbn-i Rüşd, Razi, Harezmi, Cabir [yaşadığı bile kuşkulu[3] -*TD*], İbn-i Meymun [Yahudidir. Yahudilerin ünlü yorumcu düşünürlerinden ve son derece önemli kişilerindendir.[4] -*TD*], Heysem [doğrusu: İbnü'l-Heysem ya da İbni Heysem ya da İbn Heysem. Uzunu: Ebu Alî Hasan İbnü'l-Heysem. -*TD*] diye bildiğimiz adların Latincesi olan yukarıdaki sözcükler, pek çok şeyi, yüzyıllarca gizlemeyi başarmıştır. Bilim ilerlemiş, fakat bu ilerlemenin temelindeki gerçek, aşamanın görkeminde örtülmüştür."[5]

Toy'a göre, bu adların Latince biçimleriyle anılıp yazılır olmaları, bilimin ileri aşamasındaki görkemle birleşerek "gerçek"i örtmüş! "Batı bilgeleri"nin bilgeliği, bilimi, tekniği, "ilk ustalar"a, yani eski Yunan düşünürlerine varmadan aradaki hangi düşünür ve bilim adamlarımızdan aldıkları "gerçeği". Batılılar, bizim düşünür ve bilim adamlarımızın adlarını latince biçimleriyle yazarak "örtmüşler"! Batılılar, bizim eski düşünür ve bilim adamlarımızdan bilim ve tekniği aldıkları halde bir de "büyük yutturmaca" ortaya atmışlar; "İslâmiyet gerilemenin temel nedenidir!" diye ileri sürmüşler. Vay "gavurlar" vay!

Ne var ki biri çıkıp şu soruları sorabilir:

— Adları Latince biçimleriyle yazılan o sizin düşünür ve bilim adamlarınızın Latince olmayan biçimleriyle de adları anılıp yazılmıyor muydu hiç? Yazılmamış olsaydı siz nereden bilecektiniz başka biçimlerini? Adların Arapçaları, kendi kitaplarında "Arapça" biçimiyle yazılı değil miydi? "Keşf"i için Erol Toy ya da kaynaklık eden benzeri "kâşif"ler mi beklenmişti?

— Bu adların arasındaki İbni Meymun'a hangi yönden "bizim" diyerek sahip çıkılıyor? Bu kişinin Yahudi ileri gelenlerinden olduğu bilinmiyor mu? İslâm düşünürleri arasında nasıl sayılabiliyor?

— Kimi "müslüman" olmayan, ötekilerinin de "islâm"la ilgileri, "felsefe"nin hem de "Eski Yunan Felsefesi"nin ve "mesleklerinin" yanında çok cüce kaldığı için 'islâmcı" bile —kolay kolay— sayılamayan düşünür ve bilim adamlarının erdem ve üstünlükleri "islâm"a nasıl bağlanabiliyor?

— Müslümanlar, "bilim", "bilgelik" ve uygarlık ürünlerinin çok büyük bir bölümünü "fetih"ler sırasında başkalarından elde etmemişler miydi?

Prof. Dr. Nihat Keklik bir kitabında şunları yazıyor:

"— Askeri yönden başarı elde edilmişti. Bunun ardından da sıra "ilimlerin fethedilmesi"ne gelmişti. İyi tesadüftür ki, işgal edilen bu memleketlerde, eski

[3] Bkz: A. Adnan Adıvar. *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İst., 1969. RK, s. 108.
[4] Bkz: Hayrullah Örs. *Musa ve Yahudilik*. İst.. 1966. RK. s. 332.
[5] Erol Toy. 30.7.1979 *Cumhuriyet Ek*'indeki yazı. s. 1, 7.

medeniyet ve kültür eserleri bol miktarda mevcut idi. Mesela: O zamanki Suriye ve dolaylarında yaşayan HIRİSTİYAN SÜRYÂNİLER, İslâm düşüncesinin doğuşunda, ön planda rol oynamışlardı. Ayrıca Mısır'da İskender tarafından kurulan ve antikçağ düşüncesinin aktarıldığı İskenderiye şehri, bilhassa zengin kütüphaneleriyle aynı hizmeti görmüştü. Bunun gibi Suriye ve Mezopotamya bölgelerinde daha birçok FELSEFE ve İLİM MEKTEBİ, İslâmiyetin doğuşuna kadar faaliyet göstermiş, sonra da bu ilim merkezlerinin üstadları, para karşılığında, fikir kitaplarını Arapçaya çevirmişlerdi."[6]

Keklik, "müslüman"lara "Süryanî" düşünür ve bilim adamlarının "hocalık" ettiklerini uzun uzun anlatıyor.[7]

Öyleyse bu alandaki 'miras"a nasıl sahip çıkılabilir ve hele "islâm"ın ürünü gibi nasıl gösterilebilir? Bu gerçek nasıl "örtülebilir"?

Erol Toy'un "bilgiçlik" dolu yazısı, aynı zamanda "bilgi eksikleri", yanlışlar, "ciddilikten uzak" şeylerle de dolu olarak sürer.

İşte bir ara başlık daha:

'*İlahi Komedya*'yı Kim Yazdı?"

Erol Toy, bu başlık altında Öyleyse tarihten kopartılan yaprağı yerine koymak, bizim ilk ödevimiz olmalıdır." dedikten ve böylece "titreyip kendine geldikten" sonra Dante'nin "*İlahî Komedya*"yı Ebu'l-Ula'l-Maarri'den nasıl arakladığını yazıyor. Neye dayanarak? "İspanyol oryantalistlerinden birinin 1940'larda yayınladığı bir tez"e dayanarak. Hani "Batılılar gerçeği örterken biz keşfedecektik"?

"Titreyip kendine gelenlerden" bir başka yazarsa, Dante'nin İlahî *Komedya*'yı, İbni Sina'nın "Hayyi'bni Yakazan" adlı yapıtından araklamış olmasının daha uygun olduğunu ileri sürer.[8]

Erol Toy, "Batı'nın Borçlu Olduğu İslâm Bilginleri" başlığı altında da "ciddilik"ten uzak şeylerle uğraşır. Nice "bilgiçlik", "bilgi eksikleri", yanlışlar ve olmadık şeyler var. Ve bir tümce: "... Haldun, Mukaddime'sinde Darwin'den 300 yıl önce, Darwin'in sözcükleriyle insanın kökenini açıklıyordu.". Bir sürü yanlışlık var bu tümcede: "Haldun" yanlış, hem de çok kötü bir yanlıştır. Bilen kişi, "İbni Haldun"a "Haldun" diyemez. Sonra İbni Haldun'la Darwin arasında 300 yıl değil, 500 yıla yakın bir zaman aralığı var. Robert Charles Darwin 1809'da doğdu, 1882'de öldü. İbni Haldun'sa 1332'de doğdu, 1406'da öldü. Bir başka yanlış: İbni Haldun, "mukaddime"sinde insanın kökenini, Darwin'in sözcükleriyle açıklamış" da değildir.[9]

EK'te bir de Profesör'ün, Edward Said'in "Oryantalizm,

[6] Prof. Nihat Keklik, *İslâm Mantık Tarihi ve Farabi Mantığı*, İst., 1969, c. I, s. 8.

[7] Keklik, a.g.e., c. I, s. 36 ve öt.

[8] Bkz: Ahmet Gürkan, *İslâm Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Ank. 1975, s. 263-266, 275.

[9] Bkz: *Mukaddime*, Turan Dursun çevirisi. 1977, Onur Yayınları, s. 243.

Batı ve İslâm" başlıklı bir yazısına yerverilmiş. Çağdaşlıkla çağdışılığın içiçe girdiği, ilericilikle gericiliğin birbirine katılarak örüldüğü bir yazı. Yazar, Colombia Üniversitesi Profesörlerinden, Filistin asıllı Amerikan Vatandaşıymış. Bilimsellikten uzak, öyleyken Marx'ı bile kandırılmış, yanıltılmış sayan bir profesör!

Ve soyadındaki "yabancılık" özelliği ülkemiz insanına "ben senden değilim!" der gibi bir hava veren Dr. Ümit Hassan'ın yazısı: "İslâm'da Dinamizm ve Diriliş".

Hassan (Hasan değil, şeddeli Hassan), "cezbeli derviş"lerden de büyük bir coşkuyla, "İslâm"ı övmekle bitiremiyor.

Öylesine ki, bıraksanız, İslâmı, İslâm Şeriatını hemen getirip —yönetim biçimi olarak da— oturtacak ülkemizde. Elinden gelse dünyada bile egemen kılacak!

Hassan'a göre: "Sanayi" mi? "İslâm"la olur! Emperyalizme karşı "uyanış" mı? "İslâm"la olur. Batı'da "uzun yıllar, islâmla uyanacak bir anti-emperyalizme karşı nice tedbirler" alınmış. İyi yönetim, adalet, eşitlik mi? "İslâm"la olur. "İslâmda İmamın kamusal otoritenin başı olduğu —ve ileride yine olabileceği— Devr-i Saadet isteği, halk katında hep özverili ve adaletli başkan imgesinin ve buna duyulan özlemin yansıma biçimleri olarak görülür. Hz. Muhammed ile Hulefa-i Raşidiyn dönemindeki doğru-eşitlikçi-yiğit-adaletli özellikler taşıyan, 'riyaset' ve 'şûra' gelenekli siyasal örgütlenmede; 'ana-yasa'nın unutulması ve tahrife uğratılması mümkün değildi. Şeriatın temelde yer yer vezinle, kafiyeyle bezenen bir çeşit nazım biçiminde dokunulmazlığı vardı." "İslâm toplumu, İran ve Bizans uygarlıklarına akın edebilmiş, başarı üstüne başarı kazanabilmişse, sözkonusu doğru-eşitlikçi-yiğit-adaletli 'insan'ın rolü hiç unutulmamalıdır.". Yeniden "diriliş" mi? "İslâm"la olur. İslâm platformundaki insanın yeni bir toplu eyleminin başarıya ulaştırılması, İslâm coğrafyası içerisinde, çalışan-çalıştıran, islâm ülkeleriyle emperyalist ülkeler bakımından güdülen-güden sömürü zincirinden kurtulmaya bağlı.". "İslâm" ilkeleriyle bu gerçekleşebilir. Uygarlık mı? "İslâm"la ulaşılabilir. "İslâmiyet köklü bir uygarlığa dayanıyor". "Erol Toy, islâmiyetin Batı kültürü ve bilime yaptığı katkıları bu *Ek*'in sayfalarında yansıttı. [Erol Toy, bu övgüyle ne denli onurlanıp övünse yeridir. -*TD*]".[10]

Çağdaş insan için, bilimsel düşünen insan için "emperyalizme karşı çıkıyor" ve "ilericilik yanı da var" diye bu görüşlerin bir değeri olabilir mi? "Müslüman" adı verilen toplumların çoğunlukla yaşadığı ülkelerde "uyanış", ekonomik nedenlerden, sınıflaşmadan ve üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki temel çelişkilerden mi, yoksa "islâm"dan mı doğmuştur? "İslâm"dan doğmuş olsaydı, niye bugüne dek beklenmiştir? "Em-

[10] Bkz: Dr. Ümit Hassan, 30.7.1979 *Cumhuriyet*'in *Ek*'indeki yazısı, s. 3.

peryalizme karşı çıkış"lar, bu ülkelerde, sınıfsal çıkarlardan kaynaklanmış değil midir? İslâmdan kaynaklandığı ileri sürülürken, neden islâmın kendi özünden kaynak gösterilemiyor? İslâmın hangi temel dogmaları, hangi ayet ve hadisler, "emperyalizm"e karşı çıkmaya itiyor inanırlarını? Diyelim ki, ayetler ve uydurma hadisler içinde bu nitelikte olanları bulunup gösterildi, tersini öğütleyen ayet ve hadisler de bulunup gösterilemez mi? "İslâm"ın "şartları"yla mı, "oruç"la mı, "namaz"la mı, "Hacc"la mı, "zekat"la mı "diriliş" ve "dinamizm" sağlanıyor, bunlarla mı emperyalizme karşı başkaldırılıyor? Yoksa hemen hemen büyük bir kısmı "Yahudilerden alınma" iman şartlarıyla mı? Özellikle 6 şart olan "kadere imam"la mı, "hayrın da, şerrin de Tanrıdan geldiğine" ilişkin inançla mı? "Diriliş", "dinamizm" ve "emperyalizm"le savaşım bunlarla mı gerçekleştiriliyor? 'Bilim", "uygarlık" bunlrala mı oluşturuluyor, geliştiriliyor?

İslâm Şeriatının daha Peygamber ve dört halife dönemlerindeki toplum gereksinimlerine bile yetmediği için, daha o zamanlar bile yeni eklemeler yapılmak zorunda kalınmış olan "ana-yasa"sıyla mı[12] modern toplum sorunlarına çözümler getirilebileceği düşünülüyor? Kimileri "Tevrat"a, oradan da Kur'an'a ve hadislere yansımış olan "eski inanç"lardan, Hammurabi Yasaları gibi eski çağ yasalarından,[13] kimileri de "aşiret yaşam ve kuralları"ndan kaynaklanan[14] "ceza" ve "miras" hükümleriyle mi? Hassan'ın sözünü ettiği "Hülefa-i Raşidiyn"in "devlet ve demokrasi" anlayışıyla mı? Bu "halife"lerin "biat", "şûra" yöntemleriyle mi?

Sözü daha çok uzatmaya gerek yok. Hassan, 'İslâm'ca" ya da "Hassan'ca" düşünebilir. Yazdıklarına inanıyorsa, kendisine saygı da duyulabilir.

Ancak, bu kişiye, sonra Erol Toy'a ve benzeri yazarlara, "İslâm ülkelerindeki durum"a ve "İran olayları"na bakarak "dervişçe coşku"ya kapılmamalarını, bu tür coşkuyla ivedi yorumlara girmemelerini, olayları daha derinden, serinkanlı, çağdaş ve bilimsel gözle araştırıp değerlendirmeye çalışmalarını, bu ara-

[11] Bkz. Hayrullah Örs. age, s. 355-362. Bu "İman Şartları", Yahudiliğe de başka kaynaklardan geçmiştir. Bkz. Örs. age, aynı sayfalar. Ayrıca bkz: Doç. Dr. Yaşar Kutluay, Ankara 1965, İlahiyat Fak. Yayınları, s. 130-131, 134-135 ve öt.

[12] Kaynakları görmek için bkz: Dr. Muhammed Hamidullah, "*İslâm Hukukunun Kaynaklarına Dâir Yeni Bir Tetkik*", *İslâm Tetkikleri Dergisi*, c. 1, Cüz 1-4, s. 64-67. İslâm Şeriat "ana-yasa"sının, Kur'an'a olanların yetersizliğini görmek için bkz: Abdulvahhab Hallaf, *İslâm Teşrii Tarihi*, çev. Doç. Dr. Talat Koçyiğit, 1970, İlahiyat, Fak. Yayınları, s. 19 ve öt. Ayrıca bkz. Prof. Abdulcelil, İsa, Peygamberimizin İçtihatları, s. 23-158.

[13] Bkz: Prof. Ahmet Çelebi, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, çev. Ahmet M. Büyükçınar, Ömer F. Harman, İst. 1978, s. 269-272. Ayrıca bkz: Örs, age, s. 151 ve öt. bkz: Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, İst. 1970, RK. s. 35-36. Ve bu konudaki başka yapıtlar.

[14] İslâm Hukuku, "El adetu muhkemetün" kuralıyla kabile-aşiret geleneklerini de geçerli sayıp kuralları arasına almıştır. Bir önemli kaynağı da budur.

da da, aynı *Ek*'teki yazılardan: "Ekonomik Kalkınma ve İslâm Dünyası" ana başlıklı yazıyı, bu yazının özellikle "Türkiye'nin Konumu" ve "Temel Soru" ara başlıklı bölümlerini, "Devrimci İran'da İslâm'ın İktidar Kavgası" ana başlıklı yazıyı, "İran Devrimi ve Şii İdeolojisi" başlıklı yazıyı, Doğan Avcıoğlu'nun "Milliyetçilik ve Sosyalizm Karşısında İslâm İdeolojisi" başlıklı, oldukça ağırbaşlı incelemesini —okumuşlarsa— bir kez daha okuyup düşünmelerini salık veririm.

TURAN DURSUN

ANAYASAYI DEĞİŞTİRME PLANLARI

27 Mayıs hareketi, sınırlı da olsa insan hak ve özgürlüklerine ve burjuva demokratik ilkelere yer veren bir Anayasa getirmişti. Bu Anayasada yer alan hak ve özgürlüklerin temelde, ülkemizde ve dünyada işçi ve emekçi sınıf ve tabakalarca yüzyıllardan beri verilegelen mücadelelerin bir ürünü olduğu kuşkusuzdur. 1961 Anayasası, daha halkoyuna sunulduğu günlerde, işbirlikçi burjuvazinin ve feodal kalıntıların tepkileriyle karşılaştı. "Hayır'da hayır vardır" sloganı ile kamuoyu etkilenmeye çalışıldı. Anayasaya karşı yürütülen bu mücadele emperyalizmle işbirliği halinde yerli burjuvazi tarafından ilk aşamada 12 Mart faşizmi dönemine kadar sürdürüldü. Dikson Raporu adıyla anılan bir CİA görevlisi tarafından daha, 1967'lerde hazırlanan raporda "27 Mayısın getirdiği Anayasa'nın bazı maddeleri, tabiî senatörlük müessesesi ve benzeri diğer problemler gibi, kanunî sistemin bazı hukukî ayrılıklarının düzeltilmesi usul ve imkânları da rejimin gelecekteki emniyetini garanti edecek tedbirler olarak düşünülmektedir." deniliyordu. (Haydar Tunçkanat, "Dikson Raporu")

Bu rapor emperyalizmin, ülkemiz üzerindeki planlarını ve çalışmalarını gösteren belgelerinden birisi idi. Öte yandan işbirlikçi burjuvazi, özellikle, 1971 öncesinde, Anayasanın değiştirilmesi, insan hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması, sol partilerin kapatılması, sol eğilimli dernek ve sendikaların susturulması yönünde sürekli yayın yapıyordu. Burjuvazinin sözcülüğünü yapan *Türkiye İktisat Gazetesi*'nin başyazılarında sermayenin bu alandaki talepleri sergilendi. Bu gazetenin 9.7.1970 günlü sayısının başyazısında:

"Bugün artık Anayasayı ve buna müteferi kanunları tadil etmeksizin anarşiyi söküp atamazsınız. Memlekette kol gezen anarşi bizzat Anayasanın dibacesinde yazılı direnme hakkından ayrıca kuvvet alıp kullanarak bu hakkı zabıta kuvvetlerinin yüzlerine karşı haykırmaktadır... Bugün artık anayasayı ve buna müteferi kanunları tadil etmeksizin bir takım öğretmen sendikalarının ve bunları mesajlarla teşvik eden politikacıları dünkü Köy Enstitülerinin ihyası için 17 Nisan günleri, aşrı muhar-

rem ayinleri tertip etmekten alıkoyamazsınız."

Yine aynı gazetenin 11.2.1971 günlü sayısında da "Anayasadan başlamak suretiyle mevzuatı icaplarına göre müeessir hale getirmeden tehlikeleri bertaraf etmeye bugün artık imkân kalmamıştır... Düşümüzdeki Ceza Kanunundaki 141-142'nci maddeler kollektivist parti tarafından Anayasa Mahkemesine götürülmüştür. Meselâ Millî Birlik yerine devrin siyasî heyetine terk ettiği günlerde veyahut hiç olmazsa 21 Mayıs 1963 ayaklanmasını müteakip ortadaki cereyan eden kanun dışı parti mahkemeye verilip kapıları seddübend edilmiş [kapatılmış] olsaydı maksat da hasıl olurdu. Olmadı, olamadı. Ne için olmadı? Şimdiye kadar burası karışık ismi fail bir mesele olarak kalmıştır... Partinin kapatılması için mutlaka teşebbüse geçilmek iktiza ederdi." önerileri yer aldı.

Böylece 12 Mart faşizmi, emperyalizm ve işbirlikçi burjuvazi tarafından ortaklaşa tezgâhlandı. "İşçi ve emekçi sınıfların ve öteki ilerici, devrimci tabakaların uyanışı karşısında sınıfsal çıkarlarını tehlikede gören burjuvazinin amacı, Anayasayı değiştirmek, bu temel yasada yer alan hak ve özgürlükleri kısıtlamak, halkın uyanışını engellemek, Türkiye İşçi Partisini kapatmak, başta sendikalar olmak üzere demokratik kitle örgütlerini susturmak, ve giderek tekelci burjuvazinin sürdüregeldiği dikta rejimini ayakta tutmaktı. 12 Mart faşizmi bunun için tezgâhlandı.

12 MARTIN GETİRDİKLERİ

12 Mart faşizmi, hukuk alanında, emperyalizmin ve işbirlikçi burjuvazinin taleplerini yerine getirdi. Bu dönemde yapılanlar, istenilenlerin büyük oranda gerçekleştiğini göstermektedir.

1 — Anayasanın, temel hak ve özgürlüklerle ilgili tüm maddeleri CHP'nin de oylarıyla değiştirildi. Yürütme organının yetkileri genişletilerek, yargı organının yetkileri sınırlandı. Kişi dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı ve özel hayatın gizliliği hakları kısıtlandı. DGM'ler getirildi. Sıkıyönetimsiz bir sıkıyönetimin koşulları oluşturuldu. Kamu görevlilerinin sendikal hakları ortadan kaldırıldı.

2 — Ceza Yargılamaları Usulü yasasında, Askerî Mahkemelerin kuruş ve yargılama usulleri yasasında, Danıştay yasasında değişiklikler yapılarak savunma hakkı kısıtlandı. Bu hakkın temel ilkelerinden olan "Suçsuzluk karinesi" ortadan kaldırıldı. İdare tarafından Danıştaya "gizli" kaydıyla gönderilen belge ve raporları davacının, ilgilinin ve savunucusunun inceleme hakkı yokedildi.

3 — Polis Görev ve Yetki Yasasında, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasasında, değişiklikler yapıldı, valilik ve kaymakamlıklara toplantı ve yürüyüşleri erteleme, yürüyüş güzergâhını değiştirme yetkisi tanındı.* Yargı kararı olmadan, mülkiye âmirlerinin emir-

* Bu yetki daha sonra Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi.

leriyle polise, konutlara girme, kişinin özel eşyasını ve kâğıtlarını inceleme yetkisi verildi. Yeni bir dernekler yasası getirilerek dernek kurma ve yönetme hakları sınırlandı.

Bu ve benzeri anayasa ve yasa değişiklikleri ile 961 Anayasasının getirdiği birçok hak ve özgürlükler ortadan kaldırıldı.

BURJUVAZİNİN SÜREN TEDİRGİNLİĞİ

Hukuk, sınıflı toplumlarda, egemen sınıfların yasalaşmış iradesidir. Hukukun temel karakteri budur. Bu tür toplumlarda siyasal iktidarlar hukuku bir baskı aracı olarak kullanırlar. 12 Mart faşizmi bunun çarpıcı bir örneğini verdi. Ama faşizmin tüm budamalarına rağmen Anayasada kalan kimi hak ve özgürlüklerin, egemen güçleri hâlâ rahatsız ettiği anlaşılmaktadır.

Özellikle son yıllarda yoğunlaştırılan "Bu anayasa ile memleket idare edilmez", "komünizm geliyor", "otoriter devlet", "başkanlık sistemi" slogan ve propagandalarının temeldeki amacı, 961 Anayasasından kalan kimi hak ve özgürlüklerin de ortadan kaldırılması, DGM'lerin yeniden kurulması, yeni baskı yasaları getirilerek sivil ve sıkıyönetim rejiminin yerleştirilmesi, Anayasa ve Danıştay gibi yasama ve yürütme üzerindeki denetim kurumlarının yetkilerinin sınırlandırılması, böylece yürütme organının yargısal denetimden kurtarılması, giderek partizan ve keyfî bir yönetime olanak sağlanması, sonuçta emperyalizme bağımlı, işbirlikçi tekelci burjuvazinin sürdürmekte olduğu dikta rejiminin perçinlenmesidir.

ÇIKAR YOL

Bütün bunlar, terörü önleme ve bunalımı giderme gerekçesi altında yapılmak istenmektedir. Oysa bunalımdan kurtulmanın, bireysel terörü önlemenin yolu, Anayasayı daha da geriye doğru değiştirmek, 12 Marttan arta kalan kimi demokratik ilkeleri de ortadan kaldırmak değildir. MC dönemlerinde faşist bir rejimi gerçekleştirme amacı ile aşırı sağ unsurlarla doldurulan devlet ve emniyet kadroları bu unsurlardan arındırılmadıkça, Millî İstihbarat Örgütü faşist terörü önleme doğrultusunda işler hale getirilmedikçe, faşist saldırı ve siyasal cinayetlerin planlayıcısı, teşvik ve tahrikçisi örgütler ortaya çıkarılmadıkça bunalımdan kurtulmak olanaksızdır.

Anayasa elbette değiştirilebilir ve değiştirilmelidir. Ancak bu değişiklik; 12 Martın gerçekleştirdiği geriye dönük değişiklikleri ortadan kaldırmak, insan hak ve özgürlüklerini güvence altına almak, DGM'leri bu temel yasadan çıkarmak, lokavtı yasaklamak, kamu görevlilerinin grevli ve toplu-sözleşmeli sendikal haklarını sağlamak doğrultusunda olmalıdır. Günümüzün meclis aritmetiği böyle bir değişikliğe elverişli bulunmamaktadır. Bu açıdan içinde bulun-

duğumuz koşullarda kimi gerekçelerle yapılmak istenen değişikliklere karşı çıkmak demokrasi mücadelesi açısından bir görev sayılmalıdır.

HALİT ÇELENK

■

BAĞLANTISIZLIK HAREKETİ VE HAVANA DORUĞU

Bağlantısız Ülkeler 6. Doruk toplantısı, 96 ülke ve ulusal kurtuluş hareketinin katılımıyla Eylül başında Havana'da yapıldı.

Bağlantısızlar hareketinin temelleri 1955'te Bandung'ta toplanan Asya-Afrika Devletleri Konferansında atılmış, Konferans sonrasında Nasır, Nehru ve Tito'nun girişimleriyle 1. Doruk Toplantısı 1961'de Belgrad'ta yapılmıştı. 25 ülkenin katıldığı 1. Doruk Toplantısını 1964'te Kahire (47 ülke), 1970'te Lusaka (54 ülke), 1973'te Cezayir (76 ülke), ve 1976'da Kolombo (82 ülke) dorukları izledi.

HAREKETİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

İkinci Dünya Savaşı faşizmin yıkılışıyla birlikte yeni sosyalist devletlerin kurulması ve sömürgeciliğin gerilemesiyle sonuçlandı. ABD liderliğindeki emperyalist sistem, soğuk savaşı başlatıp bir dizi saldırgan askeri paktları kurdu. Bunların en önemlisi olan NATO'ya karşı sosyalist devletlerin Varşova paktını kurması, dünyayı mevcut iki sistemin yansıması olarak iki askeri bloka böldü. Soğuk savaş sürerken, yeni yeni ülkeler de sömürge zincirlerini kırarak siyasal bağımsızlıklarına kavuşuyorlardı. Bu ülkelerde ulusal kurtuluş hareketleri sonunda genellikle cılız ulusal burjuvaziyi güçlendirmeye yönelik ekonomi politikalar egemen oldu. Emperyalist devletlerin tüm çabalarına karşın, bu çelişkiler yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkeleri emperyalist paktların dışında tuttu. Diğer yandan da, sosyalist devletlerin bu ülkelere yardımlarına karşı, bu yönetimlerin sınıfsal nitelikleri bunları sosyalist ülkelere karşı mesafeli bir tutuma itti. Bağlantısızlık hareketi bu koşullarda doğdu. Özetle söylemek gerekirse, hareket, ekonomi politikaları ve sonuçları itibariyle kapitalist sistemin bir parçası durumunda bulunan ve siyasal bağımsızlıklarını kazanmış eski sömürge devletlerin ortak eylemi olarak kuruldu.

Hareketin ilk doruk toplantısında dile getirilen sorunlar ve belirlenen tutumlar, hareketin anti-emperyalist özünü belirliyordu. Doruk Toplantısında, uluslararası ilişkilerin gerginleşmesinin temeli olarak emperyalizm ve sömürgecilik kınanıyor, genel ve tam bir silahsızlanma, farklı sosyo-ekonomik sistemlere sahip ülkelerin barış içinde birarada yaşaması talepleri öne sürülüyordu.

1. Doruk toplantısı emperyaliz-

min tüm çabalarına karşın başarılı olmuş, hareket tüm dünya devrimci hareketi tarafından olumlu karşılanmıştı. Bağlantısız ülkelerin sayıları hızla artmış ve Birleşmiş Milletler içinde önemli bir güç oluşturmaya başlamıştı. Daha sonraları 77'ler Grubu ve BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı Bağlantısızlar Hareketinin önemli birer parçaları durumuna geldiler.

Bağlantısızlar hareketine üye ülkelerin —sosyalist ülkeler ve OPEC ülkeleri hariç— bir bütün olarak hızla yoksullaşması, Cezayir Doruğunda ekonomiyi ana sorun olarak gündeme getirirken, yeni sömürgeciliğin yaygınlaşması hareketin içindeki farklılıkları artırdı. Öyle ki bugün bağlantısızlar hareketine üye ülkeler, dünyada mevcut tüm siyasal ve ekonomik düzenleri temsil etmektedirler. Feodal monarşi ve askerî diktatörlüklerle halk iktidarları, petrol zengini ya da yoksul kapitalist düzenlerle kapitalist olmayan kalkınma yolunu benimseyen ya da sosyalist düzenler yanyana bulunmaktadırlar.

HAVANA DORUĞU

Soğuk savaşın son bulduğu, sömürgeciliğin büyük ölçüde gerilediği, buna karşılık emperyalizme bağımlı ülkelerin hızla yoksullaştıkları bir ortamda harekete yeni bir ivme vermenin ve bağlantısızlığın temel ilkelerini bugünün koşullarında yeniden vurgulamanın gereği ortaya çıkmıştı. Bağlantısız ülkeler arasında bulunan bazıları emperyalizmi hâlâ tedirgin eden hareketin pasifleştirilmesini üstleniyorlardı. Hareketin doğuş koşulları, sosyalist ülkelerin bağımsız ülkelerle ilişkileri, yeni sömürgecilik gözardı edilerek bağlantısızlık, sosyalist ve emperyalist sistemlerin askerî paktlarında bulunmamak ve bunun uzantısı olarak iki sisteme de her konuda eşit uzaklıkta bulunmak olarak yorumlanıyordu. Havana Doruğu, bu anlamda bağlantısızlar hareketinin en önemli aşamalarından biriydi.

Dünya kapitalist sisteminin bunalımı derinleştikçe bağımlı ülkelerin faturaları kabarıyor, bu durum bu ülkelerin halklarını emperyalizme karşı daha bilinçli bir ortama itiyordu. Bunun yanında, emperyalizmin jandarmalığını üstlenen diktatörlüklerin birbiri ardından yıkılmakta oluşu, sosyalist ülkelerin ulusal kurtuluş mücadelelerine yardımı, bu arada Küba'nın özellikle Afrika kurtuluş hareketlerine katkısıyla dünya devrimci hareketinde kazandığı saygınlık, Havana Doruğu öncesinde, emperyalizm açısından büyük olumsuzlukları beraberinde taşıyordu. Emperyalist ülkeler için amaç, hareketin donuk bir bağlantısızlık anlayışına ulaşarak emperyalizm için taşıdığı tehlikeleri ortadan kaldırması ya da bölünerek etkinliğini yitirmesi idi.

Hareket içinde farklı rejimlerin varlığının ötesinde, üye ülkeler arasındaki ekonomik uçurumlar, yerel sürtüşmeler, emperyalizmin manevraları açısından olumlu bir ortam yaratıyordu. Nitekim 6. Doruk Toplantısının Havana'da yapılmasının kararlaştırılması üze-

rine Küba aleyhine yoğun bir kampanya başlıyordu. Bu arada ekonomisi hızla kötüleşen ve IMF ve Batılı kredi kaynaklarından borç alan Yugoslavya da kendi yönünde bir kulise girişiyordu. Tito, özellikle Küba'nın hazırladığı karar tasarısına karşı geliyor, sosyalist ülkelerin bağlantısızların doğal müttefiki kabul edilmesinin hareketi böleceğini öne sürüyordu. Yine aynı şekilde, Mısır'ın hareketten ihracına ve Kamboçya'yı Heng Samrin yönetiminin temsiline karşı tezler geliştiriyordu.

Bu girişimler, alınan kararlarda belli ölçüde etkili oldular. Ancak yoğun yıpratma kampanyası, Küba'nın hareket içindeki yerini sarsmadı. Kastro'nun, gericiliği, emperyalizmi, sömürgeciliği, yeni sömürgeciliği, faşizmi, ırkçılığı, siyonizmi, eşit olmayan ekonomik ilişkileri ve geri kalmış ülkelerin sömürülmesini mahkûm eden açış konuşması üye ülkelerde önemli yankı uyandırdı. Havana Doruğunda kabul edilen karar tasarısıyla da, bağlantısız ülkelerin, emperyalizme, faşizme, yeni sömürgeciliğe karşı mücadele edecekleri ve ulusal kurtuluş hareketlerinin yanında olduklarının bir kez daha vurgulanması, Bağlantısızlar Hareketinin yönünü yeniden belirtti.

Doruğun gündemindeki iki önemli konu (Mısır'ın ihracı ve Kamboçya yönetiminin temsili) 1981'deki dışişleri toplantısında karara bağlanmak üzere bırakıldı.

Alınan bir başka karar ise, Kıbrıs ile ilgiliydi. Kıbrıs'a askerî bir müdahaleden doğan ve Türkiye'yi uluslararası arenada güç durumda bırakan olumsuz yönler, doğaldır ki, burada, ön plana çıkmıştır. Ama, Kıbrıs'a askerî müdahalenin, Yunanistan'da ve Kıbrıs'ta, ABD emperyalizminin kuklaları olan faşist cuntaları yıktığı, bir başka deyişle, nesnel sonuçları bakımından, emperyalizmi ve faşizmi bölgede geçici bir süre zayıflattığı olgusu gözönünde bulundurulmamıştır. Gene bunun gibi, bu müdahalenin, Türk cemaatinde karşı şovenliği geliştirmekle ve Denktaş gibi faşist eğilimli bir lideri iktidar olarak güçlendirmekle birlikte, Rus şovenliğini ve aynı şekilde EOKA'nın ırkçı soykırımını gerilettiği olgusu da gözönünde bulundurulmamıştır. Emperyalizme ve faşizme karşı olan bir konferansın, sorunun bu yönlerini gözardı etmesi, temel bir kusurdur. Ama şunu da ekleyelim ki, Bandung Konferansına "müttefiklerinin isteği üzerine" katılan ve emperyalizmin saldırgan paktlarını öven, daha sonraları ise emperyalizmin güdümünden ayrılmayan Türkiye için bu karar, bir uyarı olmalıdır.

Havana Doruğuyla Bağlantısızlar Hareketi, emperyalizmin jandarmalığını üstlenen üyelerini tecrit ederek, dünya devrimci hareketinin bir parçası olarak kalma yönünde önemli bir adım atmıştır.

KAYA GÜVENÇ

■

YİTİRDİĞİMİZ İKTİSAT TARİHÇİSİ ÖMER LÜTFİ BARKAN*

Benim kuşağımın bahtsız bir yazgısı vardır. Hele bu kuşak, Anadolu'nun içinden, bir kasaba-köyden geliyorsa. Çünkü, bir kere, hemen hemen eski yazıdan yeni yazıya geçiş döneminin kuşağıdır. Bu nedenle, okumaya, çevresini, toplumunu öğrenmeye, araştırmaya başladığı an, yeni yazı ile okuyabileceği, okul kitapları dışında pek az şey bulur. Eski yazı, feodal ideolojiyle, gericilikle özdeşleştirilmiştir; bir başka deyişle, cumhuriyete karşı, lâyıkliğe karşı gerici bir ideolojinin içinde barındığı bir âlemi kucaklar. Bir bakıma doğrudur da. Ama bunun yanısıra, bu eski yazıyla saptanan âlemin içersinde, bu toplumun bağrından doğan nice materyalist düşünce, toplumsal varlığımızın niteliğini açıklığa kavuşturacak nice belge, bizim için kapalı kalmıştır. Özellikle benim gibi bir "hoca" evinde çocukluğunu tamamlamış olanlar, eski yazı dünyasında, Kuran ve diğer birkaç din kitabından başka bir şey olmadığı yanılgısına daha çok kapılmış olsa gerekir. Kemalist devrimin, yeni kuşağın eski yazı ile bağlarını koparırken, önemli ölçüde, gerici ideolojilerle ve gerici geleneklerle bağlarını da kopardığını vurgulamak gerekir. Ama bunun yanısıra, şunu da belirtmek gerekir ki, bu kuşak, kültürün kaynaklarını, yalnızca Batıdan aktarılan yayın dünyasında aramak zorunda kalmış, kendi toplumsal yapısının bir ürünü olan birey, kendini oluşturan toplumsal yapıdan kütürel bakımdan yalıtılarak, Batı kültürünün —o da bilimsel sosyalizmden özenle yalıtılmış bir kültürün— üstyapısıyla örtünmüştür. Diyalektik ve tarihsel materyalizmin öğrenilmesi olanakları doğana değin, toplumsal gelişmenin bilgisini de Batıda aradık, malzemesini de Batıdan almaya yöneldik. Bizim kuşağın, arayış içersinde, tutkulu bir arayış içersinde olan öğeleri, tam bir dejenerasyona böyle uğradı. Oysa bilimsel sosyalizm, bize, toplumların gelişmesinin olduğu gibi, kendi toplumsal gelişmemizin, tarihinden geleceğe uzanan çizgisinin bütünlüğünü ve birbirine bağlılığını gösterdi. Bu toplumun temel yapısının tarihsel oluşumunu ve bu temel yapı üzerinde kendini gösteren ve aynı zamanda temeli etkileyen siyasal, hukuksal, sanatsal üstyapıyı bilmeden, irdelemeden, öğrenmeden, kendi toplumsal ge-

* Ömer Lütfi Barkan 1902'de Edirne'de doğmuş, Strazburg Üniversitesinde felsefe ve sosyoloji okumuş, 1931'de Eskişehir Lisesinde felsefe öğretmenliği yapmıştır. 1933'te İstanbul Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü doçentliğine atanmış, ve daha sonra İktisat Tarihi ve İktisadî Coğrafya kürsüsüne geçmişti. 1941'de profesör ve daha sonra ordinaryüs olan Barkan, 1950'de Türk İktisat Tarihi Enstitüsünü kurdu ve 1973'te emekliye ayrıldı. 23 Ağustos 1979'da öldü. Altı yıldan beri Milletlerarası Oryantalistler Birliğine bağlı "Osmanlı ve Osmanlı-Öncesi Türk Komitesi" başkanlığını yapmaktaydı. "Hüdevendigâr Livası Sayım Defterleri Mukkademesi" dolayısıyla Barkan'a geçen yıl, Sedat Simavi ödülü verilmiştir.

lişmemizin özel ve özgün yasalarını bulgulayamayacağımızı gösterdi. Gene bilimsel sosyalizm gösterdi ki, özellikle dünya ticaretinin önemli boyutlara ulaştığı dönemlerde, belli bir toplumun gelişmesi, öteki topluluklarla bağları ve ilişkileri ölçüsünde, o toplumun içersinde bulunduğu uluslararası konumuna, coğrafyasına bağlıdır ve uluslararası konumdaki değişmeler, o ülkenin özelliklerine göre, yeni iktisadî durumların ortaya çıkmasında etkili olabilir, dolayısıyla yeni toplumsal yasalar, eski yasaların yanında yer alır, ya da eski toplumsal yasaların yerine geçer.

Konu dışı bir şey daha söylememize izin verilsin: Bilimsel sosyalizmi öğrenme olanağına kavuşmadan önce, gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadî yapısına ışık tutacak ve gerek bu imparatorluğu etkileyen dünya ticaretinin niteliğindeki değişmeleri bir ölçüde aydınlatacak çalışmalar vardı; ama bunlar, "bilim"in birer öğesi olarak, tarihsel bir "bilgi" parçası olarak yaşama geçirilmeden kaldılar. Ancak, bilimsel sosyalizmin elinde, bunlar, toplumsal gelişme yasalarının bulgulanmasında eşsiz birer malzeme olarak ele alındıklarında, yaşama geçirilmeye başlandı.

Yitirdiğimiz Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan'ı, kendimdeki böyle bir değişme döneminde, bilimsel sosyalizmle buluşmam sırasında bulguladım. Bulguladım diyorum, çünkü yazılarının önemli bir kısmı daha önce yazılmıştı, ve biz, bu yazılar yayınlandıkları tarihten çok sonra bile, Sartre'ın *Gizli Oturum*'unun önsözünde yayınlanan "eksistansiyalizm"in "teori"-sinin gizemini çözmeye, ya da ne bileyim İstrati'nin *Vanya Dayı*'sında, Steinbeck'in *Yukarı Mahalle-si*'nde vb. sosyalizmi bulmaya çalışıyorduk. Bilimsel sosyalizmle ciddî sayılabilecek buluşma yıllarımda, Barkan'ın çok önce yayınlanmış bulunan yazıları, ve bu yazılarda yer alan belgeler, bir yandan bizim kuşağımızla eski yazılı belgeler arasında bir köprü oluşturuyor ve bir yandan da, bizim içinden geldiğimiz toplumun tarihinin materyalist bir tahliline girişmemize olanak sağlıyordu. Burada şunu belirteyim ki, bu, yalnızca Barkan ile sınırlı kalmıyor, Halil İnalcık (ve özellikle "Osmanlılarda Raiyyet Rüsumu", *Belleten*, sayı 92), Mustafa Akdağ (ve özellikle *Celâli İsyanları*, Ankara 1963) ve Osman Turan (özellikle "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku", *Belleten*, sayı 47), bizim önümüzdeki soruların aydınlığa çıkarılmasında değerli belgeler sunmuş bulunuyorlardı.

BARKAN'IN ÇALIŞMALARININ BİZİM AÇIMIZDAN ÖNEMİ

Sosyalistler arasında, Osmanlı İmparatorluğu'na ilk ve canlı eğilme, Asya üretim tarzı ile İmparatorluktaki üretim tarzı arasında bir özdeşlik kuran tezlerin ağırlık kazanmasıyla başlar. Asya üretim tarzı, kendi kendine yeterli kapalı bir ekonomiye sahip olması dolayısıyla, gelişmeye karşı en çok direnç gösteren bir üretim tarzıdır. Marx, Doğulu toplumların içsel bir dinamizmle gelişememiş olmaları-

nın nedenlerini ararken, bazı Doğulu toplumların, özellikle o zaman belli bir ölçüde bilgi sahibi olduğu Hint topluluklarının, henüz, tarımsal komün dönemini aşmamış olduğunu saptamıştı. Bunu iki nedende toplamak olanaklı: Biri, toprak, özel olarak tasarruf edilmekle birlikte, *henüz*, komünal mülktür ve toprağın ismi sahibi, topluluğun babası rolündeki, beydir. Dolayısıyla, artı-emeğin ve artı-ürünün de sahibidir. Bu artı-ürün ise, beyin, sarayın ve maiyetinin gerekli giderlerini ve lüks giderlerini karşılayan bir fon oluşturur. Genellikle dış ticarete açık merkezlerde, bu fon, harcanarak tüketilir ve dolayısıyla, artı-ürün, topluluk içersinde, topluluğun çeşitli üyeleri arasında bir birikimin ve sınıf farklılaşmasının nedeni olmaz. İkincisi ise, bu topluluklarda, tarımsal ve zanaatsal üretimin, kendi kendine yeterli birimler oluşturmasıdır. Topluluk üyeleri, ürünlerini, birbirleriyle değişerek, tarımsal ve zanaatsal gereksinmelerini karşılar. Bu da genel olarak doğal ekonomi koşullarında gerçekleşir. Dolayısıyla, bu topluluklarda, yeniden-üretim eski boyutlarda yinelenerek devam eder. Bu topluluklar, dünya kapitalizminin etkisinde, özellikle İngiliz sanayi sermayesinin dışsal etkisiyle parçalanmıştır. Marx, bu ilkel toplulukların parçalanışının acılı, ıstıraplı bir yol izlediğini belirtirken, sermayenin bu dışsal etkisinin, onları ilkelliğe, atıllığa, köleliğe bağlayan üretim tarzını parçaladığı için de *devrimci* bir etki olduğunu söyler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Batı Avrupa ülkeleri gibi, kendi iç dinamizmiyle kapitalizme geçememiş olması, sosyalistler arasında, başlangıçta, İmparatorluktaki üretim ilişkilerinin Asya üretim tarzına uygun düştüğü görüşünün gelişmesine neden oldu. Ne var ki, Barkan'ın, daha 1937-38'lerde *Ülkü* dergisinde yayınlanan "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çiftçi Sınıfların Hukukî Statüsü" (c. IX, 1937, c. X, 1937-1938) ve "Türkiye'de Toprak Meselesinin Tarihî Esasları" (c. XI, 1938) ve bu yazılarda yer alan belgeler, bize, İmparatorlukta, doğrudan üretici olan köylünün, yani "reaya"nın, bir "serf" olduğunu saptamamıza olanak sağlıyordu. Gerçi, Barkan, birçok kez belirttiği ve özellikle "Türkiye'de Servaj Var mı idi?" (*Belleten*, c. XX, sayı 78) adlı yazısında vurguladığı gibi, İmparatorlukta, "serflik" sisteminin varlığını kabul etmemiş, ve esas olarak, üzerindeki üretici köylü ile birlikte satılan, bağışlanan, miras bırakılan vb. toprakların, çıplak mülkiyetinin devrinin değil, köylünün vergilerini tahsile mahsus bir devrin sözkonusu olduğunu ileri sürmüştür. Barkan'ı (ve diğer iktisat tarihçilerimizi) böyle bir yanılgıya götüren neden, toprağın yeni sahibinin, toprağın sahibi olarak, üretici köylü üzerinde *tam* bir tasarruf hakkına sahip olmamış olmasıydı. Oysa bu, özünde feodal mülkiyetin karakteristiğidir; çünkü feodal mülkiyette, feodal bey, serfin tasarrufunda bulundurduğu toprağın *mutlak* sahibi değildir. Serf, nasıl toprağa bağlı ise, toprağı işlemekle ve angarya ve vergilerini toprak sahibine (emek-rant, ürün-rant ya da para-rant biçiminde) ödemekle yükümlü ise,

aynı ölçüde, toprağın tasarruf *hakkına* da sahiptir. Bu bakımdan, feodal beyin, ırsen tasarruf hakkına sahip olan köylüyü, gerekli bir neden olmaksızın, tasarrufunda bulundurduğu topraklardan atmaya ya da serf üzerinde geleneksel veya daha sonra yasal olarak belirlenmiş kuralların dışında tasarrufta bulunmaya hakkı yoktur.

Barkan, yukarda belirtilen yazılarında, ve özellikle *XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zıraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Birinci Cilt, Kanunlar* (İstanbul 1943)'da, Osmanlı İmparatorluğu'nda, "serf"in bütün özelliklerinin varolduğunu ortaya koyan belgeler yayınlandı. Bu belgelere göre, doğrudan üretici köylü, yani reaya, toprağın sahibi değildir; toprağın sahibi, ya kişi, ya dinsel zümre ya da devlettir. İster devlete ait, ister dinsel zümreye, ister kişilere (veya Doğu ve Güney-Doğu Anadolu'da olduğu gibi Kürt beylerine, aile ve sülaleye ya da aşiret reislerine)* ait olsun, hemen hemen hepsi, askerî-feodal örgütlenmeye göre, timar sistemine bağlanmıştır. Mülk timarın, vakıf timarın, sipahi timarının (veya Doğu ve Güney-Doğuda yurtluk ve ocaklık timarların) tümünde, doğrudan üretici köylü, timar sahibine, artı-ürününü ödemekle yükümlüdür ve buna karşılık, timar sahibinin, devlete karşı, timarın gelirine ve niteliğine göre farklılık gösteren askerî yükümlülükleri vardır. (Özellikle, *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı "Timar", ve "Çiftlik" maddelerine bakınız.) Reaya, toprağın ırsen tasarruf hakkına sahiptir, toprağını terkedemez, terketmiş olursa ve aradan on yıldan (bazı kanunlarda 15 yıldan) fazla bir zaman geçmemişse, bağlı olduğu toprağa geri getirilir. Reaya, tasarrufunda bulundurduğu toprağı, üç yıldan fazla işlemeden bırakamaz. Reaya, askerî sınıftan ayrı bir kast oluşturur, raiyet oğlu raiyettir. At binemez, kılıç kuşanamaz, kendisine timar verilmez. Buna karşılık, "kale fethinde bayrak dikmek", "yarar diller (tutsaklar) ele getirmek ve başlar kesip defaatle yararlığı ve dilaverliği görülmek gibi" büyük başarılar sağladığında, padişah tarafından kendisine "iptidaî beratı" verilmek suretiyle raiyetlikten kurtulabilirdi. (Bkz: *Kanunlar,* s. 65, *Ülkü,* c. IX, s. 110; c. X, s. 157, 200, 416, 418, 421; "Timar" *İslâm Ansiklopedisi,* s. 316.)

Bu konuya eklenebilecek bir başka nokta, Barkan'ın "kulluklar" ve "ortakçı kullar" ile ilgili incelemeleridir. *İktisat Fakültesi Mecmuası*'nın birinci cildinde, üç yazı halinde yayınlanan "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak İşçiliğinin Organizasyon Şekilleri" ve özellikle bunun içinde yer alan "Kulluklar ve Ortakçı Kullar" (c. I, sayı 2) adlı incelemesinde, serf olan reaya ile savaş tutsaklarından oluştuğu sanılan ve saray ailesine ait timarlarda çalışan kullukların "köle" niteliği arasındaki, gene reaya ile köklerinin kölelere da-

* Ayraç içersinde vermemizin nedeni, Barkan'da, yurtluk ve ocaklık timarlarla ilgili belgelere rastlamadığım içindir. Bu konuda, esas bilgi, Uzunçarşılı'nın yayınladığı "Kanun-ı Osmani Mefhum-ı Defter-i Hâkani" (*Belleten*, sayı 59)'de vardır.

yandığını bir varsayım olarak ileri sürdüğü "ortakçı kullar" arasındaki farklılıkları belirten belgeler yer almaktadır. Daha sonra Anadolu'da feodal ilişkilerin alacağı "ortakçı"lığın tarihsel kökleri hakkında bilgiler içeren bu belgeler, İmparatorlukta, serf yanında farklı statüde tarım emekçilerinin bulunduğunu vurgulaması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

Serfliğin ve askerî-feodal sistemin varlığını, büyük ölçüde, Barkan'ın yapıtlarında yayınladığı belgelere dayanarak saptayabildiğimizi belirtelim. Bunlara bağlı olarak, ayrıca toprak mülkiyet biçimlerinin özelliğini açıklamamıza yarayan incelemeleri ayrı bir yer tutar. İmparatorlukta, fethedilen toprak, islâm ilkelerine göre, fethedenin ve buna bağlı olarak fetheden fatihin mülkü sayılır. Fethin özelliği, örneğin savaş yapmadan fatihe katılma (iltihak) ile fatihin savaşarak toprakları fethetmesi, bu toprakların, eski sahiplerinin elinde bırakılması ile eski sahiplerinin elinden alınması gibi iki farklı sonuç doğurduğu gibi; fethedilen toprak ve alınan tutsakların beştebirinin fatih kumandanlar arasında paylaşılması ve geri kalan toprakların topluma ait, yani miri mülk topraklar olarak tasarruf edilmesi, toprak mülkiyet biçimlerinde farklılıklar yaratmıştır.

Ne var ki, eski Osmanlı tarihçileri, Anadolu topraklarının tümünü miri mülk topraklardan saydığı gibi, İmparatorlukta üretim ilişkilerinin Asya üretim tarzına uygun düştüğünü ileri sürenler de, bundan yararlanarak, henüz toprakta *özel mülkiyeti* tanımayan tarımsal komünün son aşamasını temsil eden asya biçimiyle İmparatorluktaki miri toprak mülkiyetini, özdeş mülkiyet biçimleri olarak görmüşlerdir. Asya biçiminde özel mülk toprağın bulunmadığı, toprakta özel mülkiyetin tarihsel olarak oluşmadığı gözönünde bulundurulduğunda, Barkan'ın bize aktardığı bilgiler, bu bakımdan son derece değerlidir. Bunları şöyle sıralamak olanağı vardır:

Barkan, "Mâlîkâne-Divanî Sistemi" (*Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası,* Cilt II) adlı incelemesinde, daha çok Anadolu Selçuklu devletinin bulunmuş olduğu bölgelerde, doğrudan üretici köylünün, iki başlı vergiye bağlanmış olduğunu gösterdi. Bunun bir benzerinin, Irak'ta, toprağın eski sahiplerinin (feodallerin) aldığı vergilere dokunulmaksızın, yeni fatihlerin de ikinci bir vergi almaları biçiminde tarihsel olarak oluştuğunu, İnalcık, bir incelemesinde açıklar. Barkan, Anadolu'da saptadığı ve iki baştan tasarruf olarak nitelenen Malikâne-Divanî sisteminde, reayanın, biri toprağın sahibine, öteki reayanın sahibine olmak üzere iki ayrı vergi ödediğini saptadı. Yalınlaştırarak şöyle ifade etmek olanaklı: Malikâne sahibi, yani toprağın sahibi, toprak vergilerini; reayanın sahibi, yani devlet (onun temsilcisi sipahi), kişilere ait vergileri (bir bakıma baş vergisi de diyebileceğimiz vergileri) almaktadır. Barkan'ın bu yorumu, birinci yorum kadar güçlü görünmüyor. Ama, hangi yorum, gerçeği daha çok yansıtırsa yansıtsın, şu önemli sonuç değişmiyor: Osmanlıların yönetimine girdiği zamanlarda, bu topraklarda (özellikle Kadim Rum), önemli ölçüde

özel mülk topraklar vardı, ve bu topraklar, İmparatorluğa katıldığı zaman, askerî yükümlülüklerin kabul edilmesi koşuluyla, gene, eski sahipleri elinde bırakılmıştı. Toprağın sahibi, gene eskisi gibi vergisini alıyor; ama üretici köylü, ayrıca, bir de, devlete (sipahiye) askerî vergi ödüyordu.

Barkan, 1940'lı yıllarda, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*'na yazdığı üç incelemede ("Şer'i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar", c. VI. sayı 1; "Mülk Topraklar ve Sultanların Temlik Hakları", c. VII, sayı 1; "İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıfların Hususiyeti" c. VII, sayı 4) ve *Zeki Velidi Togan Armağanı*'na yazdığı "Osmanlı Devrinin 'Eşkincili Mülkler'i veya 'Mülk Timarlar'ı Hakkında Notlar"da, İmparatorlukta özel mülk toprakların önemli bir yer tuttuğunu ve bunun yanısıra vakıf mülk toprakların özünde özel mülk topraklar olduğunu, ya da özel mülk topraklardan dönüştüğünü, ve miri mülk topraklardan, bazı parçaların ayrılarak, satış, bağış ve çehiz olarak saray tarafından özel mülk topraklara dönüştürüldüğünü gösterdi. Bu incelemelerde yer alan belgeler, bir yandan, İmparatorluktaki miri mülk ile özel mülk topraklar arasında ve gene özel mülk ile zümre mülkü (vakıf mülk) topraklar arasında bir Çin Seddi bulunmadığını, birinden diğerine geçişin hukuksal bir değişiklikten başka bir şey olmadığını belgeledi; öte yandan, özel mülk olsun, zümre mülkü olsun, miri mülk olsun, büyük toprakların feodal niteliğini ortaya koyan belgeler sundu. Bu yazılarda yer alan belgeler, İmparatorluktaki toprak mülkiyetinin, asya üretim tarzına temel olan (tasarrufun özel, mülkiyetin henüz ortaklaşa olduğu) tarımsal komün ile tarihsel gelişme bakımından herhangi bir benzerlik kurmanın olanaksızlığını kanıtlamaktaydı. (Ayrıca "Timar" maddesinin son paragraflarındaki Barkan'ın yorumuna bakınız.)

Barkan'ın özellikle Balkan ülkelerindeki toprak reformuna ilişkin incelemelerine burada değinip geçelim. Ama önemle belirtilmesi gereken bir başka incelemesi, Tanzimatın 100. yıldönümü dolayısıyla hazırlanan *Tanzimat* (İstanbul 1940)'a yazdığı, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi"dir. Her ne kadar, timar sisteminin yapısına, oluşumuna ve çözülüşüne ilişkin geniş bilgiler, *İslâm Ansiklopedisi*'nde yayınlanan *Timar* ve *Çiftlik* maddelerinde yer alırsa da, *Tanzimat*'taki incelemesinde, İmparatorlukta toprak mülkiyet biçimlerinin geçirdiği hukuksal değişiklikleri ele alır ve bir yandan miri toprağın, onu tasarrufunda bulunduran köylünün özel mülkiyetine dönüşmesindeki evreleri ve bir yandan da üretici köylünün bağımlılık durumundaki azalmayı sağlıklı bir biçimde tahlil eder. Bu arada, üretici köylünün tasarrufunda bulundurduğu toprağın, tasarruf hakkının satılmasına, borcuna karşılık ipotek edilmesine veya haczedilmesine ilişkin yeni yasa değişikliklerini ve bunların sonuçlarını sergiler.

Barkan'ın 1935'lerden beri aralıksız sürdürdüğü çalışmalarında, dikkati çeken temel özellik, kuş-

kusuz, bu yazılarda yer alan belgelerin kendisi tarafından (ya da 1940'larda oluşturduğu enstitüde arkadaşlarıyla birlikte) bulunmuş ve düzenlenmiş olmasıdır. Denebilir ki, Barkan, hiç değilse, otoritesini sağlayana değin, kendisi, bir "enstitü" gibi çalışmış, İmparatorluğun özellikle 15 ve 16. yüzyıllar tarihini, —doğaldır ki kendisinin benimsediği konular içersinde kalmakla birlikte— bugün, bizim, irdelememize olanak sağlamıştır. Barkan'ın çalışma konuları yalnız toprak mülkiyet biçimleriyle sınırlı değildir kuşkusuz. *Vakıflar Dergisi*'nde (sayı II, 1942) yayınlanan "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", her ne kadar toprak sorunu ile ilgili ise de, bu incelemede. Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinde dervişlerin rolü esas alınmıştır ve ahilikle ilgili bilgiler vardır. Gene bu yazının sonunda, evkaf defterlerinden derlenerek yayınlanan kayıtlar, Selçuklu döneminden intikal eden toprak mülkler ve ilk Osmanlı beylerinin toprak mülklerine ilişkin son derece önemli bilgiler içerdiği gibi, bu kayıtlarda geçen Yunus Emre adı da, ozan Yunus Emre ile ilgili tarihsel bilgilerin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur.

Bunlardan ayrı olarak, Barkan, Balkanlara ve Kıbrıs'a "bir iskân metodu" olarak sürgün gönderilmesine ilişkin incelemelerinde, Anadolu'da oluşan fazla nüfus dolayısıyla, önemli ölçüde topraksız kalan ve buna bağlı olarak lumpenleşen unsurların, yeni fethedilen alanlara aktarılmak suretiyle, bir yandan fetih yıllarında fazla nüfus sorununun İmparatorlukça nasıl çözümlendiğinin belgelerini verdi ve bir yandan da devletin "adam göçürme"ye ilişkin feodal özelliğini vurgulayan belgeleri yayınladı. Öteki önemli yazıları arasında, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri" (*Belleten*, XXXIV, 136); " 'Tarihî Demografi' Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi" (*Türkiyat Mecmuası*, c. X, 1951-53): "Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1956)" (*Belgeler*, c. III, sayı 5-6) sayılabilir. Bu sonuncu incelemesine yazdığı sunuş yazısında, "Faizle İşletilen Paralara Ait Kayıtlar" bölümü ayrı bir değer taşımaktadır. Üç cilt olarak hazırlanan ve bitirmek üzereyken öldüğü ve henüz birinci cildi yayınlanmış bulunan *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-157*) (Ankara 1972) o dönemin işçi ve iş yaşamının özelliklerini ayrıntılı olarak sergileyen önemli belgedir.

İktisat Fakültesi Mecmuası'nda (c. 1, sayı 4, 1940) yazdığı "Şark Ticareti Hakkında Notlar" adlı tanıtma yazısı, ve daha sonra (1964) verdiği "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'nin Geçirdiği İktisadî Buhranların Sosyal-Yapı Üzerindeki Tesirleri" (*İktisadî Kalkınmanın Sosyal Meseleleri*, İstanbul 1964) adlı konferans, Barkan'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadî ve toplumsal yükseliş ve çöküşünde, uluslararası ilişkilerin ve özellikle ticaretin rolüne eğilmesi bakımından ayrı bir önem taşır. Akdeniz iktisadi ünitesinin, Atlantiğe kayışı: Batıda kapitalizmin gelişmesi ve Doğu ile Batı arasındaki ticaretin *niteliğinde* meydana getirdiği değişme, ve bir zaman-

lar Doğu-Batı ticaret yolu üzerinde bulunan İmparatorluğun, bu yolun değişmesiyle İmparatorlukta ticarî yaşamın ve buna bağlı zanaatların çöküşü hakkında, özellikle bu konferansında, önemli belgeler ve yorumlar vardır. Kuşku yok ki, Barkan, bu konuya, diğer konular kadar değinme olanağı bulamamıştır, ve belki de elde ettiği belgeler buna izin vermemiştir; ama yayınlarının özsel içeriğinde, sık sık bu olguyu vurgulamayı ihmal etmediği görülür.

MATERYALİST DÜŞÜNÜR VE BİLİM ADAMLARI İLE İTTİFAK SORUNU

Sözlerimi bitirirken, *Yeni Ülke*'nin okurlarına, özellikle genç arkadaşlara bir noktayı belirtmek isterim. Barkan, kuşkusuz, "marksist" değildi. Ama iktisat tarihçisi olarak materyalistti, ya da bu yön, çalışmalarında ağır basmaktadır. Onda yer yer ve özellikle Fuat Köprülü'nün etkisini izlediğimiz ilk yazılarında, Osmanlı İmparatorluğu üstyapısını idealleştiren pasajlarla karşılaşmamız olanaklıdır. Ne var ki, ortaya çıkardığı belgeler ve bu belgelerden kaynaklanan tahliller, onun eksiksiz materyalist bir yöntem izlediğini ortaya koyar.

Lenin'in "Militan Materyalizmin Önemi Üzerine" adlı yazısını okuyan okur, orada, üç şeyin özellikle vurgulandığını görür: Birincisi, komünistlerin, komünist olmayan materyalistlerle, materyalist düşünür ve bilim adamlarıyla ittifakının önemini; ikincisi, modern doğa bilimcileriyle ittifakın önemini; üçüncüsü, eski tanrıtanımaz yazının (bilim-dışı, toyca, antika yerler içerse de) yayınlanmasının önemini. Lenin, *Pod Znamenem Marksizma* dergisinin, çevresinde toplanan herkesin komünist olmadığını, ama tutarlı materyalistler olduğunu açıklaması üzerine, bunu, olumlu bir tutum olarak niteliyor ve 1922'de, ömrünün son yıllarında, şunları yazıyordu: "Kanımca komünistlerle, komünist olmayanların bu ittifakı kesinlikle esastır ve derginin amaçlarını doğru bir biçimde tanımlamaktadır. Komünistlerin düştükleri en büyük ve en tehlikeli yanılgılardan biri (büyük bir devrimin başlangıcını başarılı bir biçimde gerçekleştiren devrimcilerin genel olarak düştükleri gibi), bir devrimin yalnızca devrimciler tarafından yapılabileceği fikridir. Tersine, tüm ciddî devrimci çalışmalar, başarılı olmak için, devrimcilerin ancak gerçekten yiğit ve ileri sınıfın öncüsü rolünü oynayabileceği fikrinin anlaşılmasını ve eyleme geçirilmesini gerektirir. Bir öncü, yalnızca, önderlik ettiği insan yığınından tecrit olmamayı başarabildiği ve tüm yığını ileri doğru gerçekten de yürütebildiği zaman *görevini*, öncü olarak görevini yerine getirebilir. En değişik faaliyet alanlarında, komünist olmayanlarla bir ittifak olmaksızın, herhangi bir başarılı komünist kuruluş sözkonusu olamaz." (*Marx-Engels-Marksizm*, s. 547-548.)

Ne bizim ve ne de bu derginin, Barkan ile herhangi bir yazı alış-

verişi, ve bu anlamda bir bağı olmamıştır. Burada, "ittifak" sorunu, bizim, Barkan'ın yazılarına yaklaşımımızda, ona verdiğimiz değerde, ve bu açıdan duyduğumuz saygıda ifadesini bulmaktadır. Bu, bizim, bugün çevremize yönelik, geleceğe yönelik bu tür davranışlarımızınn da özsel içeriğini açıklar sanırım. Anısı önünde saygıyla eğiliyorum.

4 Ekim 1979 M. E.

HALİT ÇELENK

İDAM GECESİ ANILARI VE KARARLAR

GEZMİŞ-ARSLAN-İNAN

ÜÇÜNCÜ BASKI HAZIRLANIYOR

ÜLKE YAYINLARI ● P.K. 512 KIZILAY-ANKARA

yeni ÜLKE
ÜÇ AYLIK SİYASAL DERGİ

Sahibi: *Vahap Erdoğdu;* Yazıişleri Müdürü: *Ali İhsan Torun*; Yönetim Yeri: Bağlar Caddesi, Seyran Sokak 13/a, Ankara; Yıllık Abone: 250 TL. (Yurtdışı aboneler, ayrıca 100 TL. posta gideri eklemelidir); Basıldığı Yer: *İlkyaz Basımevi*, Ankara; Yazışma ve Havale Adresi: ÜLKE, P.K. 512, Kızılay-Ankara.